

INSTITUCIONI I AVOKATIT T POPULLIT
INSTITUCIJA OMBUDSMANA
OMBUDSPERSON INSTITUTION

GODIŠNJI IZVEŠTAJ

2021

BR. 21

Republika e Kosovës · Republika Kosovo · Republic of Kosovo
Institucioni i Avokatit të Popullit · Institucija Ombudsmana · Ombudsperson Institution

GODIŠNJI IZVEŠTAJ 2021.

Br. 21

Priština, 2022.

Sadržaj

Institucija Ombudsmana	8
Uloga i mandat Ombudsmana	8
Mandat za zaštitu ljudskih prava.....	9
Mandat nadgledanja poštovanja ljudskih prava	10
Promotivni mandat ljudskih prava.....	10
Mandat kao NMST	10
Mandat kao mehanizam jednakosti.....	10
Međunarodni instrumenti i standardi na kojima se zasniva vršenje funkcija Ombudsmana	11
Pristup instituciji Ombudsmana	11
Strategija Institucije Ombudsmana 2021-2025. i Plan sprovođenja strategije Institucije Ombudsmana 2021-2023.....	11
Stanje poštovanja ljudskih prava tokom 2021. godine	16
Tok zakonodavnog procesa.....	16
Sudska zaštita prava	18
Odugovlačenje sudskih postupaka	18
Odugovlačenje postupaka u slučajevima privatizacije društvenih preduzeća	20
Disciplinska odgovornost sudija i tužilaca	20
Praćenje reforme pravosudnog sistema.....	21
Sprovođenje ljudskih prava od strane izvršne vlasti	21
Nadgledanje ljudskih prava u Kosovskim bezbednosnim snagama	26
Naplata električne energije potrošene u četiri severne opštine zemlje.....	28
Opšti i lokalni izbori.....	28
Pravo pristupa javnim dokumentima	30
Institucionalna odgovornost za životnu sredinu.....	31
Uticaj pandemije COVID-19 na Kosovu i odgovornost za životnu sredinu	36
Agenda 2030. i ciljevi održivog razvoja - Uloga Ombudsmana kao nacionalne institucije za ljudska prava	36
Prava dece	44
Predlozi izmena i dopuna zakonodavstva u oblasti prava deteta.....	46

Podnete žalbe u vezi sa pravima deteta	48
Pravo dece na obrazovanje	49
Deca sa invaliditetom	50
Prava dece u postupcima pravosudnih organa	52
Socijalna i zdravstvena zaštita dece	52
Mentalno zdravlje dece tokom pandemije	54
IV Ravnopravnost pred zakonom.....	56
Institucija Ombudsmana kao mehanizam zaštite od diskriminacije	56
Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije	58
Osobe sa invaliditetom	58
Zaštita prava na nediskriminaciju na radu	63
Zaštita prava radnika tokom pandemije COVID-19	63
Socijalna prava, penzije, socijalna i posebna davanja	65
Rodna ravnopravnost.....	66
Rodna ravnopravnost u pravu na imovinu i nasleđe	66
Prava LGBTI osoba	67
Odgovornost organa javne vlasti za zaštitu od nasilja u porodici	67
Pravo na zdravstvenu zaštitu.....	69
Prava nevećinskih zajednica.....	71
Pravo na povratak i sigurnost	71
V Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture (NMST)	80
Metodologija poseta NMST-a.....	81
Sastav NMST-a tokom 2021. godine	82
Posete ostvarene tokom 2021.	82
Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2021. godine	83
Saradnja sa NMST-om posećenih institucija	83
Kosovska policija	83
Korektivni i pritvorski centri	86

Žalbe u vezi sa medicinskim tretmanom.....	92
Lekarski pregledi za novoprimljene	93
Centri za tražioce azila	94
Pritvorski centar za strance.....	95
Institucije za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu.....	96
Kosovski institut za sudsku psihijatriju.....	96
Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu.....	99
Centri za mentalno zdravlje i domovi za integraciju u zajednici	101

VI Stavovi Ombudsmana o osnovnim pravima i slobodama izneti u izveštajima o predmetima koji su istraženi tokom 2021. godine 102

Prava nevećinskih zajednica i uticaj pandemije COVID-19.....	104
ZABRANA MUČENJA, OKRUTNOG, NELJUDSKOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA.....	114
PRAVO NA PRAVIČNO I NEPRISTRASNO SUĐENJE I SUDSKA ZAŠTITA PRAVA.....	123
PRAVO NA PRAVNA SREDSTVA.....	126
PRAVO PRIVATNOSTI	126
PRAVO NA PRISTUP JAVNIM DOKUMENTIMA	128
SLOBODA OKUPLJANJA, SLOBODA VEROISPOVESTI, SAVESTI I VERE.....	135
SLOBODA IZRAŽAVANJA i SLOBODA MEDIJA.....	136
IZBORNA PRAVA I PRAVA UČEŠĆA.....	138
PRAVO NA RAD I VRŠENJE ZANIMANJA.....	139
PRAVO NA OBRAZOVANJE i PRAVA DETETA	143
ODGOVORNOST ZA ŽIVOTNU SREDINU	149
OGRANIČENJE OSNOVNIH PRAVA I SLOBODA.....	150
Zahtevi za Privremenu Meru.....	153
Poseta Ombudsmana Republike Kosova Specijalizovanim Većima Kosova	154
Pristup pravdi i pravo na naknadu štete žrtvama ratnih zločina.....	157

VII Međunarodna saradnja 162

Saradnja sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama	168
Članstvo u međunarodnim organizacijama.....	171
Izveštavanje u raznim međunarodnim mehanizmima.....	173

VIII	Komunikacija sa javnošću i sa medijima	174
IX	Aktivnosti Ombudsmana	178
	Aktivnosti za promovisanje zaštite od diskriminacije	182
	Aktivnosti na unapređenju prava deteta	184
	Aktivnosti NMST-a i sastanci sa nadležnim institucijama	185
X	Finansiranje	188
	Budžet Institucije Ombudsmana (IO)	188
	Finansiranje IO-a iz budžeta Republike Kosovo	188
	Završni budžet i realizacija troškova za 2021. godinu	190
XI	Statistika	192
	Rezime statističkih podataka žalbi i predmeta	192
	Grafički prikaz podataka podnetih žalbi Ombudsmanu - 1. januar 2021. - 31. decembar 2021. ...	199
	Statistički podaci o pokazatelju 7 Ugovora o Sektorskoj reformi o reformi javne uprave	204

Reč Ombudsmana

U ispunjavanju ustavne i zakonske obaveze, kroz 21. godišnji izveštaj, Skupštini Republike Kosovo predstavljam stanje ljudskih prava u Republici Kosovo, za 2021. godinu.

Izveštaj prikazuje stepen poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda u Republici Kosovo, na osnovu istrage i analize slučajeva obrađenih u odnosu sa svim nivoima vlasti, uglavnom uloge zakonodavnog tela, donošenja odluka i dobro upravljanje izvršnih organa i sudska zaštita prava.

Situacija sa pandemijom COVID-19 i ove godine je nastavila da bude izazovna za sve sektore, a posebno za zdravstvo, obrazovanje, ekonomiju i druge sektore. Ombudsman je 10. decembra 2021. godine objavio Poseban izveštaj o uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava na Kosovu. U središtu ovog izveštaja je postavljeno poštovanje i zaštita osnovnih ljudskih prava i sloboda prilikom donošenja odluka o merama zaštite od pandemije.

Ističem činjenicu da je i ove godine rešen veliki broj žalbi na odugovlačenje sudskih postupaka. Dok nedostatak zakonskog mehanizma koji omogućava obeštećenje stranaka za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, i dalje predstavlja zabrinutost za Ombudsmana.

Za vašu pažnju, ponavljam da su zaključci i preporuke koje sam ove godine uputio neprestani napor i zalaganje Ombudsmana koje u osnovi ima poštovanje, unapređenje i

zaštitu ljudskih prava. Prema tome, u tom smislu, nadam se da će ovi zaključci i preporuke iznete u ovom Izveštaju dobiti zasluženu pažnju nadležnih organa kako bi ovaj dokument bio vodič za orijentaciju politika funkcionisanja države, u skladu sa principom poštovanja ljudskih prava, jednakosti, vladavine prava, transparentnosti, odgovornosti kao vrednosti demokratije.

Odgovornost za sve institucije ostaje nivo sprovođenja preporuka Ombudsmana. Skupština Republike Kosovo ima ključnu ulogu i verujem da će postojati posvećenost i angažovanje tako da, tražeći odgovornost i polaganje računa javnih vlasti tražiti sprovođenje preporuka Ombudsmana. Sprovođenje preporuka direktno će unaprediti poštovanje osnovnih prava i sloboda građana ove zemlje koji očekuju, zahtevaju i zaslužuju.

I. Institucija Ombudsmana

Uloga i mandat Ombudsmana

Ombudsman je institucija osnovana Ustavom Republike Kosovo sa glavnim mandatom nadgledanja i zaštite ljudskih prava i sloboda. Ustavom su definisani osnovni principi organizovanja i rada. U vršenju svog mandata, Ombudsman se rukovodi principom institucionalne, funkcionalne i budžetske nezavisnosti. U smislu ovog poslednjeg, stav 2. člana 132. Ustava definiše princip nemešanja i zabrane primanja uputstva od bilo kog organa u Republici Kosovo. Ustavom je propisano i načelo obaveze svake javne institucije da odgovori na zahteve Ombudsmana. Prema stavu 4. člana 134. Ustava, Ombudsman uživa imunitet od krivičnog gonjenja, od građanskih tužbi ili od razrešenja za svoje postupke ili odluke. Ombudsman iznosi godišnji izveštaj Skupštini Republike Kosovo o stanju ljudskih prava i osnovnih sloboda u zemlji. Ombudsman radi na osnovu Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu. Prema ovom zakonu, Ombudsman se rukovodi principima nepristrasnosti, nezavisnosti, davanja prednosti ljudskim pravima, poverljivosti i profesionalizma,¹ kao i ima organizacionu, administrativnu i finansijsku nezavisnost.

1 Na istom mestu, član 3, stav 1.

Zakon definiše Ombudsmana kao pravni mehanizam za zaštitu, nadzor i promociju osnovnih prava i sloboda od ilegalnih i nezakonitih radnji ili propusta javnih organa, institucija i drugih lica ili organa koji vrše javna ovlašćenja u Republici Kosovo i kao nacionalni mehanizam za sprečavanje torture i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.² Takođe, Ombudsman zastupa mehanizam ravnopravnosti koji promoviše, prati i podržava jednak tretman, bez diskriminacije po osnovama definisanim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije.³

Prema Zakonu o ravnopravnosti polova, Ombudsman je institucija za rodnu ravnopravnost koja se bavi slučajevima rodne diskriminacije, u skladu sa procedurama predviđenim Zakonom o Ombudsmanu.⁴ Dok, prema Zakonu o zaštiti od diskriminacije, Ombudsman promoviše i štiti ljudska prava i bavi se slučajevima u vezi sa diskriminacijom, prema odgovarajućem Zakonu o Ombudsmanu.⁵ Zakonom o zaštiti deteta, Ombudsman je definisan kao nacionalni mehanizam za zaštitu prava deteta. Postoji i niz zakona koji definišu dodatna ovlašćenja Ombudsmana⁶.

Mandat za zaštitu ljudskih prava

Ombudsman ostvaruje mandat zaštite ljudskih prava putem mehanizma istrage slučajeve koje su pokrenuli podnosioci žalbe, istrage po službenoj dužnosti o mogućem kršenju, mehanizmom osporavanja upravnog akta u svojstvu branioca javnog interesa, davanjem opštih preporuka za rad pravosudnog sistema, prijatelj suda (*amicus curie*), davanje pojedinačnih preporuka za slučajeve odugovlačenja sudskih predmeta, vođenje postupaka posredovanja i pomirenja, davanje pomoći žrtvama diskriminacije, davanje preporuka javnim institucijama radi pravilnog sprovođenja obaveza u oblasti sprečavanja diskriminacije

2 Zakon br. 05 / L-019 Ombudsmanu, član 1, stav 1.

3 Zakon br. 05 / L-019 Ombudsmanu, član 3, stav 2.

4 Zakon br. 05 / L-020 o ravnopravnosti polova, član 13.

5 Zakon br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije, član 9.

6 Zakon o pristupu javnim dokumentima (br. 06/L-081), Zakon o parničnom postupku (br. 03/ L-006), Zakon o Kosovskoj obaveštajnoj agenciji (br. 03/L-063), Zakon o poreskoj administraciji i procedurama (br. 03/L-222), Zakon br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, Zakon o upravnim sporovima (br. 03/L-202), Zakon o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo (br. 03/L- 047), Građanski zakon protiv klevete i uvrede (br. 02/L-65), Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (br. 04/L-149), Zakon o krivičnom postupku Kosova (br. 04/L-123), Zakon o upotrebi jezika (br. 02/L-37), Zakon o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca (br. 06/L-057)

i ravnopravnosti, upućuje pitanja Ustavnom sudu i drugim mehanizmima koji se utvrđuju posebnim zakonima.

Mandat nadgledanja poštovanja ljudskih prava

Ombudsman ostvaruje mandat nadgledanja nad poštovanjem ljudskih prava kroz mehanizam praćenja sudskih slučajeva gde stranke imaju status navodne žrtve ljudskih prava ili se po službenoj dužnosti smatra da može doći do sistematskog kršenja prava, mehanizma obavezivanja organa javne vlasti da odgovori na zahteve Ombudsmana, praćenje sprovođenja preporuka Ombudsmana, nadgledanje standarda izrade zakonodavstva u vezi definisanja ljudskih prava i usaglašenosti sa Ustavom, praćenje sprovođenja zakona koji se odnose na ljudska prava i drugih mehanizama utvrđenih posebnim zakonima.

Promotivni mandat ljudskih prava

Ombudsman vrši mandat promocije ljudskih prava putem mehanizma podizanja svesti javnosti i javnih institucija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, putem edukacije, obučavanja i predavanja, objavljivanja mišljenja i brošura u kojima se iznosi stav Ombudsmana o određenom pitanju, saopštenja o sprovođenju pojedinih mera, organizovanju dana otvorenih vrata za ljudska prava, organizovanju konferencija, tematskih okruglih stolova, saradnje i koordinacije rada sa socijalnim partnerima, razmene poseta sa partnerima iz srodnih institucija, iznošenje u medijima mišljenja Ombudsmana i drugih mehanizama definisanim posebnim zakonima.

Mandat kao NMST

Ombudsman ostvaruje Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja kroz redovne i nenajavljene posete svim mestima gde se drže lica lišena slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim institucijama, carinskim zadržavanjem, zadržavanjem imigranata i bilo kom drugom mestu gde se sumnja da postoje kršenja ljudskih prava i sloboda. U skladu sa Zakonom o Ombudsmanu daje preporuke za usaglašenost zakona i drugih akata sa Ustavom i međunarodnim standardima u sprečavanju torture. NMST saraduje sa međunarodnim, domaćim i drugim mehanizmima koji su utvrđeni posebnim zakonom u oblasti sprečavanje torture.

Mandat kao mehanizam jednakosti

Ombudsman ostvaruje svoj mandat kao mehanizam ravnopravnosti u cilju promovisanja, praćenja i podrške jednakog tretmana bez diskriminacije po osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zaštiti od diskriminacije i u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu. Takav mandat Ombudsman ostvaruje kroz istraživanje slučajeva diskriminacije, nadzora nad sprovođenjem Zakona o zaštiti od diskriminacije, promovisanje dobre prakse za promociju ravnopravnosti, informisanje javnosti o slučajevima diskriminacije, bavljenje slučajevima koji su vezani sa rodnom diskriminacijom i saraduje sa društvenim partnerima, domaćim i međunarodnim nevladinim organizacijama.

Međunarodni instrumenti i standardi na kojima se zasniva vršenje funkcija Ombudsmana

Ombudsman ostvaruje mandat prvenstveno oslanjajući se na međunarodne instrumente sadržane u članu 22. Ustava Republike Kosovo: Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i njeni protokoli, Međunarodna konvencija o građanskim i političkim pravima i njeni protokoli, Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, Konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, Konvencija o pravima deteta, Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ombudsman takođe razmatra i druge instrumente univerzalnog karaktera koji, iako nisu obuhvaćeni u domaćem pravu, imaju dragocen status u konsolidovanim demokratijama. Neke od njih su: Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka, Konvencija UN-a o izbeglicama itd. Ombudsman primenjuje i niz međunarodnih standarda, kao što su: Pariski principi, Venecijanski principi itd.

Pristup instituciji Ombudsmana

Građani koji tvrde da su im javni organi Republike Kosovo kršili prava, mogu se obratiti Ombudsmanu svakog radnog dana preko kancelarija Ombudsmana, preko Centralne kancelarije u Prištini i preko regionalnih kancelarija u Gnjilanu, Uroševcu, Prizrenu, Đakovici, Peći, Južnoj Mitrovici, Severnoj Mitrovici i Gračanici. Pored fizičkog pristupa, građani se mogu obratiti Ombudsmanu i putem pošte, telefona, društvene mreže Fejsbuk, e-mejla i besplatnog telefona na broj 080015555.

Ombudsman redovno obilazi sve zatvore, u centrima policijskog zadržavanja i centrima pritvora. Da bi se omogućila direktna komunikacija sa zatvorenicima, pritvorenicima i onih u zadržavanju u svim zatvorima i centrima pritvora u Republici Kosovo, postavila je poštanske kutije za prijem žalbi na vidnim mestima, kojima upravlja i nadgleda Ombudsman.

Strategija Institucije Ombudsmana 2021-2025. i Plan sprovođenja strategije Institucije Ombudsmana 2021-2023.

Sa ciljem unapređenja svog mandata, Ombudsman je 18.03.2021. godine, usvojio Strategiju Institucije Ombudsmana 2021-2025. Strategija se sprovodi kroz trogodišnji plan sprovođenja strategije 2021-2023, koja je sastavni deo strategije. Strategija je utvrdila viziju, misiju, strateške i specifične ciljeve i radnje koje imaju za cilj da usmeravaju rad IO-a u srednjoročnom roku u sprovođenju ustavnih odgovornosti i nadležnosti; Zakona o Ombudsmanu; Zakona o ravnopravnosti polova i Zakona o zaštiti od diskriminacije; ostalih propisa na snazi na Kosovu i međunarodnih standarda.

Strategija IO-a ima za cilj povećanje uticaja rada Ombudsmana u zaštiti i unapređenju ljudskih prava i osnovnih sloboda, obrazovanju o ljudskim pravima kao i sprečavanju kršenja od strane javnih institucija. Identifikacija i istraga slučajeva po službenoj dužnosti i sistematskih prekršaja, povećanje broja pojedinačnih slučajeva, njihova efikasna istraga i preispitivanje su ciljevi na koje će se usredsrediti institucionalni kapaciteti.

Strategija ima za cilj da poveća nivo sprovođenja preporuka Ombudsmana i produbi saradnju sa odgovarajućim komisijama Skupštine Republike Kosovo, institucijama na centralnom i lokalnom nivou, medijima, civilnim društvom kao i međunarodnim organizacijama u zemlji,

--sa međunarodnim mehanizmima za ljudska prava i ravnopravnost. Svi ovi ciljevi biće ostvareni kroz četiri strateška cilja:

1. Zaštita i nadzor osnovnih ljudskih prava i sloboda kroz pojačan uticaj Institucije Ombudsmana u ispunjavanju mandata,
2. Promovisanje osnovnih ljudskih prava i sloboda i uloga IO-a,
3. Promovisanje ciljeva održivog razvoja i,
4. Dalji razvoj institucionalnih kapaciteta i ljudskih resursa IO-a.

Novina i važan korak je strateški cilj promovisanja Ciljeva održivog razvoja i njihove povezanosti sa ljudskim pravima kao i izgradnja sistema za generisanje podataka u odnosu na pokazatelje COR-a.

Strategija IO-a 2021-2025, osim što je planski dokument, služi i kao dokument kojim treba da se proceni učinak institucije. Strategija, njen plan sprovođenja 2021-2023 i njen neprekidni proces praćenja i izveštavanja treba da posluže kao osnova za poboljšanje procesa strateškog donošenja odluka IO-a za narednih pet godina.

CENTRALNI DEO STRATEGIJE

GENERALNI CILJEVI

SPECIFIČNI CILJEVI

INDIKATORI

CILJEVI

STRATEŠKI CILJEVI

01

Zaštita i nadzor osnovnih ljudskih prava i sloboda kroz povećani uticaj Institucije Ombudsmana u ispunjavanju svog mandata.

- Zaštita i nadzor poštovanja ljudskih prava, usredsređivanjem na sistematske slučajeve i one koji su od opšteg interesa.
- Poboljšanje efikasnosti i delotvornosti u razmatranju žalbi i slučajeva po službenoj dužnosti.
- Povećavanje stepena primene preporuka IO-a
- Nadzor nad zakonodavstvom vezanim za ljudska prava i slobode na Kosovu

02

Promovimi i të drejtave dhe lirive themelore të njeriut dhe roli i IAP-së.

- Osveščivanje javnosti o osnovnim ljudskim pravima i slobodama.
- Promocija i obrazovanje za ljudska prava u institucijama odgovornim za sprovođenje ustavnih i pravnih standarda u zemlji.
- Povećanje saradnje IO sa ostalim institucijama i nevladinim organizacijama
- Unapređivanje kontinuirane komunikacije i osveščivanje o ulozi i značaju IO.

03

Promovisanje Ciljeva održivog razvoja (COR)

- Razvoj programa podizanja svesti za promociju Ciljeva održivog razvoja
- Razvoj sistema za generisanje podataka u vezi sa pokazateljima COR-a o zaštiti i promociji ljudskih prava u IO
- Unapređenje kapaciteta osoblja
- IO u promovisanju COR-a, njihovo adresiranje i njihovo povezivanje sa ljudskim pravima
- Međunarodna saradnja u izgradnji zajedničkih kapaciteta, razmeni iskustava i dobre prakse sa zemljama u regionu u pravcu postizanja napretka u promovisanju i adresiranju COR-a.

04

Dalji razvoj institucionalnih kapaciteta i ljudskih resursa IO-a

- Kontinuirano pružanje mogućnosti za učenje i profesionalni razvoj osoblju IO-a
- Povećanje međunarodne saradnje osoblja kroz programe razme
- Izgradnja institucionalnih kapaciteta, administracije i unutrašnjeg upravljanja IO-a, uključujući kroz funkcionalni pregled i interne normative

II. Stanje poštovanja ljudskih prava tokom 2021. godine

Tok zakonodavnog procesa

Ombudsman je kao i prethodnih godina, pratio zakonodavni proces na nivou Vlade i Skupštine Republike Kosovo što se tiče ispunjavanja obaveza koje proizilaze iz ljudskih prava. U fokusu nadgledanja Ombudsmana je bila procena usklađenosti nacрта zakona/ zakona sa standardima ljudskih prava i to u smislu ispunjavanja pozitivnih obaveza države da donošenjem zakona reguliše određena prava i slobode.

Ombudsman je uočio da je u Programu zakonodavstva za 2021. godinu⁷, Vlada Republike Kosovo predvidela razmatranje i usvajanje 186 nacрта zakona (106 novih nacrti zakona i 80 nacrti zakona za izmene i dopune postojećih zakona). Od toga, Skupština je usvojila samo 36 zakona. Nizak nivo ispunjavanja Zakonodavnog programa zakonima koji se tiču ljudskih prava rezultirao je nesprovođenjem pozitivnih obaveza javne vlasti prema građanima.

⁷ Zakonodavni program za 2021. godinu usvojen je na 11. sednici Vlade Republike Kosovo, Odlukom br. 01/11, od 7.5.2021, izmenjena i dopunjena Odlukom br. 12/16, od 22.6.2021. godine, Odlukom br. 23/16, od 22.6.2021. godine, Odlukom br. 06/17, od 26.6.2021. godine, Odlukom br. 02/31, od 25.8.2021. godine, Odlukom br. 01/34, od 8.9.2021. godine, i Odlukom br. 02/42, od 27.10.2021. godine.

Među nacrtima zakona koji su stigli u Skupštinu na razmatranje je i usvajanje i Nacrt građanskog zakonika Kosova. S tim u vezi, Ombudsman je prethodnih godina poslao komentare kako bi se u Nacrt zakonika u skladu sa zahtevima ustavnog prava na poštovanje porodičnog života, izričito unele zakonske odredbe za priznavanje i zaštitu homoseksualnih odnosa, čak i u vanbračnom obliku.

Takođe, Ombudsman je primetio da je u Nacrtu građanskog zakonika sprovedena preporuka Ombudsmana objavljena u Izveštaju po službenoj dužnosti 206/2019 u vezi sprečavanja dečijih brakova.

Nacrt zakona o javnim službenicima i Nacrt zakona o platama u javnom sektoru su u toku izrade na ministarskom nivou. U tom pravcu, Ombudsman i dalje ostaje pri stavu da se prilikom izrade ova dva predloga zakona detaljno razmatraju presude Ustavnog suda i da se u potpunosti obuhvate zahtevi suda u vezi sa ovim nacrtima zakona.

Ombudsman i dalje navodi da nedostatak konsolidovanih verzija dopunjenog/izmenjenog zakonodavstva objavljenih u Službenom listu Republike Kosovo predstavlja prepreku pravu građana na pristup informacijama. Ombudsman smatra da neusvajanje Zakona o platama u javnom sektoru ima za posledicu nesprovođenje principa ravnopravnosti u naknadama zaposlenih u ovom sektoru. Ombudsman će nastaviti da prati i predloge zakona iz oblasti prava rada, iz oblasti socijalnih i porodičnih usluga, iz oblasti penzijskih šema finansiranih od strane države, iz oblasti procene i priznavanja statusa kao i beneficija i usluga osoba sa invaliditetom, u oblasti zdravlja na radu, u oblasti zaštite od nasilja u porodici, u oblasti povraćaja imovine itd.

Ombudsman podseća da nepokretanje primene jednog broja zakona predstavlja kršenje prava subjekata koja proizilaze iz takvih zakona. Konkretno primer je nesprovođenje Zakona o zdravstvenom osiguranju, Zakona o zaštiti deteta, Zakona o elektronskom nadgledanju lica kojima je odlukom suda zabranjeno kretanje itd.

Sudska zaštita prava

Vladavina prava je jedan od glavnih principa ustavnog poretka Republike Kosovo.

Član 54. Ustava zemlje jasno propisuje da svako ima pravo na sudsku zaštitu u slučaju kršenja ili uskraćivanja bilo kog prava garantovanog Ustavom. Takođe, Ustav garantuje svakome pravo na delotvoran pravni lek, ukoliko se utvrdi da mu je pravo prekršeno.

Zaštitu ljudskih prava pred sudom dopunjuje i sudska kontrola uprave (kontrola ustavnosti i zakonitosti pojedinih akata organa uprave), koja odlučuje o nečijem pravu, obavezi ili interesu zasnovanom na zakonu.

Jedan od stalnih izazova pravosudnog sistema ostaje nepotpuna primena standarda osnovnih ljudskih prava i sloboda, predviđenih članom 53. Ustava, prema kome se tumačenje ovih prava mora vršiti u skladu sa odlukama Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP). Pozivanje redovnih sudova na praksu ESLJP-a u obrazloženju svojih odluka i dalje je malo.

Odugovlačenje sudskih postupaka

Ombudsman smatra da je jedan od najozbiljnijih problema u smislu sudske zaštite prava u Republici Kosovo odugovlačenje sudskih postupaka. Uprkos napretku koji je pravosuđe ostvarilo u razmatranju slučajeva i dalje ima kašnjenja sudskih postupaka, pre svega zbog velikog broja nerešenih predmeta iz prethodnih godina, zatim dostavljanje novih slučajeva i ukidanje odluka rešavanjem najviših sudova po redovnim i vanrednim pravnim lekovima u žalbenim postupcima kao i njihovo vraćanje na ponovno razmatranje i ponovno odlučivanje.

S obzirom na maksimu „*Odložena pravda je uskraćena pravda*“ i „*Odlaganje pravde i poricanje pravde je ista stvar*“ (prema Magna Carti), odugovlačenje sudskih postupaka je povreda osnovnih prava i sloboda građana garantovanih Ustavom.

Ombudsman smatra da je na povećanje broja predmeta u sudovima uticala činjenica da izvršna vlast sistematski nije ispunjavala obaveze koje proizilaze iz kolektivnog ugovora u vezi sa jubilarnim platama, putnim troškovima, toplim obrokom, razlikama u plati i dr. Ovakva situacija, osim što je otežavala stanje sa brojem predmeta u sudovima, izazvala je posledice i druge štete, otežavajući ostvarivanje prava radnika a sa druge strane stvorila nepotrebne troškove za budžet države. Javni organi nisu pokušali da reše ovo pitanje.

Odugovlačenje sudskih postupaka je posledica i nedostatka kapaciteta, što je takođe uticalo na trajanje sudskih postupaka, prema tome Ombudsman napominje da Vlada Republike Kosovo treba da podrži pravosudni sistem budžetom i da odobri zahteve za povećanje kapaciteta kako bi doprinela povećanju efikasnosti i skraćivanju roka za okončanje sudskog postupka u razumnom roku i u skladu sa članom 31. stav 2. Ustava Republike Kosovo i Evropskom konvencijom o ljudskim pravima.

U svim slučajevima žalbi koje su u njegovoj nadležnosti, u vezi sa odlaganjem sudskih postupaka pred sudovima, Ombudsman je sprovodio istrage i reagovao na slučajeve kada je utvrdio da ima odugovlačenja sudskih postupaka i u nekim slučajevima sud je uzeo u obzir ove reakcije, tako da je prosledio dalje ove slučajeve.⁸ Primljene žalbe tokom izveštajne

8 Žalba br. 580/2021, Žalba br. 316/2021, Žalba br. 231/2021, koju su pratili predstavnici IO-a, Žalba br. 135/2021, Žalba br. 717/2020 itd.

godine na odugovlačenje postupaka uglavnom se odnose na odugovlačenje postupaka u vezi sa sporovima pravno-građanske prirode, upravnim sporovima, odugovlačenjem krivičnih postupaka⁹ (neefikasne i neefektivne istrage).

Takođe, Ombudsman je tokom izveštajne godine primio zahteve za praćenje sudskih ročišta u krivičnim¹⁰ i građanskim¹¹ postupcima uz navode o nedostatku objektivnosti sudija prilikom odlučivanja u njihovim slučajevima.

Teškoće u ostvarivanju pravosudnih prava građana pred organima pravosuđa, stvorile su kod građana percepcije i stavove javnosti o nepoverenju u rad pravosuđa,¹² uprkos okončanju brojnih sudskih predmeta, od kojih su neki okončani u optimalnom roku.

Nedostatak mehanizma ostaje zabrinjavajući problem za građane zemlje za zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, čime bi se strankama omogućila naknada pričinjene materijalne štete. Ombudsman je 2018. godine preporučio ovo pitanje Skupštini Republike Kosovo¹³ za donošenje zakona o određivanju delotvornih pravnih lekova za naknadu štete u slučajevima kršenja prava na sudsku zaštitu u razumnom roku.

Ombudsman napominje da je pandemija COVID-19 bila dodatni izazov za pravosudni sistem i uticala na održavanje ročišta i pristup javnosti na iste. Kao posledica ove stvorene situacije, kašnjenja su nastavljena i tokom izveštajne godine. S tim u vezi, Ombudsman je objavio poseban izveštaj o zdravstvenoj vanrednoj situaciji i uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo¹⁴.

U izveštajnom periodu, Ombudsman je objavio četiri izveštaja sa preporukama i tri pisma preporuke sudovima. Kod slučaja A. br. 482/2019, žalilac je podneo žalbu IO-u u vezi sa odlaganjem sudskog postupka u Osnovnom sudu u Prištini, nakon objavljivanja izveštaja, sud je doneo meritornu odluku u vezi slučaja. Slučaj A. br. 58/ 2020, žalba protiv Posebne komore Vrhovnog suda Kosova (PKVS) u predmetu C-III-14-0315, nakon istrage utvrđeno je kršenje prava na suđenje u razumnom roku, prema tome Ombudsman je preporučio PKVS-u da preduzme sve potrebne radnje za razmatranje i odlučivanje o predmetu i ova preporuka čeka na sprovođenje.

Slučaj po službenoj dužnosti br. 150/2021, u vezi sa pozitivnim obavezama države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici, nakon istrage slučaja, Ombudsman je izdao tri preporuke Policiji Kosova, koje su sprovedene, jedna preporuka za SSK i TSK, koja je takođe sprovedena, dok preporuka za SSK¹⁵ čeka na sprovođenje.

9 Žalba br. 537 / 2021, Žalba br. 597/ 2021 itd.

10 IO je pratila sudske rasprave u predmetu A.br. 131/2021, koje se nastavljaju i u 2022. godini.

11 IO je pratila sudske rasprave u predmetima A. br. 306 / 2021, 231/2021 itd.

12 Navod zasnovan na velikom broju žalbi građana podnetih Ombudsmanu; takođe, <https://www.gjyqesori-rks.org/>, prema rezultatima procene sudova preko interneta u pogledu stepena zadovoljstva sa uslugama sudova, primećuje se da su građani u određenoj meri zadovoljni uslugama Osnovnog suda u Prištini 89,42% i Osnovnog suda u Đakovici sa 85,77%, dok su građani najmanje zadovoljni uslugama Apelacionog suda, ali i ostali sudovi su ispod nivoa od 65,45%.

13 Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti 129/2018, <https://oik-rks.org/2018/03/29/raport-merekomandime-ek-officio-nr-1292018/>

14 <https://oik-rks.org/2021/12/10/report-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-rajat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>

15 Preporuka SSK-u je bila: „Sudski savet treba da zahteva od svih sudija da u svim slučajevima kada donose odluku o nalogu za zaštitu postupaju u skladu sa članom 17. stav 2. Zakona br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici.”

Predmet A. br. 168/2018, A. br. 404/2020 i A. br. 734/2020, žalbe u IO-u su podnete u vezi odugovlačenja sudskog postupka u Osnovnom sudu u Prištini. Ombudsman je nakon analize spisa predmeta i sprovođenja potrebnih istraga utvrdio povrede, pa je objavio tri pisma sa preporukama u smislu preporuke da se što brže razmotre i donese odluka u određenim predmetima.

Odugovlačenje postupaka u slučajevima privatizacije društvenih preduzeća

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je primio žalbe protiv KAP-a u vezi nepriznavanja prava radnika koja proističu iz privatizacije društvenih preduzeća. U tom pravcu, Ombudsman je primetio da se nastavlja praksa odugovlačenja postupaka u Posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova u vezi sa žalbama bivših zaposlenih u društvenim preduzećima. Po ovom pitanju, Ombudsman je objavio izveštaje i preporučio da se bez daljeg odlaganja odluči o pitanjima koja su u razmatranju ovog suda. Povodom ovakvih slučajeva, Ombudsman je poslednjih godina izrazio zabrinutost zbog odugovlačenja postupaka koje se odnose na rešavanju pitanja u vezi sa radničkim pravima koja proističu iz procesa privatizacije društvenih preduzeća, kašnjenja koja krše ustavno pravo za pravedno i nepristrasno suđenje.

Disciplinska odgovornost sudija i tužilaca

Zakon br. 06/ L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca daje ovlašćenja Ombudsmanu, između ostalog i ovlašćenje da uputi nadležnom organu primljenu žalbu protiv sudije ili tužioca; ovlašćenje da od Tužilačkog saveta Kosova i Sudskog saveta Kosova zahteva pokretanje disciplinskog postupka i ovlašćenje da se uputi žalba Vrhovnom sudu u slučajevima predviđenim zakonom.

Ombudsman je i u prethodnim godišnjim izveštajima naglašavao da su navedene nadležnosti dodatne nadležnosti Ombudsmana uzimajući u obzir Zakon o Ombudsmanu i druge važeće zakone. Ombudsman, na osnovu člana 16. stav 8. Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, može da daje opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema i ne može upadati u predmete ili druge pravne postupke koji se vode u sudovima, osim u slučajevima u kojima postoje kašnjenja u postupcima. Što se tiče nadležnosti za traženje pokretanja disciplinskog postupka, Zakon 05/L-019 o Ombudsmanu u članu 25. stav 2, priznaje ovu nadležnost samo u jednoj konkretnoj situaciji– u slučajevima nesaradnje sa Ombudsmanom: *„Odbijanje saradnje sa Ombudsmanom od strane civilnog službenika, funkcionera ili javnog autoriteta čini razlog da Ombudsman zatraži od nadležnog organa pokretanje upravnog postupka obuhvatajući i preduzimanje disciplinskih mera do otpuštanja sa posla ili civilne službe.”* Međutim, kao što se vidi gore, Zakon br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca daje Ombudsmanu ovlašćenje da zahteva pokretanje disciplinskog postupka u drugim slučajevima predviđenim članovima 9.5. i 9.7. zakona kao i ovlašćenje da podnese žalbu pri Vrhovnom sudu, u određenim slučajevima.

Tokom izveštajne godine, na osnovu Zakona br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, Ombudsman je primio ukupno 12 žalbi, od kojih je 9 žalbi proglašeno prihvatljivim, a 3 žalbe neprihvatljivim. Važno je napomenuti da je Ombudsman u svim ovim slučajevima, u zakonskom roku, dobio odgovore nadležnih organa i imao dobru saradnju sa nadležnim organima u vezi sa razmatranjem ovih pritužbi građana u zakonskim rokovima. Od 9 žalbi koje je Ombudsman proglasio prihvatljivim i bile otvorene za istragu, 2 su podnete na osnovu člana 12.3. Zakona br. 06/L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca: *„Ombudsman može tražiti od saveta da pokrene disciplinsku istragu protiv predsednika suda ili glavnog*

državnog tužioca ako ima razloga da veruje da je isti počinio disciplinski prekršaj iz člana 9. stav 7. ovog Zakona“. Nakon istrage ovih slučajeva, konstatovano je da žalbe stranaka nisu ispunile uslove iz člana 9. tačka 7. Zakona br. 06/ L-057 o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, prema tome slučajevi nisu prosleđeni za pokretanje disciplinske istrage od odgovarajućeg saveta. Što se tiče ostalih sedam žalbi koje je Ombudsman proglasio prihvatljivim, one su prosleđene po zahtevima podnosilaca za dalju obradu od strane nadležnih organa i u skladu sa Zakonom o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca, Ombudsman je primio odluke od ovlašćenih organa u okviru zakonskog roka i pri tome je obavestio podnosiocima žalbi sa odlukama koje je primio.

Praćenje reforme pravosudnog sistema

U julu 2021, usvojena je Strategija vladavine prava 2021-2026,¹⁶ sastavni deo strategije je i akcioni plan koji posebno prikazuje sve aktivnosti u okviru mera politike koje se očekuju da budu preduzete od strane Vlade, Ministarstva pravde, SSK-a, TSK-a, Akademije pravde, Policije Kosova i drugih odgovarajućih institucija za rešavanje identifikovanih problema i postizanje planiranih ciljeva.

Prema gore pomenutoj strategiji, predviđeno je da su za pravilno i nezavisno funkcionisanje pravosuđa važni: efikasnost, profesionalnost, odgovornost i integritet. Nadalje prema strategiji, glavni identifikovani problemi su: kašnjenja u pravosudnom i tužilačkom sistemu, potreba za povećanjem profesionalizma i kompetentnosti, nedovoljna odgovornost i ranjiv sistem prema spoljnim akterima. Na osnovu ovih, Ombudsman smatra da je od posebnog značaja reforma pravosuđa kroz sprovođenje strategije i akcionog plana od strane pravosudnih institucija.

Međutim, Ombudsman podseća na potrebu uvažavanja mišljenja Venecijanske komisije u vezi sa instrumentima reforme pravosuđa, sa posebnim naglaskom na poštovanje standarda nezavisnosti pravosuđa, nepristrasnosti sudije kao i zaštite sudske i tužilačke vlasti od političkog umešanja. Ombudsman će nastaviti da prati i daje preporuke da reforma pravosudnog sistema bude u skladu sa najboljim međunarodnim standardima.

Što se tiče zaštite ljudskih prava i sloboda u oblasti pravosuđa, poznato je da Ombudsman ima ograničen mandat, definisan Zakonom o Ombudsmanu, prema kojem Ombudsman može davati opšte preporuke za funkcionisanje pravosudnog sistema, ne mešajući se u predmete i pravne postupke koji se vode u sudovima, osim u slučajevima koji se odnose na slučajeve odugovlačenja sudskih postupaka.

Sprovođenje ljudskih prava od strane izvršne vlasti

Ombudsman je nastavio da nadgleda prilagođavanje rada organa uprave i izvršnih organa uopšte sa obavezama koje proizilaze iz propisa o ljudskim pravima. U tom smislu, pažnja je posvećena nadgledanju odluka Vlade u pogledu poštovanja ljudskih prava i dobrog upravljanja sa posebnim naglaskom na nadgledanje odluka Vlade u oblasti restriktivnih mera za upravljanje pandemijom COVID-19.

Kao i prethodne, tako i tokom izveštajne godine, rad izvršne vlasti je u velikoj meri karakterisala pandemija COVID-19.

16 <https://md.rks-gov.net/desk/inc/media/6DC1CBD5-0DF1-46AE-9D1A-78C96146C7D0.pdf>

Ombudsman je pažljivo pratio pitanja u vezi sa uticajem odluka vlade. U tom pravcu, Ombudsman je 10. decembra 2021. godine objavio sveobuhvatan izveštaj „*Vanredne situacije u zdravstvu i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo*“. Glavni nalazi ovog izveštaja, između ostalog su: nedostatak budžeta za poboljšanje zdravstvenih usluga na svim nivoima zdravstvenog sistema, nedostatak adekvatnog lečenja hronično bolesnih osoba tokom pandemije, nedostatak planiranja raspodele sredstava za podršku i tretman slučajeva nasilja u porodici u periodu pandemije itd.

Povodom pitanja vezanih za pandemiju, Ombudsman je primio niz žalbi u vezi sa kriterijumima koje je Vlada postavila za posedovanje potvrde o vakcinaciji sa dve doze protiv COVID-19. Iako u odlukama Vlade u vezi sa merama za sprečavanje COVID-19 vakcinacija nije izričito obavezna, ali same utvrđene mere predviđaju kao uslov da građani imaju pristup javnim objektima i ulazak u Republiku Kosovo. Ombudsman procenjuje da Zakon o sprečavanju i borbi protiv pandemije COVID-19 na teritoriji Republike Kosovo ovlašćuje Ministarstvo zdravlja za vreme trajanja pandemije COVID-19, pored ovlašćenja iz Zakona br. 02/L-109 o sprečavanju i suzbijanju zaraznih bolesti i Zakona br. 04 / L-125 o zdravstvu, da ima ovlašćenje da ograničava slobode i ljudska prava, osim onih navedenih u članu 56. stav 2. Ustava, u meri u kojoj je to neophodno za suzbijanje i sprečavanje širenja COVID-19.

S druge strane, praksa Evropskog suda za ljudska prava, prema kojoj se ljudska prava tumače u Republici Kosovo, u slučaju *Varvicka i drugi protiv Češke*, procenila je da vakcinacija predstavlja ograničenje prava na privatni život. Međutim, sud smatra da je takvo ograničenje opravdano jer je neophodno radi zaštite prava drugih i javnog zdravlja uopšte.

Tokom izveštajne godine, Ombudsman je izdao niz posebnih izveštaja za izvršne organe centralnog i lokalnog nivoa. Glavni nalazi Ombudsmana vezano za kršenje ljudskih prava biće izneti na osnovu zaključaka i izveštaja sa preporukama, koje Ombudsman je uputio izvršnoj vlasti.

- Usluge zdravstvene zaštite za osobe pogođene HIV-om i tuberkulozom, u okolnostima koje su nastale kao rezultat pandemije COVID-19 i sa fokusom na osobe sa HIV-om i TB na Kosovu kao i neophodnost njihovog pristupa zdravstvenim uslugama u vreme pandemije. Ombudsman, na osnovu iznetih nalaza i prikupljenih činjenica kao i analize odgovarajućih zakona kojima se utvrđuju prava lica zaraženih HIV/AIDS-om i tuberkulozom na Kosovu, konstatuje da je bilo kršenja osnovnih ljudskih prava i sloboda, pošto nadležni organi nisu ispunili svoje ustavne i zakonske obaveze prema osobama zaraženim HIV/AIDS-om i tuberkulozom kao ishod situacije nastale pandemijom COVID-19.
- Pitanje efektivne realizacije zdravstvenih prava tokom pandemije COVID-19 na Kosovu u vezi sa pristupom zdravstvenoj zaštiti i lečenju, uglavnom u institucijama sekundarnog i tercijarnog nivoa, sa posebnim fokusom na ograničenja u pružanju zdravstvenih usluga (specijalističkih poseta i selektivnih operacija) za osobe koje nisu bili zaraženi COVID-19. Ombudsman je između ostalog, našao da postupanje zdravstvenih organa po prestanku elektivnih operacija i specijalističkih ambulanti, osim što nije postojalo zakonski osnov, nije ostavilo nikakvu alternativu gde se ova lica mogu lečiti i da država nije preuzela odgovornost, uključujući finansijske troškove ukoliko bi se ove usluge eventualno mogle dobiti od privatnih zdravstvenih institucija.
- Pitanje zakonitosti rada hidroelektrana u Dečanima kao i hidroelektrana u Štrpcu. Ombudsman je nakon analize slučaja zaključio da nadležni organi uprkos uticaju na životnu sredinu hidroelektrana, reakcijama, nezadovoljstvu i protestima građana

i civilnog društva nisu pokušali da daju tačne informacije o zakonitosti rada hidroelektrana i poštovanju principa učešća javnosti u donošenju odluka.

- Ombudsman je utvrdio da Republika Kosovo nije u potpunosti ispunila svoju pozitivnu obavezu za zaštitu žrtava nasilja u porodici zbog nesprovođenja odredbi Zakona o elektronskom praćenju, na osnovu informacija prikupljenih od Policije Kosova, osnovnih tužilaštva i osnovnih sudova.
- Ombudsman se osvrnuo i na pozitivne obaveze države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici. S tim u vezi, objavljen je izveštaj koji obrađuje ubistvo i samoubistvo koje se dogodilo 14. marta 2021. godine u naselju Emšir u Prištini, u kom slučaju su mediji preneli da je muškarac ubio svoju suprugu iz vatrenog oružja, a potom je izvršio samoubistvo. Ombudsman je utvrdio da je i pored toga što je od 2013. godine izrađena standardna procedura za postupanje za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu kojim su utvrđene i kontrolne liste za radnje koje treba preduzeti nadležni organi u ovom slučaju ove procedure nisu poštovane da nadležni organi nisu u dovoljnoj meri procenili potencijalni rizik slučaja i da je nedostajala koordinacija radnji između nadležnih organa, čime se nameće potreba za unapređenjem kvaliteta i bezbednosti usluga za slučajeve nasilja u porodici i jačanjem kontrolnih mehanizama svake institucije od momenta prijave slučaja nasilja u porodici do okončanja istog.
- Ombudsman je u izveštajnoj godini izdao izveštaj o pravima samohranih majki (roditelja) na odmor utvrđena Zakonom o radu, odnosno zakonsku definiciju prema kojoj majke sa decom do tri godine, samohrani roditelji i osobe sa invaliditetom imaju pravo na godišnji odmor u trajanju od dva dodatna radna dana. U ovom slučaju, Ombudsman je utvrdio da postoji povreda Zakona o radu i podsetio je da je diskriminacija u oblasti rada zabranjena.
- U cilju poboljšanja situacije sprovođenja u praksi Zakona o radu, Ombudsman je Ustavnom sudu uputio mišljenje Vrhovnog suda o pitanju pokrenutim od Vrhovnog suda u vezi procene člana 94. Zakona o radu koji se odnosi na nadležnosti Inspektorata za rad. Ovim mišljenjem, Ombudsman je istakao da razmatranje slučajeva koji se odnose na prekid ugovora o radu, naknade koje sledeju zaposlenima po ovom zakonu kao i vraćanje zaposlenog na posao i naknadu plata za vreme nezakonitog izbacivanja sa posla od Inspektorata za rad, predstavlja prekoračenje nadležnosti Inspektorata za rad i za posledicu ima kršenje principa podele vlasti, jer organ koji deluje u okviru izvršne vlasti ne može da razmatra i odlučuje o pitanjima koja je zakon izričito ostavio u nadležnosti sudova, odnosno u okviru pravosuđa. Ombudsman navodi da o ovom pitanju do sastavljanja ovog izveštaja nije odlučivao Ustavni sud.
- Razmatrane su i žalbe studenata i bivših studenata privatnih koledža, nosilaca visokog obrazovanja na Kosovu u vezi sa nepriznavanjem/neoveravanjem diploma. Ombudsman je izdao izveštaj koji se bavi pitanjem žalioaca koji su završili studijske programe kod Nosilaca visokog obrazovanja (NVO), na smerovima koji nisu imali akreditaciju ni licencu i pitanjem upisa na koledžu koji je bio akreditiran, međutim po završetku studija, koledžu je odbijen zahtev za reakreditaciju i kao posledica u ovom slučaju, diplome kandidata bile su nevažeće. U drugim slučajevima, žaliocima ne mogu biti priznate/overene diplome zbog nedostavljanja matičnih knjiga od strane NVO-a, a takođe isti nisu mogli nastaviti dalje studije, a ni studirati u inostranstvu. U izveštaju se procenjuje da neradom institucija nadležnih za nadgledanje sprovođenja zakonskih odredbi je stvoren prostor da NVO-i deluju u suprotnosti sa zakonskim odredbama, u nedostatku akreditacije i nepravilnog upravljanja odgovarajuće dokumentacije, kako to predviđaju zakonske odredbe. Budući da akreditacija je proces koji garantuje da visokoškolska institucija i njeni programi ispunjavaju međunarodno prihvaćene standarde kvaliteta i da se kvalifikacije koje izdaje NVO daju svojim nosiocima niz prava, Ombudsman navodi da pojedini NVO-i su izdavali diplome uz potpuno kršenje procedura akreditacije i licenciranja. Ombudsman

je takođe izdao više izveštaja sa preporukama u vezi sa izmenom ili donošenjem normativnih akata.

- Ombudsman je primetio da Zakonom o prekršajima je propisano da niko ne može biti kažnjen za prekršaj za delo koje pre izvršenja nije bila utvrđena zakonom ili aktima (opštinskim uredbama) skupštine opštine i za koje nije određena prekršajna sankcija. Štaviše, Zakon o prekršajima obavezuje da odredbe o prekršajima koje nisu u skladu sa njim, uključujući i odredbe Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju budu usaglašen u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu Zakona o prekršajima. Ombudsman je dalje napomenuo da je od stupanja na snagu Zakona o prekršajima prošlo više od četiri godine, prema tome je preporučio izmenu i dopunu Zakona br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, odnosno članovi 15. i 47. da se usaglase sa Zakonom br. 05/ L-087 o prekršajima.
- Ombudsman je razmatrao i pitanje u vezi sa činjenicom da su u nekim opštinama na Kosovu, pored zakonskih kriterijuma navedenih u Administrativnom uputstvu MONT br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske institucije na Kosovu, postavili dodatni kriterijumi za prijem dece u javne vrtiće. Dodatni kriterijum je zahtevao da oba roditelja budu zaposlena i da ovaj kriterijum je postavljen od predškolskih institucija zbog ograničenih kapaciteta. Ombudsman ocenjuje da Administrativno uputstvo br. 19/2016 nije jasno, koncizno i da su njegove odgovarajuće norme protivrečne, nemaju konzistentnost i nisu u skladu sa osnovnim principima i ovlašćenjima koja proizilaze iz Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i kao takva se mogu smatrati osnovom za diskriminaciju. Stoga je preporučio izmene i dopune Administrativnog uputstva (MONT) br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske institucije na Kosovu uređujući, između ostalog, postupak i kriterijume u skladu sa osnovnim principima Zakona br. 02/L-52 o predškolskom vaspitanju i obrazovanju.
- Ombudsman je objavio izveštaj sa preporukama u kome je istaknut nedostatak podzakonskih akata za sprovođenje Zakona o zaštiti deteta kao i nepoštovanje zakonskih rokova za donošenje svih akata predviđenih ovim zakonom. Ombudsman je primetio da su od 18 podzakonskih akata koji su predviđeni zakonom doneta samo 2, pa je preporučio nadležnim institucijama da ih donesu što pre.
- Ombudsman je uputio preporuke predsedniku opštine Gračanica i Ministarstvu za lokalnu samoupravu u vezi nesprovođenja člana 61. Zakona br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi i člana 5. stav 1. Administrativnog uputstva (MLS) br. 02/2020 o postupku imenovanja potpredsednika u opštinama. Slučaj se odnosi na neimenovanje zamenika predsednika u opštini Gračanica. Tokom istrage slučaja uočeno je da postoji neslaganje u nazivu člana 60. između albanskog i srpskog jezika kao i člana 61, što u praksi može dovesti do nejasnoće prilikom primene zakona. Prema tome, Ombudsman osim što je od MALS-a zahtevao i nadgledanje primene člana 61. koji se odnosi na imenovanje zamenika predsednika opština, koje nije pokrenuo predsednik opštine Gračanice skoro tokom celog svog mandata kao predsednik opštine, zahtevalo je i jezičko usklađivanje Zakona br. 03/ L-040 o lokalnoj samoupravi, odnosno članova 60. i 61.
- Ombudsman je zatražio od strane Ministarstva zdravlja da izda Administrativno uputstvo o procedurama za licenciranje javnih zdravstvenih institucija kao i sprovođenje člana 42. Zakona br. 04/L-125 o zdravstvu, koji se odnosi na licenciranje i akreditaciju javnih i privatnih zdravstvenih institucija. Prema članu 42. Zakona o zdravstvu, MZ se obavezuje da ima podzakonski akt o procedurama licenciranja zdravstvenih institucija. Ombudsman je primetio da MZ je donelo administrativno uputstvo o procedurama za licenciranje privatnih zdravstvenih institucija ali nije izdalo takvo uputstvo za javne zdravstvene institucije. MZ nije u potpunosti sprovelo obavezu iz člana 42. Zakona o zdravstvu prema kojoj mora postojati pravni osnov za licenciranje i akreditaciju zdravstvenih institucija, bez razlike. Prema tome, smatra da

je neophodno da MZ preduzme hitne radnje za izdavanje administrativnog uputstva o procedurama za licenciranje javnih zdravstvenih institucija.

- Ombudsman je preporučio izmenu Uredbe MKOS br. 04/2019 o osnivanju i funkcionisanju Stalnog ansambla Narodnog pozorišta i gradskih pozorišta sa Uredbom Vlade (VRK) br. 15/2018 za koeficijente i plate kulturnih stvaralaca, izvođača i profesionalnih radnika kulturnog nasleđa, jer su postojali magloviti i neusaglašeni pojmovi. Ombudsman je primetio da u članu 8. Uredbe br. 04/2019 kao radni staž priznaje se samo iskustvo glumaca, koji su zaposleni kao redovni članovi stalnog ansambla ili sličnih pozorišta, ali nisu utvrđeni drugi kriterijumi po kojima se glumci mogu kategorisati. U ovom slučaju, prema sadržini predmetne odredbe, nejasno je da li se uzima u obzir iskustvo ostvareno u gradskim pozorištima kao kriterijum za kategorizaciju glumaca. Ombudsman smatra da nedostaci u normativnim aktima utiču na vladavinu prava, odnosno pravnu sigurnost. Pravna sigurnost zahteva da pravna pravila budu jasna i precizna, sa kojima se cilja da se predviđaju situacije i radnje ili da se obećanja pojedincima od strane države (legitimna očekivanja) poštuju.
- Ombudsman je primio pojedinačne žalbe na sprovođenje Zakona o javnim službenicima u kom slučaju je naišao na okolnosti kada su vlasti pogrešno protumačile ovaj zakon. U jednoj od primljenih žalbi, Ombudsman je upoznat da je Ministarstvo unutrašnjih poslova pogrešno protumačilo odredbu kojom se uređuje godišnji odmor. MUP umesto da ove odredbe počnu da primenjuje od stupanja na snagu Zakona o javnim službenicima, MUP je retroaktivno primenio odredbe Zakona o državnim funkcionerima smanjenjem broja dana godišnjeg odmora dobijenog u skladu sa odredbama Zakona o civilnoj službi Republike Kosovo.
- Pogrešno tumačenje odredaba Zakona o javnim službenicima, na koje se Ombudsman susreo i tokom istrage dve pojedinačne žalbe protiv Kosovske agencije za privatizaciju u slučaju donošenja odluka o izricanju mere preventivnog obustavljanja, zbog pokretanja krivičnog postupka. Primećuje se da je KAP primenila odredbe Zakona o javnim službenicima (član 58, stav 4) za postupke koji su započeti u vreme kada ovaj zakon nije bio na snazi. Pitanje obustavljanja nije počelo stupanjem na snagu Zakona o javnim službenicima, nego je postupak žalioaca obustavljen od rada do odluke nadležnog suda. Retroaktivna primena zakona direktno utiče na pravnu sigurnost, a samim tim i na vladavinu prava. Retroaktivna primena zakona, osim što se direktno odnosi na pravnu sigurnost stranaka, može prouzrokovati i nenadoknadivu štetu strankama protiv kojih se vodi postupak. Retroaktivna primena zakona u principu je zabranjena, osim kada je to zakonom dozvoljeno i kada je tako nešto povoljnije za stranke. S druge strane, Ombudsman smatra da je neophodno povećati kapacitete organa za sprovođenje zakona, jer se u ovom slučaju radi ne samo o pogrešnom tumačenju zakona već i o kršenju osnovnih principa u sprovođenju zakona.
- Ombudsman je razmatrao brojne pojedinačne žalbe protiv Carine Kosova u vezi sa carinskim povlasticama carinskih olakšica za uvoz putničkih vozila, prilagođenih potrebama osoba sa invaliditetom koji prema pristiglim žalbama, Carina Kosova daje samo jednoj kategoriji osoba sa invaliditetom uzrasta od 18 godina, ne uzimajući u obzir i ne praveći razliku po stepenu i prirodi njihove fizičke sposobnosti. Ombudsman je utvrdio da Carina Kosova, postavljajući opšti uslov - posedovanje vozačke dozvole za sve kategorije osoba sa invaliditetom, isključuje osobe sa paraplegijom, tetraplegijom, slepa lica kao i druga lica sa invaliditetom da uživaju pravo koje je zakonom dato na dotične carinske povlastice. Uslov koji je postavljen korisnicima prava, zbog prirode njihove invalidnosti, objektivno je nemoguć uslov koji ni na koji način ne mogu da ispune i stavlja ih u neravnopravan položaj u odnosu na drugu kategoriju osoba sa invaliditetom za koje je po prirodi i stepenu invaliditeta ovaj uslov izvodljiv. Stoga je Ombudsman uputio preporuke Carini Kosova da stvori uslove za potpuno sprovođenje prava data zakonom na carinske olakšice uz mogućnost indirektnog ostvarivanja prava korisnika preko zakonskog staratelja ili ovlašćenih

lica, da se opremaju vozačkom dozvolom i da njihova praksa bude u skladu sa zakonodavstvom o zaštiti od diskriminacije.

Ombudsman ceni saradnju i spremnost izvršnih vlasti da odgovore na zahteve u vezi sa slučajevima koje Ombudsman otvorio za istragu. Međutim, nivo sprovođenja preporuka Ombudsmana ostaje relativno nizak.

Ombudsman procenjuje zahtev premijera upućen ministrima Vlade kojim ih podseća na sedmi pokazatelj u okviru Ugovora o reformi sektora u javnoj upravi koji se odnosi na sprovođenje preporuke Ombudsmana. Štaviše, Ombudsman ceni zahtev premijera za davanje prioriteta preispitivanju preporuka Ombudsmana.

Ombudsman je analizirao Izveštaj Sigme vezano za praćenje principa javne uprave za 2021. godinu. Prema ovom izveštaju, nizak nivo sprovođenja preporuka IO-a se smatra zabrinjavajućim. U tom pravcu prema ovom izveštaju, preporučuje se da Skupština Republike Kosovo poveća saradnju sa IO-om, kako bi se povećala odgovornost javne uprave u pravcu sprovođenja preporuka IO-a.

Ombudsman u nastavku je primetio da se prema ovom izveštaju procenjuje da i pored dovoljnog pravnog osnova, IO nije mogla da bude efikasna jer sprovođenje preporuka od strane organa državne uprave se i dalje pogoršava (sprovođenje preporuka u 2020. godini iznosi 19%).

Prema ovom izveštaju, procenjuje se da Skupština Republike Kosovo nije dala potrebnu podršku IO-u i iz ovih razloga IO nije uspela da izvrši svoj mandat u pogledu nadgledanja i sankcionisanja izvršne vlasti. Ovaj izveštaj stalno ponavlja stav da treba ojačati saradnju između Skupštine Republike Kosovo i IO-a kako bi se povećao nivo sprovođenja preporuka IO-a, jer prema trenutnoj proceni ovog izveštaja, nivo sprovođenja preporuka IO-a je alarmantan. Ombudsman ističe da odgovornost za sprovođenje preporuka snose organi javne vlasti kojima su te preporuke upućene. Što se tiče stepena sprovođenja preporuka, Ombudsman objašnjava da prijavljeni nivo sprovođenja preporuka progresivno raste svake godine nakon izveštavanja, tako da nivo sprovođenja preporuka za 2020. godinu od 19% koliko je bilo istaknuto na godišnjem izveštaju, sada je već dostigao 43% .

Ombudsman utvrđuje da je identifikovan niz pitanja koja povezuju aktivnost izvršne vlasti sa standardima ljudskih prava, za koja će se nastaviti nadgledanje i izveštavanje. Ombudsman ističe važnost povećanja transparentnosti i odgovornosti, dobrog upravljanja i poštovanja preporuka Ombudsmana. Institucije izvršne vlasti treba da vode računa o izradi podzakonskih akata u skladu sa standardima ljudskih prava kao i o poštovanju međunarodnih standarda u pogledu ograničenja ljudskih prava kroz odluke Vlade.

Nadgledanje ljudskih prava u Kosovskim bezbednosnim snagama

Ustavni i zakonski mandat Ombudsmana na Kosovu čini ga nadzornim organom i za sektor bezbednosti, uključujući i Kosovske bezbednosne snage. Ustav zemlje jasno kaže: „*Civilna i demokratska kontrola bezbednosnih institucija se garantuje.*“ (Poglavlje XI Bezbednosni sektor, član 125, stav 4). Demokratski civilni nadzor i kontrola su takođe definisani članom 14. Zakona br. 06/L-123 o Kosovskim bezbednosnim snagama koji je na snazi od januara 2019. godine. Iako ovaj zakon ne precizira Ombudsmana kao jednu od institucija u lancu demokratske i građanske kontrole, Ustav zemlje je to učinio kada je postavio Ombudsmana kao posebnu ustavnu kategoriju sa izuzetno širokim mandatom (videti Poglavlje XII, posebno član 132).

Ombudsman na Kosovu je nezavisan od drugih državnih organa, uključujući i one koje nadgleda i nepristrasan je u vođenju istraga. Ove dve karakteristike su od suštinskog značaja da bi se Nacionalna institucija za ljudska prava (NILJP) smatrala usklađenom sa Pariskim principima, kao što su: minimalni međunarodni standardi za ove institucije da budu efikasne i pouzdane i da mogu da vrše nadzornu ulogu čak i za osetljive i složene sektore kao što su strukture sektora bezbednosti.

Poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve, uključujući osoblje oružanih snaga, je sveobuhvatan pojam bezbednosti koji povezuje očuvanje mira sa poštovanjem ljudskih prava i osnovnih sloboda. Osoblje oružanih snaga ima ista prava i zaštitu kao i sva druga lica, osim određenih ograničenja koja nameće služenje vojnog roka.

Za izveštajnu godinu Ombudsman je primio tri žalbe sa navodima o kršenju ljudskih prava i sloboda od strane vlasti BSK-a. Žalbe se odnose na proces regrutovanja novih pripadnika u KBS-u i pitanja u vezi sa izgradnjom profesionalnih kapaciteta za uniformisana lica. Tokom procesa ispitivanja žalbi pokazana je saradnja i korektnost od strane odgovornih službenika sa kojima je vođena komunikacija u vezi slučajeva.

Tokom godina, Ombudsman je primio mali broj žalbi protiv komponente Kosovskih bezbednosnih snaga. Primljene žalbe nisu signalizirale da bi kršenja mogla biti sistemski. S druge strane, IO je uzela u obzir da izgradnja i jačanje KBS-a je uvek imala bliske međunarodne saveznike sa iskustvima izgrađenim u okviru međunarodnih standarda rada, tretmana i ponašanja uniformisanih lica.

Međutim, zakonodavna transformacija KBS-a, uključujući i onu operativnu, odgovornosti, obaveze i prava koja uživaju uniformisani pripadnici, povećanje broja njenih pripadnika, regrutovanje, unapređenje, izgradnja kapaciteta (kao odvojeni procesi), značajno povećanje budžeta, procesi koji zahtevaju investicije i privlače budžetske rashode itd., već zahtevaju povećanu i posebnu pažnju i kontrolu kroz demokratski i građanski lanac. Svakako, Ombudsman smatra da bi njegova uloga kao nadzorne institucije u pogledu kršenja ljudskih prava i lošeg upravljanja već sada trebalo da bude aktivnija i vidljivija u svim komponentama koje uključuju dvostranačke mandate u skladu sa ustavnim i zakonskim odgovornostima.

U vezi inicijative za nacrt zakona za poverenika KBS-a, Ombudsman je održao sastanak sa radnom grupom poslanika angažovanih na ovom nacrtu zakona, 9. decembra 2021. godine. Na sastanku, Ombudsman je izneo svoj stav u vezi sa ovom inicijativom i naglasio da sa statusom i nadležnostima Ombudsmana, osnivanje poverenika stvara dupliranje i udvostručuje odgovornosti. Široki ustavni mandat IO-a i organski zakon i drugi zakoni koji mu daju dodatni mandat pružaju idealnu osnovu za razumevanje zakonodavnog okvira za nadzor iz perspektive ljudskih prava sa celom svojom složenošću. Međunarodni instrumenti uključeni u Ustav zemlje i standardi na kojima je osnovana i pravno osnovana IO u Republici Kosovo, su garancije da IO ima ovlašćenja da nadgleda KBS. Uloga ovog poverenika, koja je predviđena Zakonom br. 06/ L-124 o službi u Kosovskim bezbednosnim snagama, poboljšava sadašnji ustavni i zakonski mandat Ombudsmana. U međuvremenu, aktivna uloga IO-a se vidi kao imperativ za ono što je gore rečeno, u ispunjavanju svojih odgovornosti.

U funkciji nadzornog mandata i za Kosovske bezbednosne snage, IO je tokom 2021. godine pozvana i pratila (putem posebne elektronske platforme) radove 13. Međunarodne konferencije institucija ombudsmana za oružane snage (13. ICOAF). Konferenciju je organizovala DCAF i generalni inspektor odbrambenih snaga Australije (uz podršku Ombudsmana Komonvelta) od 18. do 22. oktobra 2021. godine u Kanberi, glavnom gradu Australije. Tema kojom se ove godine bavila bila je doprinos ombudsmana operativnoj

efikasnosti oružanih snaga. Tokom pet radnih dana, konferencija je razmatrala kako institucije ombudsmana mogu pozitivno uticati na rad oružanih snaga i prikazane su dobre prakse iz celog sveta.

IO već godinama prisustvuje ovakvim godišnjim konferencijama sa ombudsmanima oružanih snaga, koje organizuju DCAF i zemlje u kojima je odlučeno da se održe.¹⁷ Sledeće godine će se 14. konferencija održati u Oslu, u Norveškoj. Preko njih, ombudsmani iz zemalja učesnica ne samo da imaju priliku da podele svoja iskustva i razgovaraju o naučenim lekcijama, svom mandatu, moći i funkcionisanju već imaju i jedinstvenu priliku da ponude perspektivu vladavine zakona, dobrog upravljanja, transparentnosti i odgovornosti u uniformisane bezbednosne strukture u Republici Kosovo.

Naplata električne energije potrošene u četiri severne opštine zemlje

Osnovni sud u Prištini, Odeljenje za upravna pitanja presudom A. br. 1373/2017 od 15.09.2019. godine, usvojilo je kao osnovan tužbeni zahtev Ombudsmana za poništenje kao nezakonite Odluke V_399_2012, od 16.02.2012. godine i obavezuje RUE-a da preduzme radnje koje obavezuju KEDS da povрати obračunati iznos, odnosno nadoknadu štete potrošačima, kojima se obračunava potrošnja električne energije u četiri severne opštine Republike Kosovo za period od 6. februara 2012. godine do 20. oktobra. 2017. godine u iznosu od četrdeset miliona osam stotina pedeset pet hiljada četiri stotine osamdeset evra (40.855.480,00 evra). Protiv ove presude, u zakonskom roku, RUE-e je uložio žalbu Apelacionom sudu. Čeka se odluka Apelacionog suda u vezi žalbe.

Presudom je, između ostalog, utvrđeno da pomenuta odluka RUE nije u skladu sa Zakonom o regulatoru električne energije, jer su stanovnici četiri severne opštine nejednako tretirani u odnosu na stanovnike u ostalom delu Republike Kosovo i da isti obračun nije ovlašćen zakonom.

S druge strane, Ombudsman ukazuje na nalaz veštačenja koji je izrađen u toku sudskog postupka, prema kojem građani Kosova osim troškova na severu pokrivaju i komercijalne i tehničke troškove koji u toku godine imaju prosečne vrednosti od oko 40 miliona evra. Pitanje komercijalnih i tehničkih troškova nije bilo predmet tužbe, ali ovo je briga Ombudsmana koju u ovom slučaju podnosi Skupštini na razmatranje.

Opšti i lokalni izbori

Ombudsman je tokom 2021. godine pratio izborne procese, odnosno opšte izbore, lokalne izbore i drugi krug lokalnih izbora (balotaža), koji su održani 2021. godine.

Iz onoga što je utvrđeno tokom praćenja ovih izbornih procesa, Ombudsman smatra da su ovi izborni procesi protekli u sigurnoj, mirnoj, slobodnoj i demokratskoj atmosferi. Zrelost građana s jedne strane, maksimalna posvećenost koju je CIK pokazao u svojoj celosti u pripremi i organizaciji ovih izbora, označili su izuzetno važan momenat za poštovanje slobodne volje građana i stepena demokratije u zemlji.

Prema tome, iz perspektive poštovanja i ostvarivanja ovog političkog prava, Ombudsman izražava maksimalno poštovanje i uvažavanje. Takođe, Ombudsman hvali Policiju Kosova za profesionalnu podršku koju je pružila tokom sprovođenja ovih izbornih procesa na celoj teritoriji Republike Kosovo, garantujući bezbednost i nesmetan tok izbornog procesa.

Svakako, s obzirom na teškoće izbornog procesa, bilo je specifičnih segmenata iz perspektive ljudskih prava koji su privukli pažnju posmatrača Ombudsmana.

Ombudsman procenjuje da je sprovođenje izbora u pandemijskoj situaciji nametnulo specifične zahteve u pogledu anti-COVID mera. Mogućnosti sprovođenja distance između birača nisu postojale na svakom biračkom mestu, pre svega, ali nisu postojale ni između administratora procesa. Ovaj problem se posebno pojavio na velikim biračkim mestima (uglavnom u gradovima), gde je priliv birača bio veći. Međutim, postojalo je poštovanje u pogledu nošenja maski i upotrebe dezinfekcionih sredstava.

S druge strane, većina škola koje su služile kao biračka mesta nisu obezbedile odgovarajuće infrastrukturne uslove (nedostatak kosina, liftova i sl.) za osobe sa smetnjama u hodu. U većini slučajeva biračka mesta su bila na gornjim spratovima i to je predstavljalo poteškoće u ostvarivanju njihovog biračkog prava. U međuvremenu, skoro sva biračka mesta bila su opremljena glasačkim listićima na Brajevom pismu.

Takođe, na osnovu svog specifičnog mandata, Ombudsman je izbliza pratio institucije u kojima se nalaze lica lišena slobode kao što su: pritvorski centri, kazneno-popravni centri i zatvor visoke bezbednosti. Posmatrači tokom praćenja uočili su da je zbog premeštaja pritvorenika, nakon što su poslali podaci o onima koji su imali biračko pravo, bilo je slučajeva da lica lišena slobode nisu imala mogućnost da glasaju, jer njihovo ime nije bio na spiskovima mobilnih timova, dok na licu mesta nisu bili provereni u opštem spisku birača.

Konačno, Ombudsman visoko ceni organizaciju i vođenje ovih izbornih procesa i smatra da su izborna prava u celini ispoštovana, osim u gore navedenim slučajevima koji nisu direktno uticali na kršenje izbornih prava definisanih Ustavom Republike Kosovo.

Ombudsman, da bi izneo svoje stavove sa stanovišta ljudskih prava na pitanje koje su pred Ustavnim sudom pokrenuli politički subjekti: **Egipatska liberalna partija (PLE), Ujedinjena romska partija Kosova (PREBK)**, i pojedinci: Veton Berisha iz zajednice Egipćana i Albert Kinolli iz zajednice Roma u svojstvu podnosioca zahteva, koji su zahtevali od suda da vrši: „*Proveru ustavnosti presude Vrhovnog suda Kosova AA. br. 29/2021 kao i odluke A. br. 736/2021 Izbornog veća za predstavke i žalbe (IKŽP)*.”, 3. avgusta 2021. godine u Ustavnom sudu uputio mišljenje o ovom zahtevu.

Kroz ovo mišljenje Ombudsman je procenio da za iste slučajeve organi odlučivanja treba da donesu ista rešenja. Time se garantuje neselektivno ostvarivanje prava glasa i učešća, garantovanog Ustavom i međunarodnim instrumentima, inače, ako se za iste slučajeve donose različite odluke onda se stvara situacija nejednakosti i dvostrukih standarda odlučivanja od strane organa za odlučivanje, ističući da je važno da Ustavni sud proceni ovo pitanje i odluči ukoliko su u ovom slučaju kršena ustavna izborna prava.

Ombudsman takođe smatra da institucije Republike Kosovo treba da budu odgovorne i da garantuju organizovanje i sprovođenje izbornog procesa u celini, poštujući u potpunosti i bez razlike ustavne odredbe u pogledu prava glasa i učešća.

Ombudsman je 27. oktobra 2021. godine primio žalbu gđe Valdete Daka, podneta protiv Odluke br. 42/2021 od 14. juna 2021. godine, predsednice Republike Kosovo o prestanku njenog mandata kao predsedavajuće Centralne izborne komisije (CIK). Gđa Daka je tvrdila da odluka predsednice je neustavna i nezakonita i da su njome povređena lična prava i slobode pa je zatražila od Ombudsmana da predmet prosledi Ustavnom sudu.

Ombudsman je procenio da je pitanje prestanka mandata gđe Daka, kao predsedavajuće CIK-a, predstavlja pravno pitanje i da u ovim okolnostima treba proceniti zakonitost odluke predsednice, te da to ne može biti predmet procene Ustavnog suda.

Štaviše, Ombudsman se pozvao na Rešenje o neprihvatljivosti u slučaju br. KI142/13, od 18. novembra 2013. godine, podnosilac zahteva g. Fadil Maloku, povodom *Zahteva za procenu ustavnosti Odluke predsednice Republike Kosovo, br. 686-2013* od 6. septembra 2013. godine što je slučaj sličan pitanju postavljenom u žalbi gđe Daka. Ustavni sud je u ovom slučaju procenio da postoje delotvorni pravni lekovi koji se moraju iscrpiti pre nego što se predmet pokrene pred Ustavnim sudom. Na osnovu ove prakse, gđa Daka trebala je da koristi pravne lekove protiv odluke predsednice, na šta se pozvao Ustavni sud u Rešenju br. KI142/13 u vezi slučaja g. Maloku.

S druge strane, Zakonom o Ombudsmanu, članom 22. stav 1. tačka 4, propisano je da Ombudsman odbija zahteve u slučajevima kada nisu iscrpljeni svi redovni i vanredni pravni lekovi, osim ako proceni da će biti beskorisni za podnosioca žalbe da pokrene ili nastavi postupak ili ukoliko proceni da su pojedinci pretrpeli veliku štetu ili da u međuvremenu mogu da pretrpe veliku i nenadoknadivu štetu.

Prema tome, Ombudsman je 17. novembra 2021. godine doneo Odluku A.br. 625/2021 kojim je odbio žalbu podnetu od gđe Daka.

Pravo pristupa javnim dokumentima

Ombudsman je tokom 2021. godine primio 45 žalbi u vezi pristupa javnim dokumentima od kojih je 7 proglašeno neprihvatljivim, a ostale 38 su otvorene za istragu. Od otvorenih žalbi za istragu, 12 su primljene od civilnog društva, 6 od strane medija a 20 je pojedinačnih žalbi. Odgovorne strane u ovim žalbama su uglavnom sa centralnog i lokalnog nivoa (13 ministarstava, 10 opština i 15 su ostale).¹⁸

Tokom ispitivanja ovih žalbi uočava se da su u većini slučajeva odgovori institucija za prijem zahteva blagovremeni i unutar zakonskih rokova, međutim, vreme odlučivanja za dozvoljavanje ili odbijanje pristupa uprkos značaju davanja informacija na vreme prekoračuje zakonom predviđene rokove.

Ombudsman je objavio 14 izveštaja sa preporukama i pismo preporuke u vezi ograničavanja prava na pristup javnim dokumentima. Od ovih preporuka, tri¹⁹ nisu sprovedene, jedna je delimično²⁰ sprovedena, a jedna čeka²¹ na sprovođenje, a 10 preporuka su sprovedene.

Iz istraženih žalbi primećeno je da postoje slučajevi kada javni dokumenti zahtevani od tražioca dokumenata, spadaju u kategoriju dokumenata prema tački 2.6. člana 5. Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima koji nisu dostupni, predviđeno je da budu dostupni na inicijativu javnih institucija koje proaktivnim pristupom treba da budu postavljene na zvaničnoj internet stranici javne institucije.

Takođe je primećeno da kašnjenja u davanju odgovora na pristup, ograničenje ili odbijanje pristupa često nastaju zbog nedostatka ljudskih kapaciteta. U slučajevima kada javne

18 Ostale: UBKSK (2), RUE (1), AHV (1), KALMS, (1), tužilaštva (1), sudovi (1), SKKN (1), KAA (1), KSK (1) itd.

19 A. br.486 / 2020, 574/2020 i protiv opštine Severna Mitrovica i A.br. 454/2020 protiv TSK-a.

20 A. br.658 / 2020 protiv Opštine Gnjilane.

21 A. br.205 / 2021 protiv MŽSPP-a.

institucije odbijaju pristup ili dozvoljavaju ograničen pristup u većini slučajeva ne donose odluku i ne daju obrazloženje zasnovano zakonom.

Međutim, u odnosu na prethodne godine, postoji razlika na bolje kada je u pitanju izdavanje odluka o dozvoli ili zabrani pristupa traženoj dokumentaciji. U tom pravcu, Ombudsman smatra da su javne institucije napredovale u sprovođenju zakonskih procedura u vezi zahteva za pristup javnim dokumentima. S tim u vezi, vredi napomenuti da izbor Poverenice Agencije za informisanje i privatnost pozitivno je uticala na ostvarivanje prava na pristup javnim dokumentima²², čime je omogućeno rad Agencije za informisanje i privatnost.

Sprovođenje Zakona o pristupu javnim dokumentima je važno, osim transparentnosti i odgovornosti vlasti to je i za svest zaposlenih u upravi i obavezu da pružaju usluge građanima ali i za podizanje svesti građana za usluge koje se očekuju od uprave. U tom pravcu, Ombudsman ističe potrebu za povećanjem ljudskih kapaciteta službenika u vezi sa sprovođenjem ZPJD-a kako na lokalnom tako i na centralnom nivou.

Institucionalna odgovornost za životnu sredinu

Ombudsman primećuje da ni u 2021. godini, nije bilo pozitivnih promena kroz koje bi se promovisala zaštita životne sredine i održivi razvoj. Uprkos naučenim lekcijama i nedostatku integracije faktora životne sredine u vladine odluke o zaštiti od pandemije u prvoj godini pandemije COVID-19, krhka situacija, kao ishod dugoročnog nedostatka uključivanja životne sredine u državne prioritete, nedovoljni kapaciteti, javni organi i ove godine nisu uspeali da stvore strategije kroz koje bi se balansirali interesi između zaštite zdravlja i zaštite životne sredine.

Pored stvorenog stanja životne sredine, neophodnost sprečavanja i izbegavanja problema, budžet dodeljen Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (MŽSPPI)²³ nastavlja da bude nizak. Ekološka taksa, predviđena Zakonom o drumskoj i ekološkoj taksi vozila²⁴, koja ima za cilj poboljšanje kvaliteta zaštite životne sredine i dalje se ne koristi prema navedenoj nameni.

Nedostatak održivih politika, koja bi označila korak napred u promeni stanja životne sredine u zemlji kao i situacija sa pandemijom učinili su da stanje životne sredine i dalje utiče na ograničavanje ustavnog prava građana na bezbedno i zdravo okruženje. Uticaj na vazduh, vodu i zemljište ostaje skoro isti. Takođe nije primećeno poboljšanje u pogledu sprečavanja degradacije životne sredine. Uništenje i seča šuma i zadiranje u poljoprivredno zemljište²⁵ nastavili su se sa istim koracima. Uprkos stalnim kretanjima temperatura i tendenciji rasta u zemlji, zemlja još nije preduzela konkretne radnje kao odgovor na pridruživanje globalnim inicijativama u pogledu izazova klimatskih promena²⁶. Zahtevi Ciljeva održivog razvoja kao i Zelene agende za Zapadni Balkan, još ostaju izazov.

22 Skupština Republike Kosovo je na sednici parlamenta održanoj 17. juna 2021. godine izabrala poverenicu AIP-a.

23 MŽSPPI, nadležni organ za izradu i sprovođenje zakona za opšte upravljanje u oblasti životne sredine, voda, prostornog planiranja i stambene izgradnje.

24 Zakon br. 04/L-117 o cestovnoj i ekološkoj taksi vozila, član 1, st. 2.

25 Zakon o poljoprivrednom zemljištu; član 2. Cilj: *Poljoprivredno zemljište kao prirodno bogatstvo od opšteg interesa, zahteva posebnu zaštitu i treba da se koristi za poljoprivrednu proizvodnju a ne može da se upotrebi za druge svrhe, sem u slučajevima određenih ovim zakonom i odredbama donošenih na bazi istog.*

26 AZŽSK, 2020, „Životna sredina Kosova 2020, Izveštaj o pokazateljima životne sredine“, na Kosovu od 1900. godine do danas postoje kretanja prosečnih godišnjih temperatura sa rastućim trendom. Tako da srednja godišnja temperatura za period 1930-1990 bila je 8,6 stepeni Celzijusa, a za period 1990-2002 bila je 9 stepeni Celzijusa, dok za period 2003-2019 preko 10 stepeni Celzijusa.

Iako su uočeni pomaci u poštovanju tri proceduralna principa prava životne sredine, principa učešća javnosti u donošenju odluka, pristupa informacijama o životnoj sredini i principa pristupa pravdi, institucije i dalje imaju posla u tom pogledu. Većina ekoloških projekata nastavlja da se sprovodi sa ili bez kvalitativnih procena uticaja na životnu sredinu. Nastavljeno je sa nesprovođenjem principa „zagađivač i korisnik plaća“, kao i sanacija degradiranih prostora i ne sprovođenje drugih odredaba koje proizilaze od zakona.

U poređenju sa prethodnim godinama, primećena je povećana javna rasprava o životnoj sredini i ekološkim problemima. U tom smislu, ekološki razvoj je dobio više prostora u medijima i na društvenim mrežama²⁷. Napredak ka ekološkoj demokratiji predstavlja aktiviranje civilnog društva. Promocija, vaspitanje i integracija prava životne sredine u nastavne planove i programe ostaje pitanje koje treba posebno obuhvatiti.

Ombudsman uočava da u pogledu kvaliteta vazduha, uprkos činjenici da je to predviđeno zakonodavnim programom, nije odobren novi Zakon o zaštiti vazduha od zagađivanja. Takođe, građani zemlje su se i tokom 2021. godine suočavali sa povremenim ograničavanjem prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, zbog lošeg kvaliteta vazduha. Zagađenje već predstavlja ozbiljnu pretnju po zdravlje građana²⁸. Sezona jesen-zima kao i svake godine, beleži rast vrednosti zagađenosti vazduha²⁹ i prekoračenje vrednosti kvaliteta vazduha.

Prema gore navedenim izveštajima, najveće zagađenje skoro 50% dolazi od malih sagorevanja, druga je industrija sa prekoračenjem od 37%, transport – uglavnom drumski je treći izvor sa 11% a 7% od emisija. Preostali sektori čine manje od 5% emisija. Od 38 opština, samo opština Glogovac je izradila lokalni akcioni plan za kvalitet vazduha.

Nije došlo do pomaka u sprečavanju zagađenja od izgradnje puteva, paljenja šuma, strništa i otpada kao i smrad od nepravilnosti u sistemu upravljanja otpadom. Takođe, nastavljeno je sa propuštanjem nadležnih organa da sprovedu zakonodavstvo planiranja, izgradnje i inspekcije za stavljanje pod kontrolom infrastrukture ventilacije i dimnjaka objekata.

Iako je uticaj zagađenja vazduha na javno zdravlje već nesporan, nedostatak funkcionisanja ISZ-a onemogućava izradu jasne statistike o uticaju zagađenja na zdravlje građana. Takođe, još uvek nema istraživanja od strane NIJZ-a o uticaju zagađenog vazduha na javno zdravlje. Ostaje da se poboljšaju informacije o kvalitetu vazduha. Ombudsman, s obzirom na ovakvu situaciju, zahteva od vlade i od drugih nadležnih institucija da daju prioritet pitanjima prava na čist vazduh.

Ombudsman takođe primećuje da zaštita voda po principima održivog upravljanja ostaje izazov. Degradacija i proizvoljno korišćenje vodenih resursa se nastavlja skoro istim tempom. Uprkos alarmantnoj situaciji, nisu uočene konkretne preventivne radnje i politike koje bi uticale na održivo korišćenje vodenih resursa. Iako je predviđeno zakonodavnim programom, nije usvojen novi Zakon o vodama.

27 <https://bbgreenkosova.com/2021/10/16/gazetaria-e-gjelber-ne-kosove/?fbclid=IvAR1ri41jZpFvHzJK3uv6ObcU2C77fiu1aKSOFobDtKH39mvVi3dG24lkrmB>

28 Izveštaj o Kosovu * 2021, Evropska komisija, Životna sredina i klimatske promene, str. 1000.

29 <http://ammk-rks.net/?page=1,163>, Mesečni izveštaj o kvalitetu vazduha, novembar 2021. godine.

Nisu primećene mere za sprečavanje ispuštanja neobrađenih voda³⁰, posebno rudarskih³¹, industrijskih³² i otpadnih. Praksa prekomernog korišćenja peska i šljunka je nastavljena nekontrolisano što određuju korišćenje prirodnih rezervi reka iznad njihovih regenerativnih kapaciteta. Sada prirodna sposobnost reka da pokrivaju otvorenih rupa sa celim površinama, mnogi delovi se mogu smatrati nepovratnim. Od 2012. godine nije vršena nikakva procena štete koju su rekama u zemlji naneli oni koji su ih iskoristili. Neuklanjanje velikih rupa kao i skretanje korita reka izaziva trajnu opasnost po život i zdravlje građana i za poplave.

Reke koje se smatraju najzagađenijim i najdegradiranijim su: Beli Drim³³, Pećka Bistrica 34, Ereniku³⁵, Topluha³⁶, Desivojce, Krivareka, Sitnica³⁷ i Ibar.

Ombudsman primećuje da bi Vlada trebalo da poveća obim snabdevanja vodom za piće u pretežno ruralnim područjima, koja su danas nedostupna kao i da preduzme efikasne mere ka dobrom upravljanju vodnim resursima.

Ombudsman primećuje da pitanje rada hidroelektrana u zemlji i dalje predstavlja ozbiljan problem u održivom korišćenju vodnih resursa, zaštiti životne sredine i društveno-ekonomskom razvoju Republike Kosovo. Uprkos potrebi za ozbiljnim rešavanjem, problemi u vezi sa nedostatkom transparentnosti u pogledu zakonitosti puštanja u rad i rada hidroelektrana su nastavljeni i u 2021. godini. Iako je utvrđeno nekontrolisano korišćenje vode od strane hidroelektrana što je uticalo na privremeno iscrpljivanje nekih reka, MŽSPPI i lokalni nivoi su nastavili da izdaju ekološke, vodene akte, potvrde o izgradnji za ove aktivnosti.³⁸ Procenjuje se da je proces vođen kršenjem zakona i planskih dokumenata³⁹. Ombudsman visoko ceni posvećenost civilnog društva u praćenju administrativnih procesa, pokretanju pitanja, promovisanju debata kao i angažovanje u sudskim sporovima.

S tim u vezi, Ombudsman je 3. februara 2021. godine objavio Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti 365/2018, u vezi sa pitanjem zakonitosti postupaka u vezi hidroelektrana u zemlji i pristupom u dokumente u vezi hidroelektrana što se tiče pitanja rada hidroelektrana u Dečanima i Štrpcu. Izveštaj sa preporukama koji je ujedno i prvi institucionalni dokument, našao je nejasnoće u procedurama vezanim za rad hidroelektrana u zemlji. Izveštaj je imao za cilj da skrene pažnju Ministarstvu ekonomije i životne sredine, Opštini Dečane, Opštini Štrpce i drugim nadležnim organima da poštuju pravo na informisanje građana obezbeđivanjem pristupa dokumentaciji za hidroelektrane, poštovanje prava javnosti da učestvuje u donošenju odluka i pristup pravdi. Ombudsman utvrđujući neizvesnost u vezi

30 Agencija za zaštitu životne sredine na Kosovu, Izveštaj o stanju voda 2020: "Postrojenja za obradu otpadnih voda, izgrađena u: Lauçi – O. Skenderaj, selo Harilać, zatvor Dubrava i zatvor Lipljan, Poslovni park u Glogovcu".

31 Izveštaj o Kosovu*2019: „Opasni otpad sa rudnika kao i industrijska ispuštanja direktno u reke i industrijske deponije i dalje predstavljaju ozbiljan rizik za zemljište i vodu.“

32 Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Godišnji izveštaj o stanju životne sredine na Kosovu, 2018-2019.

33 Kosovska agencija za zaštitu životne sredine, Izveštaj o stanju voda na Kosovu 2020: „Voda sliva Beli Drim je zagađena ispuštanjem iz pod slivova koji su prethodno bili izloženi ljudskim uticajima.“

34 Na istom mestu: „U ovoj reci je nastala velika smutnja zbog vađenja šljunka sa njenog korita od strane privatnih kompanija“.

35 Na istom mestu: „Kvalitet vode ove reke u ovoj stanici je loš, pošto je prilikom analize uočeno prisustvo količine deterdženata“.

36 Na istom mestu: „Voda je lošijeg kvaliteta, poznata je kao trajna zamućena reka zbog vađenja šljunka sa korita reke skoro neprekidno tokom cele godine“.

37 Na istom mestu: „Sadrži otpadne vode iz domaćinstava, kao i industrijske otpadne vode“.

38 MŽSPPI, Izveštaj radne grupe za razmatranje sprovedenih administrativnih procedura za hidroelektrane i njihovog uticaja na vodu i životnu sredinu, 30.06.2021 [https://mmphi.rks.gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20Final%20i%20Grupit%20Punues%20per%20Hidrocentralet-converted-2\(2\).pdf](https://mmphi.rks.gov.net/assets/cms/uploads/files/Raporti%20Final%20i%20Grupit%20Punues%20per%20Hidrocentralet-converted-2(2).pdf) „Vodna dozvola br. 102-2 / 21 izdat 02.09.2021, za Matkos Grupu“.

39 Na istom mestu.

procesa rada hidroelektrana, nezadovoljstvo građana a pre svega uticaj hidroelektrana na životnu sredinu, putem izveštaja traži pažnju države da se uravnoteže javni i ekonomski interesi, pažljivo procenjujući interes između značaja proizvodnje energije kroz hidroelektrane u zemlji u odnosu na uticaj na životnu sredinu koji može biti težak i nepopravljiv. Iz ukupne analize, Ombudsman je zaključio da proces licenciranja i rada hidroelektrana u zemlji je praćen stalnim nedostacima u trodimenzionalnom proceduralnom smislu: pristup informacijama, učešće javnosti u donošenju odluka i pristup pravdi. Proces je ispraćen nedostatkom transparentnosti institucija nadležnih za zakonitost rada kao i nejasnoće u pogledu postupaka organizovanja javnih rasprava kao oblici učešća javnosti u donošenju odluka. Ombudsman procenjuje da i pravosudni sistem u zemlji, ne samo u ovom slučaju, nego i u svim slučajevima koji se odnose na životnu sredinu, ne ispunjava princip pravne sigurnosti, kao važnog elementa vladavine prava i da obezbedi pravično suđenje i u razumnom roku. Predmeti pokrenuti u sudovima od fizičkih i pravnih lica ne pokazuju se kao delotvorni pravni lekovi.

Ombudsman je preporučio MŽSPPI-u, opštini Dečane i Štrpcu da javno objave svu dokumentaciju u vezi sa radom hidroelektrana u Dečanima i Štrpcu, a Sudski i Tužilački saveti preduzmu mere tako da slučajeve u vezi hidroelektrana obrađuju sa prioritonom. MŠSPPI u odgovoru na preporuku Ombudsmana, 29. septembra 2021. godine je obavestilo IO-a: „*Svakoj organizaciji ili pojedincu koji zahteva pristup kancelarijskim dokumentima biće obezbeđen od strane Ministarstva*“. A 16. februara 2021. godine, Ombudsman je dopisom obavešten od predsedavajućeg Sudskog saveta Kosova da u cilju sprovođenja ove preporuke koja je posvećene sudovima, Sudski savet Kosova poslao ovaj izveštaj sa preporukama Osnovnom sudu u Prištini.

Ombudsman primećuje da i pored zahteva koji proizilaze iz Zakona o prostornom planiranju za održiv i ravnomeran razvoj zaštite zemljišta, nastavlja se ozbiljan nedostatak posvećenosti nadležnih organa centralnog i lokalnog nivoa da kontrolišu i spreče zagađivanje zemljišta od svih vrsta otpada, ispuštanja i neobrađenih voda itd., brza konverzija poljoprivrednog zemljišta u građevinsko zemljište kao i gubitak zelenih površina. Nisu preduzete nikakve radnje da se zatvori i sanira takozvano „Plavo jezero“ gde se ispuštaju otpadne vode (prenos pepela)⁴⁰. Poboljšanje i rekultivacija degradiranih prostora i dalje nastavlja da bude izazov.

Nije primećeno poboljšanje u vezi sa globalnim obavezama za održivo upravljanje šumama, koje se smatra platformom za doprinos klimatskim promenama, poboljšanju kvaliteta vazduha, kvaliteta vode, očuvanja biodiverziteta i kvaliteta života. I ove godine je evidentirana bespravna seča i požari. Ranije započeta pojava izgradnje kuća u nacionalnim parkovima nastavio je da utiče na ekosistem, vrednosti vode i pejzaža i druge vrednosti prirode. Nastavljena je gradnja kuća i visokih zgrada u Nacionalnom parku „Šari“ i „Prokletije“, bez procene uticaja na životnu sredinu, suprotno Zakonu o prostornom planiranju, Zakonu o zaštiti životne sredine, Zakonu o vodama Kosova i zakonima o nacionalnim parkovima.⁴¹ Takođe, na području Novog Brda nastavljena je nekontrolisana gradnja i intervencija bez ikakvog kriterijuma u šumama. Pošumljavanje i revitalizacija nisu mogli biti u bliskoj srazmeri sa degradacijom degradiranih područja.

40 Izveštaj o Kosovu * 2020, Evropska komisija, 6.20 Životna sredina i klimatske promene, str. 106.

41 <https://www.evropaelire.org/a/arrestime-te-reja-ne-rastin-brezovica/31642030.html>

Ombudsman primećuje da rad kamenoloma u zemlji, posebno rad nezakonitih operatera⁴² i dalje ostaje jedan od najvećih problema sa ozbiljnim uticajem na životnu sredinu. Eksploatacija minerala se ne vrši u skladu sa strategijom o rudnicima. Samovoljni uticaj ekonomskih operatera na životnu sredinu se nastavio tokom izveštajnog perioda, ne štedeći ni kulturno nasleđe⁴³, kao i nepoštovanje bezbednosnih kriterijuma koji se odnose na udaljenost do infrastrukture i objekata. Dok država nije obustavila rad na vađenju uglja, lignita, vađenje ruda metala, ruda i kamenoloma kao i nekoliko drugih aktivnosti tokom perioda vanredne situacije u javnom zdravstvu, nije uporedo predvidela mehanizme za nadgledanje aktivnosti. Ozbiljno ugrožavaju pravo građana na bezbednu životnu sredinu i javnu bezbednost gradilišta koja su retko ograđena⁴⁴, omogućavajući nesmetan pristup i istovremeni transport peska, blata itd. na javnim putevima.

Kriterijumi za programe sanacije eksploatisanih područja koje su operateri podneli prilikom podnošenja zahteva za dobijanje dozvole ostaje da se pojačaju i da ih nadležni organi ozbiljno razmotre. I pored situacije na terenu, nadležni organi MEA i NKRM nisu postigli da dovoljno prate i vrše inspekciju u sprovođenju kriterijuma koji bi držali pod kontrolom zaštitu životne sredine od rada operatera. Nemogućnost sanacije prostora koji su degradirani rudarskim aktivnostima od strane operatera zahteva ozbiljnu reviziju od strane nadležnih organa pa čak i rešavanje od strane Skupštine Republike Kosovo.

Ombudsman primećuje da upravljanje otpadom u zemlji i dalje predstavlja izazov. Nisu preduzete mere za sprečavanje negativnog uticaja otpada na životnu sredinu i zdravlje ljudi.

Osim pojedinačnih inicijativa za reciklažu otpada od metala, plastike i papira, zemlja još uvek nema organizovan sistem prerade i reciklaže otpada koji bi dovoljno odgovara na vremenske zahteve i razvoje održivih metoda konačnog odlaganja otpada na ekološki prihvatljiv način.

Ombudsman razmatra pitanja koja ozbiljno utiču na nejednak tretman, ograničavanje prava na bezbednu i zdravu životnu sredinu, neuključivanje interesa svih građana, a posebno potreba osoba sa invaliditetom, starih, dece, mladih u okviru detaljnih regulacionih planova⁴⁵.

Ombudsman primećuje da javni organi i dalje ne ispunjavaju pozitivne obaveze koje proizilaze iz prava pojedinca na čistu životnu sredinu, uprkos činjenici da je Ombudsman dosledno preporučivao promene politike u ovoj oblasti. Takav primer je pismo sa preporukama⁴⁶ upućeno Opštini Priština u vezi postavljanja kontejnera za otpad u naselju Sunčani Breg zbog zagađivanja životne sredine.

42 <https://www.kosovo-mining.org/aktivitet/komunikate-per-media-prishtine-31-dhjetor-2019/>: „Inspektorat NKRM je tokom 2019. godine u akciji za sprovođenje Operativnog plana za sprečavanje i zabranu nezakonitih aktivnosti, zajedno sa Policijom Kosova, Inspektoratom za životnu sredinu, Inspekcijom šumarstva i opštinskim inspektoratima. Po završetku ove akcije, na 194 mesta nelegalnog poslovanja postavljene su trake za obustavu rada, od čega 99 su separacije, 16 eksploatacija, 78 baza betona i asfalta kao i fabrika za preradu“.

43 Izveštaj, „Erozija kulturnog nasleđa“, 13. septembar 2021. godine (link: http://preportr.cohu.org/sk/hulumtime/Gerrierja-e-trashegimise-kulturore-346?fbclid=IvAR1ekvohKkea-2PsMEZgudFaFRoSRZ88_6_KeOVGov4_caMkkeGhdDUmhbj

44 Nacionalna kancelarija revizije, Izveštaj revizije učinka: „Proces licenciranja korisnika građevinskih i industrijskih minerala i zaštita životne sredine od ove delatnosti“.

45 Administrativno uputstvo br. 01/2018 o osnovnim elementima i zahtevima za izradu, sprovođenje i praćenje detaljnih regulacionih planova.

46 A. br. 59/2020.

Uticaj pandemije COVID-19 na Kosovu i odgovornost za životnu sredinu

Ombudsman je u izveštaju: „Vanredna situacija u zdravstvu i uticaj pandemije na ljudska prava“, procenio koliko je država postigla da uključi integraciju mera za poštovanje i zaštitu životne sredine u mere reagovanja na pandemiju COVID-19⁴⁷ kao i da prilagodi politike za rad organa za zaštitu životne sredine kako bi se zasitio život i zdravlje službenika, u skladu sa pravilima zaštite od COVID-19.

Ovim izveštajem, Ombudsman je utvrdio nedostatak konkretnih planova koji bi imali jasna uputstva za rad u uslovima pandemije u skladu sa uputstvima NIJZK-a za organizovanje rada nadzornih i inspeksijskih organa.

Iako Vlada kroz odluke o obavljanju ekonomskih aktivnosti tokom vanredne situacije u javnom zdravstvu dozvolila rad najvećih operatera sa uticajem na životnu sredinu kao što su: građevinarstvo, seča drva, vađenje uglja, ruda i kamenoloma, aktivnosti vezane za otpad itd.⁴⁸ nisu pronađena rešenja za zaštitu životne sredine.

U pogledu prava na pristup informacijama o životnoj sredini, Ombudsman je utvrdio da nadležno ministarstvo za zaštitu životne sredine nije uložilo dovoljno napora da poboljša objavljivanje ekoloških informacija na zvaničnoj internet stranici.

Ombudsman je dalje potvrdio da situacija stvorena pandemijom produbila je izazov odugovlačenja sudskih postupaka u ostvarivanju prava u vezi ekoloških problema. Situacija je uticala i na zastarelost, pobijanje i odugovlačenje predmeta vezanim za životnu sredinu.⁴⁹

Agenda 2030. i ciljevi održivog razvoja - Uloga Ombudsmana kao nacionalne institucije za ljudska prava

Iskorenjivanje siromaštva, nejednakosti, ostvarenje ljudskog dostojanstva i obećanje da nikog nećemo ostaviti iza sebe i da ćemo prvo stići kod onih koji su zaostali, zasnovani su na principima ljudskih prava, jednakosti i nediskriminacije i predstavljaju posvećenost i obećanje država kroz Agendu 2030. za održivi razvoj.

Ova Agenda se zasniva na Rezoluciji A/RES/70/1 Generalne skupštine Ujedinjenih nacija usvojenoj 25. septembra 2015. godine. U domaćem kontekstu, Skupština Republike Kosovo je 25. januara 2018. godine izrazila političku volju i spremnost za angažovanje u primeni ovog globalnog okvira, kroz Rezoluciju br. 06-R-001 o usvajanju Ciljeva održivog razvoja (COR). U međuvremenu, u oktobru 2018. godine, Skupština je osnovala Savet za održivi razvoj kao međuinstitucionalni mehanizam u okviru Skupštine u cilju koordinacije procesa ka ispunjavanju ove Agende.

Agenda 2030. predstavlja akcioni plan na globalnom nivou u skladu sa kojim su zemlje izrazile posvećenost i nastoje da budu partneri u ispunjavanju 17 ciljeva, sa 169 specifičnih

47 https://oik-rks.org/vp-content/uploads/2021/12/Raport-i-Avokatit-te-Popullit_-Emergjenca-shendendes-i-dhe-ndikimi-i-pandemise-ne-te-rajat-e-human__FINAL.pdf

48 Uredba MEPTINS, br. 01/05 od 23.03.2020. godine.

49 A. 198/2015, krivična prijava PPN 154/2015, pobijana od strane Osnovnog tužilaštva u Prištini 17. juna 2020. godine. Predmet je pokrenut 10. marta 2015. godine, podneta krivična prijava protiv Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja, zbog kršenja postupaka za izdavanje integrisane ekološke dozvole. Zahtev K.br. 48/1 Inspektorata za životnu sredinu MŽSPP za pokretanje prekršajnog postupka, pokrenut protiv „ŠarCem“-a.

ciljeva kojima odgovaraju 231 pokazatelj.⁵⁰ Ovaj dokument u svojoj osnovi kao ključne stubove univerzalne vizije koju nosi postavlja: *stanovništvo, prosperitet, planetu, mir i partnerstvo* (poznate kao pet P), na kojima se zasniva stvarni, a samim tim i održivi razvoj.

Da bi se ovo ostvarilo, izuzetno je važno da se Agenda vidi kao međusobno povezana i međuzavisna u svojim ciljevima i da se teži realizaciji kao složena i višedimenzionalna vizija. Agenda poziva na sveobuhvatnost i partnerstvo u smislu znanja, stručnosti, iskustva, resursa itd., tako da se napredak ka postizanju ciljeva desi po celom svetu.

Ciljevi i namene Agende 2030. odražavaju međunarodno prihvaćene standarde ljudskih prava i integrišu međusektorske principe u vezi sa njima, kako bi se postigao posvećenost da nikog ne ostavi iza i da utiče na uživanje ovih prava od bilo koga i u bilo kojoj zemlji. U smislu ljudskih prava, otprilike polovina pokazatelja COR-a ima potencijal da proizvede podatke koji su direktno relevantni za praćenje određenih instrumenata ljudskih prava dok ostali imaju indirektnu relevantnost ili pružaju kontekstualne i analitičke informacije.⁵¹ Ova povezanost Agende sa ljudskim pravima je naglašena u Meridinoj deklaraciji⁵² o ulozi nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP) u sprovođenju Agende 2030. za održivi razvoj.

Tamo se navodi da je Agenda snažno reflektovala Povelju Ujedinjenih nacija⁵³, Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima⁵⁴, međunarodne ugovore i instrumente. Deo ovih međunarodnih sporazuma i instrumenata, Republika Kosovo je integrisala u Ustav (član 22)⁵⁵. Međutim, činjenica da naša zemlja nije članica Ujedinjenih nacija dovodi do nepodnošenja izveštaja ugovornim telima, uključujući Savet za ljudska prava i proces Univerzalnog periodičnog pregleda (UPP).⁵⁶ Ovo neminovno utiče na način izveštavanja o mehanizmima i procesima na nivou praćenja i primene međunarodnih instrumenata i na napredak u tom pogledu. Ombudsman ističe i da naša zemlja u Ustavu još nije uvrstila Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, ključni instrument u pogledu uživanja ljudskih prava i osnovni stub za ostvarivanje ciljeva i namena Agende. Štaviše, oba dokumenta se međusobno dopunjuju i pojačavaju, potvrđujući dimenziju međuzavisnosti i univerzalnosti prava.

50 Za više pogledajte <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/indicators-list/#:~:tek=The%20global%20indicator%20framework%20includes%20231%20unique%20indicators>.

51 Za više, pogledajte [https://www.humanrights.dk/vhat-ve-do/sustainable-development-goals/sdgs-indicators-data#:~:tek=Approximateli%20half%20\(49%25\)%20of,enable%20or%20ograničenje%20%20realizacija](https://www.humanrights.dk/vhat-ve-do/sustainable-development-goals/sdgs-indicators-data#:~:tek=Approximateli%20half%20(49%25)%20of,enable%20or%20ograničenje%20%20realizacija)

52 Meridina deklaracija usvojena je od Globalne alijanse NILJP (GANHRI) na 12. konferenciji Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija za ljudska prava (ICC), održanoj u Meridi, Jukatan, Meksiko, 8-10. oktobra 2015. godine. Konferencija je bila na temu „Ciljevi održivog razvoja i uloga NILJP-a u ovom kontekstu. Za više informacija o ulozi NILJP-a prema ovoj Deklaraciji, pogledajte: <https://ennhri.org/our-vork/topics/sustainable-development-goals/#:~:tek=The%20M%C3%A9rida%20Declaration%2C%20adopted%20bi,human%20rights%20and%20sustainable%20razvoj>

53 Za više, pogledajte <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>

54 Za više, pogledajte <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

55 Za više, pogledajte <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=3702>

56 Univerzalni periodični pregled je jedinstven proces koji uključuje pregled podataka o ljudskim pravima u svim državama članicama UN-a. Kao proces, njime upravlja država, pod pokroviteljstvom Saveta za ljudska prava koji pruža mogućnost svakoj državi da se izjasni koje je radnje preduzela da poboljša stanje ljudskih prava u svojim zemljama i da ispuni svoje obaveze za ljudska prava. Kao jedna od ključnih karakteristika Saveta, UPP je kreiran kako bi se obezbedio jednak tretman za svaku zemlju prilikom procene stanja ljudskih prava. Krajnji cilj ovog mehanizma je poboljšanje stanja ljudskih prava u svim zemljama i bavljenje sa kršenjima ljudskih prava gde god se ona dese. Trenutno ne postoji drugi univerzalni mehanizam ove vrste. (informacije dostupne na: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/uprmain.aspx>)

Međutim, na osnovu principa osnivanja i rada, IO je NILJP, kompatibilan sa Pariskim principima⁵⁷. Zbog značaja ovih institucija na međunarodnom nivou, Agenda je postavila posebne pokazatelje za postojanje ovih institucija u skladu sa Pariskim principima (cilj 16, pokazatelj 16.a.1)⁵⁸. Institucije ove prirode, gde god da rade, primenjuju **pristup zasnovan na ljudskim pravima**⁵⁹ tokom svog rada, u vršenju funkcija i nadležnosti i odgovornosti koje imaju. Ovaj pristup je konceptualni okvir zasnovan na međunarodno prihvaćenim standardima, koji nastoji da ljudska prava i dotične državne obaveze postave u centru politika i drugih strateških dokumenata.

U skladu sa ovim pristupom, tokom izveštajne godine, Ombudsman se odazvao pozivu Kancelarije za strateško planiranje pri Kancelariji premijera Republike Kosovo da učestvuje u Dijalog zainteresovanih strana za Nacionalnu strategiju razvoja (NSR) 2030, krajem oktobra 2021. godine događaj koji je organizovan uz podršku GIZ-a⁶⁰. Očekuje se da će ovaj dokument biti dovršen i usvojen u prvoj polovini 2022. godine, pošto Nacionalna strategija razvoja 2016 – 2021. već je završila vremenski ciklus za koji je izrađena. Ova strategija je sklona da se vidi kao krov za brojne sektorske strategije od kojih neke čak imaju i akcione planove. Pozivajući se na brzu procenu usklađenosti politike i dostupnih podataka koju su pripremile agencije Ujedinjenih nacija na Kosovu, predvođene Kosovskim timom Ujedinjenih nacija (UNKT), Kosovo: „[...] *nastavlja napore da integriše COR-ove u političke dokumente, dok merenje napretka prema COR-ima se sistematizuje.*”⁶¹ Tamo se analizira da ukupno približavanje politike sa COR-ima se raspoređuje na tri nivoa: potpuno 28% (36 ciljeva od 10 dokumenata); delimično 66% (84 cilja od 28 dokumenata); dok 6% (8 ciljeva od 5 dokumenata) se smatraju da nisu približni⁶².

S druge strane, posvećenost vlade za dobro upravljanje, vladavinu zakona, za ekonomski rast, čistu životnu sredinu, održive resurse, efikasne zdravstvene usluge, kvalitetno i konkurentno obrazovanje, značajno je u smislu ljudskih prava u okviru vizije zemlje da bude pored globalnih nastojanja za postizanje COR-a. Ova posvećenost gradi poverenje da će se čak i politike i strateški dokumenti koji su u toku izrade (kao što je dotična NRS) krenuti ka daljem približavanju sa COR-om i ciljevima Agende 2030.

U toku spremnosti na saradnju i ponudu perspektive ljudskih prava, Ombudsman je učestvovao i na Visokom političkom forumu za integraciju Agende 2030. u okviru strateškog planiranja na Kosovu, održanom krajem novembra 2021. godine, na poziv Asocijacije kosovskih opština i Instituta za razvojne politike (INDEP).

U funkciji partnerstva za održivi razvoj sa multilateralnim partnerima koji mobilisu i dele znanje i koji su podstaknuti da promovišu delotvorna partnerstva, između ostalog i sa civilnim društvom, 1. i 2. decembra održan je IV regionalni sastanak između partnerskih institucija Ombudsmana u Albaniji, Ombudsmana u Severnoj Makedoniji i Ombudsmana na Kosovu kao i Poverenika za zaštitu od diskriminacije u Albaniji, uloga koju trenutno na Kosovu obavlja institucija Ombudsmana kao i učešće u diskusijama drugog dana rada takođe predstavnici organizacija civilnog društva (OCD).

57 Pariski principi se odnose na status nacionalnih institucija za promociju i zaštitu ljudskih prava usvojeni Rezolucijom Generalne skupštine UN 48/134 od 20. decembra 1993. godine.

58 Za više, pogledajte: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/SDG_Indicator_16a1_Metadata.pdf

59 Za više pogledajte: <https://ennhri.org/about-nhris/human-rights-based-approach/>

60 Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit u ime Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ).

61 Brza integrisana procena: pribavljanje politike i dostupnost podataka na Kosovu, 2021. Za više, pogledajte str. 4 <https://kosovoteam.un.org/sites/default/files/2021-09/Kosovo%20SDG%20Report%20AL.pdf>

62 Na istom mestu, str. 5.

Pristup zasnovan na ljudskim pravima služi da osnaži nosioce ljudskih prava (pojedince, zajednice) da traže i ostvaruju svoja prava kao i da poveća kapacitete odgovornih da poštuju, štite i promovišu zagarantovana prava i slobode i za ispunjavaju obaveza koje imaju.

Na osnovu Rezolucije o Agendi 2030, odgovornost je odgovarajućih vlada da prate i procenjuju napredak u smislu postizanja ciljeva i zadataka. Da bi se pomoglo u ovom pogledu i u službi odgovornosti vlada, izrađen je globalni okvir pokazatelja. Kvalifikovani, kvalitativni, dostupni, pouzdani i blagovremeni podaci su od suštinskog značaja za procenu napretka u oblasti ljudskih prava, isticanje nejednakosti za obezbeđivanje odgovornosti i transparentnosti i pružanje potrebnih informacija za donosioce odluka⁶³.

U tom smislu, Meridina deklaracija utvrđuje ulogu NILJP-a što se tiče njihove savetodavne nadležnosti u oblikovanju kontekstualnih pokazatelja i zdravih sistema prikupljanja podataka kao i ulogu praćenja u pogledu napretka u sprovođenju Agende.⁶⁴ U tom duhu, i u ispunjavanju obaveza iz Rezolucije Skupštine zemlje iz 2018. godine, IO i Agencija za statistiku Kosova (ASK) potpisali su u januaru 2020. godine bilateralni Memorandum o razumevanju⁶⁵. Ovaj Memorandum je podržan od Kancelarije visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR) u Ženevi uz posredovanje Kancelarije za ljudska prava Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu sa kojom su nastavljeni kontakti i sastanci tokom 2021. godine, u vezi sa pitanjima ljudskih prava i sloboda koja su u fokusu zajedničkog interesa, uključujući i Agendu 2030.

U cilju sprovođenja Memoranduma o razumevanju između IO-a i ASK-a, osnovana je zajednička radna grupa koja je, uprkos teškoćama izazvanim pandemijom i opštim funkcionisanjem u neuobičajenim okolnostima kao i dešavanjima u smislu institucija i procesa u zemlji održala nekoliko sastanaka u cilju razjašnjavanja institucionalnih uloga i obaveza prema mandatima koje nose. Vredi pomenuti radionicu u avgustu 2021. godine, kojoj su prisustvovali čelnici dve institucije potpisnice Memoranduma, koji su ponovili svoju posvećenost da igraju aktivnu institucionalnu ulogu u ispunjavanju Agende 2030.

U međuvremenu, u cilju povećanja kapaciteta nacionalnih institucija za ljudska prava u Albaniji i na Kosovu i odgovarajućih institucija zvanične statistike u obe zemlje, u decembru 2021. godine održana je obuka⁶⁶ koju su sproveli stručnjaci iz Kancelarije Ujedinjenih nacija u Njujorku i Kancelarije OHCHR-a u Ženevi. Na ovoj obuci su učestvovali članovi radne grupe za operacionalizaciju Memoranduma od IO-a i ASK-a. Radionica o izgradnji kapaciteta i ulozu IO-a i ASK-a za članove radne grupe u cilju operacionalizacije Memoranduma održana je u oktobru 2020. godine, od strane spoljnog volonterskog stručnjaka.

Memorandum o razumevanju između IO-a i ASK-a služi da pomogne u identifikaciji pokazatelja za koje Kosovo trenutno ima podatke; pokazatelji za koje su u smislu ljudskih prava, podaci su neophodni; kontekstualnih pokazatelja; ranjive i zanemarene grupe; kao i ciljne grupe. Takođe, statistički podaci uključujući specifične pokazatelje, služe za merenje sprovođenja preporuka međunarodnih i domaćih mehanizama za ljudska prava, uključujući i preporuke IO-a.

63 Za više, pogledajte: https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?simbol=A/RES/70/1&Lang=E

64 Za više, pogledajte: <https://www.theioi.org/ioi-nevs/current-nevs/merida-declaration-on-nhris-role-in-implementing-the-2030-agenda-for-sustainable-development>

65 Za više, pogledajte: <https://oik-rks.org/2020/01/17/>

66 Obuku organizovala Institucija Ombudsman Albanije u vezi sa Agendom 2030 i ljudskim pravima, putem elektronske platforme Zoom.

Tokom komunikacije i saradnje koju je imala radna grupa OI- ASK, naglasak je stavljen na činjenicu da postoje podaci o nizu pokazatelja, od kojih neki odgovaraju pokazateljima COR-a, ali postoje i praznine i nedostatak podataka. Ovaj nedostatak podataka se produbljuje kada je u pitanju njihovo razdvajanje što u smislu ljudskih prava predstavlja pitanja koja zahtevaju posebnu i povećanu pažnju.

Identifikacija odgovarajućih pokazatelja koji se zasnivaju na uputstvu o pokazateljima ljudskih prava i ***pristupu podacima zasnovanim na ljudskim pravima***⁶⁷, sastavljene od Kancelarije OHCHR-a, neizbežna je za sprovođenje Agende 2030. U tom kontekstu, Ombudsman podseća da odgovorni i nadležni organi za vođenje procesa razvoja pokazatelja na nacionalnom nivou su kancelarije za nacionalnu statistiku kao što je ASK, jer imaju znanja o dostupnim izvorima podataka i poznaju glavne prepreke koje treba rešiti. Međutim, uključivanje i drugih ključnih i odgovarajućih aktera u ovaj proces je neophodno.

S druge strane, identifikovano je kao suštinsko proširiti institucionalnu interakciju što se tiče prikupljanja podataka, identifikacije i merenja pokazatelja i upotrebe ovih podataka za praćenje i merenje napretka ili kašnjenja u sprovođenju COR-a. Ovo je izuzetno važno da bi se odrazilo trenutno stanje u odnosu na napredak tokom godina kao i u poređenju sa predviđenim standardima i u skladu sa postavljenim ciljevima. U ovom kontekstu, ostaje izazov činjenica da administrativni izvori podataka često imaju nestandardizovane metodologije i definicije sa kriterijumima prema kojima ASK radi, kako bi bili pouzdani i razdvojeni za merenje napretka u zemlji, uzimajući u obzir i kontekstualne zahteve. Agencija za civilnu registraciju i institucije vladavine prava zahtevaju posebnu pažnju iz ove perspektive. Međutim, razvoj u ovim segmentima će imati dodatne troškove ili smanjenje resursa u drugim oblastima.

Aspekt koji odražava poteškoće u radu radne grupe, posebno u ovom periodu kada se završavaju pripreme za projekat opšteg popisa koji sprovodi ASK, je i neprikladan objekat⁶⁸ gde ASK funkcioniše kao i potreba za više zaposlenih. S druge strane, pozicioniranje ASK-a u okviru institucionalne strukture (Agencija u okviru Ministarstva finansija i transfera) zahteva pažljivu i odgovornu procenu. Ombudsman podstiče Vladu i Skupštinu Republike Kosovo da ASK bude u direktnoj liniji odgovornosti Skupštini ili Vladi (KP).

Pored svoje savetodavne i nadzorne uloge, NILJP se takođe vidi kao most između nosilaca prava i države vezano za izradu i praćenja politika, strategija i radnji. Kao takav, Ombudsman u skladu sa svojim mandatom i funkcijama koje obavlja, stalno adresira pitanja koja utiču na ljudska prava fokusirajući se na ranjive i marginalizovane grupe.

Posvećenost ove prirode se takođe može videti u uspostavljanju radne grupe za neformalno zastupanje za rodno osetljive standarde bezbednosti i zdravlja na radu i dostojanstven rad. Ovu radnu grupu čine Ombudsman kao predsedavajući, dok ko-predsedavajući će biti predstavnica grupe poslanica, jednog broja organizacija civilnog društva kao i Inspektorata rada, Privredne komore Kosova i Unije nezavisnih sindikata Kosova. Sekretarijat radne grupe će biti obezbeđen od UN Women. Ova posvećenost je usko povezana sa Ciljem 5 i Ciljem 8 Agende 2030.

Takođe, u oktobru 2021. godine uspostavljen je Forum za dijalog između IO-a i organizacija civilnog društva (OCD). Svrha foruma je strukturisana saradnja i stvaranje zajedničke

67 Sva uputstva: <https://www.ohchr.org/documents/issues/hrindicators/guidancenoteonapproachtodata.pdf>

68 Vidite isto potvrđivanje i u Izveštaju Evropske unije o Kosovu 2020, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/kosovo_report_2020.pdf

platforme za aktivno uključivanje aktera uključenih u Forum kao i razvoj zajedničkih aktivnosti na rešavanju pitanja kojima je prioritet napredak u poštovanju, zaštiti i unapređenju ljudskih prava na Kosovu. Ova posvećenost je u vezi sa Ciljem 17 Agende 2030.

Sastancima su prisustvovali i predstavnici IO-a preko elektronskih platformi grupe za rezultate za prioritet 4 i grupe za rezultate za prioritet 5, u okviru Okvira Ujedinjenih nacija za održivi razvoj (UNSDCF) 2021–2025.⁶⁹

U pogledu pitanja kojima se bavi, u smislu mandata, nadležnosti i odgovornosti i veze sa COR-om, Ombudsman je tokom 2021. godine pokrenuo opštu istragu o reproduktivnom zdravlju, fokusirajući se na zdravlje majki, planiranje porodice i abortus na Kosovu. Ova istraga će se zasnivati na direktnim dokazima žena/devojaka čija su prava potencijalno povređena; svedoci i eksperti, uključujući civilno društvo o sistematskim kršenjima ljudskih prava u oblasti zdravlja kao i seksualnih i reproduktivnih prava.

Prošireno po celoj zemlji, ova istraga predstavlja nastavak rada Ombudsmana i usko je povezana sa Agendom 2030, posebno sa nekim od ciljeva Cilja 3: „*Obezbeđivanje zdravog života i promovisanje blagostanja za sve u svim uzrastima.*“; i Cilja 5: „*Postizanje rodne ravnopravnosti i osnaživanje svih žena i devojaka*“. Istraga je sprovedena nakon Opšte procene seksualnih i reproduktivnih prava i zdravlja⁷⁰, koju je 2016. godine sprovela IO, koja je predstavljala procenu napretka i političkih, društveno-ekonomskih i kulturnih barijera u reproduktivnom i seksualnom zdravlju na Kosovu, kroz objektiv ljudskih prava, direktno povezana sa Ciljem 3 (ciljevi: 3.7, 3.1, 3.3) i sa Ciljem 5 (ciljevi 5.6, 5.2, 5.3) COR-a.

Istraga koja je započela 2021. takođe je usko povezana sa ciljevima 3 i 5. Ova istraga će biti sveobuhvatna, ali sa povećanom pažnjom na ranjive i marginalizovane grupe i baviće se pitanjima koja se sistematski pojavljuju u gore navedenim oblastima. Metodologija rada za sprovođenje ove istrage u skladu je sa principima rada Ombudsmana, a to su: dobro upravljanje, transparentnost, sveobuhvatnost, nediskriminacija, rodna osetljivost, poverljivost kao i slediće princip da ne pravi štetu. Istraga ima javnu dimenziju i prve fokus grupe su već održane u sedam regiona zemlje. Ovu istragu, kao i procenu iz 2016. godine, podržao je UNFPA, kancelarija na Kosovu.

Još jedna istraga po službenoj dužnosti o pristupu zdravstvenim uslugama za osobe koje žive sa HIV-om i TB tokom perioda pandemije COVID-19 na Kosovu upućena je nadležnim organima, takođe tokom 2021. godine. Svrha ovog Izveštaja se odnosi na Cilj 3. (ciljevi: 3,3; 3,8). Ovu istragu podržava Fond za razvoj zajednice (CDF), kroz grant Globalnog fonda za borbu protiv side, tuberkuloze i malarije.

69 Prvi sastanak Zajedničkog upravnog odbora (ZUO) Okvira Ujedinjenih nacija za saradnju u održivom razvoju (UNSDCF) 2021–2025 održan je 25. juna 2021. godine, kojim su kopredsedavali premijer i koordinator UN-a za razvoj uz učešće predstavnika vlade i agencija, fondova i programa Tima UN za Kosovo (UNKT). Usvojeni UNSDCF pruža strateški i usklađen pristup saradnji UNKT-a na Kosovu kako bi se zajednički rešavale ključne razvojne potrebe u saradnji sa vladom i drugim razvojnim partnerima i u skladu sa ciljevima održivog razvoja i težnjama za integraciju u EU. Glavni prioriteti UNSDCF-a su: 1) Odgovorno upravljanje; 2) Inkluzivne i nediskriminatorne socijalne politike i usluge; 3) Širok, održiv i sveobuhvatan ekonomski razvoj; 4) Društvena kohezija i 5) Međusektorske teme za povećanje rodne ravnopravnosti, učešće nosilaca prava, osnaživanje i građanski angažman. Pomenute grupe rezultata su glavni mehanizmi primene koji usmeravaju svaku od ovih pet prioriternih oblasti. Zajednički planovi rada za svaku grupu ishoda su izrađeni i usvojeni na prvom sastanku ZUO-a u junu.

70 Iz ove opšte procene, 62 preporuke su upućene nadležnim organima, od kojih se 27 smatra realizovanim, među njima i preporuka Skupštini Republike Kosovo da formalno usvoji COR. Ostaje da se sprovede preporuka za izmenu i dopunu Ustava gde će se obuhvatiti i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom i Evropska socijalna povelja, kako bi se direktno primenjivala u našoj zemlji.

Ombudsman se osvrnuo i na poseban izveštaj o uticaju pandemije na ljudska prava u zemlji, koji ide u duhu Obećanja za održivi oporavak.⁷¹ Ovaj Izveštaj Ombudsmana utiče na veliki broj tema u okviru kojih se može uspostaviti veza sa ciljevima COR-a: javno zdravlje i mentalno zdravlje (Cilj 3); pravo na obrazovanje (Cilj 4), uticaj pandemije na socijalna i ekonomska prava i pravo na rad u javnom i privatnom sektoru (ciljevi 1 i 8), životnu sredinu (ciljevi 13 i 15); nasilje u porodici (Cilj 5) itd.

Prethodno, u prvoj polovini 2021. godine, IO se obratila drugi izveštaj po službenoj dužnosti koji se fokusirao na ograničenja u pružanju usluga osobama koje nisu zaražene COVID 19. Pitanja koja se istražuju i obrađuju u ovom izveštaju su usko povezana sa ciljem 3., a posebno sa ciljevima 3.8 i 3.c.

S druge strane, u vezi sa pravnim merama i politikama za eliminisanje diskriminacije i dalje suštinske nejednakosti, IO može da savetuje i pokreće pitanja koja zahtevaju hitnu pažnju ili posebne mere. Ombudsman ima savetodavnu i zagovaračku ulogu u vezi sa obavezama u vezi sa ljudskim pravima, otuda i COR i praznine koje ugrožavaju određene i najugroženije grupe nosilaca prava.

Aktivnost u okviru ove uloge Ombudsmana su posete šest centara koji rade sa decom sa posebnim potrebama, u četiri opštine u zemlji. Takođe, u vezi sa pravima deteta i preporučljivom ulogom koju Ombudsman ima prema vlastima, uputio je Vladi, Sudskom savetu i Nezavisnoj komisiji za medije Izveštaj u kome se preporučuje donošenje 16 podzakonskih akata predviđenih Zakonom o zaštiti deteta. Štaviše, da bi deca u potpunosti uživala pravo na obrazovanje, IO je objavila dva izveštaja sa preporukama za izmene i dopune osnovnog i sekundarnog zakonodavstva⁷². Ove aktivnosti se mogu smatrati u funkciji dopunjavanja strukturnih pokazatelja, uglavnom što se tiče Cilja 4.

Druga aktivnost koja se fokusirala na osobe sa invaliditetom je saradnja sa Nezavisnom inicijativom slepih Kosova, povodom obeležavanja Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom, 3. decembra 2021. godine. Događaj je okupio slepe osobe sa invaliditetom a gde su prisutni bili i domaći i međunarodni institucionalni zvaničnici, civilno društvo i predstavnici međunarodnih organizacija koje deluju na Kosovu. Svakako, ovu tačku Ombudsman smatra važnu za skretanje pažnje Skupštini Republike Kosovo da bi uključivanje u Ustav zemlje Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom stvorilo mogućnost izazovnog, ali neophodnog suočavanja sa preprekama koje osobe sa posebnim potrebama imaju u ostvarivanju svojih prava.

Međutim, Ombudsman je u Strategiji IO 2021 – 2025. kao poseban strateški cilj postavio promovisanje održivih razvojnih ciljeva, dok od 2019. godine, IO je uz podršku Programa Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i uz finansijsku podršku norveškog Ministarstva inostranih poslova pokrenuo elektronsku platformu preko veb stranice institucije⁷³ koja služi kao vodič za COR i vezu sa ljudskim pravima, odnosno povezujući 169 ciljeva u okviru 17 COR-a sa međunarodnim instrumentima koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo i u primarnom važećem zakonodavstvu. Uputstvo olakšava razumevanje odnosa COR-a sa ljudskim pravima i instrumentima za njihovo poštovanje i zaštitu, a ima za cilj da pomogne u razvoju različitih projekata, istraživanja i izveštavanja u cilju postizanja Agende 2030.

71 Ova Deklaracija zasnovana na Agendi 2030, ali započeta kao radnja u suočavanju sa situacijom koju je stvorila globalna pandemija COVID-19, pokrenuta je u julu 2021. godine, podržana i potpisana od strane državnih i nedržavnih aktera mnogih država Ujedinjenih nacija. Kompletan dokument se može naći na: <https://fngeneve.um.dk/en/copi-of-human-rights/sustainable-recoveri-pledge>

72 Za više pogledajte ovaj odeljak Izveštaja o pravima deteta.

73 Za više, pogledajte veb stranicu IO: <https://oik-rks.org/> odnosno Platforma <https://humanrights.oik-rks.org/>

III. Prava dece

Prava dece su sastavni deo ljudskih prava. Deca imaju ista opšta ljudska prava kao i odrasli, ali i posebna prava koja odgovaraju njihovim posebnim potrebama kao dece. Deca su nosioci prava i aktivni učesnici u njihovom ostvarivanju. Ostvarivanje prava im omogućava da se razviju do svog punog potencijala, prepoznajući njihovo ljudsko dostojanstvo i hitnost da obezbede svoje blagostanje. Nesumnjivo je da je zdrav razvoj dece neophodan za buduću dobrobit svakog društva.

Međutim, pošto deca zavise od odraslih, ona su osetljiva na velike društvene promene, kao što je pandemija COVID-19. Stoga, radnje ili neradnje institucija, društva i roditelja mogu uticati na decu više od bilo koje druge društvene grupe. Stoga je važno da ove radnje uzmu u obzir najbolje interese deteta prilikom izrade nacrtu politika i zakona. Analiza položaja dece na Kosovu ove godine takođe pokazuje da se deca i dalje suočavaju sa poteškoćama u punom uživanju svojih prava. Ove teškoće se manifestuju u gotovo svim oblastima njihovog života, a posebno u ostvarivanju prava na obrazovanje i socijalno-zdravstvenu zaštitu. Situacija koju je stvorila globalna pandemija COVID-19 još više je ukazala na nedostatke za ostvarivanje ovih prava i produbila postojeće nejednakosti. U decembru 2021. godine IO je objavila Izveštaj „Vanredne zdravstvene situacije i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo“, gde je u posebnom

poglavlju razrađen uticaj pandemije i mera preduzetih za sprečavanje i njenu borbu u pravima dece⁷⁴. Ombudsman je zaključio da odlukama Vlade i nadležnih institucija nije uzet u obzir potreban stepen primene principa najboljeg interesa deteta. Pandemija i dotične odluke donete od strane Vlade i drugih institucija uticale su na ostvarivanje prava deteta u Republici Kosovo. Iako je u izveštaju teško tačno zaključiti koliki je obim kršenja prava dece, posebno one sa invaliditetom, kršenja delovanjem ili nedelovanjem Vlade i drugih institucija identifikovana su tokom istrage u mnogim oblastima i aspektima.

Ustav Republike Kosovo izričito štiti prava dece i nameće zakonske obaveze državi da poštuje, štiti i ispunjava ova prava, kroz direktnu primenu Konvencije o pravima deteta (KPD). Dopuna pravnog okvira sa Zakonom o zaštiti deteta (ZZD) i njegovo stupanje na snagu u julu 2020. godine, predstavlja važan korak ka ostvarivanju njihovih prava. Međutim, usvajanje zakona ostaje samo simboličan korak ako se ne prati konkretnim koracima i uspešnim sprovođenjem. Iako je ZZD ovlastio nadležne institucije da donesu 18 podzakonskih akata u roku od godinu dana od njegovog stupanja na snagu, do danas su doneta samo dva. S tim u vezi, IO je na osnovu ovlašćenja ZZD-a i Zakona o Ombudsmanu, izdao Uredbu (IO) br. 01/2019 o posebnim postupcima za prijem, postupanje i rešavanje žalbi podnetih od dece ili žalbi koje se odnose na pravima deteta⁷⁵. Kako bi ova Uredba bila što razumljivija i pristupačnija deci, IO je održala i radionicu za pregled brošure o Pravilnika, kojoj su prisustvovala deca koja su dala svoje komentare.

U ovom izveštaju, IO je uključila konkretne preporuke za svaku od obrađenih oblasti. Naravno, bitno je da ovi procesi uključuju dečji glas i tačku gledišta deteta u skladu sa postepenim razvojem njegovih/njenih veština.

74 Za više detalja pogledajte: Vanredne zdravstvene situacije i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, 2021, na: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/> [poslednji pristup 3.1.2021.].

75 IO, Uredba br. 01/2019 o posebnim postupcima za prijem, postupanje i rešavanje žalbi dece ili žalbi u vezi sa pravima deteta, 2019.

Predlozi izmena i dopuna zakonodavstva u oblasti prava deteta

Pandemija je takođe uticala na kašnjenje u sprovođenju zakonodavne agende Vlade i Skupštine. Neki od zakona koji direktno utiču na interese dece, kao što su: Zakon o socijalnim uslugama i Zakon o finansijama lokalne samouprave, nisu dostavljeni Skupštini na usvajanje, iako su izrađeni, a šesnaest podzakonskih akata predviđeno ZZD-om još uvek nisu odobreni.

U vezi sa **sprovođenjem Zakona o zaštiti deteta**, IO je objavila Izveštaj sa preporukama Vladi Kosova, Sudskom savetu Kosova i Nezavisnoj komisiji za medije da usvoje relevantna podzakonska akta⁷⁶. IO je 2020. godine pokrenula istrage po službenoj dužnosti 381/2020 u vezi sa procenom Zakona o zaštiti deteta (ZZD). ZZD je ovlastio nadležne institucije da donesu 18 podzakonskih akata u roku od godinu dana od njegovog stupanja na snagu u julu 2020. godine. Ovi akti su od posebnog značaja za zaštitu i poštovanje prava deteta i, između ostalog, omogućavaju: koordinaciju nadležnih organa na centralnom i lokalnom nivou; funkcionisanje Saveta za prava deteta; osnivanje i rad timova za prava deteta; funkcionisanje uspostavljanja multidisciplinarnih tabela za pomoć u vođenju predmeta; organizacija i obim domova za zaštitu dece; preduzimanje odgovarajućih mera za zaštitu deteta od opojnih i psihotropnih supstanci; preduzimanje odgovarajućih preventivnih i zaštitnih mera radi zabrane učešća u noćnim klubovima i igrama na sreću; načini zaštite dece u sredstvima javnog informisanja - sa posebnim osvrtom na decu koja su pod institucionalnim staranjem; preduzimanje odgovarajućih mera za zaštitu dece od internet kafea i video igrice, uključujući specifične mere protiv pornografskog sadržaja, kažnjavanje zlostavljača dece na internetu, smanjenje pristupa dece materijalima štetnim po njihovo zdravlje i život, pružanje pomoći deci koja su u opasnosti od svih oblika nasilja na internetu. Do kraja 2021. godine usvojeno je samo Administrativno uputstvo (VRK) - br. 02/2021 o sprovođenju pravde po meri dece u krivičnim, građanskim i upravnim postupcima, kao i Uredba (OI) br. 01/2019 o posebnim postupcima za prijem, postupanje i rešavanje žalbi dece ili žalbi u vezi sa pravima dece.

Tokom ove godine, u **vezi sa pravom na obrazovanje**, IO je objavila dva izveštaja sa preporukama za promenu zakonodavstva: Izveštaj sa preporukom u vezi sa neusaglašenošću Zakona br. 04/1-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo sa Zakonom br. 05/L-087 o manjim prekršajima⁷⁷ i Izveštaj sa preporukom u vezi sa izmenama i dopunama Administrativnog uputstva (MONT) br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu⁷⁸.

Prvi izveštaj preporučuje Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) da izmeni i dopuni relevantne odredbe Zakona br. 04/1-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo (ZPORK) i njegovom usklađivanju sa Zakonom br. 05/L-087 o prekršajima (ZP).

76 Za više detalja pogledajte Izveštaj sa preporukama *Ex-officio* br. 381/2020 o sprovođenju Zakona o zaštiti deteta iz 2021. godine na: : <https://oik-rks.org/raportet/ex-officio-raportet/> [poslednji pristup 3.1.2021.].

77 Za više detalja pogledajte Izveštaj sa preporukama *Ex-officio* br. 69/2021 u vezi neusaglašenosti Zakona br. 04 / 1-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo sa Zakonom br. 05 / L-087 o prekršajima, 2021, na adresi: <https://oik-rks.org/raportet/ex-officio-raportet/> [poslednji pristup 3.1.2021.].

78 Za više detalja pogledajte Izveštaj sa preporukama *Ex-officio* br. 597-2020 u vezi sa izmenama i dopunama Administrativnog uputstva (MONT) br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu, 2021, na: <https://oik-rks.org/raportet/ex-officio-raportet/> [poslednji pristup 3.1.2021.].

ZP propisuje da niko ne može biti kažnjen za prekršaj za krivično delo koje nakon izvršenja nije zakonom ili aktima Skupštine opštine utvrđen kao prekršaj, a za koje nije određena sankcija prekršaja. Ovaj Zakon takođe obavezuje da se sve odredbe za prekršaje, koje nisu u skladu sa njim, moraju usaglasiti u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu zakona. S druge strane, ZPORK je u članu 15 – *Pohađanje škole*, utvrdio da je nastavak obaveznog školovanja za učenika osnovna odgovornost roditelja. U slučajevima kada roditelj bez opravdanog i/ili neizbežnog razloga ne upiše dete u školu ili za njega ne pronađe alternativno rešenje, onda taj roditelj krši zakon. Ovaj član dalje obavezuje MONTI da pripremi smernice koje će pomoći opštinama i obrazovnim institucijama i institucijama za obuku da se efikasno bave napuštanjem škole. Član 47. – Školovanje kod kuće, definiše odgovornost opštine da proceni da li se dete školuje na odgovarajući način, bilo redovnim pohađanjem škole ili na drugi način, ili ako ne podleže stalnom isključenju prema zakonu. Ovim članom je definisana i procedura koju treba da sledi opština, pri čemu roditeljima prvo upućuje pismenu opomenu i traži od njih da u zadatom roku ubede opštinu da se dete školuje kod kuće ili negde drugde. Ako se roditelji ne odazovu opštini u roku navedenom u opomenu, opština nastavlja sa predmetom u prekršajnom postupku. Ali, ako roditelji odgovore da se dete obrazuje van formalnog obrazovnog sistema, aranžmani roditelja kao i oni inspekcije, nakon konsultacija sa relevantnom opštinom, podležu ovlašćenju MONTI-a. IO je ocenila da gore navedene odredbe ZPORK nisu regulisane jasnim prekršajnim sankcijama i primetila je da ovi članovi ni u jednom slučaju nisu primenjeni. Prošlo je više od četiri godine od stupanja na snagu ZP, a ZPORK još uvek nije u skladu sa ZP, pa je IO preporučio usklađivanje ovih zakona. IO je obavestio od MONTI-a da su ove zakonske izmene usvojene od strane Ministarstva i da će biti uključene u zakonodavni plan za sledeću godinu.

Drugi izveštaj preporučuje MONTI-u da izmeni i dopuni Administrativno uputstvo br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu, da uskladi postupak i kriterijume za prijem dece u predškolske ustanove sa osnovnim principima i ovlašćenjima koja proizilaze iz Zakona br. 02/L-52 o predškolskom obrazovanju (ZPO) i od strane ZZD-a.

Oktobra 2020. godine, IO je pokrenula istrage po službenoj dužnosti na osnovu informacija obezbeđenih od *Kallxo.com* da u opštinama Mališevo, Uroševac, Kosovo Polje, Istok, Orahovac, Skenderaj, Vitina i Vučitrn, pored zakonskih kriterijumima utvrđenim Administrativnim uputstvom, opštine su postavile dodatne kriterijume za prijem dece u javna obdaništa. Dodatni kriterijum je bio da oba roditelja budu zaposlena i upućeno na ograničen kapacitet. IO je kontaktirala ove opštine u vezi provere ovog izveštaja. Do dana objavljivanja ovog izveštaja, IO nije dobila odgovor od opština Mališevo, Kosovo Polje i Orahovac. Takođe, IO je u aprilu 2020. godine pokrenula istragu po službenoj dužnosti na osnovu informacija televizije „Kanal 10” o tome kako je vrtić „Botanika” u Prištini odbio da primi šestogodišnje dete sa invaliditetom. Kako prenosi „Kanal 10”, između ostalog, rečeno je da se „Botanika” nalazi na samo 10 minuta od kuće u kojoj je živelo dotično dete. Iako deca iz naselja imaju prednost u tom vrtiću, dotičnom detetu je to pravo uskraćeno uz obrazloženje da nema mesta za drugu decu sa invaliditetom. Vrtić „Botanika” je obavestio IO da u ovoj ustanovi pohađa nastavu dvadesetoro dece, od kojih je troje sa invaliditetom, primenom stava 7. člana 5. Administrativnog uputstva. Ovim je takođe primenjen stav 9. istog člana, gde je propisano da maksimalan broj dece sa posebnim obrazovnim potrebama može biti 3 deteta. Kako navodi „Botanika”, u tumačenju ove odredbe, vrtić ne bi mogao da poveća broj dece sa posebnim potrebama za starosnu grupu dece 5-6 godina koja pohađaju njihovu aktivnost, jer bi to premašilo zadati broj i bilo suprotno zakonskim propisima.

Nakon razmatranja odgovora opština i pravne analize, IO je zaključila da Administrativno uputstvo br. 19/2016 ne definiše radno zaposlenje oba roditelja kao kriterijum za upis dece u predškolske ustanove. Stoga, zahtev za ugovor o radu roditelja koji su postavile

neke opštine prilikom objavljivanja konkursa i njihova napomena da se apliciranje bez ovih dokumenata neće razmatrati, u suprotnosti je sa Administrativnim uputstvom br. 19/2016. Ovaj kriterijum nije u skladu sa načelom zakonitosti i pravne sigurnosti. IO je primetila da je ovaj prioritet postavljen od strane opština proizašao iz nedostatka kapaciteta i resursa za prihvatanje velikog broja aplikacija uz svu njihovu spremnost da uključe svu decu bez razlike.

Ombudsman je takođe utvrdio da se zbog pravnih nesigurnosti zahtev za zapošljavanje roditelja može smatrati osnovom za diskriminaciju po osnovu ZOD i ZZD kroz kategoriju „ili bilo koje drugo stanje deteta ili njegovih roditelja“ i da je nije u skladu sa načelom najboljeg interesa deteta. Konačno, nakon uvida u odgovore vrtića “Botanika” i pravne analize, aktuelni Vodič ne daje pravnu sigurnost, jasne i pristupačne alternative za decu sa teškim oštećenjima kako bi oni uživali ista prava kao i druga deca, tačnije pravo dece na obrazovanje, nediskriminacije i u njihovom najboljem interesu. Stoga, IO je preporučilo da se Uputstvo razjasni i dopuni kako bi bilo u skladu sa osnovnim načelima i ovlašćenjima koja proističu iz ZPO-a, odnosno sa načelima navedenim u članu 4: “a) Jednakost; b) Inkluzija; c) Demokratija; d) Autonomija osoblja; e) Profesionalnost i odgovornost; f) Jednake mogućnosti za decu i roditelje, uzimajući u obzir razlike među decom; g) Pravo na različitost; h) Sveobuhvatan razvoj dečje ličnosti” i ZZD. IO je obavestena od MONTI-a da su ove zakonske izmene usvojene od strane Ministarstva i da će biti uključene u zakonodavni plan za sledeću godinu.

U cilju sprečavanja ranih brakova, IO je 2020. godine objavila Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti u cilju izmene i dopune člana 16. stav 2. i 3. Zakona o porodici.⁷⁹ Članom 16. Zakona o porodici propisano je da brak maloletnog lica starijeg od 16 godina života može dozvoliti nadležni sud ako se utvrdi da je maloletnik dostigao fizičku i psihičku zrelost neophodnu za ostvarivanje bračnih prava i obaveza. U svom izveštaju IO je primetilo da brojne studije pokazuju da rani brakovi imaju negativan uticaj na razvoj i dobrobit dece. Rani brak utiče na moć donošenja odluka devojčica u porodici i čini ih podložnijim nasilju i seksualnom zlostavljanju. Na Kosovu, ova pojava nesrazmerno pogađa devojčice i zajednice Roma, Egipćana i Aškalija, pošto se više dece iz ovih zajednica udaje ranije i to više devojčica nego dečaka. Nakon objavljivanja izveštaja, IO je učestvovala na konsultativnim sastancima o izradi nacrtu Građanskog zakonika, gde se zalagala za relevantne izmene. Nacrt Građanskog zakonika je usvojen na sednici Vlade 30. decembra 2021. godine. Ovaj nacrt je uključio preporuku IO i starosna doba za sklapanje braka je 18 godina⁸⁰.

Podnete žalbe u vezi sa pravima deteta

Ombudsman je tokom izveštajne godine primio 58 žalbi, od kojih su jedan broj podneli uglavnom roditelji dece. Od ovog broja, 18 je proglašeno neprihvatljivim jer su pitanja na kojima su se odnosila bila van nadležnosti Ombudsmana, nije bilo kršenja ljudskih prava, ili su podnosioci žalbe imali pristup njima ili su koristili pravne lekove. Od 40 žalbi podnetih na istragu, deset je pokrenuto po službenoj dužnosti, dok je sedam predmeta pokrenuto po službenoj dužnosti u vezi sa sistematskim kršenjem prava deteta.

79 Institucija Ombudsmana, Izveštaj sa preporukama ex officio, Predmet broj 206/2019 o sprečavanju ranih brakova, 2020, na: <https://www.oik-rks.org/2020/08/13/raport-me-rekomandime-ex-officio-rasti-nr-2062019-ne-lidhje-me-parandalimin-e-martesave-te-femijeve/> [poslednji pristup 03.01.2021].

80 Republika Kosovo, Vlada, Nacrt Građanskog zakonika Republike Kosovo, član 1140, na: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/12/Projekt-Kodi-Civil-i-Republikes-se-Kosoves.pdf?fbclid=IwAR14nnFk9wUj9i6360PCq-jPbrMag9Y5yGz9nn9w6tObydiL9-54PtrVHv0> [poslednji pristup 03.01.2021.].

Tokom ove godine, IO je uputila 27 preporuka relevantnim javnim organima i poslala 43 pisma podsetnika ovim organima u vezi nesprovođenja preporuka.

Pravo dece na obrazovanje

Na ostvarivanje prava na obrazovanje uticale su i odluke institucija za sprečavanje i suzbijanje pandemije. Tokom 2021. godine nastavljeno je sa nastavom na daljinu u kombinaciji sa fizičkim prisustvom u školama. Nastava na daljinu je realizovana kroz četiri platforme: platforma E-Learning (glavna online platforma koju emituje javni kanal RTK); platforma za obrazovanje u ranom detinjstvu (briga, razvoj i obrazovanje dece u ranom detinjstvu za uzrast 0 - 6 godina); platforma za učenje na daljinu za decu sa invaliditetom (inkluzivno obrazovanje) i platforma za učenje E-škole (platforma za učenje dece za 1-9 razred). Treba napomenuti da je pozitivna strana ovih platformi to što se nastava na prve tri platforme nudi na četiri jezika: albanskom, srpskom, turskom i bosanskom. U svakom slučaju, ovaj proces praćen je izazovima u kojima su kao izazovi identifikovani nejednak pristup Internetu i tehnološkoj opremi, nedostatak odgovarajućih prostora za učenje u kućama učenika i nedostatak znanja nastavnika u vezi sa korišćenjem tehnoloških aplikacija. Ova situacija je bila posebno teška za decu sa invaliditetom, kao i za decu iz zajednica Egipćana, Aškalija i Roma⁸¹.

IO je naglasila da bilo kakva ograničenja prava na obrazovanje ne bi trebalo da ugrožavaju pravo na obrazovanje u njegovoj osnovi ili da mu oduzmu njegovu efikasnost. U skladu sa odlukama ESLJP-a, ova ograničenja moraju biti predviđena zakonom i imati opravdan razlog. Dakle, pravo na obrazovanje nije apsolutno pravo i može se ograničiti, međutim, osnovna prava i slobode zagarantovane Ustavom mogu se ograničavati samo u meri u kojoj je to neophodno u otvorenom i demokratskom društvu i sve do ispunjena cilja zbog kojeg je ograničenje dozvoljeno. Nakon analize zakonodavstva, donetih odluka i opšte situacije, IO je zaključila da zaštita zdravlja učenika, studenata i radnog osoblja obrazovnih ustanova, kao i građana uopšte, od širenja zaraznih bolesti legitimni cilj sa namerom da se pravo na obrazovanje može ograničiti radi zaštite zdravlja⁸².

Predmeti vezani za pravo na obrazovanje, koje je Ombudsman istraživao, uključujući i predmete pokrenute po službenoj dužnosti, bavili su se: nemogućnošću upisa u školu zbog zahteva raznih poreskih dokumenata⁸³, govor mržnje u udžbenicima⁸⁴, uslovi vakcinacije za pristup prostoru⁸⁵, nedostatak prevoza⁸⁶, nasilje u školi⁸⁷, nepohađanje škole zbog straha od krvne osvete⁸⁸ i nejednak tretman⁸⁹. Od 11 podnetih predmeta koji se odnose na prava dece u obrazovanju, pet je otvoreno po službenoj dužnosti, jedan je odbačen kao neprihvaćen, četiri su pozitivno rešena, dok je šest pod istragom.

U jednom od slučajeva pokrenutih po službenoj dužnosti, IO je istražila članak portala „Koha.net“ pod naslovom: „Opština Priština ostavlja bez nastave učenike sela Prapaštica“. Nakon isteka ugovora opštine sa organizatorom prevoza, 12 učenika škole „Deshmoret

81 Vanredna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, str. 147-160 kao i Izjava Ombudsmana na Univerzumski dan deteta, 19.11.2021. godine, na adresi: <https://oik-rks.org/2021/11/19/> [poslednji pristup 03.01.2021.].

82 Vanredna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, str. 156-157.

83 Slučaj 531/2021, Slučaj 354/2021, Slučaj 408/2021.

84 Slučaj 147/2021.

85 Slučaj 575/2021.

86 Slučaj 679/2021.

87 Slučaj 600/2021.

88 Slučaj 641/2021.

89 Slučaj 640/2021.

1921” nije moglo da pohađa nastavu. Prema Zakonu o preduniverzitetskom obrazovanju, opštine moraju da organizuju besplatan prevoz za decu koja žive više od četiri kilometra daleko od škole. U ovom slučaju, učenici su bili udaljeni šest kilometara od škole. Prema rečima direktora škole, sa ovim tenderom se kasni nekoliko godina i najveće posledice snose učenici. Nakon njihovog pritiska na MONT, prevoz je regulisan.

IO je 26. januara 2021. godine uputila pismo preporuke Gimnaziji „Kuvendi i Lezhës“ u opštini Vitina u vezi sa vraćanjem odgovora podnosioca žalbe na ocenu njegovog deteta iz Gimnazije. U julu i avgustu 2019. godine, podnosilac žalbe je podneo žalbu Sektoru inspekcije obrazovanja u Gnjilanu i Inspekciji obrazovanja u Prištini, ali nije dobio odgovor. IO je preporučila gimnaziji da pošalje podnosiocu žalbe u pisanoj formi odgovarajući odgovor u vezi sa razmatranjem preporuke Sektora inspekcije obrazovanja.

IO je 23. avgusta 2021. godine uputila pismo preporuku Opštini Kosovo Polje da obezbedi prevoz za decu sa invaliditetom radi pohađanja nastave u Resursnom centru za nastavu i savetovanje „Xheladin Deda“ u Peći. Roditelji dece su se žalili IO-u da opština nije obezbedila prevoz u skladu sa zakonskim obavezama. IO je zatražila od opštine da preduzme hitne mere da deca pohađaju školu i prati sprovođenje ove preporuke.

IO je 13. jula 2021. godine uputila pismo preporuku opštini Vučitrn u vezi nepohađanja školovanja dvoje dece. IO je istražila slučaj i iako je zatražila od Centra za socijalni rad (CSR) da je pismenim putem obavesti o radnjama koje su preduzete ili će biti preduzete u skladu sa zakonskim nadležnostima koje imaju da vode slučaj, to se nije dogodilo. IO je preporučila opštini Vučitrn da preduzme neophodne odgovarajuće radnje protiv CSR u Vučitrnu da se potonji, u okviru zakonskih nadležnosti, bavi sa slučajem i u koordinaciji sa opštinskom direkcijom za obrazovanje (ODO) učini najbolje moguće da deca pohađaju nastavu u odgovarajućim školama.

Deca sa invaliditetom

Deca sa invaliditetom i dalje imaju ozbiljne poteškoće i suočavaju se sa preprekama za puno uživanje prava utvrđenih zakonom. Deca sa invaliditetom spadaju u jednu od najugroženijih grupa dece. Njihovu situaciju još više je pogoršala pandemija. U svom odvojenom izveštaju o zdravstvenim hitnim slučajevima, IO je zaključila da ne postoji sveobuhvatna strategija podrške deci sa invaliditetom na nacionalnom nivou i da je u mnogim slučajevima podrška i pomoć bila privremena, loše organizovana i nije obuhvatila svu decu odjednom.⁹⁰

Prekid i obustavljanje nekih zdravstvenih usluga pogoršalo je zdravstveni status dece, uključujući i decu sa invaliditetom. Dakle, ukidanje i obustava terapija fizičke rehabilitacije, psihosocijalnih savetodavnih terapija, ograničen pristup osnovnim lekovima i svakodnevnim programima podrške lišili su decu sa invaliditetom osnovnih usluga terapijske rehabilitacije. U određenim slučajevima to je moglo da ugrozi život i razvoj same dece. Štaviše, teret pružanja ovih usluga je pao na roditelje ili njihove staratelje. Ovo opterećenje je, pored finansijskog aspekta, postalo veoma teško u pronalaženju alternativa tako da se deci ne prekida pružanje planiranih usluga.

Predstavnici organizacija osoba sa invaliditetom takođe su istakli da je pandemija direktno pogodila osobe sa invaliditetom, a posebno njihove porodice. Značajan deo roditelja je

90 Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, str. 146.

ostao bez posla kao posledica pandemije i to je uticalo na mogućnost ove dece da pristupe uslugama.⁹¹

IO je preporučila Vladi da izradi i sprovede sveobuhvatan plan za podršku dece uopšte, a posebno onima sa invaliditetom, za zdravstvene usluge garantovane zakonom, sa fokusom na programe rehabilitacije, psiho-socijalne terapije, imunizaciju, kvalitetnu ishranu, pomoć roditeljima i MONT-u da povećaju broj asistenata za decu sa invaliditetom, uvek na osnovu zahteva opština.⁹²

Ombudsman je tokom ove godine primio pet predmeta koji se odnose na decu sa invaliditetom, jedan otvoren po službenoj dužnosti. IO je pokrenula istrage po službenoj dužnosti o zakonskim obavezama opština da formiraju i funkcionalizuju stručni tim za procenu i podršku za posebne obrazovne potrebe za decu sa invaliditetom.⁹³ Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju obavezuje opštine da, same ili u saradnji sa drugim opštinama, osnuju tim za profesionalnu procenu i podršku. Ovaj tim treba da bude specifičan za posebne obrazovne potrebe dece sa invaliditetom i da bude sastavljen od specijalista za obrazovanje, socijalni rad, psihologiju i rehabilitaciju, kao eksternu podršku obrazovnim institucijama i institucijama za obuku u pružanju savetovanja i usmeravanja nastavnika, učenika i roditelja.⁹⁴ Prema informacijama IO-a, neke opštine još nisu formirale ove timove.

Dok se drugi slučaj odnosio na neadekvatno postupanje sa detetom od strane osoblja dotičnog Resursnog centra. Nakon preduzimanja pravnih radnji, MONT je obavestio IO da je obrađen slučaj pri čemu je angažovano dodatno osoblje radi povećanja kvaliteta usluga.⁹⁵ Ostali predmeti su se odnosili na pravne savete u vezi sa prilagođavanjem radnog vremena za staranje o detetu sa invaliditetom, oslobađanjem od plaćanja za dete sa invaliditetom i obezbeđivanjem prevoza, kao i upis dece u razred bez saglasnosti roditelja.⁹⁶

Predstavnici IO su 18. marta 2021. godine posetili Centar za dnevni boravak „Pema“ u Prištini, gde su se bliže upoznali sa radom ovog centra, posebno tokom pandemije. Ovaj centar pruža psiho-socijalne i rehabilitacione usluge za decu sa invaliditetom; psihološke savete za roditelje/staratelje dece u nevolji; kontinuirano jačanje kapaciteta osoblja centara za dnevni boravak, kroz obuku i klinički nadzor; podizanje svesti i osnaživanje roditelja da se zalažu za prava dece sa invaliditetom; praćenje sprovođenja zakona i politika koje se odnose na prava deteta; organizovanje seminara i konferencija o potrebama i pravima dece iz najugroženijih kategorija. Oko 254 dece sa invaliditetom prima usluge u ovom centru, organizovanom preko centralne kancelarije u Prištini i četiri druga centra (Peć, Prizren, Uroševac i Gnjilane). Predstavnici Centra obavestili su IO da je pandemija u velikoj meri uticala na rad ovog centra za pružanje planiranih usluga. Pored poteškoća tokom zatvaranja, jedan od njegovih glavnih izazova ostaje finansijska održivost. Pošto je većina podrške organizacijama sa sedištem u zajednici traje 6 meseci, od 8 meseci do jedne godine ili jednogodišnji ugovor, ova situacija ne garantuje održivost pružaocima socijalnih i porodičnih usluga za ugrožene grupe stanovništva.

IO je kontaktirao i Udruženje „Down Syndrom Kosova“, koje pruža terapijske usluge za decu sa Daunovim sindromom, uključujući usluge psihologa, logopeda, ergoterapije

91 Na istom mestu, str. 136.

92 Na istom mestu, str. 162-163.

93 Slučaj 411/2021.

94 Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 04/L-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, 2011, član 41, na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2770> [e qasur s fundmi n dat n 03.01.2021].

95 Slučaj 545/2021.

96 Slučaj 574/2021, Slučaj 272/2021 i Slučaj 438/2021.

i fizioterapije. Udruženje je obavestilo IO da su glavni izazovi sa kojima se suočavaju finansijske prirode i nedostatak održive institucionalne podrške za usluge koje pružaju. Poteškoće za decu koje su identifikovane na terenu su finansijski troškovi terapije koju su deca i odrasli sa Daunovim sindromom morali da kupe (slučajevi koji su bili pogođeni COVID-19). Predstavnici su izrazili zabrinutost u vezi sa vakcinacijom osoba starijih od 16 godina sa Daunovim sindromom, koje su međunarodni stručnjaci identifikovali kao grupu visokog rizika od komplikacija u slučaju infekcije sa COVID-19. To je zato što imaju mnogo slabiji imunitet od drugog dela populacije i što je u većini slučajeva sindrom povezan sa kardiovaskularnim *oboljenjima*, respiratornim *oboljenjima*, endokrinim *oboljenjima*, gojaznošću itd. Kako navode iz udruženja, većina evropskih zemalja je osobe sa Daunovim sindromom postavila u prvu grupu za vakcinaciju.⁹⁷ Slično, IO je kontaktirala Handikos i Udruženje «Autizmi».

Dana 1. juna 2021. godine, predstavnici IO-a posetili su Resursni centar za nastavu i savetovanje „Xheladin Deda“ u Peći. Ovaj centar nudi specijalno obrazovanje za slepe učenike; rehabilitaciju i smeštaj u domu ICNS-a; integraciju i podršku u redovnim školama; podršku i savetovanje u porodici i predškolskim ustanovama; obuke za nastavnike, roditelje i osoblje koje radi sa slepom decom. Među izazovima sa kojima se ovaj centar suočava navode se: puna identifikacija dece kategorisane od strane Medicinsko-socijalne komisije starosne grupe 0-18 godina, tretman slepe dece sa višestrukim smetnjama u razvoju (njihovo uključivanje u sistem obrazovanja, izgradnja stručnih kapaciteta osoblje u ICNS, poboljšanje infrastrukture njihovog smeštaja u domu Resursnog centra), vokalna sinteza koja omogućava pristup obrazovanju za sve slepe osobe putem informacionih tehnologija, organizovanje terenskih službi za podršku integraciji za preduniverzitetske studente (materijal u brajevo pismo, orijentacija i mobilnost, obuka redovnog školskog osoblja, tiflo-didaktička oprema, podizanje svesti roditelja, itd.) Nedostatak međusektorske koordinacije između relevantnih ministarstava za obezbeđivanje tiflo-tehničkih i tiflo-pedagoških alata je takođe naveden kao izazov.

Dana 1. juna 2021. godine, predstavnici IO posetili su i Resursni centar „Nëna Terezë“ i Resursni centar „Lef Nosi“ u Prizrenu, Resursni centar „Nëna Terezë“ u Mitrovici, gde su se bliže upoznali sa njihovim radom, posebno tokom pandemije.

Prava dece u postupcima pravosudnih organa

Tokom ove godine, IO je primila jedanaest žalbi protiv sudova i tužilaca. Žalbe su se uglavnom odnosile na poverenju starateljstva nad maloletnim detetom⁹⁸, odugovlačenje sudskog postupka za naknadu štete⁹⁹, odlaganje izvršenja kazne¹⁰⁰, na ne (ostvarenje) kontakta sa decom¹⁰¹ i pravo na pravično i nepristrasno suđenje¹⁰². Takođe, na zahtev stranaka, IO je pratila sudske rasprave u vezi sa poverenjem dece.

Socijalna i zdravstvena zaštita dece

Pandemija je nesumnjivo uticala na socijalnu i zdravstvenu zaštitu dece, iako se ne zna tačan stepen indirektnog uticaja, koji će, prema mišljenju mnogih stručnjaka u ovoj oblasti,

97 Udruženje “Down Syndrome Kosova”, Odgovori na pitanja IO-a, 21. april 2021.

98 Slučaj 274/2021.

99 Slučaj 585/2021 i Slučaj 230/2021.

100 Slučaj 540/2021.

101 Slučaj 339/2021, slučaj 624/2021 i slučaj 213/2021.

102 Slučaj 314/2021, slučaj 725/2021, slučaj 405/2021 i slučaj 227/2021

imati brojne posledice i dugo će biti prisutan u životima dece.¹⁰³ Naročito se navodi da je ekonomska situacija domaćinstava dodatno pogoršana rizikom od povećanja siromaštva.

Veoma zabrinjavajući aspekt koji je uticao na živote i zdravlje dece, posebno one sa invaliditetom, je nedostatak esencijalnih lekova u određenim periodima. Za mnoge roditelje, obezbeđivanje ovih lekova ilegalnim sredstvima predstavljalo je izazov visokog rizika. Takođe, odluke Ministarstva zdravstva da se na određeni period obustavi program vakcinacije, uticale su na odlaganje i kašnjenja imunizacije novorođenčadi. Ovaj proces je potom praćen i takođe je uticao na poremećaj redovnog programa vakcinacije.¹⁰⁴

Socijalne usluge, iako preko potrebne u vreme pandemije, bile su ograničene i povezane sa brojnim poteškoćama. Situacija je pogoršana kasnim objavljivanjem redovnih grantova za podršku pružaocima socijalnih usluga. Kašnjenja su identifikovana i u pogledu dodeljivanju sredstava pružaocima usluga, a sve to je uticalo na to da deo korisnika (veliki broj su deca, uključujući i one sa invaliditetom) ovih usluga ostane bez usluga.

IO je takođe uočila da je nedostatak adekvatnog informisanja o virusu, kao i informacija vođenih teorijama zavere, u velikoj meri uticalo na dvoumljenje roditelja da traže pomoć i zdravstvene usluge za svoju decu.

Pandemija je uticala da Zakon o socijalnim uslugama i Zakon o finansiranju lokalne samouprave budu usvojeni u Skupštini iako su bili izrađeni. Donošenje ovih zakona, posebno Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama, kojim bi se u potpunosti regulisali mandat, uloga, nadležnosti, odgovornosti i struktura centara za socijalni rad, bila je jedna je od preporuka IO u poslednje dve godine u Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 59/2019 - U vezi sa procenom sistema pružanja socijalnih usluga na Kosovu.¹⁰⁵

Što se tiče socijalne i zdravstvene zaštite, IO-u je dostavljeno 6 slučajeva gde su tri odbačena kao neprihvatljiva dok su tri pod istragom. Ovi slučajevi se odnose na: uticaj vanredne zdravstvene situacije pandemije na socijalnu i zdravstvenu zaštitu¹⁰⁶, kršenje socijalnih i ekonomskih prava od strane roditelja¹⁰⁷, i neodgovor na žalbu za socijalnu pomoć.¹⁰⁸

U cilju praćenja i procene prava dece i poteškoća sa kojima se suočavaju u pristupu uslugama tokom pandemije, IO je posetila nekoliko centara i kontaktirala organizacije koje deluju u ovoj oblasti. Predstavnici IO-a su 12. marta 2021. godine posetili Centar za dnevni boravak dece u Prištini, gde su se bliže upoznali sa uslugama koje se pružaju deci u riziku, posebno deci na ulici. Predstavnici IO-a su upoznati sa obrazovno-vaspitnim procesom ove dece, pružanjem psiholoških, zdravstvenih usluga i dr. Takođe su obavešteni da u zdravstvenom smislu imaju veoma dobru saradnju sa Centrom porodične medicine (CPM), gde upućuju slučajeve u pogledu zdravstvenog dela. S obzirom na to da deca na ulici predstavljaju ugroženu grupu dece, prošle godine, IO je zatražila od institucija da prilikom odobravanja paketa podrške uključuje konkretne mere za podršku deci na ulici, deci sa invaliditetom i deci u teškoj ekonomskoj situaciji.¹⁰⁹ Međutim, ova preporuka je obrađena samo na opšti način.

103 Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, str. 146.

104 Na istom mestu.

105 IO, Godišnji izveštaj 2020, str. 59, na: <https://oik-rks.org/2021/04/14/raporti-vjetor-2020/> [e qasur s fundmi n dat n 03.01.2021].

106 Slučaj 183/2021.

107 Slučaj 586/2021.

108 Slučaj 364/2021.

109 Godišnji izveštaj 2020, str. 55.

Dok je SOS organizacija obavestila IO da je pandemija uticala na ponašanja i razmišljanja dece, gde je podrška psiho-pedagoškog osoblja stalno potrebna za održavanje psihološke ravnoteže. SOS je od prošle godine razvio interni protokol reagovanja gde se svakog meseca SOS porodice snabdevaju adekvatnim vitaminima, maskama, dezinfekcionim sredstvima i drugim preventivnim preparatima za zaštitu od virusa. Dalje, organizacija Terre des Hommes (TDH) je obavestila IO da su česti izazovi sa kojima se deca suočavaju nastali zbog diskriminatornog i isključivog pristupa osoba prema deci centra za dnevni boravak (pa uključujući i dobijanje zdravstvenih usluga). Organizacija je navela da su ove osobe promenile pristup ovoj deci kada su bili u pratnji osoblja centra.

Dobra vest za pomoć socio-ekonomskom položaju dece tokom 2021. godine je donošenje odluka: Odluka o utvrđivanju uslova i kriterijuma za delimično sprovođenje mere 3.5- Isplata porodilja i dečjeg dodatka iz paketa ekonomskog opravka i Odluke o određivanju uslova i kriterijuma za delimično sprovođenje mere 3.5- Dečji dodatak iz Paketa za ekonomski oporavak.¹¹⁰

Prvom odlukom nezaposlene porodilje poslednjih dvanaest meseci pre dana rođenja bebe subvencionisane su sa sto sedamdeset evra mesečno, tokom šest meseci. Kao i za sve ostale porodilje, podrška je po sto sedamdeset evra mesečno tokom tri meseca. Međutim, tačkom 9. ove Odluke propisano je da od subvencionisanja ove mere mogu imati koristi samo porodilje starije od osamnaest godina i državljanke Republike Kosovo.

Drugom odlukom Vlada je odredila podršku od 10 evra mesečno za decu mlađu od 16 godina i 20 evra mesečno za decu uzrasta od 0 do 24 meseca. Međutim, ova Odluka isključuje decu uzrasta 16-18 godina i daje prednost mlađoj deci, dok deca rođena posle 2012. godine mogu imati koristi od dodatka tek od 2023. godine. Ovo može smatrati kao mala pomoć, međutim, IO iznosi zabrinutost koliko druga deca iz osetljivih grupa, kao što su deca na ulici, zapravo će moći da imaju koristi od ove mere. Prvo, s obzirom na starosna ograničenja, teško je proceniti koliko ova grupa dece može imati koristi od dodatka. Drugo, obrazac za apliciranje kroz dostavljanje raznih dokumenata, kao što su: izvod iz matične knjige rođenih, svedočenje zakonskog staratelja, bankovni račun i kopija lične karte mogu biti izazov za ovu grupu s obzirom na stepen marginalizacije i probleme sa kojima se ova deca i ove porodice suočavaju.

Mentalno zdravlje dece tokom pandemije

Od početka pandemije, IO je upozoravala institucije na uticaj pandemije na mentalno zdravlje i naglašavala važnost programa mentalnog zdravlja i pristupa sve dece psiho-socijalnim uslugama.¹¹¹

Odluke o prevenciji i kontroli pandemije zatvaranja, izolacije kod kuće, prelaska na online obrazovni sistem, nepostojanja interakcije sa društvom, dugotrajnog boravka u blizini televizijskih ekrana, dobijanja raznih informacija o riziku od COVID-19, informacija bez cenzure o smrti i mnoge neistinite vesti o pandemiji, sve ove su navodno direktno ili

110 Vlada Kosova, Odluka o određivanju uslova i kriterijuma za delimično sprovođenje mere 3.5- Dečji dodatak iz Paketa za ekonomsko oživljavanje, na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/173A6369-973C-4189-B158-5E4F9BC13650.pdf> i Odluka o određivanju uslova i kriterijuma za delimično sprovođenje mere 3.5- Isplate za porodilje i dečiji dodatak iz Paketa za ekonomsko oživljavanje na: <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/4F250604-F09F-481F-B678-EB53F7BE9BEF.pdf> [e qasur s fundmi n dat n 03.01.2021].

111 IO, Izjava Ombudsmana povodom Međunarodnog dana dece, 01.06.2020, na: <https://oik-rks.org/2020/06/01/deklarata-e-avokatit-te-popullit-me-rastin-e-dites-nderkombetare-te-femijeve/> i Godišnji izveštaj 2020, str. 55.

indirektno uticale na mentalno zdravlje dece. Konkretno, izvešteno je da je emocionalno stanje ili mentalno zdravlje dece sa invaliditetom tokom pandemije ozbiljno pogoršano i da je direktno uticalo na njihovo zdravlje.¹¹² Globalno je slično izvestila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) da se mentalno zdravlje mladih od 15 do 24 godine ozbiljno pogoršalo tokom dve godine pandemije.¹¹³

Iako se očekuje da će uticaj pandemije na mentalno zdravlje biti dugoročan i široko rasprostranjen, IO ponavlja potrebu da se osmisle odgovarajuće politike mentalnog zdravlja dece i da se podrže programi koji imaju cilj se bave ovim problemom.

112 Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, str. 139.

113 Na istom mestu.

IV. Ravnopravnost pred zakonom

Institucija Ombudsmana kao mehanizam zaštite od diskriminacije

Direktive Evropske unije¹¹⁴ za nediskriminaciju zahtevaju osnivanje tela za ravnopravnost koje bi imalo minimum obaveznih ovlašćenja u oblasti borbe protiv diskriminacije. Ove direktive predviđaju obavezu osnivanja tela čije će nadležnosti biti, između ostalog, pružanje nezavisne pomoći žrtvama diskriminacije, sprovođenje nezavisnog istraživanja i objavljivanje nezavisnih izveštaja i preporuka o diskriminaciji.

Kosovo je izgradilo pravni okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije, poštujući međunarodne standarde i oslanjajući se na iskustvo uporednog prava.

114 Direktiva Saveta EU-a br. 2000/43/EC, od 29. juna 2000 o primeni principa jednakog tretmana između lica bez obzira na rasno ili etničko poreklo, Direktiva Saveta EU-a br. 2000/78/EC, od 27. novembra 2000, kojom se uspostavlja opšti okvir za ravnopravan tretman u zapošljavanju i profesiji, Direktiva Saveta EU-a br. 2004/113/EC, od 13. decembra 2004, koja implementira princip jednakog tretmana među muškarcima i ženama u pogledu pristupa i obezbeđivanja roba i usluga kao i Direktiva br. 2006/54/EC Evropskog parlamenta i Saveta od 2006. godine o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i ravnopravnosti muškaraca i žena u pitanjima zapošljavanja i izbora profesije (izmenjena) Evropskog parlamenta i Saveta Evropske unije.

Zakon o zaštiti od diskriminacije (ZZD) definiše opšti okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije u Republici Kosovo. Njime je deo pravnih tekovina Evropske unije uveden u pozitivno pravo Kosova.¹¹⁵

S obzirom na to da Kosovo nema posebnu instituciju specijalizovanu za zaštitu ravnopravnosti, Zakon o rodnoj ravnopravnosti, kao deo paketa zakona o ljudskim pravima, ovu ulogu poverava IO-u, kao organu za ravnopravnost i zaštitu od diskriminacije.

Generalno, zakonske nadležnosti Ombudsmana u oblasti zaštite od diskriminacije usklađene su sa direktivama EU, međunarodnim standardima i relevantnom uporednom praksom i kao takve delimično prevazilaze tradicionalne nadležnosti ove institucije, jer ZZD predviđa značajne novine i zadaje šire nadležnosti Ombudsmanu u pitanjima vezanim za diskriminaciju i time Ombudsman dobija centralnu ulogu u zaštiti od diskriminacije.¹¹⁶

Od dana stupanja na snagu „zakonskog paketa o ljudskim pravima”¹¹⁷, Ombudsman se trudi da ravnopravno sprovodi zakonski mandat i radi na obuci svog osoblja za jačanje kapaciteta u oblasti zaštite od diskriminacije.

Takođe, s obzirom da direktive o zaštiti od diskriminacije Evropske unije zahtevaju osnivanje tela za zaštitu ravnopravnosti, odnosno posebnog mehanizma, Ombudsman je formirao posebno odeljenje koje se bavi pitanjima zaštite od diskriminacije. Glavni zadatak ovog odeljenja je da obezbedi jednak pristup ostvarivanju i zaštiti prava građana širom Republike Kosovo i da preduzme mere za sprečavanje različitih oblika diskriminacije građana u ostvarivanju prava garantovanih Ustavom.

115 Videti Zakon o zaštiti od diskriminacije, član 1, stav 2.

116 Videti Zakon o Ombudsmanu, član 16, kojim su precizirane nadležnosti Ombudsmana, videti Zakon o zaštiti od diskriminacije, član 9, kojim su precizirane nadležnosti Ombudsmana u zaštiti od diskriminacije.

117 “Zakonski paket o ljudskim pravima”, koji je na snazi od jula 2015. godine, obuhvata: Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, Zakon br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti i Zakon br. L-021 o zaštiti od diskriminacije.

Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije

Prošlo je skoro sedam godina od primene Zakona o zaštiti od diskriminacije, ali je jasno da kosovska institucionalna praksa protiv diskriminacije nije ni približno bogata koliko je naša društvena stvarnost „bogata“ primerima diskriminacije.

Sprovođenje Zakona o zaštiti od diskriminacije otežano je i ove, kao i prošle godine, zbog globalne pandemije izazvane virusom COVID-19, što dodatno produbljuje teškoće u vezi sa garantovanjem ljudskih prava na Kosovu i stvara nove izazovi za institucije u pogledu ispunjavanja zakonskih obaveza. Neke mere koje je Vlada preduzela na suzbijanju pandemije u većoj meri su pogodile pripadnike posebno osetljivih grupa i dodatno produbile postojeće nejednakosti i izazvale nove teškoće u njihovim životima (osobe sa invaliditetom, starije osobe, pripadnici LGBTI-ja, žene, deca, pripadnici romske zajednice).

Evidentno je da u zaštiti od diskriminacije Ombudsman i nadležni sudovi imaju važnu ulogu ne samo u obezbeđivanju efikasne pravne zaštite od diskriminacije u relevantnim postupcima, već i u blagovremenom predlaganju zakonodavnim organima izmene i dopune mogućih neadekvatnih zakonskih rešenja.

Međutim, slučajevi diskriminacije u sudskim postupcima iz godine u godinu i dalje su mali. I kao što je navedeno u prethodnim godišnjim izveštajima, kosovskim sudovima još uvek nedostaje sistem za pravilno praćenje slučajeva diskriminacije. Međutim, s tim u vezi, postoje i predmeti pokrenuti na osnovu diskriminacije u sudovima.

U izveštajnom periodu, Ombudsman je nastavio da prati sprovođenje njegovih preporuka upućenih institucijama sistema da se zaštite od diskriminacije. U ovom kontekstu, evidentna je spremnost i posvećenost Vlade da unapredi sprovođenje datih preporuka.

Takođe, Ombudsman se svojim punim kapacitetima zalaže za razvijanje odnosa i jačanje saradnje sa organizacijama civilnog društva, kako regionalnim tako i međunarodnim, koje rade u oblasti zaštite i promocije nediskriminacije i koje doprinose promovisanju ravnopravnosti.

Jedan od najvažnijih ciljeva Ombudsmana je da doprinese poboljšanju i unapređenju institucionalnih politika, propisa, procedura i praksi u poštovanju ljudskih prava u saradnji sa centralnim i lokalnim institucijama sistema, kao i sa civilnim društvom.

Osobe sa invaliditetom

Ombudsman ocenjuje pitanja koja ozbiljno utiču na nejednak tretman, ograničavanje neometanog kretanja, privatnosti, pravo na bezbednu i zdravu životnu sredinu, neuključivanje interesa svih građana, a posebno na potrebe osoba sa invaliditetom, nepoštovanje obaveza izdatim Administrativnim uputstvom br. 01/2018 o osnovnim elementima i zahtevima za izradu, sprovođenje i praćenje detaljnih regulacionih planova.¹¹⁸

Štaviše, neometano kretanje i pravo na bezbedno i zdravo okruženje za osobe sa invaliditetom stalno se ograničavaju nedostatkom infrastrukture za pristup objektima kolektivnog stanovanja, posebno javnim objektima, kako je predviđeno Administrativnim

¹¹⁸ Administrativno uputstvo MŽSPP br. 01/2018 o elementima i osnovnim zahtevima za izradu, sprovođenje i praćenje detaljnih regulacionih planova.

uputstvom br. 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa invaliditetom.¹¹⁹

Ombudsman je utvrdio da propust da se obezbedi razumno prilagođavanje/smeštaj za osobe sa invaliditetom, u skladu sa njihovim specifičnim potrebama, predstavlja diskriminaciju na osnovu invaliditeta, definisana članom 1. Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, kao i u suprotnosti je sa međunarodnom praksom, uključujući i presude Evropskog suda pravde. Ombudsman ističe da opština Priština, uz posvećenost i pristupačan budžet, može da popravi padine i stvori pogodne uslove u Prištini za fizički pristup osobama sa invaliditetom, čije obaveze proizilaze iz ZOD, iz Zakona o lokalnoj samoupravi kao i iz Administrativnog uputstva br. 33/2017 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa invaliditetom.

Na Kosovu još uvek se ne zna tačan broj osoba sa invaliditetom, ali kao pokazatelj uopšte se uzima broj lica koja imaju koristi od penzijskih šema, što ne odražava tačan broj. Prema ovim procenama, na Kosovu živi oko 144.000-270.000 osoba sa invaliditetom. Prema popisu iz 2011. godine, na Kosovu je identifikovano oko 77.730 osoba sa invaliditetom. Međutim, samo 26.247 osoba ima priznat status osobe sa invaliditetom i obuhvaćeno je različitim socijalnim šemama.¹²⁰

Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije, oko 15% svetske populacije su osobe sa invaliditetom. Procenjuje se da 10-12% ukupne populacije Kosova čine osobe sa invaliditetom.¹²¹

Uprkos postojećem zakonskom okviru koji jasno zabranjuje diskriminaciju¹²², kao i posebnim zakonima kojima se reguliše položaj osoba sa invaliditetom¹²³, ova lica ostaju jedna od najugroženijih kategorija stanovništva na Kosovu.

Zakonodavni proces koji je resorno ministarstvo započelo u pravcu izrade sveobuhvatnog pravnog dokumenta koji bi obuhvatio sve kategorije osoba sa invaliditetom i uskladio ih sa međunarodnim instrumentima u ovoj oblasti, još nije dovršen.

Generalno, pandemija COVID-19 nastavlja da utiče na svaki aspekt društvenog i ekonomskog života svih građana Kosova, uključujući i osobe sa invaliditetom. Od početka pandemije, Ombudsman je pratio uticaj pandemije COVID-19 na prava osoba sa invaliditetom u Republici Kosovo, sa fokusom na zadovoljavanje njihovih osnovnih potreba tokom ovog perioda.

119 Administrativno uputstvo br. 33/2007 o tehničkim uslovima građevinskih objekata za pristup osobama sa invaliditetom.

120 Sastanak predstavnika Ombudsmana sa direktorom NVO-a "Hendikos", održan 8. jula 2021. godine, u cilju prikupljanja informacija o opštoj situaciji osoba sa invaliditetom na Kosovu, sa posebnim naglaskom na situaciju osoba sa invaliditetom tokom pandemije COVID-19 i potrebama i izazovima sa kojima se ove osobe suočavaju uopšteno i tokom vremena pandemije.

121 Na istom mestu.

122 Videti član 24. Ustava i član 1. Zakona o zaštiti od diskriminacije. Zakon br. 03/L-019 o profesionalnom osposobljavanju, prekvalifikovanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima, na jasan način zabranjuje njihovu diskriminaciju od strane poslodavaca i naglašava potrebe i ravnopravan tretman osoba sa invaliditetom u zapošljavanju, obuci i prekvalifikaciji i garantuje njihovu zakonsku zaštitu.

123 Zakon br. 2003/23 o osobama sa ograničenim sposobnostima; Zakon br. 03/L-022 o materijalnoj podršci porodicama dece sa stalnim ograničenim sposobnostima; Zakon br. 03/L-019 o profesionalnom osposobljavanju, prekvalifikovanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima, izmenjen i dopunjen Zakonom br. 05/L-078 o izmenama i dopunama Zakona br. 03/L-019 o profesionalnom osposobljavanju, prekvalifikovanju i zapošljavanju osoba sa ograničenim sposobnostima; zakon br. 04/L-092 o slepim osobama; Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom.

U okviru zdravstvene zaštite preduzete su sve mere za zaštitu stanovnika. Ove mere uključuju ograničenja i poštovanje preporuka Nacionalnog instituta za javno zdravlje, Ministarstva zdravstva i Svetske zdravstvene organizacije.¹²⁴

Međutim, Vlada je učinila malo da osobama sa invaliditetom pruži uputstva i posebnu podršku koja im je potrebna da se zaštite tokom COVID-19, jer mnogi od njih pripadaju posebno ranjivim grupama.

Vladine preventivne mere, pokrenute prošle godine (11.03.2020.), iako neophodne za sprečavanje širenja virusa, imale su veliki uticaj i bile su teške kako za osobe sa invaliditetom, tako i za starije osobe, posebno za one koji zavise od pomoći i podrške drugih, bilo kroz formalnu podršku pružalaca usluga ili neformalnu podršku porodice i prijatelja, uključujući lične asistente, koji im pomažu u njihovim osnovnim dnevnim potrebama.

U ovom slučaju osobe sa invaliditetom su se suočavale sa dvostrukim poteškoćama, jer prema rasporedu kretanja porodicama ili pomoćnicima nije bilo dozvoljeno da se kreću u isto vreme i po istom rasporedu, ali je ova situacija u međuvremenu prevaziđena.¹²⁵

Dodatna podrška je izostala u situaciji u kojoj je lični asistent koji pruža svakodnevnu pomoć i podršku osobama sa invaliditetom osuđen na izolaciju ili samoizolaciju, ili oni koji im pomažu zbog pridržavanja mera ili zbog straha od moguće infekcije COVID-19 ne mogu / ne žele da im pružaju potrebnu pomoć.

Važno je napomenuti da činjenica da veliki broj osoba sa invaliditetom ne može da se brine o sebi zahteva od države da uspostavi specijalizovani sistem podrške i pomoći tokom pandemije kako bi se zaštitili od potencijalne opasnosti od bolesti, ali i pružanje odgovarajuće nege i podrške kako bi se izbegli negativni uticaji na njihovo zdravlje, što se do sada nije desilo.

Za pacijente sa COVID-19 nije primenjen poseban protokol za osobe sa invaliditetom, ali je uzeta u obzir potreba za specifičnim smeštajem u zavisnosti od posebnih potreba ovih pacijenata. Preduzete su neophodne mere u skladu sa raspoloživim resursima za zadovoljavanje posebnih potreba ove kategorije pacijenata.¹²⁶

Iz prikupljenih informacija može se zaključiti da ni nadležne državne institucije ni relevantne organizacije civilnog društva nemaju tačne podatke o broju osoba sa invaliditetom zaraženih COVID-19, odnosno broju umrlih osoba sa invaliditetom od posledica ove infekcije.

Nakon što je država nabavila vakcine protiv virusa COVID-19, osobe sa invaliditetom se takođe suočavaju sa nedostatkom prioritetne vakcinacije.¹²⁷ E-platforma za aplikaciju za vakcinaciju nema poseban odeljak za osobe sa invaliditetom, već se samo navodi da se zakazivanje obavlja, između ostalog, i za hronične bolesnike. Dakle, osobe sa invaliditetom

124 Od odgovora vlade Kosova, od 9. jula 2021. godine, koja je poslala odgovor Ministarstvu finansija, rada i transfera, na upitnik Institucije ombudsmana, dostavljen preko elektronske pošte, dana 21.6.2021.

125 Sastanak predstavnika Ombudsmana sa direktorom NVO-a "Hendikos", održan 8. jula 2021. godine, u cilju prikupljanja informacija o opštoj situaciji osoba sa invaliditetom na Kosovu, sa posebnim naglaskom na situaciju osoba sa invaliditetom tokom pandemije COVID-19 i potrebama i izazovima sa kojima se ove osobe suočavaju uopšteno i tokom vremena pandemije.

126 Odgovor Klinike za infektivne bolesti, od 06.07.2021, na Upitnik Ombudsmana o uticaju pandemije COVID-19 na osobe sa invaliditetom, poslat preko elektronske pošte dana 21. juna 2021.

127 Odgovor Kosovskog foruma osoba sa invaliditetom, od 14. jula 2021, na Upitnik Ombudsmana o uticaju pandemije COVID-19 na osobe sa invaliditetom, poslat preko elektronske pošte dana 21.06.2021.

nemaju direktan prioritet, već indirektan kao hronični bolesnici, iako su njihovi problemi i potrebe mnogo složeniji od onih kod hroničnih bolesnika.

Što se tiče vakcinacije protiv COVID-19, Ministarstvo zdravstva saopštava da svi centri/jedinice za vakcinaciju na Kosovu imaju pristup za osobe sa invaliditetom (osim opštine Dečane, ali je zdravstveno osoblje u ovoj opštini izvršilo vakcinaciju u odgovarajućim objektima za osobe sa invaliditetom). Ministarstvo zdravstva je obeležilo ulaze i izlaze za osobe sa invaliditetom. Za sve osobe sa invaliditetom koje nisu bile u mogućnosti da odu u centre za vakcinaciju, vakcinacija je omogućena kod kuće.¹²⁸

Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, pandemija je dovela do povećane potrebe za uslugama mentalnog zdravlja.

Ombudsman napominje da uprkos rastućoj potražnji za podrškom mentalnom zdravlju,¹²⁹ Ministarstvo zdravstva nije izdvojilo dodatna sredstva za usluge mentalnog zdravlja. Poznato je da se na Kosovu samo 2% zdravstvenog budžeta troši na usluge mentalnog zdravlja, što je ponovo niže od proseka EU od 4%.¹³⁰

Takođe, Ombudsman napominje da u pogledu pristupa informacijama, osobe sa invaliditetom tokom COVID-19 nisu imale nikakve dodatne informacije od nadležnih institucija sistema, osim opšte.

Ombudsmana je Kancelarija za dobro upravljanje obavestila o pristupu informacijama da je Vlada u skladu sa Uredbom VRK 15/2014 o pružanju usluga na znakovnom jeziku obezbedila uslove za prevodioce za pomoć gluvim osobama i saradnju sa Udruženjem gluvih Kosova, tokom 2021. godine pružalo je usluge znakovnog jezika u javnim institucijama.

Što se tiče pristupa informacijama za slepe i slabovide osobe, tokom pandemije došlo je do ozbiljnih povreda prava ove kategorije lica. Brošure štampane za informisanje građana o zaštiti od COVID-19 nisu štampane na azbuci Brajevog pisma, zanemarujući pristup informacijama za ovu kategoriju osoba sa invaliditetom.¹³¹

Na osnovu navedenog, evidentno je da javne informacije o merama COVID-19 nisu sistematski prenošene ili distribuirane u dovoljnoj meri u oblicima i alatima koji su na raspolaganju da bi stigle do svih kategorija osoba sa invaliditetom. Takođe je važno da su ove informacije dostupne na Brajevom pismu, ali napisane na način koji je razumljiv svim osobama sa invaliditetom.

Ombudsman ocenjuje da tokom krize izazvane COVID-19 nadležni organi nisu pružili nikakvu posebnu podršku osobama sa invaliditetom, osim opšte, koju su dobili kao i svi građani.

128 Od odgovora Vlade Republike Kosovo, od 9. jula 2021, koja je poslala odgovor Ministarstva zdravstva na Upitnik Institucije Ombudsmana na Kosovu, poslat preko elektronske pošte dana 21. juna 2021.

129 Videti detaljnije objavljeni posebni izveštaj IO-a: "Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo", objavljen 10. decembra 2021, strana 25-39. https://oik-rks.org/wp-content/uploads/2021/12/Raport-i-Avokatit-te-Popullit_-Emergjencash%c3%abndet%c3%absore-dhe-ndikimi-i-pandemis%c3%ab-n%c3%ab-t%c3%ab-drejtat-e-njeriut_FINAL.pdf

130 Izveštaj Ombudsmana: "Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo"

131 Odgovor Odbora slepih žena Kosova, od 29. juna 2021, na Upitnik Ombudsmana o uticaju pandemije COVID-19 na osobe sa invaliditetom, poslat preko elektronske pošte dana 21. juna 2021.

Što se tiče neusaglašenosti podzakonskih akata sa zakonima na snazi, Ombudsman je 19. marta 2021. godine objavio izveštaj sa preporukama¹³², kojeg je uputio Carini Kosova i Ministarstvu finansija, povodom diskriminacije u ostvarivanju prava na oslobađanje od uvoznih dažbina na putnička vozila za lica sa paraplegijom i tetraplegijom i slepa lica. Ombudsman je u izveštaju utvrdio da dosadašnja praksa Carine Kosova, koja nametanjem opšteg uslova „lično posedovanje vozačke dozvole” za sve kategorije lica sa posebnim potrebama, predstavlja kršenje prava osoba sa invaliditetom prema Zakonu br. 05/L-067 o statusu i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom, Zakon br. 04 / Z - 092 za slepe, Zakonika br. 03/L-109 o carini i akcizama na Kosovu i Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije, jer pod ovim uslovom koji nije u skladu sa ovim zakonima, direktno isključuje paraplegičare, tetraplegičare i slepe od uživanja prava datog zakonom za predmetne carinske povlastice, neopravdano uskraćivanje, preferencije ili ograničenje prava korisnika po stepenu i kategoriji njihovog invaliditeta, predstavlja akt direktne diskriminacije i kršenje obaveznih antidiskriminacionih odredbi koje su obavezne za sva pravna lica.

Pozivajući se na gore navedeno, Ombudsman je uputio sledeće preporuke:

Da CK, bez daljeg odlaganja, stvori uslove za potpuno ostvarivanje zakonom datog prava carinskih olakšica u vezi sa uvozom putničkih vozila, prilagođenih potrebama lica sa paraplegijom i tetraplegijom, kao i slepih lica, uz mogućnost posrednog ostvarivanja prava korisnika preko zakonskog staratelja ili ovlašćenih lica, opremljenih vozačkom dozvolom (član 10. Zakona br. 05/L-067 o statusu i pravima lica sa paraplegijom i tetraplegijom; i član 6. Zakona br. 04/ Z - 092 o slepim licima).

CK bi ubuduće trebalo da vodi računa da se uzdrži od neopravdane diskriminacije ili nejednakog tretmana i nejednakog postupanja (isključenja, ograničenja ili davanja prioriteta) u vezi sa licima ili grupama lica, na osnovu ličnog svojstva i da svoju praksu uskladi sa pozitivnim zakonskim propisima u oblasti antidiskriminacionog zakonodavstva.

Takođe, Ombudsman je, u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*), uputio pravno mišljenje Osnovnom sudu u Prištini, u vezi sa pojedinačnom žalbom koja se odnosi na navode o diskriminaciji zbog invaliditeta, tj. nepoštovanja zakonskih odredbi u vezi sa stvaranjem odgovarajućih fizičkih uslova za osobe sa invaliditetom u javnim i privatnim prostorima u opštini Priština. Ombudsman je, u njegovom mišljenju, istakao da osobe sa invaliditetom, bez obzira na svoje sposobnosti, imaju prava i potrebe koje društvo, država, a posebno lokalna samouprava, moraju da ispunjavaju u skladu sa konvencijama, međunarodnim standardima i zakonima koji su na snazi u Republici Kosovo. Jednak tretman je od suštinskog značaja za demokratiju, zasnovanu na principu da svaki pojedinac ima jednaku vrednost.

U njegovom mišljenju, Ombudsman je zaključio da neobezbeđivanje razumnog smeštaja za osobe sa invaliditetom, u skladu sa njihovim specifičnim potrebama, predstavlja diskriminaciju po osnovu invaliditeta, definisanu članom 1. Zakona br. 05 / L-021 o zaštiti od diskriminacije i u suprotnosti je sa međunarodnom praksom, uključujući i odluke Evropskog suda za ljudska prava.

¹³² Dostupno na <https://oik-rks.org/2021/04/29/raporti-i-avokatit-te-popullit-ankesat-nr-8222017-a-nr-8642018-a-nr-5712019-dhe-a-nr-5182020-kunder-doganes-se-kosoves-lidhur-me-diskriminimine-zbatimin-e-se-drejtse-se-lirimit-nga-detyrimet/>

Zaštita prava na nediskriminaciju na radu

Ombudsman smatra da Kosovo ima osnovni pravni okvir koji reguliše pitanja radnih odnosa. Međutim, da bi se unapredila zaštita od diskriminacije na radu, s obzirom na jasne aspiracije Kosova da se pridruži Evropskoj uniji, važno je nastaviti reformu Zakona o radu na Kosovu.

Osnovni zakon o radu, usvojen 2010. godine, kao Zakon br. 03/L-212 o radu, reguliše zaštitu prava radnika, ali nije u potpunosti usklađen sa svim relevantnim evropskim direktivama. Od decembra 2020. godine u pripremi je novi zakon o radu koji će biti usklađen sa 17 evropskih direktiva iz oblasti odnosa prava na rad, socijalne zaštite, zarada, radnog vremena i savremene zaštite radnika. Ombudsman takođe napominje da postoje nedostaci u primeni Zakona o radu uglavnom zbog odugovlačenja postupaka pred nadležnim sudovima.

Zakon br. 04 / L-161 o bezbednosti i zdravlju na radu, usvojen 2013. godine, doneo je velike promene u sistemu bezbednosti i zdravlja na radu na Kosovu i u skladu je sa većinom zahteva Okvirne direktive EU 89/391/EEZ. Primenjuje se na sve sektore osim bezbednosnih snaga, policije, vatrogasnih i spasilačkih službi. Ovaj Zakon pokriva širok spektar radnika (uključujući pripravnike i studente na praksi), ali ne i samozaposlene ili porodične radnike. Kako bi se osigurala puna usklađenost sa Okvirnom direktivom EU 89/391/EEZ, resorno ministarstvo je 2019. godine razmotrilo ovaj Zakon i pripremila koncept dokument u kojem su identifikovane sve neophodne zakonodavne izmene. U 2020. godini započet je proces izmene i dopune Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu.

U pozitivnom razvoju događaja, Vlada je predložila Nacrt zakona br. 07/L-028 o Inspektoratu rada, sa osnovnim ciljevima rešavanje neformalnog zapošljavanja i povećanje kapaciteta za inspeksijske aktivnosti u cilju sprečavanja kršenja prava radnika. Međutim, nacrt zakona, koji bi zamenio postojeći Zakon br. 2002/9 o Inspektoratu rada, od septembra 2020. godine čeka na razmatranje i odobrenje od strane funkcionalne komisije Skupštine Kosova.¹³³

Ombudsman konstatuje nedostatak nadzora nad pravilnim sprovođenjem ovog Zakona, zbog nedostatka kapaciteta Inspektorata rada.

Zaštita prava radnika tokom pandemije COVID-19

Ombudsman je pratio primenu radnih prava, dobijao informacije od relevantnih institucija i prikupljao informacije sa terena u vezi sa uticajem pandemije COVID-19 na ostvarivanje radnih prava na Kosovu.

Ombudsman napominje da su na ekonomska i socijalna prava direktno uticale odluke Vlade da uvede mere zaštite od pandemije COVID-19. Zbog restriktivnih mera Vlade Kosova u borbi protiv pandemije, privatni sektor na Kosovu i dalje je posebno pogođen. Mnoga preduzeća su zatvorena. Ovo je ostavilo veliki broj ljudi bez posla.

U vezi sa gore navedenim, MFRT je 29.03.2021. godine usvojilo Odluku broj 40/2021 o utvrđivanju uslova i kriterijuma za funkcionisanje mere 1.2 – Podrška formalno zaposlenim licima iz paketa za ekonomski oporavak. Kroz meru 1.2, svakom novozaposlenom biće uplaćeni penzijski doprinosi po stopi od 10% (deset odsto) bruto zarade, počev od jula 2021. do juna 2022. godine. Subvencija po ovoj Odluci vrši se samo za one zaposlene koji su u junu 2021. bili nezaposleni i/ili neregistrovani za poreske svrhe u sistemu

¹³³ Nacrt zakona br. 07/L-028 o Inspektoratu rada, 14. septembar 2020.

Poreske administracije Kosova, ali su zaposleni i registrovani za poreske svrhe u Poreskoj administraciji Kosova od jula 2021. godine.¹³⁴

Takođe, 5. avgusta 2021. godine, MFRT je usvojilo Odluku br. 43/2021 o utvrđivanju kriterijuma i uslova u vezi sa funkcionisanjem mere 1.3 Paketa za ekonomski oporavak – Podrška zapošljavanju žena. Kroz meru 1.3, svaka od zaposlenih žena dobijaće subvenciju zarade do 50% (pedeset odsto) bruto mesečne zarade u periodu od 3 meseca, počev od poreskog perioda od jula 2021. godine. Na kraju kvartalnog perioda, penzijski doprinosi za preostale mesece biće subvencionisani, u skladu sa kriterijumima i granicama utvrđenim u odluci za sprovođenje mere 1.2 Paketa za ekonomski oporavak. Subvencija po ovoj odluci vrši se samo: za zaposlene koji su u junu 2021. godine bili nezaposleni i/ili neprijavljeni za poreske svrhe u sistemu Poreske uprave Kosova; za zaposlene i registrovane za poreske svrhe u Poreskoj upravi Kosova od jula 2021. godine pa nadalje i u zakonskom roku.¹³⁵

Takođe, 6. avgusta 2021. godine, MFRT je usvojilo Odluku br. 44/2021 o utvrđivanju kriterijuma i uslova za funkcionisanje mere 1.1 Paketa za ekonomski oporavak –Vraćanje na posao onih koji su ostali bez posla tokom pandemije. Kroz meru 1.1, svakom zaposlenom koji je bio u radnom odnosu u periodu decembar 2019 - februar 2020. godine i ostao bez posla subvencionisaće se bruto zarada do 50% za 3 meseca, počev od poreskog perioda jul 2021. godine. Subvencija po ovoj Odluci vrši se samo za one zaposlene koji ispunjavaju sledeće uslove: zaposleni koji je u periodu decembar 2019. godine – februar 2020. godine bio u radnom odnosu i bio registrovan u poreske svrhe (bez prekida); i zaposleni koji nisu bili u radnom odnosu i prijavljeni u poreske svrhe za period april 2021. - jun 2021. godine (bez prekida). Gubitak posla i/ili nezaposlenost se evidentira kroz sistem Poreske administracije Kosova.¹³⁶

U cilju praćenja i sprovođenja mera 1.1, 1.2 i 1.3 Paketa za ekonomski oporavak, 13. avgusta 2021. godine, Odlukom br. 48/2021 formirala je tročlanu komisiju, koja ima mandat da obezbedi da nadležne institucije sprovode mere u duhu Paketa ekonomskog oporavka i u skladu sa kriterijumima i ograničenjima utvrđenim odlukama ministra: br. 40/2021, br. 43 / 2021 i br. 44/2021.¹³⁷

Ombudsman smatra da su, uprkos preduzetim merama podrške zaposlenima pogođenim pandemijom u privatnom sektoru, one bile nedovoljne. Na osnovu toga, potrebno je nastaviti podršku privatnog sektora kako bi se građanima omogućilo da ostvare svoja prava iz radnog odnosa.

S druge strane, zaposleni u kosovskim javnim institucijama ostali su na dužnosti tokom pandemije, iako je Vlada Kosova donela neke odluke kojima se od institucija zahteva da rade sa smanjenim brojem zaposlenih.

Zaposleni na ključnim javnim funkcijama¹³⁸ i dalje nose nesrazmeran teret, pokušavajući da zaustave širenje virusa, zaštite zdravlje i živote ljudi i obezbede zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

134 <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/EB376412-5F55-4576-B5A9-25BDD29664AB.pdf>,

135 <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/3AC5B91A-D01D-4D98-9282-656FC2470FEB.pdf>

136 <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/E6EBDAA1-8FF6-4D7A-A46C-FFBEA215D595.pdf>

137 <https://mf.rks-gov.net/desk/inc/media/69389938-6893-4406-9EF2-02DC51E50D11.pdf>

138 Zdravstveno osoblje, medicinsko i nemedicinsko osoblje, policijski službenici. Policija Kosova; inspektori Inspektorata rada, Poreske administracije Kosova, kao i inspektori drugih odgovarajućih inspektorata; socijalni radnici; carinici Kosovske carine; socijalni radnici; vozači javnog prevoza, taksi i vozači kamiona; radnici u preradi i proizvodnji hrane, radnici u prehrambenim prodavnicama i ugostiteljstvu itd.

Zaposleni u zdravstvenim ustanovama, odnosno medicinsko i nemedicinsko osoblje na radnim mestima izloženim zaraženim pacijentima,¹³⁹ i dalje su izloženi najvećem riziku od infekcije, kao i ulažu veće napore, često radeći prekovremeno zbog nedostatka zdravstvenih radnika i bez odmora tokom radnog vremena.

Ombudsman napominje da je tokom pandemije, u cilju prevazilaženja manjka zdravstvenog osoblja i daljeg jačanja kapaciteta javnih zdravstvenih ustanova, Vlada nastavila da zapošljava više zdravstvenih radnika kako bi odgovorili na postojeće izazove i pružili adekvatan tretman za sve pacijente podjednako. Međutim, ovo nije bilo dovoljno.

Vlada je takođe nastavila da sa paketom mera obezbeđuje dodatke na zarade za zaposlene koji su direktno izloženi riziku od infekcije na radu.

Socijalna prava, penzije, socijalna i posebna davanja

Ombudsman ističe da je Vlada Republike Kosovo podržala penzionere i korisnike svih socijalnih šema tokom ovog izveštajnog perioda, zbog situacije koju je stvorio COVID-19. Takođe napominje da nije bilo kašnjenja ili poteškoća u isplati penzija i da su sve dodatne beneficije realizovane na osnovu odluka Vlade za borbu protiv COVID-19.

Što se tiče penzijskih šema, na osnovu Odluke br. 06/58 Vlade Republike Kosovo, od 14.01.2021, mera 16, tačka 1.16.1 – Podrška penzijskim šemama za lica sa primanjima manjim od 100 evra mesečno, a na osnovu predloga – odluke bivšeg Ministarstva rada i socijalne zaštite za odobrenje povećanja u iznosu od 30 €, za mesece januar-mart 2021. godine, koje je realizovano i od aprila 2021. godine do sada, izjednačen je iznos naknada u sledećim šemama za sve u iznosu od 100 €, dodaci jednaki iznosu navedenom u šemi su istaknuti na sledeći način:

1. Osnovna penzija - iznosi $90 \text{ €} + 10 = 100 \text{ €}$,
2. Porodična penzija - iznosi $90 \text{ €} + 10 = 100 \text{ €}$
3. Penzija za osobe sa invaliditetom - iznosi $75 \text{ €} + 25 = 100 \text{ €}$
4. Invalidska radna penzija - iznosi $90 + 10 \text{ €} = 100 \text{ €}$

Vlada Kosova je takođe 27. oktobra 2021. godine na 42. sednici usvojila odluku u okviru Paketa ekonomskog oporavka, meru 3.2 – Podrška pensionerima i porodicama koje primaju socijalnu pomoć, kojom su korisnici penzijskih šema, u novembru ove godine dobili jednokratnu naknadu od dodatnih 100 evra za redovnu penziju i tekući dodatak. S druge strane, korisnici socijalnih šema u novembru i decembru dobijali su redovne duple uplate i sledeći dodatak. Pomoć se uredno isplaćuje svim korisnicima. Ovom odlukom Vlade obuhvaćeno je oko 330.000 porodica.

Što se tiče reforme penzijskog zakonodavstva, Vlada je u proteklom periodu planirala i već preduzela neke korake u reformi penzijskog i beneficijanskog sistema, radi usklađivanja ovog pitanja sa evropskom praksom, ali se još ne zna kada će ova reforma biti u potpunosti sprovedena.

¹³⁹ Uključuje lekare i medicinske sestre, ali i respiratorne terapeute i sve druge zdravstvene radnike, koji moraju da uđu u prostoriju u kojoj borave zaraženi pacijenti, kao i osnovno nemedicinsko osoblje, koje svakodnevno održava higijenu prostorija u kojima borave zaraženi pacijenti, radnici na održavanju, objekti za pripremu hrane, asistenti za negu pacijenata, tehničari za negu pacijenata i administracija; svi oni koji redovno dolaze na rad u ustanove sa zaraženim pacijentima radi obavljanja vitalnih usluga.

Korisnici penzijskih šema tokom ovog izveštajnog perioda oslobođeni su obaveze redovnog izveštavanja radi evidentiranja ili prijavljivanja relevantnim kancelarijama penzijske administracije.

Ombudsman, iako ceni mere koje preduzima Vlada, smatra da nivo podrške i njena visina ne omogućavaju ispunjenje osnovnih potreba za dostojanstven život ovih kategorija.

Rodna ravnopravnost

Rodna ravnopravnost znači jednake mogućnosti za sve žene i muškarce, kao i osobe različitog polnog identiteta u društvu. Ombudsman navodi da i pored napora i mera za unapređenje položaja žena u našem društvu i dalje postoji rodna neravnopravnost. Ova nejednakost se izražava u učešću žena u podeli bogatstva u nasleđivanju, njihovom učešću na tržištu rada, u političkom životu i odlučivanju, u oblasti obrazovanja, zdravstva i u podeli odgovornosti u porodici. Barijere i izazovi koji su postojali u oblasti rodne ravnopravnosti došli su do izražaja tokom protekle godine u vreme pandemije virusa Covid-19.

Na osnovu žalbi Ombudsmana, žene su u nepovoljnijem položaju od muškaraca u oblasti zapošljavanja i razvoja karijere. Rodna diskriminacija prisutna je i u javnom i u privatnom sektoru. Slučajevi rodne diskriminacije se retko prijavljuju, zbog nepriznavanja prava i nedostatka sudske prakse u slučajevima diskriminacije.

Ombudsman smatra da je važno da organi vlasti ispune pozitivne obaveze koje proizilaze iz prava na ravnopravnost polova.

Rodna ravnopravnost u pravu na imovinu i nasleđe

Jedno od osnovnih prava garantovanih Ustavom Republike Kosovo je pravo na imovinu. Iako prema važećim zakonima žene i muškarci imaju jednaka imovinska prava, većina imovine u našem društvu vodi se na ime muškaraca. Takođe, muškarci i žene imaju jednaka prava na nasleđivanje imovine, ali u praksi su žene više diskriminisane od muškaraca, jer se nastavlja sa trendom da se u nekim slučajevima muškarac smatra jedinim naslednikom imovine njegove porodice.

Ombudsman kao pozitivan korak ističe izmenu i dopunu Administrativnog uputstva 03/2016, od 19. aprila 2021. godine, kao afirmativnu meru upisa zajedničke nepokretnosti na ime oba supružnika, kojom je produžen rok trajanja njegovog sprovođenja još šest godina od dana stupanja na snagu. Svrha ove afirmativne mere je bila da se poveća pristup žena imovini, da se uknjiži imovina na njihovo ime i da se ubrza postizanje jednakosti između muškaraca i žena u pogledu imovinskih prava.

Ombudsman napominje da i dalje zabrinjava odricanje naslednica u korist naslednika. Postojeći zakonodavni okvir za nasleđivanje nije dovoljan da se nosi sa ovom praksom, pa s obzirom na to postoji potreba za jasnijim zakonodavstvom i proceduralnim pravilima s jedne strane, dok je sa druge strane potrebno više raditi na podizanju svesti društva o pravima žena u nasleđivanju.

Prava LGBTI osoba

Ombudsman ocenjuje da pravni okvir Republike Kosovo obezbeđuje promovisanje i zaštitu svih marginalizovanih grupa, uključujući i LGBTI zajednicu.

Shodno tome, promovisanje i zaštita prava pripadnika LGBTI zajednice je integralna odgovornost svih institucija u zemlji. Postojeće zakonodavstvo, koje reguliše prava LGBTI osoba, treba dopuniti i izmeniti u smislu efikasnije zaštite i prava ove zajednice i ove promene treba da se odraze na izradu Građanskog zakonika, koji je predvideo zakonske izmene u vezi sa zaštitom prava LGBTI osoba. Ombudsman smatra da je neophodno da Nacrt Građanskog zakonika bude usklađen sa zahtevima ustavnog prava na poštovanje porodičnog života i standardima ESLJP za priznavanje odnosa homoseksualnih parova.

Odgovornost organa javne vlasti za zaštitu od nasilja u porodici

Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) definiše nasilje nad ženama kao kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije žena i podrazumeva sve akte nasilja na osnovu pola koji rezultiraju ili mogu dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede ili patnje za žene, uključujući pretnje da će počinuti takva dela, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu.¹⁴⁰

Skupština Republike Kosovo je 20. septembra 2020. godine, izmenom Ustava, uključila Istanbulsku konvenciju kao pravno obavezujući instrument za prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, radnju kojom je upotpunjen pravni okvir sa najnaprednijim međunarodnim standardima za zaštitu od nasilja u porodici. Međutim, Ombudsman smatra da se veoma sporo preduzimaju koraci u harmonizaciji i usklađivanju državnog zakonodavstva i politika sa standardima navedenim u ovoj Konvenciji.

Dana 9. novembra 2020. godine, na inicijativu Skupštinskog odbora za ljudska prava, rodna ravnopravnost, nestala lica, žrtve seksualnog nasilja i peticije, izrađen je i objavljen Nacrt zakona br. 07/L-044 o prevenciji i zaštito od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama¹⁴¹, koji još nije usvojen od strane Skupštine Republike Kosovo. Ombudsman smatra da objavljeni tekst ovog Nacrta zakona nije u potpunosti usaglašen sa Istanbulskom konvencijom i ne sadrži veliki broj obaveza koje iz nje proističu, shodno tome preporučuje Skupštini da na osnovu standarda Konvencije obezbedi da Nacrt zakona uključuje sve odredbe koje se odnose na odgovornosti institucionalnih mehanizama, rodno osetljive politike, prevenciju, zaštitu i kompenzaciju žrtava rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici.

Ombudsman napominje da Ministarstvo pravde kasni sa izradom i usvajanjem Nacionalne strategije za sprečavanje nasilja u porodici (jer je istekla) i preporučilo ovom ministarstvu da po hitnom postupku izradi i odobri ovaj dokument, koji omogućava funkcionisanje institucionalnih mehanizama u izradi preventivnih politika i koordinaciji mera zaštite žrtava nasilja u porodici. Ova preporuka je u procesu dopune.

¹⁴⁰ Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), član 3, dostupna na: <https://rm.coe.int/168046246b>

¹⁴¹ Skupština Republike Kosovo, Nacrt zakona br. 07/L-044 o prevenciji i zaštito od porodičnog nasilja i nasilja nad ženama, dostupan na: <https://www.kuvendikosoves.org/shq/projektligjet/projektligji/?draftlaw=236#info-div>

Ombudsman zaključuje da je i u ovoj izveštajnoj godini pojava nasilja u porodici na Kosovu izražena u zabrinjavajućim razmerama kroz povećanje broja prijavljenih slučajeva i prisustva nasilja u porodici u našem društvu.

Uprkos preduzetih mera državnih organa, nisu ispunili pozitivne obaveze zaštite od nasilja u porodici, a u periodu izbijanja pandemije COVID-19 povećan je broj prijavljenih slučajeva nasilja u porodici. Ombudsman ima važnu ulogu u praćenju radnji države u zaštiti žrtava nasilja u porodici. U tom kontekstu, pažljivo je pratio mere preduzete tokom perioda pandemije, pa je 10. decembra 2021. godine objavio poseban izveštaj: „Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID19 na ljudska prava u Republici Kosovo“¹⁴², koji se takođe bavio nasiljem u porodici tokom pandemije Covid-19 2021. godine na Kosovu. Prema ovom izveštaju, pokazalo se da je došlo do porasta slučajeva nasilja u porodici tokom pandemije. Prema informacijama Kosovske policije, ispada da je tokom 2019. godine registrovano 1915 slučajeva, 2020. godine registrovano je 2069 slučajeva, a ovaj broj se dodatno povećao u 2021. godini beležeći 2456 slučajeva.

S tim u vezi, Ombudsman je kontaktirao organizacije koje pružaju sklonište žrtvama kako bi se uverio u stanje njihovog funkcionisanja, pri čemu je dobio informacije o ženama koje su bile smeštene u ovim centrima tokom 2021. godine, i to:

U opštini Priština, prema podacima Centra za zaštitu žena i dece (CZŽD) u Prištini, izgleda da je ovaj centar bio u renoviranju, dok su usluge za žrtve pružane u neadekvatnom objektu za sklonište. Prema njihovim rečima, od 1. januara do 31. decembra 2021. godine u ovom prihvatilištu su bile smeštene 132 osobe, od čega 63 dece.

U opštini Peć je od 1. januara do 31. decembra 2021. godine u CZŽ u Peći smešteno 76 lica, od čega 27 dece. Takođe, finansijske poteškoće tokom pandemije COVID-19 bile su brojne. Ugovori sa Ministarstvom rada i socijalne zaštite (MRSZ) nisu potpisani na godinu dana, već na osam ili devet meseci. CZŽ je tokom 2021. godine potpisao ugovor sa MRSZ-om o finansiranju prihvatilišta, koji traje do 15. januara 2022. godine. Finansijska neizvesnost utiče na pružanje usluga i psihičko stanje žena i dece kao žrtava porodičnog nasilja. Drugi izazov je bio nedostatak redovne koordinacije prihvatilišta sa drugim institucijama, kao što su CSR, zaštitnik žrtava i sudovi, zbog skraćenog radnog vremena tokom pandemije.

U opštini Prizren, prema podacima CZŽ-a u Prizrenu, u 2021. godini zbrinuto je ukupno 53 žrtava nasilja u porodici, dok u poređenju sa 2020. godinom, kada je zbrinuto 37 slučajeva, ispada da je u 2021. godini došlo do povećanja broja žrtava smeštenih u ovom centru.

U opštini Uroševac, prema podacima Centra za zaštitu žena i dece (CZŽD) proizilazi da je u ovom centru u broju obrađenih slučajeva nasilja u porodici, od 1. januara do 31. decembra 2021. godine, smešteno je 62 slučajeva; 25 odraslih žena i 37 dece.

U Opštini Južna Mitrovica je, prema podacima, u 2021. godini u prihvatilištu žrtava nasilja u porodici u Mitrovici bio smešten 61 slučaj, od čega 34 dece.

Dok je u opštini Đakovica, prema podacima Sigurne kuće, zbrinuto 114 žrtava porodičnog nasilja, od čega 56 dece.

142 IO, "Zdravstvena vanredna situacija i uticaj pandemije COVID19 na ljudska prava u Republici Kosovo", dostupna na: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>

U ovom izveštajnom periodu, Ombudsman je primio 21 slučaj nasilja u porodici. Neki od pristiglih predmeta bili su zahtevi za praćenje predmeta u sudovima, na osnovu kojih su predstavnici Ombudsmana pratili sudske rasprave za žrtve nasilja u porodici.

Ombudsman je 27. aprila 2021. godine objavio Izveštaj po službenoj dužnosti br. 150/2021 o pozitivnim obavezama države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici.¹⁴³ Ombudsman je u ovom izveštaju konstatovao da postoji nedostatak koordinacije postupanja između nadležnih organa, što iziskuje potrebu unapređenja kvaliteta i bezbednosti usluga za slučajeve nasilja u porodici i jačanje mehanizama kontrole svake institucije, od trenutka podnošenja predmeta nasilja u porodici do njegovog okončanja. Ombudsman je dao konkretne preporuke nadležnim organima u vezi sa poboljšanjem stanja iz perspektive ljudskih prava, kako bi se izgradio sistem u skladu sa principima vladavine prava i međunarodnim standardima.

I ove godine Zakon o nadzoru nad licima čije je kretanje ograničeno odlukom suda ostaje nesprovodljiv. Za primenu ovog zakona u sprovođenju elektronskog nadzora i izveštavanja od strane Policije Kosova za lica čije je kretanje ograničeno, Ministarstvo unutrašnjih poslova je donelo administrativno uputstvo. Međutim, ovaj zakon i dalje nije primenjiv. Po ovom pitanju, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 621/2018, u vezi sa operativnim preventivnim merama za zaštitu žrtava nasilja u porodici, prema Zakonu br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica, kojima je odlukom suda ograničeno kretanje¹⁴⁴, koji je nadležnim organima uputio neke preporuke koje se odnose na njihove obaveze da sprovedu ovaj zakon, koji bi direktno uticao na zaštitu žrtava nasilja u porodici.

Pravo na zdravstvenu zaštitu

Pandemija COVID-19, i ove godine, nastavila je da izaziva normalan tok života na Kosovu i širom sveta. Slabo ulaganje u zdravstveni sistem i preusmeravanje zdravstvenih resursa u suzbijanje ove pandemije, umanjilo je mogućnost odgovora na nju i istovremeno uticalo na nepružanje drugih zdravstvenih usluga. COVID-19 pokazuje da primena univerzalne zdravstvene pokrivenosti (UZP)¹⁴⁵ treba da bude imperativ budućnosti.¹⁴⁶ To će se postići samo kada države uspostave održive zdravstvene sisteme koji su u stanju da odgovore na osnovne potrebe svojih građana, jednako, pravično i bez diskriminacije, ne ostavljajući nikoga iza sebe. U tom smislu, nacionalne institucije za ljudska prava, kao što je Institucija ombudsmana (IO) na Kosovu, igraju važnu ulogu u praćenju postupaka države, u postizanju univerzalnog pristupa za ove grupe.

Ombudsman primećuje da je Međunarodna konvencija o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i dalje van liste pravnih instrumenata sadržanih u Ustavu Republike

143 IO, Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 150/2021 o pozitivnim obavezama države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici, dostupan na: <https://oik-rks.org/2021/04/27/raport-me-rekomandime-ex-officio-nr-1502021-ne-lidhje-me-detyrimet-pozitive-te-shtetit-per-te-drejten-ne-ujete-dhe-mbrojtjen-nga-dhuna-ne-familje/>

144 IO, Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 621/2018, u vezi sa operativnim preventivnim merama za zaštitu žrtava nasilja u porodici, prema Zakonu br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica, kojima je odlukom suda ograničeno kretanje, dostupan na: <https://oik-rks.org/2021/03/09/raport-me-rekomandime-ex-officion-rasti-nr-6212018-ne-lidhje-me-masat-operative-parandaluese-per-mbrojtjen-e-viktimize-te-dhunes-ne-familje-sipas-ligjit-nr-05l-003-per-mbikeqyrjen-elektronike-t/>

145 Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, Univerzalna zdravstvena pokrivenost (UZP) podrazumeva da svi ljudi i zajednice mogu da koriste zdravstvene promotivne, preventivne, kurativne, rehabilitacione i paliativne usluge koje su im potrebne, dovoljnog kvaliteta da su efikasne, osigurajući takođe da korišćenje ovih usluga ne izlaže korisnika finansijskim poteškoćama.

146 Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Pregled politika o ljudskim pravima i Covid-19, dostupno na: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief_on_human_rights_and_covid_23_april_2020.pdf

Kosovo, koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo. Još u preliminarnim godišnjim izveštajima, Ombudsman je pokrenuo ovo pitanje, koje je od posebnog značaja, jer bi uticalo na unapređenje zaštite ekonomskih i socijalnih prava u našoj zemlji.

Ombudsman ponavlja činjenicu da se Zakon br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju, usvojen 2014. godine, još uvek ne primenjuje. Svrha ovog zakona je da se kroz uspostavljanje i regulisanje sistema javnog zdravstvenog osiguranja građanima omogući univerzalni pristup kvalitetnim osnovnim zdravstvenim uslugama, u cilju obezbeđivanja finansijske zaštite za zdravstvenu zaštitu, kroz uspostavljanje i uređenje javnog sistema zdravstvenog osiguranja.

Zdravstvena zaštita nije na pravom nivou i ova situacija se dodatno pogoršava kao posledica globalne pandemije Covid-19, pa je Ombudsman u posebnom izveštaju o „Vanrednoj zdravstvenoj situaciji i uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republika Kosovo»¹⁴⁷ takođe se bavio pravom na zdravstvenu zaštitu i dao relevantne preporuke nadležnim organima za poboljšanje situacije.

Zakonom o prevenciji i borbi protiv pandemije COVID-19 na teritoriji Republike Kosovo definisane su odgovornosti i uloga institucija u preduzimanju mera za sprečavanje, kontrolu, lečenje, praćenje, obezbeđivanje finansiranja i podelu odgovornosti tokom pandemije COVID-19. Međutim, uprkos činjenici da je Ministarstvo zdravlja izradilo plan za pripravnost i reagovanje na COVID-19 i da je Vlada izdvojila dodatna sredstva, uočene su poteškoće i kašnjenja u nabavci zaštitne opreme, testova, lekova, respiratora i drugih relevantnih sredstava.

Na osnovu informacija zdravstvenih ustanova, sindikata i građana, Ombudsman ocenjuje da postoje nedostaci u zdravstvenom sistemu zbog niskih budžetskih doprinosa zdravstvu, nesprovođenja zakona i politika, nepostojanja koordinacije među sektorima, nedovoljnog praćenja i nedostatka odgovornosti.

Ombudsman smatra da je neophodno izraditi posebnu strategiju i politiku Vlade za pružanje zdravstvenih usluga i tretman osoba sa invaliditetom i starih lica u vanrednim situacijama, zbog činjenice da je ova kategorija ugroženija i da ima specifične teškoće u dobijanju zdravstvenih usluga.

Fokus na prevenciji i lečenju pacijenata sa COVID-19, između ostalog, ostavio je po strani mnoge građane koji su imali zdravstvene potrebe druge prirode, uključujući i hronične, što je donelo brojne izazove zdravstvenim ustanovama, kod zdravstvenog osoblja i uticalo na budžet onih koji su zaraženi COVID-19 i njihove porodice. Po ovom pitanju, Ombudsman je objavio Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 698/2020, u vezi sa pristupom zdravstvenim uslugama za osobe pogođene virusom humane imunodeficijencije (HIV) i tuberkulozom (TB), tokom perioda pandemije COVID 19 na Kosovu¹⁴⁸ i Izveštaj sa

147 IO, Vanredna zdravstvena situacija i uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republika Kosovo, dostupno na: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-ne-te-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>

148 IO, Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 698/2020, u vezi sa pristupom zdravstvenim uslugama za osobe pogođene virusom humane imunodeficijencije (HIV) i tuberkulozom (TB), tokom perioda pandemije COVID 19 na Kosovu, dostupan na: <https://www.oik-rks.org/wp-content/uploads/2021/01/Raport-me-rekomandime-Ex-Officio-698-2020.pdf>

preporukama po službenoj dužnosti br. 434/2020 u vezi sa ograničenjima u pružanju zdravstvenih usluga tokom pandemije COVID 19 na Kosovu.¹⁴⁹

Na osnovu primljenih žalbi, Ombudsman smatra da su među glavnim faktorima koji utiču na pogoršanje zdravstvene situacije na Kosovu, pored pandemije, nezaposlenost i nesprovođenje zakona o zdravstvenom osiguranju, što otežava pristup adekvatnim medicinskim uslugama za građane. Na osnovu primljenih slučajeva u IO, čak i tokom ove izveštajne godine, zdravstvena zaštita ostaje izazov i briga za Ombudsmana, stoga ponavlja zahtev da se hitno preduzmu sve mere za početak primene Zakona br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju, kao osnovnom pravu na pristup zdravstvenim uslugama.

Prava nevećinskih zajednica

U Republici Kosovo žive različite nevećinske zajednice: Srbi, Bošnjaci, Goranci, Turci, Crnogorci, Hrvati, Romi, Aškalije i Egipćani. Prava nevećinskih zajednica zagantovana su Ustavom i zakonima, kao i Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina, koja ima za cilj da promoviše prava manjina i efektivnu ravnopravnost manjinskih zajednica u svim oblastima ekonomskog, društvenog, političkog i kulturnog života.

Ombudsman ocenjuje da tokom izveštajnog perioda nije bilo promena u pogledu značajnih poboljšanja u primeni zakona koji su od značaja za zaštitu prava zajednica u Republici Kosovo.¹⁵⁰ Od ukupnog broja žalbi koje je institucija primila tokom ove izveštajne godine, 151 pojedinačna žalba dolazi od pripadnika nevećinskih zajednica. Tokom 2021. godine, kao i tokom 2020. godine, došlo je do smanjenja broja žalbi pripadnika zajednica, što se može objasniti teškoćama sa kojima se građani i institucije mogu suočiti sa posledicama izazvanim pandemijom virusa COVID-19.¹⁵¹ Problemi koji pogađaju pripadnike manjinskih zajednica i dalje se odnose na povratak, imovinska prava, obrazovanje, probleme sa punom primenom propisa o upotrebi jezika i ličnim dokumentima.

Pravo na povratak i sigurnost

Ombudsman konstatuje da je prema podacima prikupljenim tokom 2021. godine nastavljen trend smanjenja broja povratnika, koji su zbog rata raseljeni sa Kosova. Prema podacima Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR), 306 pripadnika nevećinskih zajednica vratilo se na Kosovo tokom 2021. godine¹⁵², da se u poređenju sa istim periodom prošle godine vidi da je 55 povratnika manje nego prethodne godine. I pored toga što je većina kolektivnih centara u kojima su raseljena lica bila smeštena zatvorena i rešeno stambeno zbrinjavanje, još 139 lica i dalje živi u kolektivnim centrima.¹⁵³

149 IO, Izveštaj sa preporukama po službenoj dužnosti br. 434/2020 u vezi sa ograničenjima u pružanju zdravstvenih usluga tokom pandemije COVID 19 na Kosovu, dostupan na: <https://oik-rks.org/2021/03/12/raport-me-rekomandime-ex-officio-rasti-nr-4342020-ne-lidhje-me-kufizimet-e-ofrimite-sheerbimeve-shendetesore-gjate-pandemise-covid-19-ne-kosove/>

150 Da bi pripremili ovaj deo izveštaja, predstavnici IO-a su prikupili informacije širom Kosova i razgovarali sa nizom lokalnih sagovornika (predstavnici zajednica, građani, lokalne NVO, itd.) kao i sa međunarodnim organizacijama: OEBS i UNHCR.

151 Žalbe su podneli pripadnici manjinskih zajednica u IO: 54 Srba, 26 Turaka, 11 Goranaca, 18 Aškalija, 11 Roma, 14 Egipćana, 15 Bošnjaka i 2 ostalih, što je 13% od ukupnog broja pritužbi primljenih u IO tokom 2021. godine, dok je ukupan broj pritužbi primljenih u 2021. godini iznosio 673 od 1612 podnetih pritužbi, a do 31.12.2021. godine otvoreno je 45 predmeta po službenoj dužnosti.

152 Prema statistici UNHCR-a, od januara do kraja novembra 2021. vratilo se 244 Srba, 27 Aškalija i Egipćana i 35 Roma.

153 Prema statistici UNHCR-a, do kraja novembra 2021. godine u kolektivnim centrima na severu Kosova ostalo je 139 osoba: 21 u severnoj Mitrovici, 71 u Leposaviću, 20 u Zubinom Potoku i 27 u Zvečanu.

Prema informacijama dobijenim od UNHCR-a, tokom 2022. godine planirano je zatvaranje preostalih kolektivnih centara i trajnog zbrinjavanja raseljenih lica prema planu Ministarstva za zajednice i povratak (MZP). Opštine Zvečan i Leposavić dodelile su prostor za izgradnju stambenih jedinica za lica sa prebivalištem u kolektivnim centrima. Problemi i izazovi sa kojima se i dalje suočavaju raseljena lica i povratnici u ovom izveštajnom periodu odnose se na imovinske probleme, infrastrukturne probleme, lošu ekonomsku i socijalnu situaciju i održivost povratka nespremnih lica za tržište rada, dobijanje ličnih dokumenata itd. Sve navedeno, kao i prethodnih godina, i dalje utiču na dalji proces povratka raseljenih lica, kvalitet života i njihovu percepciju o održivosti odluke o povratku na Kosovo.

Čini se da nadležni mehanizmi koji se bave povratkom na lokalnom nivou nisu u skladu sa politikom povratka i nedostaje dovoljno budžeta za stvaranje adekvatnih uslova stanovanja za povratnike. Povratnici na Kosovo se takođe suočavaju sa drugim problemima, uključujući visoku nezaposlenost, nedostatak obrazovanja i nedostatak profesionalnih veština što im onemogućava da nađu redovno zaposlenje.

Neke povratničke porodice Roma, Aškalija i Egipćana iz Severne Makedonije u Plemetinu kod Obilića, i dalje se suočavaju sa brojnim problemima. Tokom ove godine, Ombudsman se sastao sa predsednikom opštine Obilić, koji je obećao trajno rešenje za porodice povratnika, a po ovom pitanju Ombudsman se sa predsednikom opštine sastao sa predstavnicima tri zajednice sela Plemetina: Albanaca, Srba i Roma, koji su izrazili svoju zabrinutost. Ove zabrinutosti se uglavnom odnose na činjenicu da proces povratka ne prate ulaganja u poboljšanje teške socijalne situacije, minimalnih uslova života, održivog stanovanja, zapošljavanja, bezbednosti i drugih problema sa kojima se suočava zajednica domaćina. Zaključak stanovnika je da povratak raseljenih bez investicija javnih organa otežava situaciju i čini nepodnošljivim život u ovoj lokaciji.

Ombudsman primećuje da povratnici nisu upoznati sa žalbenim mehanizmima i procedurama u slučaju diskriminacije u pružanju javnih usluga. Predstavnici Ombudsmana su tokom rada na terenu, u nekim slučajevima, obavestili vraćene porodice o mogućnostima podnošenja žalbi kao u Uroševcu, Kosovu Polju, Južnoj Mitrovici itd.

U izveštajnom periodu bilo je više incidenata, zabeležena su oštećenja na spomenicima na pravoslavnom groblju u Kišnici, grafiti neprikladnog sadržaja, verbalno uznemiravanje na nacionalnoj osnovi. U ovom slučaju treba ceniti brzu reakciju policije u rešavanju pojedinih incidenata, ali je ipak potrebno pojačati prisustvo policije na mestima gde su incidenti česti kako bi se povećalo poverenje pogođene zajednice u rad policije, obezbeđivanje i zaštita imovine i fizičkog integriteta ovih lica. Takođe, Ombudsman, kao i u prethodnim izveštajima, podstiče Kosovsku policiju da poveća kapacitete u svojim redovima u cilju povećanja poverenja i stvaranja bezbednijeg okruženja.

Na osnovu podataka koje je Ombudsman dobio od Policije Kosova, tokom 2021. godine registrovan je 21 incident koji se kao takvi mogu smatrati incidentima koji mogu potpasti u delokrug člana 141. ZKP.154 Prema podacima Misije OEBS-a na Kosovu, registrovano je 148 incidenata vezanih za manjinske zajednice, uglavnom u povratničkim gradovima i seoskim sredinama u kojima žive pretežno Srbi.¹⁵⁵ Iako je bezbednosna situacija na Kosovu stabilna, incidenti koji se s vremena na vreme dešavaju u povratničkim mestima i seoskim sredinama naseljenim manjinama negativno utiču na percepciju potencijalnih povratnika na Kosovo, pre svega pripadnika srpske i romske zajednice, što se ogleda na sam proces povratka.

¹⁵⁴ Informacije je dostavila Policija Kosova u IO elektronskim putem, dana 23. decembra 2021.

¹⁵⁵ Informacije je dostavio OEBS, dana 30. decembra 2021.

Ombudsman ceni zalaganje Kosovske policije, koja je 2021. godine, prema njihovim informacijama, održala različite radionice i obuke Sektora za saradnju sa bezbednosnim forumima. Na nacionalnom nivou održala je 156 sastanaka sa lokalnom zajednicom za javnu bezbednost, gde volonteri ovih foruma su iz svih etničkih grupa koje žive na Kosovu a ove sastanke su održale policijske stanice na lokalnom nivou i tema ovih sastanaka je bila: prevencija, pokretanje rešavanja problema, saradnja, podizanje svesti itd. Takođe, kako je saopštila Policija Kosova, održani su sastanci sa predstavnicima nevladinih organizacija koje se bave zajednicom Roma, Aškalija i Egipćana, održani su informativni sastanci o konkursu za prijem policijskih službenika u cilju podsticanja kandidata da se prijave iz redova Roma, Aškalija i Egipćana. Takođe, kako je saopštila Kosovska policija, održano je sedam radionica na temu: „Prevencija ekstremizma i nasilnog radikalizma koji vodi ka terorizmu kroz preventivne aktivnosti policije u zajednici“, sa članovima Bezbednosnih foruma. Ombudsman takođe ceni činjenicu da je Kosovska policija u junu 2021. godine objavila vodič za postupanje prema zločinima iz mržnje.¹⁵⁶

Ombudsman je primio žalbu do nekoliko mladih ljudi iz zajednice Aškalija iz Kosova Polja, zbog nesrazmerne upotrebe sile od strane policije. U odgovoru policije se navodi da nema dokaza o mogućoj upotrebi sile od strane policijskih službenika i slučaj je upućen na dalju istragu Policijskom inspektoratu Kosova.¹⁵⁷

Mere javnih vlasti za unapređenje poštovanja osnovnih prava i sloboda nevećinskih zajednica

Ombudsman ceni odluku Vlade da usvoji Akcioni plan za sprovođenje druge faze političkih prioriteta dogovorenih između EU i Republike Kosovo – Program evropskih reformi (ERA II AP).¹⁵⁸ U okviru akcionog plana navedenog u delu koji se odnosi na osnovna prava i slobode, usvojena je Strategija zaštite i unapređenja prava zajednica i njihovih pripadnika 2021-2025, Međuministarska koordinaciona grupa za održiva rešenja za raseljena lica je uspostavljena i u funkciji je sistem upravljanja podacima koji se odnose na raseljena lica i povratnike, formirana je Centralna komisija za žalbe, što je predviđeno Uredbom br. 1/2018 za povratak raseljenih lica i održiva rešenja, dok je predviđeno pružanje poslovne podrške ženama pripadnicama manjinskih zajednica za čiju implementaciju je nadležno MZP i podržava UNHCR.

Ministarstvo za zajednice i povratak (MZP) nastavlja da pruža podršku svim povratnicima na Kosovu, pa su sa svojim domaćim i međunarodnim partnerima do kraja 2021. godine izgrađene ukupno 22 kuće, 4 renovirane, a na kraju završne faze su kuće za lica koja se vraćaju iz mesta raseljavanja u relevantnim opštinama za povratak i porodice kojima je potrebna pomoć zbog socijalne ugroženosti.¹⁵⁹ Pored realizacije projekata vezanih za povratak, MZP je realizovalo 31 projekat iz oblasti obrazovanja, kulture, sporta, zdravlja i verskih događaja značajnih za građane.¹⁶⁰ Važno je napomenuti da je MZP od 2020. godine, u saradnji sa Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM) i u okviru programa stabilizacije zajednice koji finansira EU, izdvaja sredstva za potrebe manjinskih zajednica za ostvarivanje prihoda i poboljšanje uslova života. Od 2020. do kraja 2021. godine realizovano je 156 projekata. Na osnovu dostupnih informacija, ovi projekti su osigurani u cilju obezbeđivanja održivih poslova gde su direktni korisnici u 40% projekata bili žene, mladi, osobe sa invaliditetom i povratnici iz manjinskih zajednica, što se tokom 2021. godine može oceniti kao pozitivan razvoj i podržan kao dobra praksa za 2022. godinu.

¹⁵⁶ Informacije je dostavila Policija Kosova u IO elektronskim putem, dana 23. decembra 2021.

¹⁵⁷ Slučaj A.nr. 400/2021.

¹⁵⁸ Odluka br. 03/24 Vlade Republike Kosovo, od 08.11.2021.

¹⁵⁹ Informacije dobijene od MZP-a, dana 23. decembra 2021.

¹⁶⁰ Na istom mestu.

Ombudsman ističe posvećenost Međuinstitucionalne inicijative za raseljena lica i izbegla lica sa Kosova, poznatije kao „Skopska inicijativa“. ¹⁶¹ Ombudsman podržava ovu inicijativu i u skladu sa svojim mandatom učestvovao je na dva sastanka na kojima su radne grupe za lična dokumenta i imovinska pitanja sagledale dosadašnji rad i dale uputstva kako da prevaziđu izazove sa kojima se suočavaju povratnici i raseljena lica u narednom periodu. ¹⁶²

Ombudsman ovom prilikom ističe aktuelni problem pribavljanja ličnih dokumenata sa kojim se i dalje suočavaju raseljena lica sa Kosova. Raseljena lica, iako je u okviru „Skopske inicijative“ stvorena mogućnost lakšeg pristupa administrativnim procedurama i dobijanja ličnih dokumenata za raseljena lica, i dalje je u pojedinim opštinama Kosova na snazi Administrativno uputstvo za priznavanje državljanstva Republike Kosovo za lica koja su živela na Kosovu do 1. januara 1998. godine i imala državljanstvo bivše SFRJ i boravila na teritoriji Kosova. U pojedinim opštinama još uvek postoji problem selektivnog tumačenja navedenog uputstva i ne omogućava se da povratnici ili/i raseljena lica slobodno vrše njihovo pravo na državljanstvo i dobijanje ličnih identifikacionih dokumenata. ¹⁶³ U pojedinim opštinama primećuje se da postoje administrativne poteškoće u ostvarivanju prava na izdavanje ličnih dokumenata, posebno državljanstva.

Ombudsman je rešavao pojedinačne žalbe podnete protiv Direkcije za državljanstvo, azil i migracije Ministarstva unutrašnjih poslova Kosova, kao i protiv Agencije za civilnu registraciju i nadležne službe civilnog statusa u opštinama u kojima ova lica borave ili su rođena. Ove žalbe su u fazi razmatranja i istrage od strane nadležnih organa.

Zaštita imovinskih prava zajednice

Pravo na imovinu je jedno od osnovnih ljudskih prava i kao takvo je regulisano Ustavom i zakonima Republike Kosovo. Pravo na nepokretnost daje nosiocu pravo da slobodno koristi svoju imovinu, da je otuđi i da isključi druge od svakog mešanja, da je ima slobodno i svojom voljom. ¹⁶⁴ Međutim, jedan broj građana koji pripadaju zajednicama ne mogu nesmetano da uživaju ovo pravo niti da slobodno raspolazu svojom nepokretnom imovinom jer ili nemaju pristup ili se nalaze u sudskim postupcima koji obično traju dugo. Činjenica je da je poslednjih godina došlo do pomaka u rešavanju imovinsko-pravnih pitanja. Vlasti, međutim, moraju osigurati da sva lica raspolazu svojom imovinom u potpunoj saglasnosti sa zakonom i uživaju svoja prava, garantujući im sudsku i institucionalnu zaštitu.

Ista situacija je i za albanske građane koji poseduju imovinu u opštinama na severu Kosova.

Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju, koja je zamenila bivšu Kosovsku agenciju za imovinu, bavila se nizom nerešenih imovinskih pitanja i nejasnoćama Osnovnog zakona i otvorenim pitanjima u vezi sa mandatom Agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine (AUVI). Ombudsman je dao svoje preporuke za izmene i dopune Zakona o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine i očekuje da će te preporuke biti sprovedene. Prema informacijama iz MZP-a, ostalo je još 500 nerešenih imovinskih predmeta, od kojih je oko 350 predmeta pravosnažno, dok su 143 rešenja za naknadu štete u postupku izvršenja (50 predmeta je zatvoreno i obezbeđena su sredstva za ostale predmete).

¹⁶¹ „Skopska inicijativa“ radi u 5 radnih grupa za implementaciju, odnosno za: 1. imovinska pitanja, 2. bezbednost, dijalog i integraciju, 3. lična dokumenta, 4. upravljanje podacima i 5. planiranje i održiva rešenja

¹⁶² Sastanak Radne grupe za lična dokumenta održan je 4. novembra 2021. godine, dok je sastanak Radne grupe za imovinska pitanja održan 16. novembra 2021. godine (predstavnici IO su učestvovali i na sastanku Radne grupe za lične dokumenta, dok je za sledeći sastanak IO primila informaciju od MZP, kao zapisnik sa ovog sastanka).

¹⁶³ Stav koji je proizašao sa sastanka od 15. decembra 2021.

¹⁶⁴ Zakon br. 03/L-154 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2643>

Ovo pokazuje da problem izvršenja pravosnažnih sudskih odluka i dalje postoji, uključujući i Odluku KI 132/15 Ustavnog suda Republike Kosovo.

Pravo na obrazovanje

Ombudsman ocenjuje da je, kao i svih prethodnih godina, na Kosovu i dalje prisutna polarizacija obrazovnog sistema. Obrazovnim sistemom upravlja Vlada Republike Kosovo na albanskom, turskom i bosanskom jeziku, dok se van obrazovnog sistema i dalje odvija obrazovanje na srpskom jeziku za srpsku zajednicu, kao i za neke građane crnogorske zajednice, delimično za pripadnike bošnjačke zajednice (na severu Kosova), za izvestan deo pripadnika goranske zajednice i uglavnom pripadnika romske zajednice.

Pozitivnom se može oceniti osnivanje Katedre za balkanistiku, na albanskom i srpskom jeziku na Filološkom fakultetu u Prištini. Prema podacima IO-a, do sada je upisan samo 1 student iz srpske zajednice. Privremeno kompromisno rešenje, bar kada su u pitanju uslovi za upis na Katedru za balkanistiku i za prijavu i upis na Policijsku akademiju, je bilo da oni koji su srednju školu završili u drugom sistemu ponovo imaju mogućnost da polažu maturalni ispit po obrazovnom sistemu Kosova, da im se prizna srednje obrazovanje i omogući upis. Još nije poznato da li je nadležno ministarstvo preduzelo bilo kakvu inicijativu da se ovo pitanje trajno reši, jer se ovakva praksa ne može smatrati održivom i trajnom, jer se ne sprovodi u svim fakultetima državnog univerziteta.

Kao i prethodnih godina, i dalje je problematično pitanje poboljšanja kvaliteta udžbenika i pomoćnih priručnika za osnovno i srednje obrazovanje na jezicima turske i bošnjačke zajednice. Na osnovu informacija dobijenih od grupe autora izabranih na konkursu za nove udžbenike na turskom i bosanskom jeziku, i za osnovne i za srednje škole, do objavljivanja i predstavljanja novih udžbenika nije došlo do kraja 2021. godine.¹⁶⁵

Goranska zajednica kao problem navodi i polarizaciju u obrazovanju, odnosno pohađanje škole jednog broja dece po paralelnom sistemu Republike Srbije, dok ostala deca iz goranske zajednice pohađaju obrazovanje po sistemu Republike Kosovo, po nastavnom planu i programu za bosanski jezik. Kao i svih prethodnih godina, ostaje nerešen problem nedostatka prostora za učenike, kao i nedostatak sanitarnih čvorova u pojedinim školama (u selu Mlike uopšte nema toaleta), koje su prema rečima nastavnika trošne i nefunkcionalne, ali nastava se i dalje odvija u ovim prostorima.

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i dalje se suočavaju sa poteškoćama u pohađanju škole. Nedovoljna je svest ovih zajednica o ulozi i značaju obrazovanja njihove dece, a sa druge strane, siromaštvo sa kojim se ove zajednice suočavaju često im otežava redovno pohađanje škole.

Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija nastavilo je sa dodelom stipendija za srednjoškolce romske, aškalijske i egipćanske zajednice za školsku 2021/22. godinu. Na ovaj poziv prijavilo se ukupno 543 učenika, dok je Komisija za ocenjivanje MONTI-a utvrdila da je njih 500 ispunilo tražene kriterijume poziva i da su korisnici ove finansijske podrške u iznosu od 300 evra po školskoj godini. Od ukupnog broja korisnika, njih 247 su devojčice,

¹⁶⁵ Žalba koju je IO-u dostavila grupa autora udžbenika na bosanskom i turskom jeziku 15.09.2021, A.nr. 532/2021

a 253 dečaka.¹⁶⁶ Ovo ne uključuje učenike iz ovih zajednica koji pohađaju osnovnu školu po paralelnom sistemu.

Pravo na upotrebu jezika

Ustav Republike Kosovo kao službeni jezik priznaje albanski i srpski jezik, što je dalje regulisano Zakonom o upotrebi jezika.¹⁶⁷ Ombudsman konstatuje da generalno javni organi u Republici Kosovo poštuju pravo na dvojezičnost u svojim individualnim odnosima sa pripadnicima nevećinskih zajednica, ali i dalje postoje problemi u primeni ove norme od strane lokalnih i centralnih vlasti, posebno u informacijama objavljenim na njihovim zvaničnim portalima.

I pored toga što Kancelarija poverenika za jezike ima primarni mandat da podnosi žalbe u oblasti jezičkih prava, i ove godine IO je primio jedan broj žalbi u vezi sa nepoštovanjem prava na upotrebu jezika u Republici Kosova.¹⁶⁸ Jedna od žalbi odnosila se na nejednakost u informisanju učenika i studenata koji studiraju na bosanskom jeziku kada je reč o dodeli stipendija sa centralnog nivoa, jer je nedostajao prevod na jezik ove zajednice. Ombudsman je primio i žalbu na nedostatak prevoda obrasca za prijavu Ministarstva finansija na srpski jezik za pomoć porodicama koje su izgubile jednog člana zbog COVID-19. Po prijemu pritužbi na ovakve navode, Ombudsman je obavestio i Poverenika za jezike, koji je uporedo evidentirao pritužbe i radio na rešavanju navedenih pitanja.¹⁶⁹

Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana

Ombudsman napominje da se zajednice Roma, Aškalija i Egipćana i dalje suočavaju sa ekonomskim i socijalnim poteškoćama. Situacija zajednica Roma, Aškalija i Egipćana pogoršana je pandemijom Covid-19, pošto se pripadnici ovih zajednica suočavaju sa ograničenim pristupom čistoj vodi i sanitarnim uslovima, zaštitnoj opremi i zdravstvenoj zaštiti, dok je pristup formalnom obrazovanju i zapošljavanju i dalje težak. Štaviše, mogućnosti zapošljavanja u kosovskim institucijama su uglavnom na nižim radnim pozicijama.¹⁷⁰

Ombudsman je nastavio da prima žalbe građana ovih zajednica i od ukupnog broja primljenih žalbi, 11 (jedanaest) su žalbe romske zajednice, 18 (osamnaest) žalbi zajednice Aškalija i 14 (četnaest) žalbi egipćanske zajednice.

Takođe, zapošljavanje zajednica Roma, Aškalija i Egipćana i dalje je među najvećim problemima sa kojima se ove zajednice suočavaju. Iako zakonodavstvo na Kosovu garantuje mogućnost jednake zastupljenosti u javnim institucijama, tako nešto se u praksi ne dešava. Nadalje, Zakon br. 06 / L-114 o javnim službenicima predviđa: *“U centralnim javnim institucijama, najmanje 10% radnih mesta u svim kategorijama javnih službenika treba da zauzimaju pripadnici ne većinskih zajednica na Kosovu koji ispunjavaju kriterijume za prijem, dok se na opštinskom nivou broj dopuna radnih mesta za pripadnike zajednica*

166 Zvanične informacije na sajtu Ministarstva prosvete, nauke, tehnologije i inovacija: <https://masht.rks-gov.net/article/500-nxenes-te-shkollave-te-mesme-te-larta-te-komuniteteve-rom-ashkali-dhe-egjiptian-kane-perfituar-bursa-nga-mashti>

167 <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2440>

168 A.nr.570 / 2021 A.nr. 593/2021, A.nr.698 / 2021, i druge žalbe koje su se, pored drugih navoda o kršenju ljudskih prava, odnosile i na nepoštovanje jezičkih prava od strane institucija prilikom podnošenja sudskih spisa, rešenja pojedinih javnih institucija, odluka itd.

169 Sastanak sa poverenikom za jezike u Kancelariji IO-a u Gračanici, 29.10.2021.

170 Izveštaj o napretku za Kosovo 2021, strana 37, verzija na engleskom jeziku: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/kosovo-report-2021_en

određuje u skladu sa procentom zastupljenosti zajednica u odnosu na ukupan broj stanovnika u opštini¹⁷¹, u nekim institucijama ova kvota nije dostignuta.

Iz informacije dobijene 24. januara 2022. od predstavnika Ministarstva unutrašnjih poslova i javne uprave, poznato je da je izveštaj o zastupljenosti nevećinskih zajednica u kosovskoj civilnoj službi za 2021. godinu u izradi, ali terenske informacije ne govore o pozitivnoj promeni u tom pogledu.

S tim u vezi, iz podataka dobijenih od Kosovske policije proizilazi da ova institucija zapošljava 18 službenika iz zajednice Aškalija, 13 Roma i 7 Egipćana, dok je kao civilno osoblje samo 1 službenik iz zajednice Aškalija i 1 iz zajednice Roma.¹⁷²

Kao što je već pomenuto, pripadnici zajednica Roma, Aškalija i Egipćana uglavnom se samozapošljavaju sakupljanjem stvari i sezonskim poslovima, veliki broj radi teške fizičke poslove za malu novčanu nadoknadu. Finansijski prihodi i uopšte materijalna situacija u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana su se još više pogoršali tokom 2021. godine, usled pandemije COVID-19, gde prema informacijama ombudsmana, mnogi pripadnici ovih zajednica su ostali bez posla u neformalnom sektoru.

Strategija i akcioni plan za integraciju zajednica Roma i Aškalija (2017-2021)

Strategija za uključivanje zajednica Roma i Aškalija u kosovsko društvo 2017-2021. je prvenstveno vodič kroz javne politike i programe koji se odnose na obrazovanje, zapošljavanje i socijalnu zaštitu, zdravlje i stanovanje. Ombudsman napominje da i pored određenih dostignuća u realizaciji ovog strateškog dokumenta, ovaj dokument nije realizovan kako je predviđeno. Ovakav nalaz proizašao je iz reagovanja civilnog društva, koje se bavi zajednicom Roma, Aškalija i Egipćana, koje su kritikovale Vladu Republike Kosovo zbog nesprovođenja ovog dokumenta.

Ombudsman smatra da je važno izdati i izraditi Strategiju i Akcioni plan za romsku i aškalijsku zajednicu u kosovskom društvu, proces koji vodi Kancelarija za dobro upravljanje/ Kancelarija premijera u skladu sa svojim mandatom¹⁷³, u kojoj strategiji treba uzeti u obzir sve potrebe i zahteve dotičnih zajednica i koji cilj treba da bude poboljšanje položaja ove zajednice.

Tehnička grupa za zaštitu od diskriminacije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana

Vlada Kosova, uz veću posvećenost Poznanjskoj deklaraciji, odlukom premijera Republike Kosovo je osnovala tehničku grupu za zaštitu od diskriminacije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Svrha osnivanja tehničke radne grupe je odgovor za sprovođenje odgovornosti koje proizilaze iz Deklaracije o partnerstvu Zapadnog Balkana o integraciji Roma u okviru procesa proširenja Evropske unije. U tom cilju vrši nadležnosti: saraduje sa nadležnim institucijama u rešavanju pritužbi pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice zbog diskriminacije prema njima, kao i procesuiranje ovih slučajeva nadležnim institucijama; saraduje sa institucijama odgovornim za pružanje pravne podrške navodnim žrtvama i identifikuje šeme diskriminacije, uključujući institucionalnu i prikrivenu diskriminaciju, prema

171 Zakon br. 06/L-114 o javnim službenicima, član 9.

172 Informaciju je Kosovska policija primila putem elektronske pošte 23.12.2021.

173 Informacija primljena od Kancelarije za dobro upravljanje/Kancelarije premijera Republike Kosovo, putem elektronske pošte, od 21. decembra 2021. godine.

važjećem zakonu na Kosovu; sprovodi aktivnosti podizanja svesti javnosti za sprečavanje diskriminacije pripadnika romske, aškalijske i egipćanske zajednice,

Prema informacijama dobijenim od Kancelarije za dobro upravljanje, u okviru Kancelarije premijera Republike Kosovo, tokom 2021. godine organizovana su ukupno 3 sastanka sa Tehničkom grupom, prvi sastanak je organizovan 18. maja 2021. drugi sastanak 4. avgusta 2021. godine, a treći sastanak organizovan je 25. novembra 2021. godine.

U cilju funkcionalizacije i jačanja ove Tehničke grupe, izrađeni su dokumenti kao što su: pravila rada Tehničke radne grupe za zaštitu od diskriminacije za zajednice Roma, Aškalijske i Egipćanske, vodič za identifikaciju i prijavljivanje slučajeva diskriminacije romske, aškalijske i egipćanske zajednice i procedure za stavljanje podataka u bazu podataka Kancelarije za dobro upravljanje/Kancelarije premijera.

Dana 14. aprila 2021. godine predstavnici nevladinih organizacija, kao što su NVO Glas Roma, Aškalijske i Egipćanske, Balkan Sunflowers Kosova, Roma and Ashkali Documentation Center, Advancing Together, Bethany Christian Services, Syri i Vizionit, Kosovo Education Center, the Ideas Partnership i Terre des hommes, uputili su pismo zameniku premijera za ljudska prava i zajednice, Kancelariji premijera Republike Kosovo, navodeći da su Romi, Aškalijske i Egipćani generalno isključeni iz društva; nemaju pristup uslugama i ekonomskim mogućnostima u poređenju sa većinom stanovništva, čak ni u poređenju sa ne-Romima, Aškalijskima i Egipćanima koji žive u njihovoj blizini; suočavaju se sa velikim prazninama u pristupu uslugama, ekonomske mogućnosti i blagostanje u poređenju ne samo sa opštom populacijom na Zapadnom Balkanu, već i sa ne-Romima, Aškalijskima i Egipćanima koji žive u njihovoj blizini; mnogo je manje verovatno da će pohađati školu (uključujući obavezno obrazovanje), imati pristup zdravstvenoj zaštiti, vodi za piće ili kanalizaciji, a većina živi u naseljima ispod standarda; verovatnoća učešća na tržištu rada je mnogo manja i, ako učestvuju na tržištu rada, male su šanse da se zaposle, takođe s obzirom na veliku rodnu nejednakost; oni koji su zaposleni zarađuju mnogo manje i suočavaju se sa nižim povratom od obrazovanja i većom mogućnošću da imaju neformalni posao kojim ne mogu da pokriju socijalno osiguranje.

Predstavnici nekoliko nevladinih organizacija su takođe primetili da, prema Balkanskom barometru, građani Zapadnog Balkana (uključujući Kosovo) veruju da je diskriminacija Roma i drugih etničkih zajednica stigmatizovanih kao „Cigani“ rasprostranjena u regionu, dok je duboko ukorenjeni anticiganizam, kontinuiran i strukturalni, a često institucionalni i državni, nastavlja da postoji na svim nivoima društva Zapadnog Balkana i manifestuje se svakodnevno i prepoznat je kao velika prepreka za postizanje punog potencijala Roma i drugih koji su stigmatizovani kao „Cigani“ bivajući građani Zapadnog Balkana, a posebno kao građani Kosova da u potpunosti uživaju osnovna prava, socijalnu uključenost i jednakost, socijalnu pravdu u svim sferama života, uključujući stanovanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zapošljavanje.

Oni pozivaju Vladu Republike Kosovo da podnese zakonski predlog i strateški dokument o ravnopravnosti, inkluziji i učešću Roma, Aškalijske i Egipćanske, uključujući borbu protiv anti-ciganstva, na osnovu sveobuhvatne procene uticaja i sistematske konsultacije sa organizacijama civilnog društva i političkim predstavnicima navedenih zajednica.

Imajući u vidu stanje nevećinskih zajednica u zemlji i uopšte jezik koji se koristi u javnoj komunikaciji, Ombudsman je pokrenuo istraživanje po službenoj dužnosti o govoru mržnje u elektronskim medijima, televiziji, radiju, društvenim mrežama, kako bi se dobila jasna slika o jeziku koji se koristi i njegovom uticaju na demokratsko društvo.

V. Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture (NMST)

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je na svojoj pedeset sedmoj sednici (57), Rezolucijom A/RES/57/199 od 18. decembra 2002. godine, usvojila Fakultativni protokol Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni. Ovaj Protokol je stupio na snagu 22. juna 2006. godine.¹⁷⁴ Osnovni cilj protokola je uspostavljanje sistema redovnih poseta, koje vrše nezavisni međunarodni i nacionalni organi, u mestima u kojima se drže lica lišena slobode, u cilju sprečavanja torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.¹⁷⁵ U skladu sa ovim, Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, koji je objavljen u Službenom listu 26. juna 2015. godine, u članu 17. stav 1. propisuje da Ombudsman deluje kao nacionalni mehanizam za sprečavanje torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni (u daljem tekstu, NMST).¹⁷⁶

Redovne i nenajavljene posete svim mestima na kojima se nalaze lica lišena slobode, uključujući policijsko zadržavanje, pritvor, boravak u zdravstvenim ustanovama, zadržavanje na carini, zadržavanje u imigracionim centrima i svakom drugom

174 Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, na adresi: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opcat.aspx>.

175 Član 1. Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture.

176 Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17, stav 2.2.

mestu gde se sumnja na kršenje ljudskih prava i ljudskih sloboda, su zadaci koje je NMST dužan da ispuni.¹⁷⁷

Zakonom o Ombudsmanu propisano je da za vreme obavljanja funkcije NMST-a, Ombudsman i njegovi predstavnici imaju pravo na pristup informacijama o zdravstvenom stanju lica lišenih slobode, uključujući uvid u njihovu medicinsku dokumentaciju, uz saglasnost, kao i u ličnim podacima ovih lica.¹⁷⁸ NMST je zvanično osnovan odlukom Ombudsmana 16. januara 2016.

Metodologija poseta NMST-a

Metodologija poseta NMST-a se sastoji u praćenju, dokumentovanju i intervjuisanju lica lišenih slobode, službenika zavoda i policije, kao i zdravstvenih službenika. Članom 17. Zakona o Ombudsmanu propisano je da NMST bez upozorenja vrši obilaske mesta u kojima se nalaze lica lišena slobode. Ova metodologija predviđa pripremu posete, određivanje vrste posete, kao i radnje koje se sprovode po dolasku u ustanovu koja se posećuje.

¹⁷⁷ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17, stav 2.

¹⁷⁸ Zakon br. 05/L-019 o Ombudsmanu, član 17, stav 4.

Tokom poseta, tim za praćenje se uglavnom fokusira na najvažnije probleme, kao što su: odnosi između osoba i zatvorenika, incidenti između zatvorenika, uslovi smeštaja, da li je zdravstvena zaštita adekvatna, nesprovođenje proceduralnih garancija (pristup advokatu, zakon u medicinske usluge, porodični kontakti itd).

Sastav NMST-a tokom 2021. godine

Trenutni sastav NMST-a je multi-disciplinaran i u skladu sa odredbama Zakona br. 05/L-019 o Ombudsmanu, koji predviđa da u okviru NMST-a treba imati osoblje različitih profesija, uključujući advokate, lekare, psihologe i socijalne radnike sa iskustvom u ovoj oblasti. Trenutni sastav NMST-a je sledeći:

- Zamenica ombudsmana, odgovorna za NMST
- Direktorka NMST-a
- Viši pravni savetnik za sprečavanje torture
- Pravna savetnica za sprečavanje torture
- Savetnica-lekarka
- Savetnica-psiholog
- Savetnica-socijalni radnik

Posete ostvarene tokom 2021.

Tokom izveštajnog perioda, zbog izbijanja pandemije COVID-19 širom sveta, NMST je s vremena na vreme bio primoran da menja metodologiju poseta koja bi odgovarala situaciji sa COVID-19 u zemlji, po principu neuzrokovanja veće štete.

Tako je, u izveštajnom periodu, NMST realizovao 62 posete svim mestima u kojima se nalaze lica lišena slobode. Od toga su 42 opšte posete, 15 *ad-hoc posete*, 3 naknadne posete i 1 poseta Međunarodnom aerodromu Priština u okviru praćenja operacija prinudnog povratka iz Švajcarske, u saradnji sa Švajcarskom nacionalnom komisijom za sprečavanje torture.

NMST je u kontinuitetu kontaktirao zatvorenike preko brojeva telefona koji se nalaze na svim mestima lišenja slobode (gde je ostvareno 80 poziva sa zatvorenicima), preko kutija za žalbe koje je postavila Institucija ombudsmana, kojima pristup imaju samo službenici IO, kao i preko članova njihovih porodica i drugih izvora. Takođe, NMST je imao stalnu komunikaciju sa nadležnim vlastima putem službene elektronske pošte, telefonom, kao i direktnim kontaktima u pojedinim slučajevima.

Tokom izveštajnog perioda, pored tima NMST-a, posete mestima lišenja slobode vršili su službenici regionalnih kancelarija Ombudsmana u Severnoj i Južnoj Mitrovici, Peći, Gnjilanu, Uroševcu, Prizrenu i policijskim stanicama regiona Đakovice. Tokom 2021. godine službenici regionalnih kancelarija su svakog meseca redovno otvarali kutije za žalbe, intervjuisali lica lišena slobode, kako bi tretirali pojedinačne žalbe.

Izveštaji sa preporukama objavljeni tokom 2021. godine

U izveštajnom periodu, NMST je objavio 15 izveštaja sa preporukama nakon poseta mestima lišenja slobode. NMST je kroz ove izveštaje uputio 46 (četrdeset šest) nadležnim institucijama u cilju unapređenja osnovnih prava lica lišenih slobode.¹⁷⁹

Do sada su nadležni organi sproveli 9 preporuka, 2 preporuke su delimično sprovedene, dok je 35 u očekivanju da budu sprovedene. Svi odgovori nadležnih organa bili su pozitivni i u duhu međusobne saradnje, uvažavajući potrebu sprovođenja preporuka i volju da se unapredi poštovanje osnovnih prava lica lišenih slobode.

U vezi sa posetama mestima lišenja slobode kojima upravlja Policija Kosova, tokom izveštajnog perioda, NMST je objavio izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u regionu Peći,¹⁸⁰ i izveštaj sa preporukama za posete sledećim policijskim stanicama: Gnjilane, Lipljan, Prizren, Uroševac, Štimlje, Štrpce, Orahovac, Kamenica, Vitina, Suva Reka, Mališevo, Mitrovica i Vučitrn.

U vezi sa posetama korektivnim i pritvorskim centrima, pritvorskom centru za strance i centrima za tražioce azila, NMST je objavio sledeće izveštaje sa preporukama, za Korektivni centar u Dubravi, Korektivni centar u Smrekovnici, Korektivni centar za maloletnike i žene u Lipljanu, Pritvorski centri u Peći, Mitrovici, Gnjilanu, Prištini, Prizrenu, Zatvor visoke bezbednosti, Pritvorni centar za strance u Vranidolu i Centru za tražioce azila.¹⁸¹

Saradnja sa NMST-om posećenih institucija

Prilikom poseta NMST-a institucijama u kojima se nalaze lica lišena slobode, institucijama za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu, službenici posećenih ustanova omogućili su timu za praćenje punu saradnju i neposredan pristup. Tim je, bez odlaganja, imao pristup svim posećenim prostorima. Timu su pružene sve informacije potrebne za izvršenje zadatka i omogućeni su razgovori sa uhapšenim, pritvorenim i osuđenim licima, bez prisustva korektivnih službenika, policajaca, medicinskog osoblja ili psihijatrijskog i osoblja za socijalnu zaštitu.

Kosovska policija

Fizičko zlostavljanje

Tokom poseta mestima lišenja slobode kojima upravlja Policija Kosova, NMST nije primio žalbe od uhapšenih lica ili od onih koji su bili u pritvoru u vreme posete, zbog fizičkog zlostavljanja ili nepoštovanja osnovnih prava, garantovanih Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o policiji, Zakoniku o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

179 Svi izveštaji sa preporukama objavljenim 2021. godine mogu se naći na: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-MKP-1/>.

180 Izveštaj sa preporukama za posete policijskim stanicama u regionu Peći (policijske stanice: Peć, Klina, Istok, Dečani), sprovedene 24. i 26. maja 2021. godine, objavljen 27. avgusta 2021. godine. Tokom ovih poseta posećena je policijska stanica u Peći, u Dečanima, Istoku i Klini. Za više pogledajte na: <https://oik-rks.org/2021/09/03/raport-me-rekomandime-i-MKP-se-per-vizitat-ne-stacionet-policore-ne-peje-istog-kline-dhe-decan/>

181 Svi izveštaji sa preporukama objavljenim 2021. godine mogu se naći na: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-MKP-1/>

Takođe, tokom izveštajnog perioda, tokom poseta pritvorskim i korektivnim centrima, NMST nije primio verodostojne žalbe od pritvorenika o zlostavljanju ili nepoštovanju osnovnih prava tokom perioda kada su bili uhapšeni ili zadržani od strane Policije Kosova.

Institucija ombudsmana je 2021. godine registrovala 5 slučajeva za istragu protiv Policije Kosova prema tvrdnjama građana da su bili fizički zlostavljani.¹⁸²

Generalno, NMST, na osnovu poseta izvršenih tokom ove godine i prethodnih poseta, razmatranja primljenih žalbi, kao i istraga prema službenoj dužnosti, ocenjuje da nema sistematskog ili rasprostranjenog fizičkog zlostavljanja od strane Policije Kosova, već je reč o izolovanim slučajevima.

Prava lica uhapšenih od strane Policije Kosova su uvrštena i garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o policiji i međunarodnim instrumentima uvrštenim u Ustav Republike Kosovo.

Članom 13. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da se svako lice lišeno slobode mora odmah, na jeziku koji razume, obavestiti o pravu na pravnu pomoć po svom izboru, o pravu da obavesti članove porodice ili bilo koje drugo lice zbog činjenice da je uhapšen i da se ova prava sprovode za sve vreme lišenja slobode.

Fizički uslovi u posećenim policijskim stanicama

Standardna operativna procedura (SOP), koju je Policija Kosova usvojila oktobra 2020. godine, predviđa da pritvorski centri moraju biti u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda (u daljem tekstu: EKLJP) i preporukama KSM-a na osnovu Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih postupaka ili kazni.¹⁸³

Što se tiče fizičkih uslova u pritvorskim centrima u policijskim stanicama, NMST je tokom poseta sprovedenih 2021. godine uočio da većina posećenih policijskih stanica, u pogledu prostora, prirodnog, veštačkog osvetljenja i higijene, ispunjava neophodne uslove za smeštaj zadržanih lica.

Međutim, NMST je tokom poseta primetio da u nekim policijskim stanicama nema promena ni nakon preporuka iz prethodnih poseta, tako da NMST ponavlja preporuke za Policijsku stanicu u Dečanima, i obavestio je nadležne organe o nalazima iz posete policijskim stanicama u Mališevu, Prizrenu, Štrpcu i Đakovici.¹⁸⁴

182 Slučaj 495/2021, žalilac se žalio na maltretiranje od strane Kosovske policije, nakon istrage je utvrđeno da je žalba neosnovana i slučaj je zatvoren u skladu sa članom 22, st. 1 Zakona o Ombudsmanu. Slučaj 311/2021, žalilac se žalio na zlostavljanje od strane Policije Kosova. Policijski inspektorat Kosova (PIK) obavestio je NMST da je predmet prosleđen na disciplinski tretman upućen Direkciji za unutrašnje istrage i proveru prošlosti Policije Kosova, pošto PIK tokom istrage nije našao elemente krivičnog dela. Slučaj 196/2021, podnosilac žalbe se žalio na zlostavljanje od strane Kosovske policije. PIK je obavestio NMST da je slučaj procesuiran uz krivičnu prijavu Osnovnom tužilaštvu. Slučaj 100/21, žalilac se žali na zlostavljanje od strane Policije Kosova. PIK je obavestio NMST da je slučaj podnosioca žalbe obrađen sa posebnim izveštajem Osnovnom tužilaštvu u Prizrenu. Slučaj 24/21 IO/KP, slučaj po službenoj dužnosti, vezan za hapšenje članova Socijaldemokratske partije, koji su uhapšeni tokom protesta. NMST je obavesthen od PIK-a da je ovaj slučaj još pod istragom. Takođe, prema PIK-u, povodom ovog slučaja suspendovan je službenik koji je rukovodio policijskim akcijama, protiv kojeg je istovremeno pokrenut upravni postupak zbog komandne odgovornosti.

183 Policija Kosova, Standardne operativne procedure za pritvorske centre, DDO-04/0121/2016, tačka 1.6, strana 4.

184 Svi izveštaji sa preporukama objavljenim 2021. godine mogu se naći na: <https://oik-rks.org/raportet/raporte-MKP-1/>

U svim posećenim stanicama, NMST je uočio da pritvorenici nisu snabdeveni sredstvima za ličnu higijenu. Takođe, svi centri za zadržavanje ne obezbeđuju zatvorenicima posteljinu za krevet. NMST je, na osnovu ovih nalaza, preporučio Policiji Kosova da pritvorenicima obezbede sredstva za higijenu i posteljinu. Policija Kosova je 27. septembra 2021. obavestila NMST da su pritvorenici u septembru snabdeveni higijenskim priborom i posteljinama.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovnog prava lica koja su uhapšena ili zadržana od strane policije, ove usluge pružaju javne institucije, kao što su: Centri porodične medicine i Univerzitetsko klinički centar, u zavisnosti od potreba za lečenjem. NMST nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih lica za nepoštovanje ovog prava. Takođe, iz razmotrene dokumentacije uočeno je da je policija u svojim ličnim dosijeima evidentirala obaveštenje o pravu na lekarske usluge.

Kroz posete tokom izveštajnog perioda, ali i tokom prethodnih poseta, NMST je uočio da ni u jednom policijskom pritvoru, pritvorenicima nije ponuđen izlazak na svež vazduh ako su bili u pritvoru dužem od 24 sata. S tim u vezi, NMST primećuje da osnovno domaće zakonodavstvo ne sadrži odredbe koje garantuju pritvorenicima pristup svežem vazduhu ako ostanu u pritvoru duže od 24 časova.

SOP, tačka 1.13 (PROCEDURE) propisuje da pritvorenicima koji u pritvoru borave duže od 24 časova mora biti omogućen pristup svežem vazduhu najmanje jedan sat ako infrastrukturni uslovi pritvorskog centra to dozvoljavaju. Zvaničnim dopisom poslatim ranije nakon dobijanja preporuke, Policija Kosova je obavestila NMST da zbog infrastrukture trenutno ne može pritvorenicima da pruži izlazak na svež vazduh.

Takođe, KSM, u objavljenim standardima za policijsko zadržavanje, naglašava važnost izlaska na svež vazduh za lica koja ostaju u policijskom pritvoru duže od 24 sata, kad god je to moguće.¹⁸⁵

U pogledu prava na podnošenje žalbe u vezi sa njihovim tretmanom od strane Policije Kosova, uhapšeni imaju pravo da podnesu žalbu policijskoj stanici u kojoj se nalaze, kao i Policijskom inspektoratu Kosova (u daljem tekstu: PIK). Pored toga, pritvorenici mogu uputiti žalbu Ombudsmanu. U cilju lakšeg pristupa uslugama ove institucije i omogućavanja uhapšenima i pritvorenicima da podnose žalbe na poverljiv način. Ombudsman je postavio kutije za žalbe u policijskim stanicama u kojima se nalaze ćelije za smeštaj uhapšenih.

Ombudsman takođe ima regionalne kancelarije u svakom gradu na Kosovu, a regionalni službenici posećuju policijske stanice, otvaraju kutije za žalbe i tretiraju pojedinačne žalbe. Pored toga, sve policijske stanice mogu biti posećene bez upozorenja od strane nevladinih organizacija, koje potpisuju sporazume sa Policijom Kosova o praćenju poštovanja osnovnih prava lica uhapšenih ili zadržanih od strane policije.

¹⁸⁵ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Standardi koji se odnose na policijsko zadržavanje, Opšti izveštaj 12, stav 47, Strazbur, 2002. Videti: <https://rm.coe.int/16806cd1ed>.

Korektivni i pritvorski centri

Ograničenje određenih prava zatvorenika tokom pandemije COVID-19

Čak i u izveštajnom periodu, zbog pandemije COVID-19, neka prava zatvorenika, koja su garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija (u daljem tekstu: ZIKS), sa drugim relevantnim zakonima i međunarodnim standardima za prava osuđenih lica, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, su ograničeni i vraćeni nakon poboljšanja stanja sa COVID-19. Ova prava su uglavnom pravo na kontakt sa spoljnim svetom, ostvarivanje porodičnih poseta i besplatnih poseta, razvoj različitih aktivnosti u okviru zatvora, kao što su: prava na sportske aktivnosti, rad, obuku i obrazovanje.

Povodom ograničenja osnovnih prava lica lišenih slobode, Ombudsman je 10. decembra 2021. godine objavio izveštaj sa preporukama,¹⁸⁶ u kome se zaključuje da je izbijanje pandemije i proglašenje iste od strane SZO pandemijom globalnih razmera, izazvalo potrebu preduzimanja konkretnih mera od strane Vlade Republike Kosovo u cilju suzbijanja i prevencije COVID-19. .

Zaštita javnog zdravlja je obaveza svih nadležnih organa i građana jedne zemlje. Ombudsman je ovim izveštajem utvrdio da je ograničavanje određenih prava i sloboda lica lišenih slobode neophodno, srazmerno, zasnovano na lokalnim zakonima, preporukama nadležnih zdravstvenih institucija zemlje i preporuka SZO, kao i drugih međunarodnih organizacija, koje prate poštovanje prava lica lišenih slobode.

Ombudsman je kroz pomenuti izveštaj preporučio sledeće nadležnim institucijama:

- Da odluke o ograničenjima prava zatvorenika treba da imaju zakonsku podršku i osnovu u odredbama ZIKS-a i Administrativnog uputstva o kućnom redu u korektivnim institucijama.
- Komunikaciju zatvorenika putem SKYPE-a i drugih online sredstava treba regulisati konkretnim zakonskim aktima.
- Kontakt i komunikacija sa advokatima braniocima treba da budu zagarantovani čak i u vremenu pandemije i da se obezbedi da se ovaj kontakt održava na bezbedan i poverljiv način.

Tretman

Tokom poseta korektivnim i pritvorskim centrima 2021. godine, NMST nije primio verodostojne žalbe o fizičkom zlostavljanju ili prekomernoj upotrebi fizičke sile od strane korektivnih službenika. Sve u svemu, NMST je primetio dobru komunikaciju i odnose između zatvorenika i korektivnih službenika. Međutim, IO preko članova porodice i drugih oblika podnošenja žalbi, u periodu koji izveštavamo razmotrilo 98 žalbi. Od toga, 39 žalbi nakon ocene nadležnih službenika, smatrane su žalbama „u okviru jurisdikcije i nadležnosti“, dok je 59 žalbi proglašeno neprihvatljivim. Dok je po službenoj dužnosti NMST otvorio 6 slučajeva.

Žalbe na korupciju i favorizovanje

Tokom posete Korektivnom centru Dubrava (u daljem tekstu: KCD), NMST je primio tvrdnje o korupciji i favorizovanju zatvorenika, koje uključuju ne samo korektivno osoblje već i

¹⁸⁶ Izveštaj sa preporukama Ombudsmana, Hitna zdravstvena situacija i uticaj pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosovo, objavljen 10. decembra 2021, Prava lica lišenih slobode i uticaj pandemije COVID-19, iz perspektive NMST-a, Poglavlje VII, str. 57. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/12/10/raport-i-vecante-emergjenca-shendetesore-dhe-ndikimi-i-pandemise-covid-19-nete-drejtat-e-njeriut-ne-republiken-e-kosoves/>.

zdravstveno osoblje. Prema ovim navodima, po osnovu određene novčane sume ili na bilo koji drugi način, osuđenici mogu imati povoljniji tretman u pogledu mogućnosti rada, porodičnih poseta, privremenog udaljenja iz institucije, medicinski tretman itd. NMST je takođe dobio niz navoda zatvorenika da su pojedini zatvorenici određenih kategorija bili tretirani povoljnije u odnosu na druge zatvorenike.

Što se tiče ovih navoda, NMST je primetio napore Ministarstva pravde i Korektivne službe Kosova u borbi protiv ovih pojava. Bilo je i slučajeva hapšenja i osuđivanja službenika korektivne službe za koje je utvrđeno da su počinili disciplinska kršenja ili da su počinili krivična dela povezana sa koruptivnim radnjama.

I kroz ovaj izveštaj, NMST, ne dovodeći u pitanje da li su takve tvrdnje tačne ili ne, smatra da rukovodstvo KCD-a i nadležni organi KSK-a treba da sprovedu sveobuhvatne i nezavisne istrage kad god postoje tvrdnje za korupciju i favorizovanje. Nadležni organi treba da pojačaju napore u borbi protiv ovih pojava kroz preventivne mere, edukaciju i primenu adekvatnih sankcija.

Incidenti između zatvorenika

Tokom izveštajnog perioda generalno nije bilo ozbiljnih incidenata između pritvorenika. NMST je tokom obilazaka i putem službene komunikacije sa nadležnim organima uočio da su ovi incidenti evidentirani u relevantnim obrascima, u drugim administrativnim dokumentima, kao i u odgovarajućim protokolima zdravstvenih jedinica. Takođe, na osnovu zvaničnih obaveštenja i dokumentacije koju je Institucija ombudsmana (u daljem tekstu IO) primila od nadležnih organa, sprovedene su interne istrage i istrage od strane Kosovske policije u pojedinim slučajevima, preduzete su disciplinske mere na osnovu nalaza disciplinskih komisija, kao i preduzete su mere radi obezbeđivanja fizičke bezbednosti zatvorenika.

Uslovi smeštaja u kazneno-popravnim centrima i pritvorskim centrima

Član 3. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija izričito kaže: „*Prostorije u kojima osuđeno lice živi i radi moraju imati dovoljno prostora da svako osuđeno lice ima najmanje osam (8) kvadratnih metara ćelijskog prostora za jednu i četiri (4) kvadratnih metara za osuđenike u zajedničkim ćelijama i dovoljne količine prirodnog i veštačkog svetla za rad i čitanje, grejanje i ventilaciju.*

Prilikom obilaska Korektivnog centra za žene (u daljem tekstu: KCŽ) i Korektivnog centra za maloletnike (u daljem tekstu KCM) u Lipljanu, NMST je uočio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici u KCŽ i maloletni zatvorenici u KCM imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja, kao i da nema vlage. Što se tiče smeštajnog prostora za zatvorenike, NMST je napomenuo da je raspoloživi prostor u skladu sa odredbama ZIKS-a i standardima koje postavlja KSM. Takođe, NMST tokom posete nije primetio prenaseljenost u ova dva centra.

Tokom posete Korektivnom centru Dubrava187, NMST je primetio da je broj zatvorenika značajno smanjen zbog pandemije COVID-19. Tako, tokom posete je bio prisutno 572 zatvorenika, dok je zvanični kapacitet KCD-a 1030. NMST je napomenuo da se uslovi smeštaja generalno mogu smatrati u skladu sa ZIKS i međunarodnim standardima za ljudska prava, osim u odeljenjima 2, 3 i 5, gde je NMST uočio da su potrebne određene sanacije, dok je u pojedinim ćelijama prodrla vlaga.

187 NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu KCD Dubrava, objavljen 22.04.202. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-me-rekomandime-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendre-korrektuese-ne-dubrave/>.

NMST je posebnu pažnju posvetio uslovima smeštaja zatvorenika koji su disciplinski kažnjeni samicom zbog disciplinskih prekršaja. NMST je primetio da su uslovi smeštaja u ovim ćelijama u skladu sa standardima koje postavlja ZIKS i standardima koje postavlja KSM.

U izveštaju o poseti Pritvorskom centru u Peći, 188 NMST, u pogledu uslova smeštaja u ovom centru, primetio je da ćelije, u pogledu osvetljenja i ventilacije, nisu u skladu sa ZIKS-189 niti sa standardima koje je postavio KSM. 190

I kroz ovaj izveštaj, NMST je ponovio preporuku da uslovi smeštaja u PCP, dok ovaj centar bude u upotrebi, budu u skladu sa standardima navedenim u ZIKS-u; sa standardima KSM-a i drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika.

U vezi sa ovom preporukom, Ministarstvo pravde je 16. septembra 2021. godine obavestilo NMST da planira izgradnju novog objekta za ovu instituciju u ne tako dalekoj budućnosti i da ovo ministarstvo namerava da garantuje minimalne standarde predviđene primenljivim zakonodavstvom Republike Kosovo, sa standardima KSM-a i drugim međunarodnim instrumentima koji se primenjuju u Republici Kosovo.

U izveštaju sa preporukama o poseti Zatvoru visoke bezbednosti 191 (u daljem tekstu ZVB), NMST je istakao da su generalno uslovi smeštaja u većini paviljona i drugih prostora na zadovoljavajućem nivou, u smislu prostora, čistoće, kao i pristupa prirodnom i veštačkom svetlu. Sve ćelije imaju televizore, odvojene toalete i zatvorenici se mogu tuširati kad god žele. Pored toga, ćelije su opremljene krevetima, posteljinom, radnim stolovima, stolicama i sistemom poziva.

U izveštaju sa preporukama o poseti Korektivnom centru u Smrekovnici (u daljem tekstu KCS) 192, NMST je primetio da su ćelije u kojima su zatvorenici boravili, u pogledu veličine i prirodnog i veštačkog osvetljenja, u većini ćelija u kojima su zatvorenici bili smešteni, u skladu sa standardima koje je postavio KSM 193 i ZIKS. 194 Pored toga, paviljon koje je do sada korišćen kao karantin nakon izbijanja pandemije COVID-19 sada je na raspolaganju zatvorenicima za smeštaj i obezbediće još više životnog prostora za zatvorenike.

U izveštaju o poseti Pritvornom centru u Prištini 195, u pogledu uslova smeštaja, NMST je primetio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno prirodnog osvetljenja, životnog prostora, što prevazilazi standarde koje postavlja ZIKS i standarde koje postavlja KSM. NMST je takođe primetio da za zatvorenike sa invaliditetom postoje adekvatne ćelije. Međutim, nekim ćelijama nedostaje odgovarajući nameštaj za skladištenje stvari. Navedenim izveštajem, NMST je preporučio Ministarstvu pravde da zatvoreničke ćelije snabdeva neophodnim nameštajem za smeštaj njihovih stvari. Ministarstvo pravde je odgovorilo da je KSK u decembru 2021. godine započeo procedure za nabavku nameštaja

188 NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu Pritvorskom centru u Peći, objavljen 03.09.2021. Za više vidite u: <https://oik-rks.org/2021/09/04/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-peje/>.

189 Zakon br. 05/L0-129, član 3. Zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04 / L-149 o izvršenju krivičnih sankcija.

190 Evropski komitet za sprečavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kazni, vidi: <https://rm.coe.int/16806cc449>

191 NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Zatvoru visoke bezbednosti, objavljen 14. jula 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/07/28/raport-i-mkpt-per-viziten-ne-burgun-e-sigurise-se-larte/>.

192 <https://oik-rks.org/2021/10/18/raporti-i-MKP-se-per-viziten-ne-qendren-korrektuese-ne-smrekonice/>

193 <https://rm.coe.int/16806cc449>

194 Zakon br. 04 / L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 36. stav 2.

195 <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-i-MKP-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prishtine/>

i neophodnih inventara i da se takva preporuka nalazi u izveštaju KSM-a o poseti Republici Kosovo 2020. godine.

U izveštaju o poseti Pritvorskom centru u Prizrenu¹⁹⁶, NMST je primetio da ćelije u kojima su boravili zatvorenici imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja i da nema vlage. Što se tiče stambenog prostora za zatvorenike, NMST, kao i u prethodnom izveštaju sa preporukama, konstatuje da stambeni prostor u pojedinim ćelijama nije u skladu sa odredbama ZIKS-a niti sa standardima koje postavlja KSM. NMST je primetio da sve ćelije nisu snabdevene novim dušecima. Tako su u nekim ćelijama dušeci zastareli i dugo nisu menjani i kao rezultat toga je u nekim krevetima prodrla vlaga. NMST je kroz izveštaj sa preporukama nakon posete preporučio Ministarstvu pravde da ovaj centar u potpunosti bude snabdeven novim i kvalitetnim dušecima. Ministarstvo pravde, povodom ove preporuke, službenim dopisom obavestilo je NMST da je na kraju novembra 2021. godine, centar snabdeven sa 70 dušeka, 70 jastuka, 140 protivpožarnih ćebadi i pokrenute su procedure za još 20 dušeka za potrebe ovog centra.

Tokom posete Pritvorskom centru u Gnjilanu,¹⁹⁷ NMST je primetio da su ćelije u kojima su smešteni zatvorenici u skladu sa ZIKS-om i standardima KSM-a, da imaju dovoljno osvetljenja, da nemaju vlažnost i da imaju adekvatno grejanje i čistoću. U ćeliji su smešteni jedan ili dva zatvorenika. NMST je dobijao žalbe zatvorenika na neodgovarajuće krevete, jer su projektovani na dva sprata, a lica koja su postavljena iznad nisu imala bočna ograničenja (nisu imali zaštitu) i bila su visoka, a neki od njih postavljaju dušek na pod. Od zatvorenika smeštenih na gornjim spratovima, NMST je dobio žalbe na nedostatak vode i pritisak tople vode.

U Pritvorskom centru u Mitrovici¹⁹⁸, uslovi smeštaja su bili generalno prihvatljivi, osim u pojedinim slučajevima, u pogledu smeštajnog prostora za zatvorenika, gde uslovi smeštaja nisu u skladu sa ZIKS-om, međunarodnim standardima za zaštitu prava osuđenih lica niti sa standardima KSM-a.

NMST je, kroz izveštaj sa preporukama za posetu ovom centru, preporučio Ministarstvu pravde da, dok ovaj centar postoji, zatvorenicima se garantuju uslovi smeštaja, dok je Ministarstvo pravde je u odgovoru upućenom na ovu preporuku navelo da se projekat klimatizacije priprema zajedno sa donatorima u organizaciji nevladinih organizacija za 2022.

Prenaseljenost

Ni u jednom pritvorskom ili korektivnom centru nije primećena prenaseljenost. NMST pozdravlja značajno smanjenje broja zatvorenika u KCD-u.

Režim

U cilju resocijalizacije zatvorenika, ZIKS i Zakonik o krivičnom postupku¹⁹⁹, kao i međunarodni standardi za prava zatvorenika, eksplicitno je definisana obaveza nadležnih organa da zatvorenike angažuju u radnim, kulturnim, obrazovnim i sportskim aktivnostima.²⁰⁰

¹⁹⁶ <https://oik-rks.org/2021/12/06/raporti-MKP-es-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-prizren/>.

¹⁹⁷ <https://oik-rks.org/2021/12/16/raporti-i-MKP-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-gjilan/>

¹⁹⁸ NMST, Izveštaj sa preporukama o poseti Pritvorskom centru u Mitrovici, objavljen 18. oktobra 2021. Vidi na: <https://oik-rks.org/2021/10/18/raport-i-mkpt-se-per-viziten-ne-qendren-e-paraburgimit-ne-mitrovice/>.

¹⁹⁹ Zakonik o krivičnom postupku, član 199. stav 2. i član 200.

²⁰⁰ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 55, kao i član 200. stav 1.

Prilikom posete u KCD, NMST je, na osnovu relevantne dokumentacije, uočio da su na radu angažovana oko 262 zatvorenika. Posvećenost poslu najveća je tokom letnje sezone. Zatvorenici se obično zapošljavaju u kuhinjama, za čišćenje i farmama KCD-a. U okviru KCD-a postoji i srednja škola, u kojoj nastavu pohađa 35 učenika u tri odeljenja. Osuđenici su se mogli slobodno kretati po odeljenjima u kojima su bili smešteni i imali su pravo na 3 sata šetnje dnevno tokom letnje sezone, a tokom zime do 2 sata dnevno.

Što se tiče režima, u Pritvorskom centru u Mitrovici, tokom posete je primećeno da je oko 16 osuđenika angažovano na radu. U okviru ovog centra bilo je pet radionica, u kojima se osuđenici mogu angažovati na radu i raznim obukama. Osuđenici imaju pravo na najmanje 2 sata šetnje dnevno. Zatvorenici su na raspolaganju i biblioteka, šetališta i fitnes sala. Pritvorenici se ne bave radom, jer je za rad i druge poslove potrebna dozvola nadležnog suda. NMST je primio žalbe pritvorenika koji, prema njihovim i tvrdnjama direktora, većinu vremena provode u ćelijama (oko 22 sata).

Što se tiče režima u Zatvoru visoke bezbednosti, NMST je tokom poseta 2021. godine primetio da je oko 70% zatvorenika angažovano na raznim poslovima, kao što su održavanje, čišćenje paviljona, rad u kuhinji, u radionici za proizvodnju toalet papira i kesa, odakle se snabdevaju i druge ustanove KSK-a.

Prilikom posete Korektivnom centru za žene, NMST je primetio da je većina osuđenica angažovana na poslovima u peći, u kuhinji, na čišćenju, dok je tokom letnje sezone u baštama i plastenicima Centra. Dok su pritvorenice veoma malo angažovane na radnim i drugim poslovima, jer je njihovo angažovanje uslovljeno odobrenjem nadležnog suda.

S tim u vezi, NMST napominje da KSM, u izveštaju o poseti Republici Kosovo 2015. godine, u stavu 45. izveštaja, između ostalog, preporučuje nadležnim organima Republike Kosovo da preduzmu prioritete mere radi obezbeđenja i sprovođenja i sveobuhvatnog režima vanćelijskih aktivnosti za sve osuđene (rad, obrazovanje, sport, rekreacija itd). Dalje, ovaj izveštaj naglašava da posebnu pažnju treba posvetiti zatvorenicima sa dugim kaznama.²⁰¹

Što se tiče režima za maloletnike u KCM, NMST je primetio da im se pored dnevne ventilacije nudi i sveobuhvatan režim koji uključuje edukaciju, obuku u različitim oblastima, rad, kao i sportsko-rekreativne aktivnosti. U KCM je bilo četvoro maloletnika koji su morali da pohađaju osnovnu školu, dok dvoje nije završilo ni prvi razred osnovne škole i nisu znali da čitaju i pišu.

Režim za pritvorenike

Međutim, za NMST, čak i za ovaj izveštajni period, režim koji se nudi pritvorenicima u svim pritvorskim centrima ostaje zabrinjavajući. NMST je primetio da većina pritvorenika, uprkos naporima organa pritvorskih centara, većinu vremena provodi zaključana u svojim ćelijama, zbog infrastrukture (Pritvorski centar u Prizrenu i Peći i delom u Mitrovici) i zbog toga što njihovo angažovanje u vanćelijske aktivnosti podleže dozvoli nadležnog suda.

Tokom izveštajnog perioda, NMST je u svim izveštajima sa preporukama nakon poseta pritvorskim centrima smatrao da bi, na osnovu zakonske regulative na snazi, nadležni organi trebalo da ulože napore da povećaju vanćelijska angažovanja prema pritvorenicima u drugim pritvorskim centrima, koliko je to moguće i u meri da se krivični postupak ne ometa.

²⁰¹ Evropski komitet za sprečavanje mučenja, Izveštaj o poseti Republici Kosovo 2015. godine, objavljen 2016. godine.

Što se tiče prava na svež vazduh, generalno u svim korektivnim centrima i pritvorskim jedinicama, ovo pravo se ostvarivalo bez ograničenja, u skladu sa ZIKS-om,²⁰² osim u slučajevima kada je postojala sumnja da bi zatvorenik mogao biti zaražen COVID-19, gde je izlaz svežeg vazduha smanjen na jedan sat.

Kontakti sa spoljnim svetom

Važeće zakonodavstvo,²⁰³ u slučaju osuđenih lica, propisuje da osuđena lica imaju neograničeno pravo na prepisku (uz određena izuzeća), imaju pravo na mesečnu posetu, koja traje najmanje jedan sat, kao i posetu dece i njihovih supružnika, najmanje jednom u 3 meseca, sa minimalnim trajanjem od tri sata. Osim toga, imaju pravo da telefoniraju.

Što se tiče poziva, Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama²⁰⁴ utvrđuje da osuđenik ima pravo na telefonske razgovore sa članovima uže porodice i drugim licima. Prilikom poseta korektivnim i pritvorskim institucijama, NMST nije primio nijednu žalbu pritvorenika i osuđenika u vezi

Ombudsman ili njegovi zastupnici mogu bez prethodne najave i bez nadzora sudije za prethodni postupak, ili sudije pojedinca ili predsednika veća ili drugih lica koje odredi takav sudija, posećivati i dopisivati se sa pritvorenicima. Pisma pritvorenika upućena Instituciji ombudsmana ne mogu se proveravati. Ombudsman i njegovi predstavnici mogu usmeno ili pismeno poverljivo komunicirati sa pritvorenicima.

U slučaju stranih državljana, njima se nudi mogućnost da pismeno ili usmeno kontaktiraju diplomatsku misiju ili odgovarajuću kancelariju države čiji su državljani.²⁰⁵ Tokom izveštajnog perioda, zbog pandemije COVID-19, KSK je s vremena na vreme bio prinuđen da obustavlja porodične posete, slobodne posete, sastanke sa advokatima odbrane i druge kontakte sa spoljnim svetom. Ograničenje prava na kontakte sa spoljnim svetom nadoknađen je pružanjem drugih vidova komunikacije (SKYPE, porast telefonskih poziva). Nakon poboljšanja situacije, ova prava su vraćena i zatvorenici su ih uživali u potpunosti ili delimično.

S tim u vezi, NMST ponovo naglašava da je pravo na kontakt sa braniocem osnovno pravo lica lišenog slobode, zagarantovano Ustavom zemlje, Zakonikom o krivičnom postupku i međunarodnim standardima o osnovnim ljudskim pravima. Stoga, nadležni organi, čak i u vreme pandemije, moraju da obezbede da se ovaj kontakt nastavi na bezbedan i poverljiv način.

Zdravstvena zaštita u korektivnim i pritvorskim centrima

Član 4. Zakona br. 05/L-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija utvrđuje pravo osuđenih lica da uživaju standarde zdravstvene zaštite koji su dostupni zajednici. Osuđeno lice ima pristup besplatno neophodnim zdravstvenim uslugama.

Broj medicinskog osoblja na svim nivoima je uglavnom bio adekvatan u svim korektivnim i pritvorskim centrima. Zatvorenici se upućuju i u druge javne zdravstvene institucije na preporuku nadležnog lekara.

²⁰² Službeni list Republike Kosovo, Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 37.

²⁰³ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, članovi 62-65.

²⁰⁴ Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama, član 54.

²⁰⁵ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 33, stav 1.

Prostorije u kojima se pružaju medicinske usluge su uglavnom na zadovoljavajućem nivou, osim u Pritvorskom centru u Peći i Pritvorskom centru u Mitrovici. Tokom posete Pritvorskom centru u Mitrovici, NMST je primetio da prostor u kom se pružaju medicinske usluge nije adekvatan za pružanje medicinskih usluga i da ne štiti poverljivost medicinskih usluga. Ministarstvo pravde je zvaničnim pismom obavestilo NMST da je svesno očiglednog nedostatka prostora u ovom centru i da planira renoviranje velikih razmera kako bi se ovi nedostaci izbegli.

Žalbe u vezi sa medicinskim tretmanom

Tokom izveštajnog perioda, NMST je primio žalbe zatvorenika u vezi medicinskog tretmana u korektivnim i pritvorskim centrima. Neke od ovih žalbi su registrovane za dalju istragu. NMST je, u svim slučajevima osim poseta, tražio od Direkcije za zdravstvo zatvora (DZZ) detaljne izveštaje o zdravstvenom tretmanu dotičnih podnosilaca žalbi. NMST ni u jednom slučaju nije utvrdio teže povrede prava na zdravstvenu zaštitu, osim u nekim slučajevima kada zbog prevoza zatvorenik nije odmah upućen na lečenje po preporuci lekara. NMST, tokom godine o kojoj izveštavamo, je kontinuirano obaveštavan od strane DZZ o slučajevima povreda i samopovređivanja, bilo da su slučajevi koji su zadobili povrede, slučajeve povreda koje su naneli jedni drugima ili povreda koje su prouzrokovali korektivni službenici. Sve ove slučajeve analizirao je lekar NMST i na osnovu datih činjenica i pregledanih dosijea dao je preporuke za 17 slučajeva.

Prisustvo mentalno obolelih zatvorenika u korektivnim i pritvorskim centrima

Prisustvo zatvorenika sa mentalnim oboljenjima i dalje predstavlja izazov za pritvorske i korektivne centre, zbog nedostatka kapaciteta za smeštaj osuđenika ove kategorije u odgovarajućim zdravstvenim institucijama. I tokom poseta koje su obavljene 2021. godine, NMST je uočio da zbog nemogućnosti njihovog smeštaja u odgovarajućim ustanovama po preporuci nadležnog lekara, zatvorenici sa ozbiljnim mentalnim oboljenjima i dalje ostaju u pritvorskim i korektivnim centrima.

S tim u vezi, NMST primećuje da je član 43. Zakona br. 05/l-129 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija propisuje: „*Osuđeno lice kojem kazneno popravna ustanova ne može da pruži adekvatno lečenje, šalje se u zatvorsku bolnicu, odgovarajuću psihijatrijsku ustanovu ili u neku drugu zdravstvenu ustanovu*“.

NMST sa žaljenjem primećuje da 19. avgusta 2021. godine osuđenik sa mentalnim problemima izvršio samoubistvo u PCP-u. Osnovni sud u Prištini je 3. jula 2021. godine doneo odluku da se zatvoreniku (sada pokojnom) odredi mera pritvora i da se lice smesti u pritvoru Institutu za sudsku psihijatriju. Zbog nedostatka slobodnih mesta u ISP, osuđeni je smešten u PCP, gde je podvrgnut psihološkoj proceni i po preporuci mu je data psihijatrijska terapija.

NMST smatra da svaka smrt zatvorenika treba da bude predmet temeljne istrage od strane autoriteta kako bi se utvrdilo, između ostalog, uzrok smrti, uključujući faktore koji su doprineli, i da li je smrt mogla biti izbegnuta. NMST pozdravlja činjenicu da je prilikom posete PCP-u nakon vesti o smrti osuđenika primetio da su svi nadležni organi odmah krenuli u istrage po mandatu koji imaju.

NMST je u saradnji sa Savetom Evrope, organizovao okrugle stolove i konferencije na kojima se, zajedno sa nadležnim organima, razgovaralo o izazovima lečenja zatvorenika sa problemima mentalnog zdravlja, kao i o drugim izazovima u pogledu obaveznog psihijatrijskog tretmana.

Tokom ovih sastanaka, učesnici su se saglasili da nadležni organi treba da preduzmu adekvatne mere na postupanju prema zatvorenicima ove kategorije u skladu sa domaćim zakonodavstvom i međunarodnim standardima za osnovna prava zatvorenika. Nadležna ministarstva su na ovim sastancima predstavila svoje planove za pronalaženje adekvatnih rešenja za ovu kategoriju zatvorenika.

Lekarski pregledi za novoprimljene

KST je u svom izveštaju o poseti Kosovu 2015. godine istakao suštinski značaj lekarskih pregleda, posebno u slučaju novoprimljenih zatvorenika ili pritvorenika ne samo za identifikaciju zaraznih bolesti i prevenciju samoubistava, veći kroz doprinos koji se daje u smislu sprečavanja torture kroz pravilnu identifikaciju povreda.²⁰⁶

ZIKS207 i Standardna operativna praksa (u daljem tekstu SOP)²⁰⁸ DZZ-a utvrđuju obavezu novoprimljenog osuđenika da se podvrgne lekarskom pregledu u roku od 24 časa od trenutka prijema. Takve obaveze su određene i međunarodnim aktima za zaštitu prava zatvorenika, kao što su: Mandelina pravila,²⁰⁹ Evropska zatvorska pravila itd.²¹⁰ NMST je tokom izveštajnog perioda, na osnovu izvršenih poseta i izveštaja koje je uputio DZZ, primetio da svi novoprimljeni zatvorenici prolaze lekarske preglede u roku od 24 sata od trenutka prijema.

Poverljivost medicinskih usluga

Poverljivost medicinskih usluga je predviđena SOP-om,²¹¹ koji je odobrilo Ministarstvo zdravlja, uz ZIKS²¹² i sa Administrativnim uputstvom o kućnom redu u korektivnim centrima,²¹³ kao i sa relevantnim međunarodnim aktima o pravima zatvorenika.²¹⁴ I tokom ovog izveštajnog perioda, NMST je, na osnovu intervjua obavljenih sa zatvorenicima i zdravstvenim osobljem, primetio da se ove zdravstvene usluge generalno pružaju pod uslovima koji poštuju poverljivost, odnosno pružaju se bez prisustva popravnih službenika, osim u slučajevima kada je njihovo prisustvo zahteva lekar. Dok medicinskom kartonu zatvorenika ima pristup samo medicinsko osoblje.

Osoblje korektivnih i pritvorskih centara

I tokom perioda o kojem se izveštava, NMST primećuje da u pojedinim korektivnim i pritvorskim centrima postoji nedostatak korektivnog osoblja i socijalnih radnika. Prosečna starost i različita oboljenja nekih korektivnih službenika takođe se navode kao problem za KSK. I pored raspisivanja konkursa za prijem popravnog osoblja, do sada nisu uočene konkretne promene u ovom pogledu.

²⁰⁶ KST, Izveštaj o poseti Kosovu u 2015. godini, objavljen 2016. godine, stav 62. Videti na: <https://rm.coe.int/16806a1efc>

²⁰⁷ Zakon br. 04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija, član 31.

²⁰⁸ Standardna operativna procedura, tačka 1. Vidi na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standard-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf>

²⁰⁹ Mandelina pravila, Pravilo 34. Vidi na: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/GA-RESOLUTION/E_ebook.pdf

²¹⁰ Savet Evrope, Preporuka (2006) 2 Saveta ministara za države članice o evropskim zatvorskim pravilima, tačka 42.1. Videti na: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804c221d>

²¹¹ ²¹⁷ Standardna operativna procedura, tačka 11. Vidi na: <https://msh.rks-gov.net/wp-content/uploads/2013/11/1.-Praktikat-Standard-te-Veprimit-n%C3%AB-DShB.pdf>

²¹² Zakon o izvršenju krivičnih sankcija čl.49

²¹³ Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama, član 25, stav 3.

²¹⁴ Mandelina pravila, Evropska zatvorska pravila, standardi KST i Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloletnika lišenih slobode.

Takođe, NMST je tokom poseta uočio sve veće frustracije korektivnih službenika zbog uslova rada, prisustva u pritvorskim centrima i zatvorenika sa mentalnim problemima (koji po preporuci lekara treba da se leče u adekvatnim zdravstvenim institucijama), niskih plata, kao i nedostatak uniformi i druge opreme kojom, prema njihovim rečima, nisu snabdeveni već nekoliko godina.

NMST smatra da način na koji osoblje percipira kvalitet radnog života i način na koji se prema njima odnosi rukovodstvo i njihove kolege ima značajan uticaj na zatvorsku atmosferu i tretman zatvorenika. Korektivni službenici, koji se na svom radnom mestu osećaju cenjenim, pouzdanim i poštovanim, verovatnije će sprovoditi ove vrednosti na tretman zatvorenika. Povoljni uslovi rada u zatvoru su takođe važni za privlačenje i zadržavanje odgovarajućeg zatvorskog osoblja.

Međunarodni standardi u ovom pogledu su jasni i propisuju da zatvorsko osoblje mora biti imenovano sa punim radnim vremenom, da ima civilni status, da ima adekvatne plate i povoljne beneficije pri zapošljavanju i adekvatne uslove za obavljanje službe. Niske plate, neadekvatni uslovi rada i nedostatak drugih beneficija neophodnih za stimulisanje adekvatnog rada u institucijama kao što su zatvori mogu negativno uticati na motivaciju i obavljanje dužnosti osoblja angažovanog za rad u zatvorima. Pored toga, takva situacija može podstaći korupciju u zatvorima.

Korektivni centri i zatvori su se i u 2021. godini suočili sa dodatnim opterećenjima jer su se pojedini korektivni službenici zarazili COVID-19, ali i zbog dodatnih obaveza koje su izazvale ovu pandemiju.

Centri za tražioce azila

Tokom izveštajnog perioda, NMST je posetio centre za tražioce azila u Maguri, Vranidolu i Mitrovici.²¹⁵ Cilj posete gore pomenutim centrima za smeštaj tražilaca azila je bila da se proceni poštovanje osnovnih prava tražilaca azila od strane autoriteta Republike Kosovo u skladu sa važećim zakonodavstvom Republike Kosovo i međunarodnim standardima o ljudskim pravima sadržanim u Ustavu Republike Kosovo. Centar za tražioce azila u Mitrovici zatvoren je nakon što je u jednom delu izbio požar, dok su tražioci azila transferisani u centar za tražioce azila u Vranidolu.

Tokom poseta NMST je identifikovao da je u Centru za tražioce azila u Maguri bilo 57 tražilaca azila, u Centru za tražioce azila u Mitrovici 55 tražilaca azila, dok je u Centru za tražioce azila u Vranidolu 61.

Svi tražioci azila su izjavili da prema njima dobro i humano postupaju službenici Ministarstva unutrašnjih poslova i Policije Kosova. Pored toga, NMST je uočio veoma prijateljsku i interaktivnu komunikaciju između tražilaca azila i policajaca i pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova.

²¹⁵ Izveštaj sa preporukama za posete Centrima za tražioce azila u Magurama, Mitrovici i Vranidolu, objavljen 23. februara 2021. godine. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/02/23/raport-i-mekanism-kombetar-per-parandalimin-e-tortures-per-vizitat-ne-kendrat-e-azilkerkiren/>.

NMST, tokom grupnih i individualnih intervjuja, nije primio nijednu žalbu tražilaca azila u vezi sa pravom na vršenje verskih obreda u centru pojedinačno ili grupno. Međutim, primio je i istražio dve žalbe lica koja traže međunarodnu zaštitu.²¹⁶

U pogledu medicinskih usluga, pružaju ih najbliži Centar porodične medicine i Univerzitetski klinički centar Kosova. NMST nije primio žalbe tražilaca azila u vezi sa medicinskim uslugama, naprotiv, tražioci azila su izjavili da se neophodne usluge pružaju u najkraćem mogućem roku.

Pritvorski centar za strance

Tokom perioda o kojem se izveštava, NMST je izvršio opštu posetu Centru za zadržavanje stranaca (u daljem tekstu CZS) u Vranidolu.²¹⁷ U pogledu međunarodnih standarda ljudskih prava, pritvor (slanje stranca u pritvor) trebalo bi da bude poslednja mera koju sprovode autoriteti jedne države da stranca uklone sa teritorije koja je predmet prisilnog vraćanja. NMST primećuje da Zakon 04/L-219 o strancima Republike Kosovo predviđa da druge alternativne mere imaju prioritet nad slanjem stranca u pritvor.

Takođe, KST, u standardima utvrđenim 2017. godine, predviđa da pritvor stranca perama zakonu o strancima treba da bude zadnja mera i da se drugim alternativnim merama treba dati prednost.

U pogledu tretmana, NMST nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih lica na fizičko maltretiranje, prekomernu upotrebu fizičke sile ili ponašanje službenika bezbednosti i CZS-a, koje ne bi bilo u skladu sa poštovanjem njihovog dostojanstva.

Tokom posete NMST-a izvršena je provera matičnih knjiga i dosijea stranih lica smeštenih u ovom Centru. U januaru 2021. godine identifikovan je 1 slučaj pokušaja samoubistva. Na osnovu zdravstvenih kartona, 8 stranaca je bilo na psihijatrijskoj terapiji i teško ih je upravljati, pa NMST ohrabruje nadležne institucije da pored povećanja broja zaposlenih u CZS, treba angažovati najmanje jednu medicinsku sestru/tehničara, po preporuci NMST-a u Izveštaju sa preporukama tokom 2018, 2019. godine.²¹⁸

Na osnovu pomenutih nalaza, NMST je ponovo preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da CZS ima na raspolaganju najmanje jednu medicinsku sestru/tehničara, koja će deliti terapiju i brinuti o medicinskoj dokumentaciji stranaca u centru.

NMST primećuje da se CZS takođe suočava sa ozbiljnim nedostatkom osoblja osim zdravstvenog. Tokom posete NMST-a, CZS je imao na raspolaganju samo direktora Centra, koji je izvršavao sve poslove. S tim u vezi, NMST se 3. februara 2021. godine sastao sa direktorom DDAM-a, kome je izrazio zabrinutost koja se smatra ozbiljnom u pogledu funkcionisanja predmetnog centra.

NMST je 21. decembra 2021. godine zatražio od Odeljenja za državljanstvo i azil (MUP) da obavesti da li je tokom izveštajnog perioda organizovano regrutovanje osoblja u centrima za

²¹⁶ Predmet Anr.141 / 2021 UI protiv Osnovnog suda u Prištini i. Slučaj Anr.733 / 2020 MK protiv Ministarstva unutrašnjih poslova, koji predmeti su okončani i Ombudsman je prekinuo istragu nakon što su predmeti rešeni u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe.

²¹⁷ NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu Pritvorskom centru za strance u Vranidolu, objavljen 14. aprila 2021. godine. Vidi u: <https://oik-rks.org/2021/04/29/raport-i-MKP-per-viziten-ne-kendren-embajtjes-per-te-hruar-ne-vranidoll/>.

²¹⁸ Na istom mestu.

azil i zadržavanje. Odeljenje za državljanstvo i azil je 21. decembra 2021. godine obavestilo NMST da je u CZS angažovan jedan službenik, dok u centrima za tražioce azila nije bilo novog regrutovanja.

Tokom poseta NMST-a, primećeno je da poslove bezbednosti u centru obavlja Jedinica za bezbednost Policije Kosova koja nije obučena za rad sa stranim licima lišenim slobode. S tim u vezi, NMST napominje da standardi NMST-a predviđaju da osoblje obezbeđenja u centrima za pritvor za strance treba da bude pažljivo odabrano i da ima odgovarajuću obuku za rad sa ovom kategorijom.

Praćenje operacija prinudnog povratka vazдушnim linijama

Tokom izveštajnog perioda, NMST je na Međunarodnom aerodromu Priština pratio operaciju prinudnog vraćanja državljanina Republike Kosovo od strane švajcarskih vlasti. Ovo praćenje je zasnovano na Memorandumu o razumevanju potpisanom između Institucije ombudsmana i Švajcarske nacionalne komisije za sprečavanje torture.²¹⁹ Prilikom praćenja pomenutih operacija, NMST je primetio da su policijski organi Republike Kosovo postupali sa prinudno vraćenim povratnicima na human i korektan način. Pored toga, NMST je naišao na punu saradnju kosovske policije tokom sprovođenja ovih operacija.

Institucije za mentalno zdravlje i socijalnu zaštitu

Tokom izveštajnog perioda, NMST je posetio Kosovski institut za sudsku psihijatriju (u daljem tekstu KISP), Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu Psihijatrijske klinike (u daljem tekstu: HIPN), Dom za integraciju u zajednici u Prizrenu i Peći (DIZ) Dom zasnovan na zajednici u Dečanima (DZZ), i Dom za stare i bez porodične nege u Đurakovcu.

Takođe, tokom istraživanja o uticaju COVID-a 19 na mentalno zdravlje, u svim centrima za mentalno zdravlje sprovedeni su upitnici, kojima su direktno intervjuisani štićenici domova za integraciju zajednice (DIZ), gde su dobijene informacije o njihovom lečenju i životu u rezidencijalnim institucijama.

Cilj posete je bila procena stanja u predmetnim institucijama, upravljanje situacijom tokom pandemije, napredak nadležnih organa u sprovođenju preporuka NMST-a, dostavljenih kroz prethodne izveštaje sa preporukama.

Kosovski institut za sudsku psihijatriju

Kosovski institut za sudsku psihijatriju (KISP) otvoren je u avgustu 2014. Trenutno je pod upravom Univerzitetske kliničke bolničke službe Kosova (UKBSK). U skladu sa Zakonom o mentalnom zdravlju, KISP je organizaciona jedinica UKBSK-a. Prema važećem zakonu, KISP pruža usluge tercijarnog nivoa za celu zemlju (jedini na Kosovu).²²⁰ Relevantna zakonska osnova se nalazi u Krivičnom zakoniku Republike Kosovo, u Zakoniku o krivičnom postupku, u Zakonu o izvršenju krivičnih sankcija i u Zakonu o mentalnom zdravlju.

²¹⁹ Memorandum o razumevanju između Institucije Ombudsmana i Švajcarske nacionalne komisije za sprečavanje torture za praćenje operacija prinudnog povratka, potpisan 24. aprila 2019. Više pogledajte: <https://www.oik-rks.org/2019/04/25/nenshkruhet-memorandumi-i-mirekuptimit-nemes-te-zvices-dhe-kosoves-per-parandalim-te-tortures-dhe-monitorim-prisilno-zajednicko-povratak-operacije-silom/>

²²⁰ Zakon br. 05 / L-025 o mentalnom zdravlju, član 13, stav 1.2.

U KISP su smeštena lica koja su počinila krivično delo u stanju mentalne nesposobnosti ili bitno smanjene uračunljivosti, na koja se primenjuje naredba nadležnog suda za prinudno psihijatrijsko lečenje, kao i lica koja podležu nalogu suda za psihijatrijsku procenu sa zadržavanjem u zdravstvenoj instituciji.

Tokom perioda o kome se izveštava, NMST je posetio Kosovski institut za sudsku psihijatriju (KISP) 17. juna 2021. Tokom posete KISP-u i Odeljenju za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu (OHIPN) Psihijatrijske klinike, uz podršku Saveta Evrope (SE) i psihijatar se pridružio timu NMST-a.

Kapacitet ove ustanove je 36 kreveta (po 12 kreveta na svakom odeljenju). KISP se sastoji od odeljenja A (prijemni/ambulantni pacijenti); Odeljenje B (obavezno psihijatrijsko lečenje); Odeljenje C (psihijatrijsko veštačenje); i Odeljenje D resocijalizacije. Na Odeljenju C smešteni su pacijenti koje dovodi KSK, koji su zadržani, kada sud zahteva procenu psihičkog stanja (psihijatrijsko veštačenje), ili osuđena lica, koja se dovode na lečenje u zatvor. Na Odeljenju B smešteni su pacijenti kojima je sud izrekao meru obaveznog psihijatrijskog lečenja sa zadržavanjem u instituciji.

Tretman

NMST je tokom posete intervjuisao prisutne pacijente i nije dobio nikakve žalbe na zlostavljanje. Takođe, NMST nije primetio znakove fizičkog nasilja kod pacijenata. Štaviše, NMST je primetio dobre i interaktivne odnose između pacijenata i osoblja KISP-a.

Incidenti između pacijenata

Tokom posete, NMST je primetio da je u poslednja tri meseca na Odeljenju B došlo do incidenta (tuča između dva pacijenta) kojim je upravljalo osoblje. Tokom pandemije bio je veliki broj pacijenata i jedan od pacijenata (sada pokojni) je smatran problematičnijim jer je neprikladno ponašanje često uznemiravalo druge pacijente. Tokom izveštajnog perioda, od januara do trenutka posete NMST-a (jun 2021.), dogodila su se 3 incidenta. Čak i kroz ovaj izveštaj, NMST ponavlja obavezu institucije da pruži adekvatnu negu i zaštitu osobama na lečenju. NMST smatra da je veoma neophodno organizovati obuke za svo osoblje, o načinima upravljanja problemom nasilja između pacijenata.

Uslovi smeštaja

Materijalni i higijenski uslovi u KISP-u su generalno dobri. Bolesničke sobe imaju po dva kreveta, imaju odgovarajuću ventilaciju i pacijenti imaju pristup prirodnom svetlu, bolesničke sobe imaju ormare, ali su oštećeni i ne mogu se zatvoriti. NMST smatra da nadležni organi treba da preduzmu adekvatne mere kako bi se izbegao ovaj nedostatak. Tu je i prostor za dnevni boravak, opremljen stolicama, TV-om, igricama (šah) i odgovarajući prostor za kuhinju.

Privatnost u tuševima i toaletima bila je adekvatna jer su vrata toaleta bila prekrivena zavesama. Tokom posete, NMST je napomenuo da KISP nema posebno odeljenje za pacijente žene i maloletnike. NMST, takođe kroz ovaj izveštaj, ponavlja da nadležni organi treba da preduzmu konkretne korake kako bi se izbegao ovaj nedostatak.

Prema poslednjem saopštenju direktora KISP (septembra 2021. godine), kapacitet KISP-a sa ukupno 24 kreveta za obavezno lečenje sa zadržavanjem bio je 100% pun. Za psihijatrijski pregled je na raspolaganju 12 kreveta.

Takođe, izazov za pravilno funkcionisanje institucije je i tretman lica koja su korisnici opojnih supstanci.

Dodatni problem predstavlja i nepromena mere od strane nadležnog suda, uprkos ostvarenju ciljeva za tretman tih slučajeva. Prema rečima direktora KISP-a, oni su za 7 pacijenata zatražili promenu mere, ali nisu dobili odgovor od suda.

Jedan od problema na koji je ukazano je i zakonski staratelj, jer često nije jasno ko je staratelj lica koje je sudskom odlukom prihvaćeno, a u odluci nije određen zakonski staratelj, to je problem za lekare. tokom lečenja i da institucija ne zna sa kim da održava kontakt o stanju pacijenta.

Tretman i aktivnosti

U KISP-u, pored procene i tretmana lekovima, nude se i psiho-socijalne aktivnosti. Psihosocijalni tretman se sastoji od aktivnosti kao što su: igre, gledanje TV-a, crtanja, svakodnevni izlasci u okviru institucije (na šetalištu KISP-a), individualne seanse sa psihologom itd. Raspored dnevnih aktivnosti postavljen je na vidnim mestima, ali je ovaj raspored ujednačen.

Tokom posete, NMST je primetio da je tretman u suštini bio farmakoterapija i da mu nedostaju strukturisane terapeutske aktivnosti. Štaviše, NMST je primetio da su neki pacijenti imali individualne planove lečenja, ali nisu bili sistematski izrađeni. Ovaj nalaz je takođe naglašen u poslednjem Izveštaju KST-a o Kosovu.²²¹

Osoblje KISP-a

U KISP trenutno radi 43 zaposlena, pored direktora (neuropsihijatra) radi i 6 psihijatar, 2 psihologa, 22 medicinske sestre, 2 socijalna radnika, te administrativno osoblje, kuhinjsko osoblje i obezbeđenje. Osoblje je u početku imalo osnovnu obuku – hvatanje/kontrola za upravljanje teškim slučajevima, ali nije održan kontinuitet obuke ove prirode kako bi osoblje bilo u stanju da ispuni zadatke.

Što se tiče osoblja obezbeđenja u KISP-u, i u Odeljenju za hitnu i psihijatrijsku intenzivnu negu (u daljem tekstu HPIN), situacija ostaje ista, od nalaza najnovijeg izveštaja NMST-a, dostavljenog 2018. godine.²²² Izveštaj naglašava nalaze da osoblje obezbeđenja pomaže medicinskom osoblju u upravljanju kriznim situacijama i da nije obezbedilo odgovarajuću obuku za rad sa ovom kategorijom pacijenata.

Napredak u sprovođenju preporuka NMST-a

NMST je kroz obavljene posete i zvaničnu komunikaciju sa nadležnim organima uočio da do sada nije izvršen značajniji napredak u sprovođenju preporuka upućenih kroz izveštaj sa preporukama za posetu KISP-u, objavljenog 8. avgusta 2018. godine.

Međutim, NMST je krajem 2021. godine, na osnovu službenih informacija koje je objavila Korektivna služba Kosova i informacija koje je dostavilo Odeljenje za zdravstvo zatvora, primetio da su preduzete određene radnje kako bi se izbegli određeni nedostaci u tretmanu

²²¹ KST, Izveštaj o poseti Kosovu 2020, objavljen u oktobru 2021, stav 154. Vidi u: [https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-](https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo)

²²² Vidi izveštaj, <https://oik-rks.org/2018/08/28/raporti-nga-vizita-ne-institutin-e-psikiatrise-forenzike/>

zatvorenika sa mentalnim poremećajima, u cilju izgradnje kapaciteta u postojećim institucijama i adaptacije odeljenja u KCD-u, kao i angažovanja odgovarajućeg osoblja.

Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu

Tokom izveštajnog perioda, NMST je 16. juna 2021. godine posetio Odeljenje za hitnu i intenzivnu psihijatrijsku negu (HIPN), koje funkcioniše u okviru Psihijatrijske klinike Univerzitetskog kliničkog centra Kosova.

U skladu sa Zakonom o zdravstvu, člana 13. Zakona o mentalnom zdravlju Republike Kosovo i članom 6. Statuta UKBSK-a, Psihijatrijska klinika je organizaciona jedinica UKBSK-a. Prema zakonu na snazi, HIPN pruža usluge tercijalnog nivoa za celu zemlju (jedina klinika na Kosovu), ali je u obavezi da pruža usluge sekundarnog nivoa za region Prištine, u nedostatku opšte bolnice.

HIPN je zatvorena jedinica i funkcioniše u okviru Psihijatrijske klinike. Starost smeštenih pacijenata je obično od 16-65 godina. Na ovom odeljenju se tretiraju slučajevi raznih psihotičnih poremećaja, bipolarnih poremećaja i poremećaja ličnosti, koji se ne mogu lečiti na drugim odeljenjima. Ovo odeljenje je jedino na celoj teritoriji Kosova. U drugim regionalnim bolnicama, na psihijatrijskim odeljenjima, ne funkcionišu posebne prostorije u kojima se leče hitni slučajevi. Takvi slučajevi iz celog Kosova dovode se na odeljenje HIPN-a Psihijatrijske klinike u Prištini.

NMST i kroz ovaj izveštaj smatra da bi psihijatrijska odeljenja u drugim regionalnim bolnicama trebalo da aktiviraju posebne prostorije za lečenje hitnih stanja. NMST, kroz izveštaj sa preporukama u 2018²²³ preporučio je nadležnim organima aktiviranje ovih posebnih prostorija za tretiranje urgentnih slučajeva, ali situacija je ista i ova preporuka još nije sprovedena.

Uslovi smeštaja i tretman u odeljenju za hitnu i psihijatrijsku i intenzivnu negu

Kapacitet ovog odeljenja je 14 kreveta, dok je odeljenje podeljeno na dva krila: 7 kreveta za muškarce i 7 kreveta za žene. NMST je uočio da uslovi smeštaja ne zadovoljavaju standarde za smeštaj pacijenata ove kategorije, nije izvršeno renoviranje na osnovu preporuka datih 2018. godine.

Tokom posete NMST-a, juna 2021. godine, bila su prisutna 4 pacijenta. NMST je intervjuisao dvojicu i nije primio nijednu žalbu na fizičko maltretiranje ili nedolično ponašanje osoblja, dok su druga dvojica bila u samicama, sa kojima zbog njihovog stanja nije bilo moguće obaviti razgovore.

NMST takođe primećuje da je KST u svom izveštaju o poseti Kosovu, objavljenom u oktobru 2021. godine, preporučio nadležnim organima da preduzmu konkretne korake kako bi se izbegli nedostaci identifikovani u pogledu uslova smeštaja.²²⁴

²²³ NMST, Izveštaj sa preporukama za posetu Psihijatrijskoj klinici u Prištini, objavljen 26.10.2018. Vidi u: <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-klinikenskiatrike-ne-qkuk/>.

²²⁴ KST, Izveštaj o poseti Republici Kosovo, objavljen u oktobru 2021, stavovi 124 i 125. Vidi u: https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo

Tokom poseta ovom odeljenju, NMST je primetio da je glavni tretman lekovima. Snabdevanje lekovima je bilo zadovoljavajuće. Međutim, NMST je primetio da psiho-socijalne aktivnosti nisu dovoljne. NMST je primetio da nedostaje multidisciplinarni tim, kao što su: psiholog, socijalni radnik, radni terapeut i individualni plan lečenja. NMST smatra da autoriteti i institucije treba da obezbede neophodnu raznovrsnost psihosocijalnih stručnjaka kao preduslov za odgovarajući tretman pacijenata.

Pacijente ovde uglavnom dovode članovi porodice ili policija i to su pacijenti koji su smešteni protiv njihove volje. NMST je napomenuo da nadležni sud nije obavešten o prijemu pacijenta na nedobrovoljni tretman.

NMST je tokom izveštajnog perioda, primetio da se ovaj zakonski kriterijum ne sprovodi, pa se nadležni sud ne obaveštava kako je to zakonom utvrđeno. Štaviše, ovo nesprovođenje zakona se nastavlja godinama, a pored NMST-a, ovu situaciju je sa zabrinutošću konstatovao i KST u izveštaju o poseti Kosovu 2007, 2010, 2015. i nedavno u izveštaju o poseti Kosovu objavljena u oktobru 2021.²²⁵ U svim ovim izveštajima, ovaj Komitet je izrazio ozbiljnu zabrinutost zbog nesprovođenja odgovarajućeg zakona po ovoj tački.

Sredstva ograničavanja

HIPN ne koristi mehaničko ograničavanje, već samo meru izolacije i hemijsko ograničavanje. NMST je tokom posete primetio da se u kartotekama pacijenata nalaze ocene tri lekara, anamneza, istorijat bolesti, formular za smeštaj u sobe za izolaciju, zahtev za hospitalizaciju, ali ne postoji saglasnost za lečenje i nema informisanog odobrenja.

NMST smatra da sve dok odeljenje koristi meru izolacije, ovo sredstvo za ograničavanje treba da bude predmet detaljne politike za pacijente koji su smešteni u sobe za izolaciju, koja treba da sadrži informacije o situacijama u kojima se izolacija može koristiti, nameranim ciljevima, trajanje i potreba za redovnim preispitivanjem odluke o izolaciji, postojanje istinskih ljudskih kontakata, potreba da osoblje bude posebno budno.

NMST je primetio da odeljenje nema poseban registar za lica koja se nalaze u izolaciji. Stoga, NMST konstatuje da još nije sprovedena preporuka za uspostavljanje ovakvog registra, koja je upućena nadležnim organima kroz izveštaj sa preporukama objavljenim 26. oktobra 2018.²²⁶

Čak je i KST, u izveštaju o poseti Kosovu 2020. godine, objavljenom u oktobru 2021. godine, primetio da je izolacija pacijenata bila uobičajena praksa kombinovana sa prinudnim davanjem lekova. KST je naglasio da upotreba mera ograničavanja treba da bude predmet sveobuhvatne politike i poslao je niz konkretnih preporuka u vezi sa tim.

Kontakt sa spoljnim svetom

Zbog izbijanja pandemije COVID-19, a na osnovu odluka nadležnih organa kojima se predviđaju mere za sprečavanje COVID-19, posete su obustavljene, osim u veoma

²²⁵ Evropski komitet za sprečavanje torture (CPT), Izveštaj o poseti Kosovu 2007. godine, stav 131, objavljen 2009. Videti: <https://rm.coe.int/168069727c>. Izveštaj KST-a o poseti Kosovu 2010. godine, stav 88, objavljen 2011. Videti: <https://rm.coe.int/16806972c7>. Izveštaj KST-a o poseti Kosovu 2015. godine, stav 111, objavljen 2016. Videti: <https://rm.coe.int/16806a1efc>. Izveštaj KST-a o poslednjoj poseti Kosovu 2020. godine, objavljen u oktobru 2021. godine, stavovi 142, 143. Videti: [https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo-](https://www.coe.int/en/web/cpt/kosovo/-/asset_publisher/WsovygSd8qFK/content/council-of-europe-anti-torture-committee-publishes-report-on-kosovo)

²²⁶ Na istom mestu <https://www.oik-rks.org/2018/10/29/raport-me-rekomandime-lidhur-me-viziten-ne-klinikene-pskiatrike-ne-qkuk/>.

specifičnim slučajevima, gde je poseta trajala 5 minuta, ali u udaljenosti, ali to se dešavalo veoma retko. Tokom pandemije povećan je broj telefonskih poziva. Standardi KST-a u vezi sa prinudnim lečenjem naglašavaju da je kontakt pacijenta sa spoljnim svetom neophodan ne samo u smislu prevencije zlostavljanja, već i sa terapeutske tačke gledišta.

Pacijenti treba da budu u mogućnosti da šalju i primaju prepisku, pristupe telefonu i primaju posete porodice i prijatelja. Direktor klinike treba da ograniče izlaske i druge psihosocijalne aktivnosti, u skladu sa situacijom sa COVID-19 i preporukama nadležnih organa. Ovo ograničenje ni na koji način ne bi trebalo da bude princip i trebalo bi da bude predmet povremenog pregleda.

Centri za mentalno zdravlje i domovi za integraciju u zajednici

Važeće zakonodavstvo za ove institucije nalazi se u Zakonu br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju i u Administrativnom uputstvu (u zdravstvu) br. 07/2009 o Stručnoj službi za mentalno zdravlje u Republici Kosovo.

Na osnovu odredbi pomenutih zakonskih akata, Dom za integraciju u zajednici (DIZ) pruža zdravstvenu zaštitu u funkciji rehabilitacije i socijalne reintegracije pacijenata obolelih od bolesti i hroničnih poremećaja mentalnog zdravlja.²²⁷

Postoje centri za mentalno zdravlje (CMZ) u različitim gradovima kao što su Priština, Đakovica, Podujevo, Prizren, Peć, Gnjilane, Uroševac, Mitrovica. U CMZ-u rad je organizovan na dva načina: u internom, gde se psihosocijalne aktivnosti odvijaju unutar Centra, dobijate besplatnu terapiju lekovima, a u onome što na terenu radi mobilni tim centra koji pokriva regionu grada u kojima se nalazi CMZ. Ove posete mobilnog tima vrše se u cilju psihosocijalne podrške, pružanja redovne terapije i istovremeno pružanja podrške porodici.

U okviru centara za mentalno zdravlje nalaze se i domovi za integraciju zajednice (DIZ), u svakom gradu na Kosovu. Ove kuće su stambene i svaka ima kapacitet za 10 stanovnika, osim DIZ Mitrovica koji ima kapacitet za 20 stanovnika. Domovi za integraciju u zajednici pružaju dugoročnu zdravstvenu negu za rehabilitaciju i socijalnu reintegraciju klijenata sa hroničnim psihijatrijskim bolestima i poremećajima.

U okviru istraživanja ombudsmana o uticaju Covid-a 19 na mentalno zdravlje, predstavnik NMST je posetio sve centre za mentalno zdravlje na Kosovu i domove za integraciju zajednica, obavio intervju sa štićenicima, povezanim zdravstvenim osobljem, o lečenju pacijenata tokom pandemije. Intervjui su obavljani tokom juna i jula 2021. godine.

²²⁷ Administrativno uputstvo (u zdravstvu) br. 07/2009 o Stručnoj službi za mentalno zdravlje u Republici Kosovo, član 9 stav 1.

VI. Stavovi Ombudsmana o osnovnim pravima i slobodama izneti u izveštajima o predmetima koji su istraženi tokom 2021. godine

LJUDSKO DOSTOJANSTVO, PRAVO NA ŽIVOT, ZDRAVSTVENU I SOCIJALNU ZAŠTITU I JEDNAKOST PRED ZAKONOM

Uticaj pandemije COVID-19 na javno zdravlje

Izveštaj analizira i uticaj pandemije na javno zdravlje i rad zdravstvenih institucija u ovom periodu. Uprkos činjenici da je MZ izradilo plan za pripravnost i reagovanje na COVID-19 i da je Vlada izdvojila dodatna sredstva, bilo je poteškoća i kašnjenja u nabavci zaštitne opreme, testova, lekova, respiratora i drugog neophodnog materijala.

Na osnovu informacija zdravstvenih ustanova, sindikalnih organizacija i građana, ombudsman ocenjuje da postoje nedostaci u zdravstvenom sistemu zbog niskog budžetskog doprinosa zdravstvu, nesprovođenja zakona i politika, nepostojanja koordinacije među sektorima, praćenja nedovoljnih i nedostatnih odgovornosti.

Fokus na sprečavanju i lečenju pacijenata sa COVID-19, između ostalog, ostavio je po strani mnoge građane koji su imali zdravstvene potrebe druge prirode, uključujući i hronične, što je donelo mnoge izazove zdravstvenim institucijama, zdravstvenom osoblju, kao i uticalo je na budžet ljudi zaraženih COVID-19 i njihovih porodica.

Mentalno zdravlje i uticaj pandemije COVID-19

U pogledu mentalnog zdravlja, prvi efekti pandemije primećeni su u mnogim zemljama sveta, uključujući i Kosovo. Socijalna izolacija, nedostatak slobodnog kretanja, gubitak posla, ekonomski problemi, gubitak članova porodice, broj umrlih uopšte, strah od infekcije, itd., sve ovo je direktno uticalo na mentalno zdravlje uopšte. Od početka pandemije stručnjaci iz celog sveta iznosili su stavove o mogućim negativnim efektima pandemije na usluge mentalnog zdravlja i podizali svest o potrebi rešavanja pitanja mentalnog zdravlja, a samim tim i pitanja ugrožavanja/ignorisanje prava osoba sa mentalnim poremećajima.

U medijskim izveštajima se navodi da je pandemija poremetila pružanje usluga mentalnog zdravlja tako što je mnogim ljudima oduzela potrebnu podršku. Konstatovano je i da i pored sve veće potražnje za podrškom mentalnom zdravlju, Ministarstvo nije izdvajalo dodatna sredstva za usluge mentalnog zdravlja jer, prema rečima portparola ovog ministarstva, budžet za mentalno zdravlje postoji. Poznato je da se na Kosovu samo 2% zdravstvenog budžeta troši na usluge mentalnog zdravlja, što je opet niže od proseka EU od 4%.

Nasilje u porodici tokom pandemije COVID-19 na Kosovu

Preduzimanjem mera za sprečavanje COVID-19 povećan je broj slučajeva nasilja u porodici. Ove mere su otežale institucionalni rad na sprečavanju, lečenju i brizi o ugroženim grupama, kao što su žrtve nasilja u porodici. Prema informacijama koje je dostavila policija, pokazalo se da su slučajevi nasilja u porodici tokom pandemije povećani, jasno je da je u 2020. godini došlo do porasta broja slučajeva nasilja u porodici u odnosu na 2019. Tokom 2019. godine, prema informacijama registrovano je 1915 slučajeva, dok je u 2020. godini u policiji registrovano 2069 slučajeva nasilja u porodici. Dok je do maja 2021. godine u Kosovskoj policiji registrovano 897 slučajeva nasilja u porodici. Ova statistika pokazuje da su tokom 2020. godine, tokom pandemije, prijavljena 154 slučaja nasilja u porodici više nego 2019.

Evidentna je redovna nekoordinacija prihvatilišta sa drugim institucijama: sa CSR, zaštitnikom žrtava i sudova zbog skraćenog radnog vremena tokom pandemije.

Ombudsman ocenjuje da su među glavnim izazovima tokom perioda pandemije mart-septembar 2020. bili: povećanje broja slučajeva nasilja u porodici, zaraze osoblja, nedostatak finansijskog upravljanja za slučajeve nasilja u porodici, mali broj osoblja, izolacija tokom pandemije, što je onemogućavalo kretanje i prijavljivanje slučajeva nasilja u porodici tokom pandemije COVID-19, kao i nedostatak saradnje između institucija koje deluju prilikom prikazivanja slučajeva nasilja u porodici od strane žrtava.

Prava nevećinskih zajednica i uticaj pandemije COVID-19

Informisanje nevećinskih zajednica o pandemiji COVID-19

Tačno, pouzdano i blagovremeno objavljivanje informacija o epidemiološkoj situaciji i merama koje preduzimaju organi javne vlasti za sprečavanje širenja virusa pandemije COVID-19, na službenim jezicima i na službenim jezicima na nivou opština, ima direktan uticaj na sprečavanje širenja pandemije na građane zemlje, bez razlike. Pravovremeno dobijanje informacija je faktor koji omogućava građanima i službenicima da svoje ponašanje organizuju u skladu sa javnim interesom i zakonskim pravilima u vezi sa pandemijom. S tim u vezi, a u situaciji pandemije, glavnu ulogu i posebnu odgovornost za davanje pravovremenih, tačnih i pouzdanih informacija javnosti imaju organi javne vlasti, a posebno oni čije su funkcije vezane za javno zdravlje, medija i profesionalnih novinara. Objavom tromesečnog vanrednog stanja javnog zdravlja, sredinom marta 2020. godine, Vlada Republike Kosovo je odobrila hitne mere u cilju sprečavanja širenja virusa.

U komunikaciji predstavnika ombudsmana sa predstavnicima nevećinskih zajednica na Kosovu: Srbima, Bošnjacima, Gorancima, Hrvatima, Turcima i Romima, on je ukazao da je glavni problem sa kojim su se suočili tokom vanredne situacije u javnom zdravlju nemogućnost da na vreme dobiju informacije. Ističući da je pitanje prevođenja na jezike nevećinskih zajednica opšte i aktuelno pitanje i da nije izolovan fenomen perioda pandemije.

Povodom žalbe u vezi propusta Ministarstva zdravlja (MZ) i Nacionalnog instituta za javno zdravlje Kosova (NIJZK) da obaveste građane na srpskom jeziku o pandemiji, putem svoje zvanične internet stranice,²²⁸ Ombudsman je, u skladu sa članom 5. stav 1. Ustava i Zakona br. 02/L-37 o upotrebi jezika, preporučio MZ i NIJZK da obaveštavaju građane i javnost preko svojih veb stranica na oba službena jezika Republike Kosovo.²²⁹ U odgovoru primljenom od NIJZK i MZ, 15. aprila 2020. godine, odnosno 17. aprila 2020. godine, IO je obavještena: njihova komunikacija se vrši na oba službena jezika; u medijskoj komunikaciji odgovaraju na srpskom kad god se postavljaju pitanja na ovom jeziku; njihove društvene mreže/Facebook profil sadrže informacije na albanskom, srpskom i engleskom jeziku i trude se da informacije o COVID-19 budu na službenim jezicima.²³⁰ Iz odgovora se shvatilo da se zbog hitne situacije pandemije vlasti suočavaju sa nedostatkom dovoljnih prevodilačkih kapaciteta. Međutim, nakon preporuke IO, došlo je do poboljšanja u prevodima.

Ekonomska pomoć – procedure za pristup hitnom fiskalnom paketu

Vlada Republike Kosovo, u cilju ublažavanja ekonomskih posledica COVID-19, 3. aprila 2020. godine usvojila je Operativni plan za hitni fiskalni paket (HFP), meru koja bi koristila

²²⁸ Žalba br. 250 / 2020, Z. V. protiv Ministarstva zdravlja i Instituta za javno zdravlje Kosova, od 15. aprila 2020. godine.

²²⁹ Na istom mestu.

²³⁰ Odsek za javne komunikacije, Ministarstvo zdravlja Republike Kosovo, Ref. br. 280/2020, od 17.04.2020. godine, i odgovor na Žalbu br. 250/2021, Institut za javno zdravlje Kosova, od 15.4.2021.

korisnicima prema strogim kriterijumima i procedurama.²³¹ Pripadnici nevećinskih zajednica, koji ne govore i/ili ne razumeju službene jezike, kasno su dobili informaciju. Objavljivanje informacija na zvaničnim stranicama Ministarstva finansija i transfera (MFT) i Agencije za zapošljavanje bio je prevod koji nije bio kvalitetan. Takođe, očekivalo se da se aplikacije za pomoć popunjavaju i predaju lično ili putem online elektronskog formata, ali zbog problema sa delimičnim prevodom, nedostatka elektronske opreme ili nedostatka e-obrazovanja građani su se često lično obraćali centrima za socijalni rad (CSR)²³² stvarajući tako nepotrebne gužve i redove koji su takođe predstavljali potencijalno okruženje za infekciju virusom.

Ministarstvo finansija i transfera, u odgovoru Ombudsmanu objasnilo je 15 opštih mera HFP-a: Mera 1 – koja ima za cilj da udvostruči prihode za korisnike socijalne pomoći do 80 evra za dva (2) meseca;²³³ Mera 2 – koja ima za cilj da obezbedi dodatni doprinos od 30 evra za korisnike socijalne pomoći do 100 evra za tri (3) meseca; i Mera 15 – koja ima za cilj da pomogne kategorijama građana/porodice bez finansijskih prihoda, koji takođe nisu korisnici socijalne šeme i žive u teškoj socijalnoj situaciji.²³⁴ O zabrinutostima da su slabo širenje informacija nevećinskim zajednicama i neadekvatan prevod informacija mogli uticati na željeni uticaj HFP, MFT je objasnio da su manjinske zajednice bile korisnici HFP i da je finansijska pomoć postigla svoje efekte. Dalje su objasnili... *od ukupnog iznosa mere 15. Opština Leposavić je imala 2,5% koristi iako ima 0,9% porodica u redovnoj šemi socijalne pomoći” i „Opština Klokot je dobila 0,5% od ukupnog iznosa mere 15, dok su porodice u šemi socijalne pomoći potpuno iste, 0,5% ukupne socijalne šeme.”*²³⁵

Ombudsman ocenjuje pozitivnim pristup Vlade, koja je kroz Meru 9 HFP izdvojila 2.000.000 evra za posebna sredstva za inicijative i projekte koji imaju za cilj poboljšanje života nevećinskih zajednica pogođenih vanrednim stanjem javnog zdravlja. Mera je sprovedena preko Kancelarije za zajednice, u okviru Kabineta premijera.²³⁶ Ova pomoć je podeljena u tri aranžmana: 900.000 evra je dodeljeno organizacijama sektora civilnog društva (NVO) kroz projekte distribucije paketa hrane i higijene za ugrožene socijalne porodice širom Kosova; 800.000 evra dodeljeno je kao pomoć malim preduzećima; a za pomoć osobama sa posebnim potrebama izdvojeno je 300.000 evra. Prema informacijama iz IO, dobijenim direktno od Kancelarije za zajednice u okviru KP, ova pomoć je u potpunosti sprovedena.²³⁷

Poteškoće u poštovanju procedura za apliciranje HFP paketa pomoći uglavnom pogađaju pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana, zbog niskog nivoa e-obrazovanja, nedostatka elektronske opreme (pametni telefoni, računari, itd.), nedostatka identifikacione dokumentacije, kao i loš pristup informacijama i uslugama za ugrožena lica i porodice u društvu.

²³¹ Odluka 31/2020 Ministarstva finansija i transfera, od 3.4.2020, kojim je odobren Operativni plan Hitnog fiskalnog paketa.

²³² O postupku apliciranja, ulozi i zadacima CSR u sprovođenju Mere 15 Hitnog fiskalnog paketa videti Odluku br. 35/2020 Ministarstva finansija i transfera, od 16.4.2020.

²³³ Pozivajući se na korisnike socijalne šeme, kako je regulisano Zakonom br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći i sa Zakonom br. 04 / L-096 o izmenama i dopunama zakona br. 2003/15 o šemi socijalne pomoći. Vidi tačku 11 podneska MFT-a IO-u, kao što je pomenuto u gornjoj fusnoti.

²³⁴ Ministarstvo finansija i transfera: „Memorandum obrazloženja u vezi sa pritužbama primljenim od IO u vezi sa Hitnim fiskalnim paketom“, br. 373/20120, od 26.6.2020. Posebno videti tačke 10 do 16.

²³⁵ Tačke 17 do 18 Memoranduma sa objašnjenjima, gore.

²³⁶ Mera 9, Operativni plan fiskalnog paketa za vanredne situacije. Ova mera se posebno fokusira na pogoršanu socio-ekonomsku situaciju Roma, Aškalija i Egipćana, ne isključujući druge nevećinske zajednice (stav 2).

²³⁷ IO je primio ovu informaciju e-mailom od službenika Kancelarije za zajednice u Kancelariji premijera 29. juna 2021. godine; treba napomenuti da nije precizirano kakva se pomoć pruža licima sa posebnim potrebama.

Ombudsman ocenjuje pozitivnim postupak Ministarstva za zajednice i povratak u vezi sa podelom paketa pomoći najugroženijim povratnicima i pripadnicima nevećinske zajednice.²³⁸ Tako je od 31. marta do 10. aprila 2020. godine, u 22 opštine širom Kosova, MZP podelio preko 606 paketa sa hranom i higijenskim potrepštinama za povratnike i ugrožene porodice, iz svih zajednica. Štaviše, MZP je u saradnji sa Kancelarijom EU na Kosovu, kao deo programa „Povratak i reintegracija“, sufinansirao distribuciju 253 dodatna paketa sa hranom i higijenom, uglavnom za povratnike iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.²³⁹

Pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama u zajednici

Pravo na obrazovanje, zaštićeno Ustavom Republike Kosovo, zakonima i odgovarajućim instrumentima ljudskih prava, u principu je zagarantovano, čak i u periodima vanrednih stanja javnog zdravlja. Od sredine marta 2020. godine, obrazovni sistem na Kosovu se kontinuirano razvija kako bi se prilagodio potrebama nametnutim za zaštitu javnog zdravlja. Važna karakteristika takve adaptacije je da se posveti posebna pažnja kako bi se osiguralo da svi, uključujući pripadnike ranjivih grupa, nastave da imaju koristi od prava na obrazovanje i imaju jednak pristup obrazovnim alatima i materijalima tokom vanredne zdravstvene situacije.

Od sredine marta do septembra 2020. godine obrazovni sistem školske 2019/2020. godine funkcionisao je putem online učenja (učenje na daljinu). Pored opštih problema sa kojima se posebno susreli na početku organizacije procesa učenja na daljinu, učenici koji dolaze iz najosetljivijeg dela nevećinskih zajednica: Roma, Aškalija i Egipćana su uglavnom bili izloženi poteškoćama u sticanju obrazovanja zbog mnogih međusobno povezanih faktora.

Ombudsman napominje da deca iz srpske zajednice i deo romske zajednice i dalje ne pohađaju nastavu po nastavnom planu i programu Republike Kosovo, dok deca iz nevećinskih zajednica, koja su integrisana u nastavne planove i programe Republike Kosovo, pohađali časove koje je daljinski emitovao Kosovski javni emiter - RTK, ali su naišli na kašnjenja i poteškoće u pohađanju nastave. Kao i svi drugi, bosanski i turski učenici, kao i nastavnici, imali su poteškoća da pristupe online časovima; nedostatak ili loša internet veza u ruralnim područjima; nedostatak elektronske opreme za pohađanje nastave; kašnjenja u otpočinjanju registracije nastavnih jedinica; a u početku je vrlo mali broj nastavnika pristao da učestvuje u prijavljenoj nastavi. Zajednica kosovskih Bošnjaka je dobila izvestan broj laptopova i tableta, ali nedovoljno da bi svi učenici kojima su ovi alati bili potrebni da pohađaju i aktivno učestvuju u učenju na daljinu. Deca iz zajednica Aškalija, Egipćana i Roma uglavnom nisu pohađala učenje na daljinu, u potpunosti zbog nedostatka alata informacione tehnologije.

MONTI je obavestio Ombudsmana o merama koje je preduzelo ovo ministarstvo za stvaranje uslova za učenike iz nevećinskih zajednica tokom pandemije i to:

- Zbog situacije sa pandemijom, MONTI je organizovao i sproveo snimanje jedinica za učenje na daljinu i na turskom i na bosanskom jeziku od početka pandemije u martu, kada se odvijao proces online učenja, ali je snimanje potom nastavljeno da se realizuje od septembra 2020. do kraja februara 2021. kada su završili, kao dopunska

²³⁸ Videti: Izveštaj o raspodeli hrane i zimskih paketa u 16 ugroženih opština (Izveštaj Ministarstva za zajednice i povratak (MZP); Faza II (Izveštaj MZP).

²³⁹ Izveštaj Ministarstva za zajednice i povratak o paketima pomoći dostavljenim žrtvama pandemije virusa COVID-19 na Kosovu, prva i druga faza, april 2020. „Izveštaj dostavljen IO 16. juna 2021. putem e-pošte.

nastava izvodi se i snimanje za učenje romskog jezika na daljinu (u januaru 2021). Svi su emitovani na televizijskom kanalu RTK. Sada ih učenici mogu pratiti na youtube.

- OEBS i MONTI su podelili donacije učenicima obaveznog obrazovanja, podeljeno je 215 tableta, a 60% tableta je podeljeno učenicima u zajednici.
- Zbog situacije sa pandemijom u ranom obrazovanju MONTI je u saradnji sa Save the Children i UNICEF-om pokrenuo online platformu: „Obrazovanje na daljinu – razvoj nege i obrazovanje u ranom detinjstvu za uzrast 0-6 godina“. Ova platforma je dostupna i na turskom, srpskom i romskom jeziku.

Što se tiče pružanja zdravstvenih usluga pripadnicima nevećinskih zajednica, podaci Ministarstva zdravlja pokazuju da su preduzete mere koje im omogućavaju da preduzmu odgovarajuće mere u skladu sa okolnostima i potrebama koje su nastale kao posledica pandemije:

- Nevećinske zajednice su bile deo aktivnosti, počevši od informisanja kroz informativne materijale od početka pandemije na nekoliko jezika: albanskom, srpskom, engleskom, turskom i romskom (materijali pripremljeni u saradnji sa Kancelarijom SZO i UNKT), pa do na njihovog uključivanja u vakcinaciju, gde su svakoj opštini na Kosovu ponuđene iste mogućnosti za vakcinaciju protiv COVID-a 19.
- Da bi se zajednice Roma, Aškalija i Egipćana uključile u veću stopu vakcinacije, ponuđena im je i vakcinacija preko mobilnih timova MZ i GCPM (opština), uz podršku UNICEF-a, preko volontera i članova civilnog društva, ovih dana je sprovedena i sprovodi se kampanja od vrata do vrata kako bi se ugrožene grupe stanovništva ubedile da se vakcinišu.
- MZ nije primilo nijednu pritužbu od nevećinskih zajednica zbog ne pružanja usluga u vezi sa COVID 19, osim zahteva Poverenika za jezike da se poštuje sprovođenje Zakona o službenim jezicima u Republici Kosovo.

Ombudsman smatra da je važno da Ministarstvo nastavi sa primenom sveobuhvatnih mera za pružanje zdravstvenih usluga svim pripadnicima nevećinskih zajednica u svim opštinama Republike Kosovo.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 621/2018 o operativnim preventivnim merama za zaštitu žrtava nasilja u porodici, prema Zakonu br. 05 / L-003 o elektronskom nadzoru lica ograničenih u kretanju odlukom suda

Evropski sud za ljudska prava ocenio je da država ima obavezu da preduzme preventivne operativne mere kako bi zaštitila jednu ili više lica koja su ranije identifikovana kao moguća meta nasilnih radnji čak i u kontekstu nasilja u porodici. To uključuje obavezu države da obezbedi da pravni okvir treba da zaštiti ljude koji su potencijalno žrtve nasilja u porodici. Sumirajući ove slučajeve, zaključuje se da su države dužne, pored usvajanja relevantnog zakonodavstva, da preduzmu preventivne operativne mere za zaštitu jednog ili više pojedinaca, prethodno identifikovanih kao potencijalne mete nasilnih radnji u porodici.

Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju institucija odgovornih za pozitivne obaveze države koje proizilaze iz člana 25. stav 1. Ustava Republike Kosovo, nesprovođenjem Zakona o elektronskom nadzoru lica, kojima se ograničava kretanje Odlukom suda u kontekstu zaštite žrtava nasilja u porodici. Do sada su žrtve nasilja uglavnom bile zaštićene kroz odredbe Krivičnog zakona Kosova, dok su žrtve nasilja u porodici kroz odredbe Zakona o zaštiti žrtava nasilja u porodici, ali do sada odredbe Zakona br. 05 / L-003 o elektronskom nadzoru lica kojima je zabranjeno kretanje odlukom suda.

Ombudsman ocenjuje da bi sprovođenje ovog zakona koji je na snazi bila garancija da će država žrtvama nasilja u porodici pružiti efikasnu zaštitu. Konkretne radnje koje bi preduzele

institucije nadležne za zaštitu žrtava nasilja u porodici, u skladu sa ovim zakonom, direktno bi uticale na poštovanje naloga o zaštiti koji sud izdaje protiv počinitelaca nasilja u porodici, u sprečavanju postupanja daljeg nasilja, kao i u sprečavanju smrtnog ishoda slučajeva nasilja u porodici.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio tužilaštvu i sudovima da sprovede odredbe Zakona o elektronskom nadzoru lica kojima je odlukom suda zabranjeno kretanje. Ministarstvo unutrašnjih poslova i Policija Kosova treba da primeni odredbe Zakona o elektronskom nadzoru lica ograničenih u kretanju odlukom suda; u skladu sa članom 10. Zakona o elektronskom nadzoru lica ograničenih u kretanju odlukom suda, vrši elektronski nadzor, prikuplja, obrađuje i izveštava podatke koji dolaze sa uređaja; sprovede odredbe Administrativnog uputstva za sprovođenje elektronskog nadzora i izveštavanja od strane Policije Kosova, za lica čije je kretanje ograničeno.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 434/2020 o ograničenjima u pružanju zdravstvenih usluga tokom pandemije COVID-19 na Kosovu

Izveštaj ima za cilj da proceni efektivno ostvarivanje zdravstvenih prava tokom perioda pandemije COVID-19 na Kosovu, u vezi sa pristupom zdravstvenoj zaštiti i tretmanu, uglavnom u institucijama na sekundarnom i tercijarnom nivou, fokusirajući se posebno na ograničenja u pružanju zdravstvenih usluga (specijalističke posete i elektivne operacije) licima koja nisu bila zaražena COVID-19.

Zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda je neophodna i veoma važna za efikasan odgovor u prevenciji i lečenju slučajeva COVID-19, ali ne zanemarujući ni jednog građanina koji traži usluge u zdravstvenim ustanovama sa posebnim fokusom na osetljive grupe²⁴⁰ i druga lica kojima je potrebna stalna zdravstvena zaštita. Za više, to je u funkciji ispunjavanja Agende ciljeva održivog razvoja (Agenda 2030)²⁴¹, sa fokusom na ispunjavanju Cilja 3 – obezbeđivanje zdravog života i promovisanje blagostanja za sve i za sve uzraste.

Izveštaj, svakako, uzima u obzir stratifikovane i nasleđene probleme tokom godina u zdravstvenom sistemu na Kosovu i ima za cilj da se fokusira na poteškoće koje je istakla pandemija COVID-19, da preporuči nadležnim organima za korake koje treba preduzeti, u cilju postepenog otklanjanja problema u zdravstvenom sektoru i napretka u pružanju zdravstvenih usluga. U tom smislu, nacionalne institucije za ljudska prava, kao što je Ombudsman na Kosovu, igraju važnu ulogu u praćenju delovanja države, u postizanju sprovođenja univerzalne zdravstvene pokrivenosti.

Ombudsman ovim izveštajem zaključuje da nadležne državne institucije nisu ispunile svoje ustavne i zakonske obaveze prema građanima i to je imalo direktne negativne implikacije po zdravlje i živote lica kojima su zdravstvene usluge potencijalno bile potrebne. Postupanje zdravstvenih organa u vezi sa prestankom selektivnih operacija i specijalističkih ambulanti, osim što nije imalo zakonskog osnova, nije ostavilo nikakvu alternativu gde se mogu lečiti.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman ih je preporučio Vladi Republike Kosovo da poveća budžet za potrebe UKBSK i MZ, kako se finansijski nedostaci ne bi odrazili

²⁴⁰ Zakon br. 02/L-78 o javnom zdravlju određuje osetljive grupe: „Porodice sa samohranim roditeljom, siročad, ekstremno siromašni, žrtve trgovine ljudima, hronični bolesnici, stari, zatvorenici, beskućnici, injekcioni korisnici droga, mentalno bolesni, posebno PTSP (post traumatski stresni poremećaj)”

²⁴¹ Agenda 2030 uključuje 17 ciljeva održivog razvoja (COR). Oni su hitni pozivi na akciju za sve razvijene zemlje i zemlje u razvoju za globalno partnerstvo u njihovoj implementaciji. Ciljevi su prvenstveno usmereni na okončanje siromaštva i drugih deprivacija, kroz razvoj i preduzimanje strateških akcija koje unapređuju zdravstvo, obrazovanje, smanjuju nejednakost i promovišu ekonomski rast. Skupština Republike Kosovo je 25. januara 2018. godine jednoglasno usvojila Rezoluciju o COR.

na pružanje usluga, na svim nivoima zdravstvenog sistema; Dok ne počne primena zdravstvenog osiguranja, u situacijama kada zdravstvene usluge ne može da pruža javni sektor, građanima bi trebalo da bude omogućeno da te usluge dobiju od privatnog sektora, a država bi trebalo da snosi troškove.

Preporučeno je Ministarstvu zdravlja da funkcionalizuje Jedinostveni i integrisani zdravstveni informacioni sistem, u skladu sa stavom 1. člana 49. Zakona o zdravstvu; preduzme sve zakonske mere da prinudi privatne zdravstvene ustanove da prikupljaju, čuvaju i prijavljuju zdravstvene podatke zdravstvenom informacionom sistemu, u skladu sa Administrativnim uputstvom (MZ) br. 11/2013, Zdravstveni informacioni sistem i prijavljivanje zdravstvenih statističkih podataka.

Dok Univerzitetska bolnička i Klinička služba Kosova preporučuju da se preduzmu sve neophodne radnje i stvore svi preduslovi da se specijalističke posete specijalističkim ambulancama i elektivne operacije u operacionim salama obavljaju nesmetano u relevantnim jedinicama UBKSK-a kako bi se situacije odstupanja od ovih prava bez pravnog osnova ne bi ponavljale u budućnosti; nastaviti sa postavljanjem rezervoara kiseonika u opštim bolnicama gde je to potrebno, kako se ne bi ponavljale situacije nedostatka kiseonika za pacijente.

Izveštaj A.br.645/2020 i A.br.650 / 2020, u vezi sa diskriminacijom za prijem kandidata na doktorske studije za akademsku 2020/2021. godinu na Univerzitetu u Prištini „Hasan Priština“

Izveštaj skreće pažnju Prištinskom univerzitetu „Hasan Priština“ (u daljem tekstu: UP) u vezi sa kriterijumima koje je UP obezbedio na Konkursu za prijem kandidata na doktorske studije za školsku 2020/2021. godinu od 09.09.2020. godine, sa br.prot.2/262, konkretno u tački 13. kojom je definisano: *„Kandidati podležu načelu zabrane sukoba interesa prema važećim zakonima, Etičkom kodeksu i Vodiču za sprečavanje sukoba interesa Etičkog saveta pri UP. Posebno će se utvrditi da postoji sukob interesa ako je kandidat u krvnom srodstvu sa jednim ili više članova akademskog osoblja dotične akademske jedinice.“* Podnosioci žalbe tvrde da su diskriminirani na javnom konkursu, raspisanom 23.10.2020. godine, sa br.prot.2/262.

U izveštaju se navodi da konkurs za doktorske studije od 23.10.2020. godine, broj prot.2/262, predstavlja diskriminaciju. U izveštaju se dalje navodi da su podnosioci pritužbe u ovom slučaju kandidati za doktorat, deca i rođaci profesora Ekonomskog i Medicinskog fakulteta UP, ali da ih treba ravnopravno tretirati u odnosu na druge kandidate. Nejednak tretman je praksa suprotna definisanom konceptu jednakosti pred zakonom, utvrđenim članom 24. Ustava.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio Univerzitetu u Prištini „Hasan Priština“ da kreira odgovarajuće politike za hitno sprečavanje svake prakse koja predstavlja nejednak tretman u slučaju objavljivanja takvih javnih konkursa, kao i da ukine diskriminatorne kriterijume navedene u tački 13. Konkursa za studije doktorata UP od 23. oktobra 2020. godine, broj prot.2/262, da: *„Kandidati podležu načelu zabrane sukoba interesa prema važećem zakonodavstvu, Etičkom kodeksu i Vodiču za prevenciju Sukob interesa Etičkog saveta pri UP. Konkretno, utvrdiće se da postoji sukob interesa ako je kandidat u krvnom srodstvu sa jednim ili više članova akademskog osoblja odgovarajuće akademske jedinice.“* Izveštaj takođe preporučuje da UP ubuduće ovakve dileme za procenu sukoba interesa

bez odlaganja uputi instituciji nadležnoj za procenu sukoba interesa – Agenciji za borbu protiv korupcije, kao nadležnom organu.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 150/2021 o pozitivnim obavezama države za pravo na život i zaštitu od nasilja u porodici

Istraga o ovom slučaju pokrenuta je po službenoj dužnosti na osnovu izveštaja štampanih i elektronskih medija koji su preneli da je 14. marta 2021. godine u naselju Emšir u Prištini pronađena žena ubijena vatrenim oružjem (inicijali: S.S.) i muškarac (sa inicijalima: L.S.). S tim u vezi, mediji su preneli da se sumnja na ubistvo i samoubistvo, precizirajući da su ubijena i samoubica bili u braku dugi niz godina i iz ove bračne zajednice imali četvero dece, ali su supružnici zbog nasilja u porodici živeli odvojeno i pokrenuli su brakorazvodni postupak. Dalje je saopšteno da je S.S. dva puta prijavila slučaj nasilja u porodici, ali je procenjeno da nadležni organi nisu preduzeli odgovarajuće mere i da se to završilo tragično.²⁴² Bilo je i različitih reakcija organizacija civilnog društva, poput Mreže žena Kosova, koje su istakle da je nasilje nad S.S. zanemareno od strane pravosudnih institucija u zemlji.²⁴³

Izveštaj ima za cilj da oceni primenu osnovnih principa pozitivnih obaveza države u pogledu prava na život, u vezi sa ubistvom i samoubistvom koje se dogodilo 14. marta 2021. godine u naselju Emšir u Prištini, slučaj koji su preneli mediji da je muškarac ubio svoju ženu vatrenim oružjem, a zatim izvršio samoubistvo. U izveštaju je takođe ocenjeno sprovođenje ustavnih odredbi, međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima, zakona, politika i strategija protiv nasilja u porodici.

Ombudsman ovim izveštajem zaključuje da su i nadležne institucije uprkos činjenici da je od 2013. godine izrađena Standardna operativna procedura za zaštitu od nasilja u porodici na Kosovu, koja takođe određuje kontrolne liste za radnje koje su nadležni organi dužni da preduzmu, u slučaju da je predmet tretiranja ovog izveštaja, ove procedure međutim nisu ispoštovane. Nadležni organi nisu u dovoljnoj meri procenili potencijalni rizik slučaja, iako se žrtva izjavila o nastavku postupaka L.S. i dala naznake o mentalnom problemu.

Na osnovu zaključaka izveštaja, Ombudsman je preporučio Policiji Kosova da formira stručnu komisiju (ad-hoc) za procenu postupaka odgovornih policijskih službenika u vezi sa slučajem nasilja u porodici, koji je prijavljen 3. marta 2021. godine u Policijskoj stanici Gračanica, da li su postupali u skladu sa Standardnim operativnim postupcima za zaštitu od nasilja u porodici, kao i sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici; da traže od svih policijskih stanica da postupaju u skladu sa Standardnim operativnim procedurama kada se bave prijavama nasilja u porodici; da traže od svih policijskih stanica da postupe u skladu sa članom 24. stav 4. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, u slučajevima kada se suoče sa prijavom nasilja u porodici.

Sudskom savetu i Tužilačkom savetu preporučio je da se kroz Akademiju pravde organizuju posebni moduli obuke za sudije i tužioce kako bi se procenila rizičnost takvih slučajeva i mere koje treba preduzeti za sprečavanje nasilja u porodici; Sudski savet obavezuje sve sudije da postupe u skladu sa članom 17. stav 2. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u svim slučajevima prilikom odlučivanja o nalogu za zaštitu.

Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama dala je preporuku da se odgovarajućom obukom, izgradi profesionalni kapacitet advokata žrtava, da razumeju potrebe žrtava nasilja u

242 Pogledajte link: <http://www.ekonomia-ks.com/sk/siguri/shteti-po-deshton-ne-mbrojtjen-e-gruas>

243 Pogledajte link: https://twitter.com/KVN_Rrggk/status/1372478958126653447

porodici i tretman odgovornih lica u vršenju svojih dužnosti kako se situacije nasilja u porodici ne bi ponavljale.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 698/2020 u vezi sa pristupom zdravstvenim uslugama za lica pogođena virusom humane imunodeficijencije (HIV) i tuberkulozom (TB), tokom perioda pandemije COVID-19 na Kosovu

Mere preduzete za kontrolu COVID-19 i preusmeravanje zdravstvenih resursa za borbu protiv ove pandemije otežale su rad na prevenciji, lečenju i brizi o ugroženim grupama, kao što su: ljudi zaraženi Virusom humane imunodeficijencije (HIV) i tuberkulozom (TB). Ovo je ugrozilo napredak ka globalnim ciljevima za iskorenjivanje ovih bolesti i imalo negativan uticaj na njihova prava. Slabo ulaganje u zdravstveni sistem smanjilo je sposobnost odgovora na ovu pandemiju i istovremeno uticalo na nedostupnost drugih zdravstvenih usluga. COVID-19 pokazuje da sprovođenje univerzalne zdravstvene pokrivenosti (UZP)²⁴⁴ treba da bude imperativ budućnosti.²⁴⁵ To će se postići samo kada države uspostave održive zdravstvene sisteme koji su u stanju da odgovore na osnovne potrebe svojih građana, jednako, pravično i bez diskriminacije, ne ostavljajući nikoga iza sebe. U tom smislu, nacionalne institucije za ljudska prava, kao što je Ombudsman, igraju važnu ulogu u praćenju postupanja države, u postizanju univerzalnog pristupa za ove grupe.

Izveštaj ima dva glavna cilja: da proceni pružanje zdravstvenih usluga, sa pristupom zasnovanim na ljudskim pravima i bez diskriminacije, osobama sa HIV/AIDS-om i TB na Kosovu tokom perioda pandemije COVID-19, u odnosu na univerzalnu zdravstvenu pokrivenost, kao cilj Agende za održivi razvoj 2030.²⁴⁶ I, skrenuti pažnju na značaj lečenja osoba sa HIV/AIDS-om i tuberkulozom, s obzirom na štetne posledice koje njihovo dalje uzorkovanje može imati, i dati preporuke o radnjama koje treba preduzeti od strane nadležnih organa za poboljšanje trenutne situacije sa fokusom o punom poštovanju ljudskih prava.

U izveštaju se navodi kršenje osnovnih ljudskih prava i sloboda, jer nadležni organi nisu ispunili svoje ustavne i zakonske obaveze prema osobama zaraženim HIV/AIDS-om i tuberkulozom, kao rezultat situacije nastale pandemijom COVID-19.

Ovim izveštajem, Ombudsman je uputio preporuke Ministarstvu zdravlja da preko Kancelarije koordinatora za program HIV i AIDS-a, vrši nadzor nad tretmanom osoba sa HIV-om i AIDS-om, kako se tokom lečenja u Infektivnoj klinici i drugim zdravstvenim institucijama ne bi osećale diskriminisano, zgaženo i zapostavljeno; osposobiti Centar za dobrovoljno savetovanje i testiranje na Infektivnoj klinici, obezbeđujući da pacijenti dobijaju sve neophodne usluge po najboljim svetskim standardima; preko Kancelarije koordinatora programa za tuberkulozu, da zahteva od odgovarajućih klinika/odeljenja da tokom eventualnog bolničkog lečenja obolelih od tuberkuloze, stvore neophodne uslove/infrastrukturu kako ne bi bili izvor infekcije za druge pacijente i obrnuto; preduzeti sve neophodne mere za povećanje broja pulmologa u Klinici za pulmologiju i drugim opštim bolnicama, po potrebi; da funkcioniše digitalni sistem praćenja lečenja i primanja terapije

244 Prema Svetskoj zdravstvenoj organizaciji, univerzalna zdravstvena pokrivenost (UZP) znači da svi ljudi i zajednice mogu da pristupe zdravstvenim, promotivnim, preventivnim, kurativnim, rehabilitacionim i palijativnim uslugama koje su im potrebne, dovoljnog kvaliteta da budu delotvorne, obezbeđujući takođe da korišćenje ovih usluga ne izlaže korisnika finansijskim poteškoćama

245 Generalni sekretar Ujedinjenih nacija, Rezime politike ljudskih prava i COVID-19, dostupan na: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_policy_brief_on_human_rights_and_covid_23_april_2020.pdf, strana 4

246 Agenda 2030. uključuje 17 ciljeva održivog razvoja (COR). Oni su hitni pozivi na akciju za sve razvijene zemlje i zemlje u razvoju za globalno partnerstvo u njihovoj implementaciji. Ciljevi su prvenstveno usmereni na okončanje siromaštva i drugih deprivacija, kroz razvoj i preduzimanje strateških akcija koje unapređuju zdravstvo, obrazovanje, smanjuju nejednakost i promovišu ekonomski rast. Skupština Republike Kosovo je 25. januara 2018. godine jednoglasno usvojila Rezoluciju o COR.

obolelih od tuberkuloze (digitalni monitori i video terapija, prema uputstvima SZO); Zahtev od nadležnih odeljenja da se postave funkcionalni patronažni timovi za praćenje novih slučajeva na terenu sa fokusom na sprečavanje širenja tuberkuloze.

Dok je Univerzitetnoj bolnici i kliničkoj službi Kosova preporučeno da preduzme sve radnje na izgradnji profesionalnih kapaciteta službenika Infektivne klinike, koji rade sa pacijentima sa HIV-om i AIDS-om, u smislu praktične primene zakona i poštovanja osnovnih ljudskih prava i sloboda. Izdati pismene cirkulare i obaveštava sve podređene jedinice koje rade sa obolelima od HIV-a i AIDS-a o obavezama i obavezama da saopštavaju pacijentima rezultate pismenih testova, u skladu sa zakonom; u saradnji sa potčinjenim jedinicama, radi preduzimanja potrebnih mera da soba br. 2 odeljenja A (posvećen potrebama lečenja osoba sa HIV-om i AIDS-om) na Klinici za infektivne bolesti u Prištini da se koristi samo za njihove potrebe lečenja, tako da se osećaju nesmetano od strane trećih lica.

Izveštaj o slučaju A.br. 822/2017, A.br. 864/2018, A.br. 571/2019 i A.br. 518/2020 o diskriminaciji u ostvarivanju prava na oslobađanje od uvoznih dažbina za putnička vozila za lica sa paraplegijom i tetraplegijom kao i za slepa lica

Carina Kosova daje privilegiju oslobađanja od carinjenja vozila samo jednoj kategoriji osoba sa ograničenim sposobnostima od navršenih 18 godina i koji poseduju vozačku dozvolu, na taj način tretirajući različite kategorije osoba sa ograničenim sposobnostima podjednako i ne uzimajući u obzir i razliku na osnovu stepena i prirode njihove fizičke nesposobnosti.

Uvođenjem opšteg uslova (posedovanje vozačke dozvole) za sve kategorije lica sa ograničenim sposobnostima, Carina Kosova isključuje osobe sa paraplegijom, tetraplegijom, slepa lica, kao i druga lica sa ograničenim sposobnostima da uživaju pravo koje je zakonom dato za navedene carinske privilegije. Uslov postavljen za korisnike predmetnog prava, zbog prirode njihovog invaliditeta, je objektivno nemoguć uslov, koji ni na koji način ne mogu da ispune i stavlja ih u neravnopravan položaj u odnosu na drugu kategoriju osoba sa invaliditetom, kojima je po prirodi i stepenu ograničenosti ovaj uslov ostvariv.

Ombudsman smatra da se svrha prava na određene beneficije koje se daju licima sa ograničenim sposobnostima treba ogledati u principu jednakog pristupa pravima koja se daju svima, uz uslove i pravilan način njihovog korišćenja, počev od gledišta njihove vrste i stepena invaliditeta.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Carini Kosova, da bez daljih odlaganja, stvori uslove za punu realizaciju zakonom predviđenog prava na carinske olakšice, u odnosu na uvoz putničkih vozila, prilagođenih potrebama lica sa paraplegijom i tetraplegijom, kao i za slepa lica, uz mogućnost indirektnog ostvarivanja prava korisnika preko zakonskog staratelja ili ovlašćenih lica uz vozačku dozvolu (član 10. Zakona o položaju i pravima osoba sa paraplegijom i tetraplegijom i član 6. Zakona o slepim). Takođe preporučuje Carini Kosova da ubuduće uskladi svoju praksu sa antidiskriminacionim zakonodavstvom, da se uzdrži od vršenja neopravdanih razlika ili nejednakog tretmana (kao što su: isključenje, ograničenje ili davanje prioriteta) u odnosu na lica ili grupe lica koja se zasnivaju na ličnu karakteristiku i praksu sa sopstvenim postupcima i odlukama.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (Amicus curiae) upućeno Osnovnom sudu u Prištini, o pozitivnim obavezama države za zaštitu od nasilja u porodici kao i od diskriminacije na osnovu pola

Ombudsman je 12. marta 2021. godine poslao pravno mišljenje OSP-u povodom tužbe A-1483/2019 žalilje L.A.K. protiv Policije Kosova.

Ovo pravno mišljenje, (*Amicus curiae*) fokusira se na pojašnjenje osnova i pravne analize u vezi sa žalbom gđe L.A.K, povodom nepostupanja države u pogledu pozitivnih obaveza u pogledu zaštite od nasilja u porodici i u vezi rodne diskriminacije.

Ombudsman je na osnovu nalaza i prikupljenih činjenica, kao i analize relevantnih zakona, kojima je definisano pravo na život i pozitivne obaveze države za pravo na život, utvrdio povrede prava i sloboda osnovnih ljudskih prava. Konstatovano je da Policija Kosova nije ispunila svoje ustavne i zakonske obaveze, kao ni međunarodne standarde koji se sprovode u Republici Kosovo, da preduzme konkretne radnje za zaštitu žrtava nasilja u porodici.

Ombudsman je ocenio da Policija Kosova, odbijajući da registruje slučaj podnosioca žalbe, nije preduzela preventivne i efikasne mere da spreči nasilje u porodici, kako bi izbegla rizik po žrtvu koje je moglo imati ozbiljne posledice.

Pravno mišljenje Ombudsmana u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) upućenog Osnovnom sudu u Prištini, povodom navoda o diskriminaciji po osnovu ograničenih sposobnosti, odnosno nepoštovanja zakonskih odredbi u vezi sa stvaranjem odgovarajućeg fizičkih uslova za lica sa ograničenim sposobnostima u javnim i privatnim prostorijama u opštini Priština

Ombudsman je 2. decembra 2021. godine uputio pravno mišljenje OSP u vezi sa tužbom C.br.3663/18 podnosioca žalbe F.K. protiv Opštine Priština, povodom navoda o diskriminaciji po osnovu ograničenih sposobnosti, odnosno neusaglašenosti sa zakonskim odredbama u vezi sa stvaranjem odgovarajućih fizičkih uslova za lica sa ograničenim sposobnostima u javnim i privatnim prostorijama u opštini Priština.

Ovo pravno mišljenje u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) fokusira se na razjašnjavanje osnova i pravne analize povodom žalbe F.K., direktora organizacije Handikos u Prištini i korisnika električnih invalidskih kolica kao sredstva kretanja, koji je podneo žalbu Instituciji Ombudsmana (IO) protiv Opštine Priština, povodom tužbe podnete Osnovnom sudu u Prištini (BCC), od 12. decembra 2018. godine, sa brojem predmeta C.br.3663/18, sa navodima o diskriminaciji po osnovu ograničenih sposobnosti, odnosno nepoštovanja zakonskih odredbi u vezi sa stvaranjem odgovarajućih fizičkih uslova na javnim površinama u opštini Priština za lica sa ograničenim sposobnostima.

Ombudsman skreće pažnju da lica sa ograničenim sposobnostima, bez obzira na njihove sposobnosti, imaju prava i potrebe koje društvo, država, a posebno lokalna uprava, moraju da ispune u skladu sa konvencijama, međunarodnim standardima, kao i zakonima koji su na snazi u Republici Kosovo.

Ombudsman je ocenio da neobezbeđivanje razumnog prilagođavanja/smeštaja za lica sa ograničenim sposobnostima u skladu sa njihovim specifičnim potrebama, predstavlja diskriminaciju po osnovu ograničenih sposobnosti, definisanu članom 1. Zakona br. 05/L-021 o zaštita od diskriminacije, a protivna je međunarodnoj praksi.

Ombudsman ističe da Opština Priština, uz posvećenost i pristupačan budžet, može da reguliše padine i stvori pogodne uslove u Prištini za fizički pristup licima sa ograničenim sposobnostima, obaveze proističu iz Zakona o zaštiti od diskriminacije, od Zakona o lokalnoj samoupravi kao i Administrativnog uputstva br. 33/2017 o tehničkim uslovima izgradnje objekata za pristup licima sa ograničenim sposobnostima.

Ombudsman podseća da je prema Zakonu o zaštiti od diskriminacije teret dokazivanja na tuženom, te da opština Priština mora da dokaže da nije došlo do povrede principa jednakog tretmana. Određivanje lokacija u Prištini od strane tužioca na sudu, koji nailazi na fizičke prepreke i za koje smatra da su u suprotnosti sa postojećim građevinskim standardima i Administrativnim uputstvom br. 33/2007 o tehničkim uslovima izgradnje objekata za pristup licima sa invaliditetom je ograničenje fizičkog pristupa podnosiocu žalbe i drugim osobama sa invaliditetom, ali u ovom slučaju Opština Priština mora dostaviti informacije OSP-u na način koji bi procenio postojeće stanje fizički uslovi za pristup licima sa ograničenim sposobnostima.

ZABRANA MUČENJA, OKRUTNOG, NELJUDSKOG ILI PONIŽAVAJUĆEG POSTUPANJA

Izveštaji Ombudsmana u svojstvu Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture

Prava lica lišenih slobode i uticaj pandemije COVID-19 iz ugla Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture Ombudsmana (NMST), zbog pojave slučajeva obolelih od COVID-19, a po principu nenanošenja veće štete, odlučio je da obustavi posete mestima lišenja slobode, dok se situacija ne promeni. Istovremeno, Kosovska korektivna služba (KKS) odlučila je da privremeno zabrani sve porodične posete svim korektivnim i pritvorskim centrima.

Dana 12. marta 2020. godine, Odeljenje za zdravstvo zatvora (OZS), na osnovu odluke Vlade Republike Kosovo, preduzelo je dodatne mere za sprečavanje COVID-19 u zatvorima. Obaveštenje o ovim dodatnim merama upućeno je nadležnim ministarstvima i drugim nadležnim institucijama. Jedna od ovih mera bila je i ograničavanje kretanja zatvorenika unutar i van korektivne ili pritvorske institucije, sve dok to ne šteti nečijem zdravlju. Ove mere su preduzete kroz operativna naređenja. Dok je u septembru 2020. NMST nastavio posete mestima lišenja slobode. Od marta 2020. do avgusta 2021. godine obavljene su 53 posete svim mestima lišenja slobode, uključujući Pritvorski centar za strance i centre za tražioce azila.

NMST je kroz dosadašnje posete primetio da su zdravstvene usluge generalno odgovarajuće, snabdevanje lekovima na zadovoljavajućem nivou, a raspoloživo zdravstveno osoblje na zadovoljavajućem nivou. Zdravstveni organi preduzeli su zdravstvene mere u cilju suzbijanja i prevencije pandemije COVID-19, zatvorenici su date instrukcije kako da se pridržavaju ovih mera, kao i informacije o COVID 19.

Iz informacija prikupljenih posetom i sastancima sa nadležnim službenicima KSK, Ombudsman je obavešten da je do sada jedan službenik KSK izgubio život od posledica COVID-19, a da je zaraženo 237 lica. Kao rezultat infekcija, zatvorske vlasti su bile prinuđene da angažuju službenike iz drugih jedinica kako bi zadovoljile svoje kadrovske potrebe. U redovima zatvorenika bilo je 44 zaraženih i 5 mrtvih.

U vezi sa izazovima u izvršenju poslova i drugim izazovima, NMST je 18. juna 2021. godine održao sastanak sa nadležnim službenicima Policije Kosova, na kojem je saopšteno da je kao posledica pandemije COVID-19 do sada 4109 policajaca bilo u izolaciji, 1942 zaraženo, a 22 policajca nisu preživela infekciju.

Ombudsman smatra da je ograničavanje određenih prava i sloboda lica lišenih slobode u principu bilo neophodno, srazmerno, na osnovu lokalnih zakona, preporuka nadležnih

zdravstvenih ustanova zemlje i preporuka SZO i drugih organizacija, koje prate poštovanje prava lica lišenih slobode.

Odluke o ograničenjima prava zatvorenika, kojima se ograničavaju osnovna prava, nisu se odnosile na odredbe ZIKS-a niti na Administrativno uputstvo o kućnom redu u korektivnim institucijama. Ograničenja su bila podložna periodičnom preispitivanju, a u zavisnosti od situacije u zemlji sa pandemijom COVID-19, ove mere su pooštrevane ili ublažavane. Dok je ograničenje prava na kontakte sa spoljnim svetom nadoknađeno pružanjem drugih vidova komunikacije (SKYPE, porast telefonskih poziva). Takođe su u određenim periodima postojala ograničenja prava na sastajanje i komunikaciju sa braniocem.

Izveštaj o poseti Centrima za tražioce azila u Maguri, Mitrovici i Vranidolu

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture je 14. januara 2021. godine, u okviru Institucije Ombudsmana, posetio je Centar za tražioce azila u Maguri, 19. januara 2021. godine posetio Centar za tražioce azila u Mitrovici i 25. januara 2021. posetio je Centar za tražioce azila u Vranidolu.

Nalazi poseta su dostavljeni nadležnim organima sa izveštajem sa preporukama 23. februara 2021. godine. Svrha poseta navedenim centrima za smeštaj tražilaca azila je bila procena poštovanja osnovnih prava tražilaca azila od strane vlasti Republike Kosovo u skladu sa važećim zakonom Republike Kosovo i međunarodnim standardima ljudskih prava sadržanim u Ustavu Republike Kosovo. Centar za tražioce azila u Mitrovici, nakon što je u jednom delu izbio požar, zatvoren je, dok su azilanti prebačeni u Centar za tražioce azila u Vranidolu.

Tokom poseta, NMST je identifikovao da je u Centru za tražioce azila u Maguri bilo 57 tražilaca azila, u Centru za tražioce azila u Mitrovici 55 tražilaca azila, dok je u Centru za tražioce azila u Vranidolu 61 tražioca azila.

Svi tražioci azila su se izjasnili za veoma dobar i human tretman službenika Ministarstva unutrašnjih poslova i Kosovske policije. Pored toga, NMST je konstatovao veoma prijateljsku i interaktivnu komunikaciju između tražilaca azila i policajaca i pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova.

Tokom ovog perioda, centri za tražioce azila, na osnovu odluka Vlade Republike Kosova i Ministarstva zdravlja, s vremena na vreme su donosili odluke u cilju sprečavanja i borbe protiv pandemije, koja je ograničavala prava tražioca azila. Odluke o ovim merama objašnjene su na drugim jezicima (arapskom, engleskom, srpskom itd.).

NMST je kroz izveštaj sa preporukama preporučio Ministarstvu unutrašnjih poslova da izbegava tehničke nedostatke u funkcionisanju sistema kanalizacije kako bi tražioci azila imali dostojanstven i human tretman i da se angažuje neophodno osoblje u svim centrima za tražioce azila.

Izveštaj o poseti Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu

NMST je 20. januara 2021. godine izvršio opštu posetu Centru za zadržavanje stranaca u Vranidolu. U pogledu međunarodnih standarda ljudskih prava, pritvor (slanje stranca u pritvor) trebalo bi da bude poslednje sredstvo koje sprovode vlasti jedne države da stranca uklone sa teritorije koja je predmet prisilnog vraćanja. NMST primećuje da Zakon 04/L-219 o strancima Republike Kosovo predviđa da druge alternativne mere imaju prioritet nad slanjem stranca u pritvor.

NMST je tokom posete primetio da se stranci u CZS informišu o svojim pravima, kroz brošure pisane na najčešćim jezicima i na arapskom jeziku. Pored toga, o njihovim pravima ih obaveštava prevodilac za arapski, kojeg je angažovala Međunarodna organizacija za migracije (IOM).

NMST nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih o fizičkom maltretiranju, prekomernoj upotrebi fizičke sile ili nedoličnom ponašanju od strane službenika bezbednosti ili službenika NMST, što ne bi bilo u skladu sa poštovanjem njihovog dostojanstva.

Ispunjena je preporuka data 2019. godine da CZS izdaje protokole za slučajeve usamljenosti, samopovređivanja, pokušaja samoubistva, seksualnog zlostavljanja i smrti. Rukovodilac je izradio registre po preporuci NMST-a.

Na osnovu zdravstvenih kartona, 8 stranaca je bilo na psihijatrijskoj terapiji i teško je njima upravljati, pa NMST podstiče nadležne institucije da pored povećanja broja zaposlenih u CZS, angažuje najmanje jednu medicinsku sestru/tehničara, kako je preporučio NMST u izveštaju sa preporukama tokom 2018, 2019. godine. Preporuka koju je ponovio ove godine, CZS bi trebalo da ima na raspolaganju bar jednu medicinsku sestru koja bi delila terapiju i brinula o medicinskoj dokumentaciji stranaca u centru. Takođe, Ministarstvo unutrašnjih poslova je preporučilo da se poveća broj osoblja i da se obezbedi odgovarajuća obuka osoblja obezbeđenja za rad sa ovom kategorijom.

Izveštaj o poseti Korektivnom centru u Dubravi

I u periodu o kome se izveštava, usled pandemije COVID-19, neka prava zatvorenika, koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. -04/L-149 o izvršenju krivičnih sankcija (ZIKS), sa drugim relevantnim zakonima i međunarodnim standardima za prava zatvorenika, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, su ograničena i ponovo su stupili na snagu nakon poboljšanja situacije sa COVID-19. Ova prava su uglavnom pravo na kontakt sa spoljnim svetom, ostvarivanje porodičnih poseta i besplatnih poseta, razvoj različitih aktivnosti u okviru zatvora, kao što su: prava na sportske aktivnosti, rad, obuku i obrazovanje, i pravo na slobodne verske aktivnosti u određenim aspektima.

Tokom poseta korektivnim i pritvorskim centrima 2021. godine, NMST nije primio verodostojne žalbe na fizičko zlostavljanje ili prekomernu upotrebu fizičke sile od strane popravnih službenika. Sve u svemu, NMST je uočio dobru komunikaciju i odnose između zatvorenika i korektivnih službenika.

Tokom posete Korektivnom centru Dubrava (KCD), NMST je primio tvrdnje o korupciji i favorizovanju od zatvorenika, koje ne uključuje samo korektivno osoblje već i zdravstveno osoblje. Povodom ovih tvrdnji, NMST je uočio napore Ministarstva pravde i korektivne službe da se suzbiju ove pojave. Bilo je i slučajeva hapšenja i kažnjavanja korektivnih službenika za koje je utvrđeno da su počinili disciplinske prestupe ili da su počinili krivična dela u vezi sa koruptivnim radnjama.

Broj zatvorenika je značajno smanjen zbog pandemije COVID-19. Tokom posete su bila prisutna 572 zatvorenika, dok je zvanični kapacitet KCD-a 1030 lica. U odeljenjima 2, 3 i 5 potrebna su određena renoviranja, dok je u nekim ćelijama prodrla vlaga.

NMST je posebnu pažnju posvetio uslovima smeštaja osuđenika koji su disciplinski kažnjeni na samicu zbog disciplinskih prekršaja. NMST je primetio da su uslovi smeštaja u ovim ćelijama u skladu sa standardima koje određuje ZIKS i standardima koje određuje KST.

NMST je napomenuo da su zatvorenici u Korektivnom centru Dubrava uglavnom bili snabdeveni novim dušecima i ćebadima, kao i čaršavima, što je u prošlosti predstavljalo ozbiljan problem, jer su prethodni dušeci bili lošeg kvaliteta i sa vlagom. Međutim, NMST

se susreo sa slučajevima da zatvorenici još nisu bili snabdeveni dušecima, čaršavima i ćebadima. Zabrinutost je prenetá nadležnima.

Prilikom posete KCD-u, NMST je, na osnovu relevantne dokumentacije, uočio da su na radu angažovana oko 262 osuđenika.

NMST je primio pritužbe u vezi sa zdravstvenim tretmanom, neke od ovih pritužbi su registrovane za dalju istragu. NMST je u svim slučajevima, osim poseta, tražio od OZS-a detaljne izveštaje o zdravstvenom tretmanu dotičnih podnosilaca pritužbi. NMST ni u jednom slučaju nije utvrdio teže povrede prava na lečenje, osim u nekim slučajevima kada zbog transporta osuđeni nije odmah upućen na medicinski tretman po preporuci lekara.

Izveštaj o poseti Zatvoru visoke bezbednosti

NMST je posetio ZVB 30. marta i 12. aprila i utvrdio da su ukupni uslovi smeštaja zadovoljavajući u većini odeljenja i drugih paviljona, u pogledu prostora, čistoće i pristupa prirodnom i veštačkom svetlu. Sve ćelije imaju televizore, odvojene toalete i zatvorenici se mogu tuširati kad god žele. Pored toga, ćelije su opremljene krevetima, čaršavima, radnim stolovima, stolicama i sistemom poziva.

Međutim, NMST je primetio da su podovi u paviljonu 2 (krila D i E u hodnicima i ćelijama) ozbiljno oštećeni, zbog čega je ponovio preporuku da se uklone oštećenja. Povodom ove preporuke, 1. septembra direktor ZVB-a je obavestio NMST da je u toku renoviranje sprata u paviljonu 2 i da je renoviranje na drugom spratu završeno. Takođe, direktor je obavestio NMST da su krenuli sa akcijama u vezi sa sportskim terenima, koji zbog bele boje predstavljaju problem tokom letnjeg vremena zbog odraza.

Oko 70 odsto zatvorenika je angažovano na raznim poslovima, kao što su održavanje, čišćenje paviljona, rad u kuhinji, u radionici za proizvodnju toalet papira i kesa, odakle se snabdevaju i druge institucije KSK-a.

Osuđenici se mogu slobodno kretati po paviljonima u kojima su bili smešteni, osim u slučaju pritvorenika. Zatvorenici imaju pravo na 3 sata hodanja dnevno tokom letnje sezone, a do 2 sata dnevno tokom zime. Takođe, 10 zatvorenika je završilo obuku za upravljanje besom.

Tokom izveštajnog perioda, zbog pandemije COVID-a 19, KSK je s vremena na vreme bio prinuđen da obustavlja porodične posete, slobodne posete, sastanke sa advokatima i druge kontakte sa spoljnim svetom. Nakon poboljšanja situacije, ova prava su vraćena i zatvorenici su ih uživali u potpunosti ili delimično.

Dok je ograničenje prava na kontakte sa spoljnim svetom nadoknađeno pružanjem drugih vidova komunikacije (SKYPE, porast telefonskih poziva). Takođe, u određenim periodima, u zavisnosti od situacije sa COVID-19, postojala su ograničenja prava na susrete i komunikaciju sa braniocima.

Izveštaj o poseti policijskim stanicama u Peći, Istoku, Klini i Dečanima

Od 24. do 26. maja 2021. NMST je posetio policijske stanice u Peći, Istoku, Klini i Dečanima. Tokom ovih poseta, NMST nije primio nijednu žalbu od uhapšenih lica, niti od onih koji su bili u pritvoru u vreme posete, zbog fizičkog maltretiranja ili nepoštovanja osnovnih prava koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonom br. 04/L-076 o policiji, Zakoniku o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

Međutim, na osnovu tvrdnji građana da je policija prema njima primenila silu, Institucija Ombudsmana je 2021. godine registrovala 5 predmeta za istragu protiv Kosovske policije.

U pogledu prava, kao što su: obaveštavanje porodice o hapšenju, postavljanje advokata po sopstvenom izboru ili po službenoj dužnosti i pravo na lekarski pregled, NMST nije primio nijednu žalbu u vezi sa ovim pravima.

Standardna operativna procedura, koju je Policija Kosova usvojila u oktobru 2020. godine, predviđa da pritvorski centri moraju biti u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i sloboda (ECHR), a preporuke KST-a su zasnovane na Konvenciji protiv mučenja i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kažnjavanja.

Što se tiče fizičkih uslova u pritvorskim centrima u policijskim stanicama, NMST je tokom poseta tokom 2021. godine uočio da većina posećenih policijskih stanica, u pogledu prostora, prirodnog, veštačkog osvetljenja i higijene ispunjava uslove neophodne za smeštaj pritvorenih lica.

Međutim, date su preporuke za policijsku stanicu u Dečanima pošto je NMST primetio da je stanici potrebno renoviranje i inventar kako bi se stvorili bolji uslovi za rad policijskih službenika, kao i ćelije kojima nedostaje prirodna svetlost, ali postoje sijalice koje su na žalost lako dostupne pritvorenim licima, koja nameravaju da eventualno izvrše bilo koju drugu radnju štetnu za njih i druge.

Što se tiče medicinskih usluga, kao osnovnog prava, lica koja su uhapšena ili zadržana od strane policije, ove usluge pružaju javne institucije, kao što su: Centri porodične medicine i Univerzitetsko klinički centar, u zavisnosti od potreba za lečenjem. NMST nije primio nijednu žalbu od intervjuisanih lica u vezi nepoštovanja ovog prava.

Izveštaj o poseti Pritvorskom centru u Peći

U izveštaju o poseti Pritvorskom centru u Peći, NMST je u vezi sa uslovima smeštaja u ovom centru, primetio da ćelije, u pogledu osvetljenja i ventilacije, nisu u skladu sa ZIKS-om ili standardima utvrđenim od KST-a.

NMST je tokom posete primetio da su zatvoreničke sobe okrečene, u sklopu nastojanja da se stvore bolji uslovi za smeštaj zatvorenika. Međutim, i pored krečenja, u nekim prostorijama je i dalje bila vlaga. NMST je obavešten da je ovaj centar snabdeven novim dušecima, čaršavima i jastucima. Zatvorenici su mogli da se tuširaju dva puta nedeljno, dok su oni koji su bili angažovani mogli da se tuširaju svaki dan. Međutim, NMST je primetio da su prostori u kojima se zatvorenici tuširaju i toaleti u veoma lošem stanju i da ih je potrebno hitno renovirati.

I kroz ovaj izveštaj, NMST je ponovio preporuku da uslovi smeštaja u PCP, dok je ovaj centar u upotrebi, budu u skladu sa standardima navedenim u ZIKS-u; sa standardima KST-a i drugim međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika.

Izveštaj o poseti Korektivnom centru u Smrekovnici

Cilj posete korektivnom centru u Smrekovnici (KCS) bila je opšta procena poštovanja prava zatvorenika, pruženih zdravstvenih usluga i uslova smeštaja u skladu sa domaćim i međunarodnim standardima. Takođe, poseta je imala za cilj da se ispoštuju preporuke date za ovaj centar u izveštaju za 2019. godinu.

NMST je primetio da su ćelije u kojima su osuđenici bili pritvoreni, u pogledu veličine i prirodnog i veštačkog osvetljenja, u većini ćelija u kojima su bili smešteni osuđenici, u skladu sa standardima koje su odredili Komitet za sprečavanje torture i ZIKS. Pored toga,

odeljenje koje je do sada korišćeno kao karantin nakon izbijanja pandemije COVID-19 sada je na raspolaganju zatvorenima za smeštaj i obezbediće još više životnog prostora za zatvorenike.

NMST je uočio da je na drugom spratu zgrade potrebno renovirati krov, odakle prodiru atmosferske padavine i u pojedinim ćelijama uočen je prodor vlage u plafone. S tim u vezi, NMST je ponovo preporučio Ministarstvu pravde da izvrši renoviranje krova na odeljenju gde su smešteni osuđenici. Ministarstvo pravde je 3. novembra 2021. godine obavestilo NMST da je svesno potrebe hitnog renoviranja krova na drugom spratu i da je izvršeno planiranje renoviranja po mogućnosti u toku 2021. godine.

Izveštaj o poseti Pritvorskom centru u Mitrovici

Dana 29. jula 2021. NMST je posetio Pritvorski centar u Mitrovici (PCM). Svrha posete bila je razmatranje poštovanja prava lica lišenih slobode. U ovom centru se nalaze pritvorenici i osuđenici do 20 godina.

NMST je tokom posete konstatovao da su uslovi smeštaja generalno prihvatljivi, osim u pojedinim slučajevima, u pogledu stambenog prostora za osuđenog, gde uslovi smeštaja nisu u skladu sa ZIKS-om, sa međunarodnim standardima za zaštitu prava zatvorenika i sa standardima KST-a.

NMST je dobijao i žalbe zatvorenika zbog visokih temperatura u ćelijama. NMST smatra da nadležni organi treba da preduzmu mere kako bi se izbegao ovaj nedostatak, koji je izraženiji tokom letnje sezone.

NMST je kroz izveštaj sa preporukama o poseti ovom centru preporučio Ministarstvu pravde da u toku rada ovog centra, zatvorenima treba da se garantuju uslovi smeštaja u skladu sa ZIKS, sa međunarodnim standardima za osnovna prava osuđenih lica, kao i sa standardima KST-a.

Ministarstvo pravde je u odgovoru upućenom na ovu preporuku istaklo da se projekat klimatizacije priprema zajedno sa donatorima u organizaciji nevladinih organizacija za 2022. godinu i da se planira da se u naredne dve godine izvrši renoviranje u većem obimu kako bi se poboljšala situacija u pogledu uslova smeštaja.

Tokom posete uočeno je da je oko 16 osuđenika angažovano na radu. U okviru ovog centra funkcionisalo je pet radionica, u kojima se osuđenici mogu angažovati na radu i raznim obukama. NMST je kroz izveštaj sa preporukama preporučio Ministarstvu pravde da kad god je tako nešto moguće i ako se ispune zakonski kriterijumi, ponudi posao i druge realne aktivnosti. Ministarstvo pravde je u dostavljenom odgovoru naglasilo da je Zakonom o KSK-u predviđeno aktiviranje privrednih jedinica u kazneno-popravnim centrima i to će omogućiti angažovanje pritvorenika u nekim radnim aktivnostima, ali zbog njihovog statusa pritvorenika, trenutno mogućnosti za njihovo angažovanje u radu i stvarne aktivnosti ostaju ograničene.

Izveštaj o poseti Pritvorskom centru u Prištini

NMST je 5. oktobra 2021. godine izvršio opštu posetu Pritvorskom centru u Prištini (PCP), kako bi procenio poštovanje prava lica lišenih slobode, koja su zagarantovana Ustavom Republike Kosovo, važećim zakonima u Republici Kosovo kao i međunarodnim standardima za prava zatvorenika.

Što se tiče uslova smeštaja, NMST je primetio da ćelije u kojima su smešteni zatvorenici imaju dovoljno prirodnog osvetljenja, životnog prostora, što prevazilazi standarde koje postavlja ZIKS i standarde koje postavlja KST. NMST je takođe primetio da postoje adekvatne ćelije za zatvorenike sa ograničenim sposobnostima. Međutim, nekim ćelijama nedostaje odgovarajući nameštaj za smeštaj ličnih stvari. Pomenutim izveštajem, NMST je preporučio Ministarstvu pravde da se u zatvoreničkim ćelijama obezbedi nameštaj za smeštaj njihovih stvari. Ministarstvo pravde je odgovorilo da je KSK u decembru 2021. godine započela procedure za nabavku potrebnih narudžbi i inventara i da se takva preporuka nalazi u izveštaju KST-a za posetu Republici Kosovo 2020. godine.

Takođe, NMST je primetio da je izvršeno nekoliko renoviranja kako bi se izbegla oštećenja pojedinih delova ovog centra, koji se, iako se radi o novom objektu, odmah nakon puštanja u rad suočio sa brojnim infrastrukturnim problemima.

Tokom izveštajnog perioda, NMST je u svim izveštajima sa preporukama nakon poseta pritvorskim centrima smatrao da bi, na osnovu zakonske regulative na snazi, nadležni organi trebalo da ulože napore da povećaju vanćelijske obaveze prema pritvorenicima u drugim pritvorskim centrima, koliko je to moguće i u meri u kojoj se krivični postupak ne ometa.

Izveštaj o poseti Pritvorskom centru u Prizrenu

NMST je 19. oktobra 2021. godine posetio Pritvorski centar u Prizrenu (PCPz), kako bi procenio celokupnu situaciju i tretman pritvorenih i osuđenih lica. PCPz ima kapacitet za 92 lica, dok je u vreme posete bilo smešteno 76 lica, od čega 60 pritvorenih i 16 osuđenih lica.

NMST je primetio da ćelije u kojima su boravili zatvorenici imaju dovoljno prirodnog i veštačkog osvetljenja i da nemaju vlažnost. Što se tiče smeštajnog prostora za zatvorenike, u pojedinim ćelijama on nije u skladu sa odredbama ZIKS-a niti sa standardima koje postavlja KST. NMST je primetio da nisu sve ćelije snabdevene novim dušecima. Tako su u nekim ćelijama dušeci zastareli i dugo nisu menjani i kao rezultat toga je u nekim krevetima prodrta vlaga. NMST je kroz izveštaj sa preporukama nakon posete preporučio Ministarstvu pravde da ovaj centar bude u potpunosti snabdeven novim i kvalitetnim dušecima. Ministarstvo pravde je povodom ove preporuke zvaničnim dopisom obavestilo NMST da je centar krajem novembra 2021. godine snabdeven sa 70 dušeka, 70 jastuka, 140 protivpožarnih ćebadi i da su pokrenute procedure za još 20 dušeka za potrebe ovog centra.

NMST je primio žalbe nekih stranih državljana zbog nedostatka odeće. Strani državljani koji praktikuju islam tvrde da zbog nedostatka adekvatne odeće nisu u mogućnosti da obavljaju namaz u skladu sa islamskim verskim odredbama. Na osnovu navedenih nalaza, NMST je preporučio Ministarstvu pravde da se zatvorenicima obezbedi odeća po potrebi. Ministarstvo pravde je u dostavljenom odgovoru navelo da će tražiti od KSK, u skladu sa ZIKS, da obezbedi besplatnu odeću za zatvorenike, koja odgovara klimatskim uslovima i godišnjem dobu.

Broj medicinskog osoblja na svim nivoima generalno je bio adekvatan u svim korektivnim i pritvorskim centrima. Zatvorenici se upućuju i u druge javne zdravstvene institucije na preporuku nadležnog lekara.

Izveštaj o poseti Pritvorskom centru u Gnjilanu

NMST je 3. novembra 2021. godine izvršio opštu posetu Pritvorskom centru u Gnjilanu (PCG), u cilju procene uslova pritvora lica lišenih slobode koji su zagaranovani domaćim i međunarodnim zakonima o ljudskim pravima zatvorenika.

NMST je primetio da su ćelije u kojima su smešteni zatvorenici u skladu sa ZIKS i standardima KST-a, da imaju dovoljno osvetljenja, da nemaju vlažnost i da imaju adekvatno grejanje i čistoću. U ćeliji su jedan ili dva zatvorenika. NMST je dobijao žalbe zatvorenika na neadekvatne krevete, jer su projektovani na dva sprata, a lica koja su postavljena iznad nisu imala bočna ograničenja (bez zaštite) i bila su visoka, a neki od njih postavljaju dušek na pod.

NMST je u ovom centru primetio da zatvorenicima nedostaje odgovarajući prostor (ormarići) za smeštaj stvari, kao i nedostatak inventara, kao što su: stolovi i stolice. Od zatvorenika smeštenih na gornjim spratovima, NMST je dobijao žalbe na nedostatak vode i pritisak tople vode. Prema rečima direktora, namera je da se problem reši kroz plan kapitalnih investicija, postavljanjem velikih kotlova.

Međutim, za NMST, čak i tokom ovog izveštajnog perioda, režim koji se nudi pritvorenicima u svim pritvorskim centrima ostaje zabrinjavajući. NMST je napomenuo da većina pritvorenika, uprkos naporima organa pritvorskih centara, većinu vremena provodi zaključana u ćelijama zbog infrastrukture.

Izveštaj o poseti policijskim stanicama u Gnjilanu, Lipljanu, Prizrenu, Uroševcu, Štimlju, Štrpcu, Orahovcu, Kamenici, Vitini, Suvoj Reci i Mališevu

NMST je tokom novembra 2021. godine izvršio posete navedenim policijskim stanicama, u cilju procene postupanja i uslova pritvora uhapšenih i pritvorenih lica.

Prava lica uhapšenih od strane Policije Kosova su definisana i zagaranovana Ustavom Republike Kosovo, Zakonikom o krivičnom postupku, Zakonom o policiji i međunarodnim instrumentima uključenim u Ustav Republike Kosovo.

Članom 13. Zakonika o krivičnom postupku propisano je da se svako lice lišeno slobode mora odmah, na jeziku koji razume, obavestiti o pravu na pravnu pomoć po svom izboru, o pravu da obavesti članove porodice ili bilo koje drugo lice zbog činjenice da je uhapšen i da ova prava važe za sve vreme lišenja slobode.

NMST tokom posete navedenim policijskim stanicama nije dobio žalbe uhapšenih i pritvorenih lica koje je intervjuisao, za nepoštovanje ovih osnovnih prava, koja su garantovana Ustavom Republike Kosovo, Zakon br. 04/L-076 o policiji, Zakoniku o krivičnom postupku i međunarodnim standardima za zaštitu osnovnih prava lica lišenih slobode.

Policija Kosova je 1. oktobra 2020. godine usvojila Standardne operativne procedure, u cilju izrade osnovnog dokumenta, kojim se definišu pravila i procedure rada policije, koji će biti u skladu sa Ustavom Republike Kosovo i važećim zakonima, u cilju poštovanja ljudskih prava lica pritvorenih i zadržanih u pritvorskim centrima.

Što se tiče fizičkih uslova u pritvorskim centrima u policijskim stanicama, NMST je tokom poseta tokom 2021. godine uočio da većina posećenih policijskih stanica, u pogledu prostora, prirodnog, veštačkog osvetljenja i higijene, ispunjava neophodne uslove za smeštaj pritvorenih lica. Međutim, za centre u Mališevu, Prizrenu i Štrpcu, gde je potrebno

renoviranje, obavestila je nadležne organe putem izveštaja sa preporukama od 22. decembra 2021.

Takođe, svi pritvorski centri ne obezbeđuju zatvorenicima posteljinu za krevet. NMST je, na osnovu ovih nalaza, preporučio Policiji Kosova da pritvorenicima obezbede sredstva za higijenu i posteljinu. Policija Kosova je 27. septembra 2021. obavestila NMST da su pritvorenici u septembru snabdeveni higijenskim priborom i posteljinom.

Izveštaj o poseti Korektivnom centru za žene i Korektivnom centru za maloletnike u Lipljanu

NMST je 26. i 27. oktobra 2021. godine posetio navedene centre, u cilju praćenja poštovanja prava pritvorenih i osuđenih lica, predviđenih domaćim i međunarodnim zakonima o osnovnim pravima osuđenih lica.

NMST je prilikom posete KC-u za žene primetio da se većina osuđenica angažuje na poslovima u pećnici, kuhinji, čišćenju, dok se tokom letnje sezone angažuje u baštama i plateniku centra. Pritvorenice su veoma malo angažovane na radnim i drugim poslovima jer je njihovo angažovanje podložno odobrenju nadležnog suda. NMST je dobio žalbe osuđenika, posebno onih na dugotrajnom zatvoru, koji tvrde da je broj drugih aktivnosti i angažmana znatno manji nego u periodu kada su bili smešteni u ostatku korektivnog centra.

S tim u vezi, NMST napominje da KST, u izveštaju o poseti Republici Kosovo 2015. godine, u stavu 45 izveštaja, između ostalog, preporučuje nadležnim organima Republike Kosovo da preduzmu prioritete mere da obezbede i sprovedu sveobuhvatan režim vanćelijskih aktivnosti za sve osuđene (rad, obrazovanje, sport, rekreacija i dr.). Dalje, ovaj izveštaj naglašava da posebnu pažnju treba posvetiti zatvorenicima sa dugim kaznama.

NMST napominje da su ove žalbe osuđenice potvrdile i pred ministarkom pravde prilikom njene posete KC u Lipljanu. NMST smatra da nadležni organi treba da postupe u skladu sa preporukom KST-a, u pogledu obezbeđivanja adekvatnog režima za ovu kategoriju.

NMST je tokom posete KC za maloletnike u Lipljanu primetio da im se pored dnevne ventilacije nudi i sveobuhvatan režim koji uključuje edukaciju, obuku u raznim oblastima, rad, kao i sportsko-rekreativne aktivnosti. U KCM je bilo četvoro maloletnika koji su morali da pohađaju osnovnu školu, dok dvoje nije završilo ni prvi razred osnovne škole i nisu znali da čitaju i pišu.

Što se tiče režima u oba navedena centra, NMST je, kroz izveštaj sa preporukama, preporučio Ministarstvu pravde da se sa posebnom pažnjom povećaju vanćelijske aktivnosti za zatvorenike (uključujući pritvorenike, kada je to moguće), posvećujući posebnu pažnju zatvorenicima osuđenim na dugotrajne kazne i organizovati posebne kurseve za nepismene zatvorenike.

U izveštajnom periodu, zbog pandemije COVID-19, NMST je utvrdio da je ograničavanje određenih prava i sloboda lica lišenih slobode načelno neophodno, srazmerno, na osnovu lokalnog zakona, u preporukama nadležnog zdravstvenog institucije zemlje i u preporukama SZO, kao i drugih organizacija, koje prate poštovanje prava lica lišenih slobode.

Dok je ograničenje prava na kontakte sa spoljnim svetom nadoknađeno pružanjem drugih vidova komunikacije (SKYPE, porast telefonskih poziva). Takođe, u određenim periodima,

u zavisnosti od situacije sa COVID-19, postojala su ograničenja prava na susrete i komunikaciju sa braniocima.

PRAVO NA PRAVIČNO I NEPRISTRASNO SUĐENJE I SUDSKA ZAŠTITA PRAVA

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje (funkcionisanje sistema: sudski, tužilački, policijski postupci u izricanju novčanih kazni, prekršajni postupci tokom pandemije COVID-19 na Kosovu)

Ombudsman je, u okviru ustavnih i zakonskih nadležnosti, nakon potvrđivanja prvih slučajeva COVID-19 na Kosovu, sa dodatnom pažnjom pratio funkcionisanje pravosudnog sistema uopšte, u smislu poštovanja prava građana na pristup pravdi i pravu na pravično i nepristrasno suđenje. Vlada je donela odluke o vanrednom stanju u javnom zdravlju, kojima je ograničen rad javnih institucija, a u nekima i potpuno zabranjen. Ove odluke su uticale i na funkcionisanje pravosudnog sistema zemlje.

Sudski savet Kosova je 12. marta 2020. godine, na osnovu Zakona o Sudskom savetu Kosova, doneo Odluku 52/2020, kojom su privremeno ograničene sudske radnje koje su podrazumevale prisustvo javnosti i pristup javnosti svim objektima sudova Republike Kosova, dok je 15. marta 2020. godine doneo Odluku 53/2020 kojom su duboko redukovane sve aktivnosti unutar SSK-a i u svim sudovima Republike Kosovo. Ove odluke su više puta menjane, sve dok Skupština predsednika sudova i nadzornih sudija 27. jula 2020. godine nije zatražila da se tokom pandemije COVID-19 sudske rasprave održavaju preko online platforme, gde su počele prva online ročišta u sudovima u zemlji.

Gotovo na isti način postupio je i Tužilački savet Kosova. TSK, na osnovu Zakona br. 06 / L-056 o Tužilačkom savetu Kosova i u sprovođenju odluke Vlade Republike Kosovo da preduzme mere nakon potvrde pozitivnih slučajeva COVID-19, 14. marta 2020. godine, usvojio je odluku o značajnom smanjenju aktivnosti u okviru TSK-a i Državnog tužioca. Glavni državni tužilac i glavni tužioci tužilaštava Republike Kosovo takođe su bili ovlašćeni da imenuju dovoljno tužilaca i administrativnog osoblja za određivanje pritvora i za obavljanje samo hitnih aktivnosti i radnji utvrđenih u zakonskim rokovima. Dana 6. aprila 2021. godine, predsednik TSK-a i glavni državni tužilac, na osnovu ustavnih i zakonskih ovlašćenja, kao i u sprovođenju odluke Vlade Republike Kosovo da preduzme mere za sprečavanje širenja pandemije COVID-19, doneli su Odluku TSK/br. 208/2021 i A. br. o osnovnom smanjenju aktivnosti u okviru TSK-a i Državnog tužioca.

Policija Kosova je tokom vanredne zdravstvene situacije zbog pandemije COVID 19, 12. marta 2020. godine izdala Operativno naređenje za pripravnost i reagovanje. Za sprovođenje Operativnog uputstva angažovano je 6500 policijskih službenika, na: a) preventivnoj patroli 24/7, u početku u dve smene, po 12-časovnom rasporedu; b) obezbeđenje u Studentskom centru, kao obavezni karantin, i u Infektivnoj klinici, uz 24/7 prisustvo; c) 166 ulazno-izlaznih kontrolnih tačaka u 63 opštinska područja u karantinu; g) 71.745 drugih kontrolnih tačaka; d) u inspekcijском nadzoru 12.880 građana koji su u kućnoj izolaciji; f) 2.326 policijskih pratnji; g) 5.994 pomoći opštinskim inspektorima i h) 485 pomoći zdravstvenim službama.

Nakon Odluke br. 01/10 Vlade od 05.07.2020. godine, zbog malog broja inspektora i nemogućnosti da pokriju svaku tačku, Policija je pružila podršku u popunjavanju obrazaca prekršaja i dostavljanju ih sanitarnom inspektoratu, koji je potom postupio sa izricanje kaznenih mera o svojim aktivnostima policija je u roku od 24 sata obavestila javnost saopštenjima za javnost.

Izveštaj o slučaju A. br. 482/2019 u vezi odugovlačenja postupka u Osnovnom sudu u Prištini

Cilj ovog izveštaja je da skrene pažnju Osnovnom sudu u Prištini (OSP), u vezi sa potrebom da se preduzmu odgovarajuće mere za razmatranje i odlučivanje u predmetu C. br. 66/2015, bez daljeg odlaganja.

Praksa ESLJP potvrđuje da trajanje postupka se obično računa od trenutka početka postupka (videti, *između ostalog*, Presudu *Moldovan i drugi protiv Rumunije*, 12. jul 2005, i Presudu *Sienkiewicz protiv Poljske*, 30. septembar 2003). do trenutka kada je slučaj zatvoren i/ili presuda izvršena (vidi, *Poitier protiv Francuske*, 8. novembar 2005). ESLJP naglašava da je jedan od faktora koji treba uzeti u obzir ponašanje nadležnih sudskih i upravnih organa i da je odgovornost suda da organizuje svoj rad na način da pojedinci budu informisani o napretku i rezultatima u svojim predmetima, u okviru razumnog vremenskog perioda (vidi presudu *Zimmerman i Steiner protiv Švajcarske*, 13. jula 1983). Odlučivanje u razumnom roku je suštinski element prava na pravično i nepristrasno suđenje, kao što je zagantovano članom 6. Konvencije o ljudskim pravima.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Osnovnom sudu u Prištini da preduzme sve radnje bez daljeg odlaganja za odlučivanje o slučaju C. br. 66/2015.

Izveštaj o slučaju A. br. 58/2020 u vezi odugovlačenja postupka u Posebnoj komori Vrhovnog suda Kosova u predmetu C-III-14-0315

Cilj ovog izveštaja je da skrene pažnju Posebne komore Vrhovnog suda (PKVS) na potrebu da se preduzmu odgovarajuće mere za razmatranje i odlučivanje o predmetu C. br. 66/2015, bez daljeg odlaganja.

U izveštaju se ponavlja da relevantni period za razmatranje predmeta podnosioca pritužbe počinje 17. novembra 2014. godine, datuma kada je tužilac podneo tužbu PKVS, i da je postupak u predmetu do sada trajao više od šest godina i sedam meseci. Ombudsman stoga smatra da postoji povreda člana 31. Ustava i člana 6. EKLJP u pogledu prava na suđenje u razumnom roku.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio PKVS da bez daljeg odlaganja preduzme sve neophodne radnje za dalje razmatranje i odlučivanje o predmetu C-III-14-0315.

Izveštaj o slučaju A. br. 543/2020 i A.br. 544/2020 u vezi sa odlukama Kosovske agencije za privatizaciju DM 220/2020 i DM 219/2020, od 1. septembra 2020.

Cilj ovog izveštaja je dostavljanje nalaza i preporuka Ombudsmana Kosovskoj agenciji za privatizaciju u vezi povreda ljudskih prava prouzrokovanih odlukama DM 220/2020 i DM 219/2020 od 01.09.2020.

Dana 19. septembra 2014. godine, KAP je donela dve odluke kojima je podnosiocima pritužbi izrečena preventivna mera suspenzije od 50% plate do donošenja konačne odluke od strane nadležnog suda, zbog pokretanja krivičnog postupka protiv njih. Slučaj je dalje nastavljen u nadležnom sudu. Dana 1. septembra 2020. godine, KAP je, na osnovu člana 58. stav 4. Zakona o javnim funkcionerima, donela odluke DM 220/2020 i DM 219/2020, lišavajući podnosiocce žalbe beneficije od 50% plate, ali ostaju zaposleni institucije sa zaradom od 0 evra, do konačne odluke suda.

U izveštaju se navodi da su žaliočima u istom predmetu izdata dva rešenja, a da sud nije doneo pravosnažnu presudu. Takođe nalazi da su donošenjem rešenja DM 220/2020 i DM 219/2020, od 1. septembra 2020. godine, povređena prava podnosioca pritužbi primenom i pogrešnim tumačenjem važećih zakonskih odredbi.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Kosovskoj agenciji za privatizaciju da poništi odluke DM 220/2020 i DM 219/2020 od 1. septembra 2020. godine i ostavi na snazi odluke iz 2014. godine, do konačne odluke suda.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 734/2020

Ombudsman je rešio žalbu podnetu protiv Osnovnog suda u Prištini (OSS), zbog odugovlačenja sudskog postupka u predmetu A.br.1381/18 koji se odnosi na radni spor.

OSP – Odeljenje za administrativne poslove, od kada je stranka podnela tužbu protiv odluke Nezavisnog nadzornog odbora za državnu službu Kosova, 2018. godine, nije preduzela nikakve radnje da se slučaj obradi.

Ombudsman je ocenio da dalje odugovlačenje postupka u navedenom predmetu predstavlja povredu prava na pravično i nepristrasno suđenje, stoga je Ombudsman preporučio Osnovnom sudu u Prištini da preduzme neophodne radnje za rešavanje predmeta A.nr.1381/18 bez daljeg odlaganja.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 404/2020

Ombudsman je tretirao žalbu podnetu protiv Osnovnog suda u Prištini (OSP), zbog odugovlačenja sudskog postupka u predmetu C.br.1210/18, koji se odnosi na radni spor. OSP – Odeljenje za administrativne poslove nije preduzelo nikakve radnje za nastavak slučaja pošto je stranka podnela tužbu za poništenje rešenja o razrešenju sa rukovodeće funkcije u Policijskom inspektoratu Kosova (PIK), od 17. marta 2017. godine, kao i ukidanje Uredbe (MUP) br. 01/2017 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mesta u PIK-u i Administrativnom uputstvu (MUP) br. 01/2017 o procedurama u vezi sa zapošljavanjem i uslovima rada za zaposlene u PIK-u.

Ombudsman je ocenio da dalje odugovlačenje postupka u navedenom predmetu predstavlja kršenje prava na pravično i nepristrasno suđenje, stoga je Ombudsman preporučio Osnovnom sudu u Prištini da preduzme neophodne radnje za rešavanje predmeta C.nr.1210/18 bez daljeg odlaganja.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 168/2018

Ombudsman je tretirao žalbu podnetu protiv Osnovnog suda u Prištini, koja se odnosi na odugovlačenje sudskog postupka u vezi sa predmetom C.br.3534/13. Žalilac je 6. oktobra 2009. godine podneo tužbu Osnovnom sudu u Prištini za potvrđivanje prava svojine, oslobađanje nepokretne imovine od lica i stvari i naknadu štete. Prema tvrdnjama podnosioca žalbe, održana su tri ročišta, a poslednje ročište održano je 20. januara 2017. godine. Nakon ovog datuma, predmetni sudija nije zakazao dalja ročišta i podnosilac žalbe, do dana kada se obratio IO, nije primio nijednu informaciju o nastavku postupka ovog predmeta.

Ombudsman je zaključio da ovaj slučaj čeka na razmatranje u Osnovnom sudu u Prištini više od deset godina i da još nije doneta konačna odluka o tom slučaju.

Stoga je Ombudsman preporučio Osnovnom sudu u Prištini da bez daljeg odlaganja preduzme neophodne radnje za razmatranje i odlučivanje u predmetu C.br.3534/13.

PRAVO NA PRAVNA SREDSTVA

Izveštaj o slučaju A. br. 512/2021 o nedostatku obrazloženja i pravnog saveta u odluci o tretiranju žalbe zbog neizbora za angažovanje kao spoljni saradnik

Ombudsman je usvojio žalbu podnetu protiv Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Prištini zbog neobrazloženosti i pravnih saveta u odluci kojom se odbija njegova žalba, podneta zbog neizbora na poziciju spoljnog saradnika.

U izveštaju, Ombudsman zaključuje da prilikom odlučivanja po žalbi podnosioca žalbe nisu ispoštovani standardi i zakonski uslovi za obavezne elemente upravnog akta. Zbog nedostatka obrazloženja akta i nepostojanja uputstva za korišćenje raspoloživih pravnih lekova, stranci je povređeno pravo na obaveštenje o činjenicama i okolnostima na osnovu kojih je njegova žalba odbijena. Štaviše, Ombudsman primećuje da je nedostatak pravnog saveta u odluci ograničio pravo podnosioca žalbe da koristi pravne lekove. Zakon br. 05/L-031 o opštem administrativnom postupku, deo III u poglavlju I, razrađuje formu i obavezne elemente upravnog akta. Član 47. stav 1. Zakona o opštem administrativnom postupku utvrđuje strukturu i obavezne elemente pisanog upravnog akta, koji izričito predviđa:

Izveštaj skreće pažnju Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ za pridržavanje zakonskim odredbama člana 47. Zakona br. 05/L-031 o opštem administrativnom postupku, koji se bavi strukturom i obaveznim elementima administrativnog akta.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Prištini „Hasan Priština“ da bez daljeg odlaganja postupi po članu 53. Zakona o opštem administrativnom postupku i da donese novo rešenje u skladu sa članom 47. istog zakona.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 213/2020

Ombudsman je postupio po žalbi koja je podneta protiv Gimnazije „Kuvendi i Lezhes“ zbog neodgovora/neobaveštavanja, odnosno u razmatranju preporuke Sektora inspekcije obrazovanja (SIO) u Gnjilanu, od 16. novembra 2019.

Ombudsman je, na osnovu dokaza i dopisa koje je dostavio podnosilac žalbe, kao i dokaza i dopisa koje je dostavila gimnazija, zaključio da ova potonja nije sprovela zakon jer nije pismeno obavestila podnosioca žalbe i nije dala odgovor/obaveštenje u vezi sa njegovim slučajem, na preporuku SIO u Gnjilanu, od 16. novembra 2019. godine, pa je shodno tome stranci u postupku uskraćeno pravo na korišćenje pravnih lekova. Na osnovu ovoga, Ombudsman je preporučio Gimnaziji „Kuvendi i Lezhes“ u Vitini da na zakonom propisan način prosledi žalbu podnosiocu žalbe u vezi sa razmatranjem preporuke SIO u Gnjilanu od 16. novembra 2019. godine.

PRAVO PRIVATNOSTI

Pravo privatnosti tokom pandemije COVID-19

Ustavni sud je u presudi u predmetu KO 54/20 naglasio da, iako osim Ombudsmana, nijedna od stranaka nije pomenula činjenicu da se osporenom odlukom „zadire“ u pravo na privatnost garantovano članom 36. Ustava, Ustavni sud je konstatovao da je do takvog

mešanja u pogledu ovog prava došlo.²⁴⁷ Ograničenje ovog prava, po oceni Ustavnog suda, Vlada je izvršila u tački 4. osporene odluke, u kojoj je izričito navedeno da je zabranjeno okupljanje u svim „privatnim“ prostorijama, bilo da su „otvorene i zatvorene“, osim kada je potrebno obavljanje radnih zadataka za „prevenciju i kontrolu pandemije“ i gde je dozvoljeno rastojanje od dva metra sa ostalima.²⁴⁸ Sud je dalje naglasio: „... Doslovno čitanje ovog ograničenja znači da je Vlada osporenom Odlukom zabranila sva okupljanja u privatnim sredinama, odnosno u porodicama i privatnim kućama ili stanovima građana Republike Kosovo, osim ako su ta okupljanja u privatnim prostorijama neophodna za obavljanje poslova sprečavanja i suzbijanja pandemije...“ Ustavni sud je, prema ovoj presudi, istakao da takvo ograničenje nije predviđeno zakonima Skupštine na koje je Vlada citirala u pobijano rešenje kao osnov za njegovo donošenje, jer se nigde u tim zakonskim odredbama ne pominju ograničenja koja se mogu izvršiti u „privatnim prostorijama“.²⁴⁹ S obzirom da su okolnosti koje je stvorila pandemija stvorile novu realnost u zakonodavnoj oblasti, sa dva nova zakona usvojena od strane Skupštine Republike Kosovo za suzbijanje i sprečavanje pandemije, primećuje se da je pravni osnov već stvoren, dajući ovlašćenja MZ-u u ograničavanju ustavnog prava na privatnost, u okviru mera preduzetih za suzbijanje i sprečavanje širenja COVID-19.

Povodom nalaza IO u vezi sa objavljivanjem ličnih podataka iz različitih štampanih medija, o licima koja su se testirala na COVID-19, kao i o otkrivanju identiteta osoba koje su pozitivno testirane, Ombudsman ponavlja da su takvi propusti medija neprihvatljivi, jer su u suprotnosti sa članom 36. Ustava, članom 8. EKLJP, Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti i Kodeksom o medijima Kosova.

Ombudsman ocenjuje da nedostatak regulisanja podzakonskih akata za kontrolore i obrađivače podataka, pored toga što i dalje predstavlja izazov u delotvornom sprovođenju Zakona br. 06/L-082 o zaštiti podataka o ličnosti, produbio je negativan uticaj na efikasno sprovođenje ovog zakona u aktuelnoj pandemijskoj situaciji, posebno u okviru sprovođenja mera za sprečavanje i kontrolu daljeg širenja COVID-19. S tim u vezi, Ombudsman smatra neophodnim da IO za sve kontrolore i obrađivače podataka donese smernice za zaštitu podataka o ličnosti u okviru mera protiv COVID-19. Takav vodič bi bio neophodan, posebno za sektore kao što su zapošljavanje, telekomunikacije, zdravstvo i obrazovanje.

Mišljenje Ombudsmana o slučaju po službenoj br. 711/2020, u vezi sa postavljanjem telesnih kamera na službenike Policije Kosova

Ombudsman je analizirao pitanje koje je pokrenula Policija Kosova, o projektu policije u vezi sa postavljanjem telesnih kamera na službenike Policije Kosova. U vezi sa ovim pitanjem, Ombudsman ističe da Policija Kosova, kao nadležna institucija za zaštitu reda u Republici Kosovo, svoju delatnost obavlja u skladu sa zakonima na snazi, te je u tom pogledu veoma važno da se rad policije službenici budu nepristrasni, sa integritetom, transparentni i odgovorni u vršenju mandata koji proističe iz zakona na snazi.

S tim u vezi, Ombudsman je naglasio da sve dok se ovakve policijske radnje sprovode u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti nisu kršenje sloboda i ljudskih prava. Međutim, ukoliko postupanje policije prevazilazi odredbe Zakona o zaštiti podataka o ličnosti, protiv počinitelaca takvih radnji treba preduzeti kaznene mere. Dakle, gledajući u tom smislu, Ombudsman nije uočio nikakve smetnje u postavljanju kamera na policijske službenike, sve dok se radnje u vezi sa podacima o ličnosti vrše u potpunosti u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti podataka o ličnosti.

247 Ustavni sud Kosova, Presuda br. KO 54/20, 06.04.2020.

248 Vidi, stav 266.

249 Vidi, stav 267.

Ombudsman je ocenio i da određena radnja ili sredstvo, koje služi policijskim aktivnostima, ne predstavlja povredu ljudskih prava i sloboda, prema kome se povećava transparentnost, odgovornost, integritet, nepristrasnost i odgovornost službenih lica i vršenje zakonom propisane dužnosti.

PRAVO NA PRISTUP JAVNIM DOKUMENTIMA

Izveštaj o slučaju A. br. 454/2020 protiv Tužilačkog saveta Kosova u vezi sa ograničenjem prava pristupa javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je da skrene pažnju Tužilačkog saveta Kosova (TSK) na žalbu S. R. o pristupu javnim dokumentima i dužnostima i odgovornostima odgovarajućih institucija koje proizilaze iz Zakona br. 06/ L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Podnosilac žalbe je podneo TSK-u zahtev za pristup Odluci KZK/br. 729/2019 Tužilačkog saveta Kosova od 12. novembra 2019. godine i Izveštaju o istrazi AD br. 18/2019 od 11. oktobra 2019. godine, dokumenti u vezi sa disciplinskim postupkom protiv dva tužioca Osnovnog tužilaštva u Prištini. TSK je odgovorio podnosiocu žalbe tako što ga je obavestio o epilogu dva disciplinska postupka protiv dva tužioca, ali nije priložio dokumentaciju koju je tražio podnosilac žalbe. U odgovoru na ponovljeni zahtev podnosioca žalbe, TSK ga je obavestio: „[...] Izveštaj istražnog panela AD br.18/2019 je poverljiv dokument i nije javan, prema Zakonu o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužioca, samo konačne odluke postaju javne, sa izuzetkom nejavnog pismenog upozorenja”, i uputili su žalioocu odluku Vrhovnog suda o postupku po žalbi na Odluku KPK/br.729/2019 od 12. novembra 2019.

Ombudsman kroz ovaj izveštaj konstatuje da TSK, kada je obavestio podnosioca žalbe da je Izveštaj Istražnog veća AD br.18/2019 KZK, od 11. oktobra 2019. godine, poverljiv, nije uspeo da opravda i dokaže da je traženi dokument klasifikovan prema stepenu klasifikacije dokumenata na osnovu Zakona br. 03/L-178 o klasifikaciji informacija i verifikaciji bezbednosti. Shodno tome, Ombudsman je preporučio TSK-u da dozvoli podnosiocu žalbe pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06 / L-081 o pristupu javnim dokumentima, sa Zakonom br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka i u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 658/2020 protiv Opštine Gnjilane u vezi sa ograničenjem prava na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja sa preporukom je bila da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Opštine Gnjilane povodom žalbe Mreže NVO-a AVONET, podnesena radi ograničavanja prava pristupa javnim dokumentima; analiza Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD) u vezi sa predmetnom žalbom; kao i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa u vezi sa sprovođenjem ovog zakona u slučajevima prijema zahteva za pristup javnim dokumentima. Podnosilac žalbe se obratio Opštini Gnjilane sa zahtevom za pristup informacijama i javnim dokumentima, u vezi sa projektom: „Izgradnja trotoara u naselju Dardania“, br. nabavke: GL 651 17 037 511, u Gnjilanu. Odnosno, zatražio je uvid u predmet i zapisnik menadžera projekta u vezi sa procesom sprovođenja projekta. Takođe je zatražio informacije u vezi sa tačkama 3.9 i 3.12 pozicije projekta. Uprkos preduzetim radnjama Ombudsmana i komunikaciji sa službenicima pomenute opštine, pristup traženim dokumentima je samo delimično realizovan, pa je Ombudsman 22. marta 2021. godine uputio Izveštaj sa preporukama predsedniku opštine Gnjilan u kome se navodi da Opština Gnjilane nije ispunila obaveze u vezi sa ispunjavanjem obaveza u vezi sa omogućavanjem pristupa javnim dokumentima, u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, prava garantovanog domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. Takođe, ombudsman smatra da bi Opština Gnjilane trebalo da učini više na izgradnji

kapaciteta svojih službenika u pogledu tretmana zahteva za pristup javnim dokumentima i sprovođenja ZPJD. Stoga, Ombudsman je preporučio Opštini Gnjlane da se pozabavi zahtevom podnosioca žalbe i omogući mu potpuni pristup traženoj dokumentaciji, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, u skladu sa relevantnim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 2/2021 protiv Ministarstva zdravlja u vezi sa pravom na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju povrede osnovnih prava i sloboda od strane Ministarstva zdravlja u vezi sa žalbom novinara podnosioca žalbe na KTV-u, zbog neodgovaranja na zahtev za pristup javnim dokumentima i utvrđivanje dužnosti i odgovornosti institucije/javne vlasti koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Podnosilac žalbe se obratio Ministarstvu zdravlja sa zahtevom za pristup javnim dokumentima, odnosno za pristup u troškove Kabineta ministra, od juna do decembra 2020. godine.

Uprkos preduzetim radnjama Ombudsmana i komunikacije sa službenicima nadležnog ministarstva, pristup traženim dokumentima nije ostvaren, pa je Ombudsman 23. marta 2021. godine uputio Izveštaj Ministarstvu zdravlja sa preporukom u kojoj se navodi da se radi o zahtevu novinara i da se tražena dokumenta odnose na delatnost koju obavljaju na informisanju javnosti i da se pravo na informisanje/pristup u javne dokumente smatra bitnim elementom za vođenje debate u javnom interesu i doprinos medija i civilnog društva važno je u raspravi o pitanjima od javnog interesa. Ombudsman je u ovom izveštaju zaključio da u slučaju podnosioca žalbe Ministarstvo nije ispunilo obaveze u vezi sa omogućavanjem, odnosno dozvoljavanjem pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo zagarantovano domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. S obzirom da se u ovom slučaju radi o novinarki i delatnosti koju obavlja radi informisanja javnosti, a informacija se smatra dobrom koje zastareva, odlaganje davanja odgovora i postupanja po njenom zahtevu predstavlja povredu istog zakona kao i ne davanje informacija. Shodno tome, Ombudsman je preporučio Ministarstvu zdravlja da bez daljeg odlaganja odgovori podnosiocu žalbe i omogući joj pristup u traženu dokumentaciju, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 756/2020 protiv Ministarstva zdravlja u vezi sa pravom na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju povrede osnovnih prava i sloboda od strane Ministarstva zdravlja, povodom primljene žalbe od novinara podnosioca žalbe na portalu Gazeta Shneta, podneta zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima, kao i identifikaciju zadataka i odgovornosti institucija/javnih organa koji proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilac se obratio Ministarstvu zdravlja sa zahtevom za pristup javnim dokumentima, odnosno za uvid u troškove kabineta ministra za 2020. godinu. Uprkos radnjama koje je Ombudsman preduzeo i komunikaciji sa službenicima pomenutog ministarstva, pristup traženim dokumentima nije realizovan. Shodno tome, Ombudsman kroz ovaj izveštaj ističe da se radi o zahtevu novinara i da se tražena dokumenta odnose na delatnost koju obavlja na informisanju javnosti i da se pravo na informisanje/uvid u javna dokumenta smatra suštinskim elementom za održavanje debate u javnom interesu i doprinos medija i civilnog društva važan je za raspravu o pitanjima od javnog interesa. Ombudsman je u ovom izveštaju utvrdio da je u slučaju podnosioca žalbe, Ministarstvo nije ispunilo obaveze koje se

odnose na omogućavanje, odnosno omogućavanje pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, prava garantovanog domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. S obzirom da se u ovom slučaju radi o novinaru i delatnosti koju obavlja radi informisanja javnosti, a informacija se smatra zastarelim dobrom, stoga odlaganje davanja odgovora i postupanja po njegovom zahtevu predstavlja povredu istog zakona kao ne davanje informacija. Ombudsman preporučuje Ministarstvu zdravlja da bez daljeg odlaganja odgovori podnosiocu žalbe i omogući mu uvid u traženu dokumentaciju, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 580/2020 protiv Ministarstva lokalne samouprave u vezi sa ograničenjem prava na pristup javnim dokumentima

Žalilac u žalbi dostavljenj Ombudsmanu žalise na ograničenje pristupa javnim dokumentima. On se obratio Ministarstvu lokalne samouprave (MLS) sa zahtevom za pristup javnim dokumentima, odnosno pristup ocenama zakonitosti za: Odluku o imenovanju zamenika predsednika za zajednice, u opštini Gnjilane; Odluka o izboru zamenika predsedavajućeg za zajednice Skupštine opštine; Odluka o organizovanju javne rasprave o Razvojnem planu opštine (RPO) 2020-2028.

Uprkos radnji koje je Ombudsman preduzeo povodom žalbe i komunikacije sa nadležnim službenicima u MLS, žalilac nije dobio pristup traženoj dokumentaciji, te se Ombudsman 23. marta 2021. godine obratio Ministarstvu lokalne samouprave sa preporukom, u kojoj je utvrdio da u slučaju podnosioca žalbe, MLS nije ispunio obaveze u vezi sa omogućavanjem, odnosno omogućavanjem pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, zagantovanog prava lokalnim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je preporučio MLS-u da se pozabavi zahtevom podnosioca žalbe i omogući mu potpuni pristup traženim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima,

Izveštaj o slučaju A. br. 739/2020 protiv Ministarstva inostranih poslova i dijaspore u vezi sa pravom pristupa javnim dokumentima

U žalbi dostavljenj Ombudsmanu, podnosilac žalbe se žali na ograničenje pristupa javnim dokumentima, odnosno na neodgovaranje na zahtev za pristup javnim dokumentima. On se obratio MIPD sa zahtevom za pristup imenima lica proglašanih za počasne konzule van Republike Kosovo; na imena lica proglašanih za počasne konzule u Republici Kosovo, kao i kopije biografija počasnih konzula koji obavljaju svoju delatnost u ime Republike Kosovo. Podnosilac žalbe je primio odgovor od MIPD-a, u kojem se od podnosioca žalbe traži da MIPD-u pošalje kopiju identifikacionog dokumenta sa svojim potpisom i navede razlog zašto su mu potrebni dokumenti. Kasnije je MIPD obavestio podnosioca žalbe da mu je uskraćen pristup traženim dokumentima jer nije postupio po zahtevu MIPD. Ombudsman je u izveštaju sa preporukom koju je uputio MIPD-u, utvrdio da Ministarstvo inostranih poslova nije ispunilo svoje obaveze u pogledu odredbe, odnosno davanje pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo garantovano domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. Takođe je utvrdio da MIPD nije postupio u skladu sa članom 12. stav 1., članom 10. stavovima 2., 4., 5. i 10. ZPJD, te je shodno tome Ombudsman preporučio MIPD-u da sprovede Odluku br. 239/2020, od 22.12.2020, da se omogući pun pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06 /L-081 o pristupu javnim dokumentima i Zakonu br. 06/L-082 o zaštiti podataka o ličnosti.

Izveštaj o slučaju A. br. 486/2020 protiv Opštine Severna Mitrovica u vezi sa pravom pristupa javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Opštine Severna Mitrovica u vezi sa žalbom NVO Inicijativa për Progres - INPO, podnete zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/vlasti, koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilja se obratila Opštini Severna Mitrovica sa dva zahteva za pristup ugovoru sa brojem nabavke 647-19-5322-5-2-1, pod nazivom: „*Zaštita i restauracija fasade dvorišta u ulici Kralja Petra I sa br. uređenje partera i renoviranje krova stambene zgrade u ulici Knjaz Miloš br. 32, u severnoj Mitrovici*”; kao i u ugovoru sa nabavkom broj 647-19-5150-2-2-1, pod nazivom: „*Usluge fizičkog obezbeđenja zgrade Opštine Severna Mitrovica*”.

Uprkos preduzetim radnjama Ombudsmana i komunikaciji sa službenicima navedene opštine, pristup traženim dokumentima nije ostvaren, pa je Ombudsman 29. marta 2021. godine poslao izveštaj opštini Severna Mitrovica sa preporukom u kojoj se navodi da u slučaju podnosioca žalbe, opština Severna Mitrovica nije ispunila svoje obaveze u pogledu odredbe, odnosno pristup javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo garantovano lokalnim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je takođe smatrao da opština Severna Mitrovica treba da učini više na izgradnji kapaciteta svojih službenika u pogledu tretmana zahteva za pristup javnim dokumentima i sprovođenja ZPJD. Stoga, Ombudsman je preporučio opštini Severna Mitrovica da tretira zahteve podnosioca žalbe i da žalilji omogući pun pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima i u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 574/2020 protiv Opštine Severna Mitrovica u vezi sa pravom pristupa javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Opštine Severna Mitrovica u vezi sa žalbom NVO Inicijativa për Progres - INPO, podnete zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/vlasti, koje proizilaze iz Zakona br. 06 / L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilja se obratila Opštini Severna Mitrovica sa dva zahtevom za pristup informacijama i javnim dokumentima, odnosno za pristup broju potpisanih ugovora od strane Opštine Severna Mitrovica, sa kriterijumom *najniže cene ponderisanim cenama (bodovanje) za 2019. i 2020. godinu*, uz uslov da informacije moraju da sadrže naziv ugovora i broj nabavke za odgovarajuće ugovore, ako postoje.

Uprkos radnji koje je Ombudsman preduzeo i komunikacije sa službenicima navedene opštine, pristup traženim dokumentima nije omogućen. Shodno tome, Ombudsman je 29. marta 2021. godine poslao izveštaj Opštini Severna Mitrovica sa preporukom da u slučaju podnosioca žalbe opština Severna Mitrovica nije ispunila obaveze u pogledu obezbeđivanja pristupa javnim dokumentima. U skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, ovo pravo je zagarantovano domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman takođe smatra da opština Severna Mitrovica treba da učini više na izgradnji kapaciteta svojih službenika u pogledu tretmana zahteva za pristup javnim dokumentima i sprovođenja ZPJD. Stoga, Ombudsman je preporučio opštini Severna Mitrovica da tretira zahtev podnosioca

žalbe i omogućiti joj pun pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima i u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 737/2020 protiv Ministarstva inostranih poslova i dijaspore u vezi sa pravom pristupa javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Ministarstva inostranih poslova i dijaspore (MIPD) u vezi sa žalbom L. G., podnete zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/vlasti, koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD). Podnosilac žalbe se obratio MIPD sa zahtevom za pristup informacijama i javnim dokumentima, odnosno informacijama u vezi sa objektivnim razlozima zbog kojih je poništen konkurs za konzularne službenike od 15.7.2020. Uprkos radnjama koje je Ombudsman preduzeo u vezi sa pritužbom i komunikaciji sa nadležnim službenicima u MIPD-u, podnosilac žalbe nije imao potpuni pristup traženim dokumentima, pa se Ombudsman 22. aprila 2021. godine obratio MIPD sa izveštajem sa preporukom, gde je zaključio da u slučaju podnosioca žalbe, Ministarstvo inostranih poslova nije ispunilo svoje zakonske obaveze u vezi sa obezbeđivanjem pristupa javnim dokumentima, u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo garantovano domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. U ovom slučaju, Ombudsman je naglasio da je javni interes za odgovornost od suštinskog značaja u smislu promovisanja i jačanja demokratije i dobrog upravljanja. Građani, civilno društvo i mediji imaju važnu ulogu u ovom pogledu. Takođe, pitanje okolnosti izazvanih virusom COVID-19 ne opravdava kašnjenje u odgovoru na zahtev podnosioca žalbe, s obzirom da zahtev za pristup traženim informacijama nije bio složen. Uzimajući u obzir da se informacija smatra dobrom koje zastareva, kašnjenja u obradi zahteva i davanju odgovora predstavljaju kršenje istog zakona kao i nedostavljanje informacija. Shodno tome, Ombudsman je preporučio MIPD-u da tretira zahteve za pristup informacijama i javnim dokumentima u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, kao i u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 175/2020 protiv Ministarstva inostranih poslova i dijaspore u vezi sa pravom na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju povrede osnovnih prava i sloboda od strane Ministarstva inostranih poslova i dijaspore (MIPD) u vezi sa žalbom N. L., podnetom zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koje proizilaze iz Zakona. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilac je više puta putem elektronske pošte tražio pristup informacijama/elektronskim kopijama originalnih dokumenata koji se odnose na Republiku Kosovo i Kukova Ostrva, kao i u informacije o diplomatskim odnosima Republike Kosovo sa Ostrvom Niue, ali nikada nije dobio odgovor od MIPD. Nakon preduzetih radnji od strane Ombudsmana u vezi sa pomenutom žalbom, MIPD je preduzela potrebne radnje u skladu sa zakonima na snazi. Međutim, Ombudsman se 22. aprila 2021. godine obratio MIPD-u izveštajem sa preporukom, u kome je utvrdio da MIPD nije ispunio svoje zakonske obaveze u pogledu obezbeđivanja pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, ovo pravo je garantovano lokalnim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je u izveštaju istakao da je javni interes za odgovornost od suštinskog značaja u smislu promovisanja i jačanja demokratije i dobrog upravljanja. Shodno tome, Ombudsman je preporučio MIPD-u da postupi po zahtevima za pristup informacijama i javnim dokumentima,

u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, kao i u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

Izveštaj o slučaju A. br. 506/2020 protiv Opštine Uroševac u vezi sa ograničenjem prava na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da identifikuje kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Opštine Uroševac u vezi sa žalbom Q. A. od strane organizacije INPO, podnete zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koji proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilac se obratio Opštini Uroševac sa zahtevom za pristup informacijama i javnim dokumentima, odnosno za pristup ugovoru pod nazivom: „*Snabdevanje GCPM i bolnice Uroševac medicinskom zaštitnom opremom i uređajima*“, sa brojem javne nabavke 656-20-1616-1-2-5.

U vezi sa zahtevom podnosioca žalbe za pristup traženim dokumentima, opština Uroševac je donela odluku br. 43/20, prema kome je podnosiocu žalbe omogućen pristup javnim dokumentima prema zahtevu. Međutim, žalilac je obavestio da je pristup ostvaren osim u Planu upravljanja ugovorom i Izveštaju menadžera ugovora. Kako podnosilac žalbe nije imao pun pristup traženim dokumentima, Ombudsman je preduzeo mere u vezi sa predmetnim slučajem i komunicirao sa nadležnim službenicima u Opštini Uroševac, ali pun pristup nije ostvaren. Shodno tome, 28. aprila 2020. godine, Ombudsman je uputio izveštaj sa preporukama predsedniku opštine Uroševac, u kojem je zaključio da u slučaju žalioaca, Opština Uroševac nije ispunila svoje obaveze u pogledu obezbeđivanja pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo garantovano lokalnim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je preporučio opštini Uroševac da podnosiocu žalbe obezbedi potpun pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, u skladu sa relevantnim zakonodavstvom na snazi, odnosno da obezbedi pristup Planu upravljanja ugovorom i Izveštaju menadžera ugovora.

Izveštaj o slučaju A. br. 575/2020 protiv Osnovnog tužilaštva u Prištini u vezi sa pravom pristupa javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju povrede osnovnih prava i sloboda od strane Osnovnog tužilaštva u Prištini (OTP) u vezi sa žalbom izvršnog direktora Kosovskog pravnog instituta (IKD), E. M., podneo je zahtev za odbijanje pristupa javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilac je podneo zahtev OTP-u za pristup rešenju o zatvaranju/odbacivanju slučaja poznatog kao „*Beni Dona*“ snabdevanja hranom Kosovskih bezbednosnih snaga. OTP je odbio zahtev podnosioca žalbe za pristup traženim dokumentima. Podnosilac žalbe je podneo zahtev OTP-u za preispitivanje odluke, na koji nije dobio odgovor.

Nakon radnji koje je Ombudsman preduzeo u vezi sa slučajem, podnosilac žalbe je dobio odgovor na predmet. Međutim, Ombudsman je 28. aprila 2020. godine uputio OTP-u izveštaj sa preporukom u kome je konstatovao da OTP nije postupila u skladu sa članom 17. stavovi 7. i 8. ZPJD, u kojem se jasno navodi da kada *javna ustanova odbije pristup traženom dokumentu, u celini ili delimično, mora da donese rešenje o odbijanju*. Takođe, u vezi sa predmetnim slučajem, Ombudsman je naveo da je OTP u odgovoru Ombudsmanu naveo razloge za odbijanje, ali nije doneo rešenje i dostavio dokument podnosiocu zahteva

po tom pitanju. Stoga, Ombudsman je preporučio Osnovnom tužilaštvu Prištine da postupi u skladu sa članom 17. stav 7. i 8. Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, kao i u skladu sa odgovarajućim važećim dokumentima.

Izveštaj o slučaju A. br. 505/2020 protiv Opštine Uroševac u vezi sa ograničenjem prava na pristup javnim dokumentima

Žalilac se obratio Opštini Uroševac sa zahtevom za pristup informacijama i javnim dokumentima, odnosno za pristup ugovoru pod nazivom: „*Dezinsekcija, dezinfekcija zgrada i javnih prostora zbog globalne pandemije Covid 19*“, sa brojem nabavke 656-20-1487-2-2-5.

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju povrede osnovnih prava i sloboda od strane Opštine Uroševac u vezi sa žalbom Q. A. podnetom zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima i da identifikuje dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koji proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

U vezi sa zahtevom podnosioca žalbe za pristup traženim dokumentima, opština Uroševac je donela odluku br. 42/20, prema kojoj je podnosiocu žalbe omogućen pristup javnim dokumentima prema zahtevu. Međutim, podnosilac žalbe je obavestio da je pristup ostvaren osim u Planu upravljanja ugovorom, u tehničkom ili konačnom izveštaju o prihvatanju i u izveštaju menadžera ugovora. Kako podnosilac žalbe nije imao pun pristup traženim dokumentima, Ombudsman je preduzeo mere u vezi sa predmetnim slučajem i komunicirao sa nadležnim službenicima u Opštini Uroševac, ali pun pristup nije ostvaren. Shodno tome, 28. aprila 2020. godine, Ombudsman je uputio izveštaj sa preporukama predsedniku opštine Uroševac u kome je naveo da je u slučaju podnosioca žalbe, Opština Uroševac nije ispunila svoje obaveze u pogledu obezbeđivanja pristupa javnim dokumentima u skladu sa zahtevom podnosioca žalbe, pravo garantovano lokalnim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je preporučio opštini Uroševac da podnosiocu žalbe obezbedi potpun pristup potrebnim dokumentima, u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, u skladu sa relevantnim zakonodavstvom na snazi, odnosno da obezbedi pristup Planu upravljanja ugovorom; u tehničkom ili konačnom izveštaju o prijemu; i u Izveštaju menadžera ugovora.

Izveštaj o slučaju A. br. 187/2021 protiv Univerzitetske bolničke i kliničke službe Kosova u vezi sa pravom na pristup javnim dokumentima

Cilj ovog izveštaja je bio da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Univerzitetske bolničke i kliničke službe Kosova (UBKSK) u vezi sa žalbom Kosovskog demokratskog instituta (KDI), podnetog zbog odbijanje pristupa javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

KDI se obratio UBKSK sa zahtevom za pristup Godišnjem izveštaju o javnim ugovorima potpisanim za 2020. KDI je dobio odgovor od UBKSK-a da je njihov zahtev za pristup javnim dokumentima odbijen.

Uprkos radnjama koje je Ombudsman preduzeo u vezi sa žalbom i komunikaciji sa nadležnim službenicima u UBKSK-u, podnosilac žalbe nije imao pristup traženim dokumentima, pa je Ombudsman 25. maja 2021. godine uputio UBKSK-u izveštaj sa preporukama kojim je utvrdio da UBKSK nije postupio u skladu sa članom 12. stav 1. ZPJD, koji jasno propisuje rokove za obradu zahteva za pristup javnim dokumentima i po kome je javna ustanova dužna da u roku od 7 dana, od vreme registracije zahteva, donese rešenje o dozvoli uvida u traženi dokument ili obrazloženo rešenje o potpunom ili delimičnom odbijanju i da obavesti

podnosioca zahteva o pravima koja ima u tim slučajevima. U slučaju KDI, UBKSK nije ispunio zakonske obaveze u vezi sa pružanjem, odnosno dozvole za pristup javnim dokumentima, u skladu sa zahtevom podnetim od strane podnosioca žalbe, prava garantovanog domaćim aktima i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je preporučio UBKSK-u da odgovori na zahtev KDI za pristup javnim dokumentima i dozvoli pristup u skladu sa Zakonom br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima, kao i u skladu sa relevantnim zakonima na snazi.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 205/2021

Cilj ovog pisma preporuke je bila da se identifikuju kršenja osnovnih prava i sloboda od strane Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (MŽSPPI) u vezi sa žalbom K. G., izvršnog direktora Mreže NVO AVONET, podnete zbog neodgovora na zahtev za pristup javnim dokumentima; i identifikaciju dužnosti i odgovornosti javnih institucija/organa, koje proizilaze iz Zakona br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima (ZPJD).

Žalilac se obratio MŽSPPI sa zahtevom za pristup informacijama: „U predmetu po kome se vodi sudski spor „Sallahu shpk“ kao tužilac, dok je tuženi Ministarstvo za infrastrukturu“. Dok je u dokumentima tražen pristup javnim dokumentima: „Sva rešenja i 2. Radnje koje su preduzete u vezi sa ovim slučajem.“, ali nije dobio odgovor.

Uprkos radnjama koje je Ombudsman preduzeo u vezi sa predmetnom žalbom i uspostavljenom komunikacijom sa odgovornim službenicima MŽSPPI, podnosilac žalbe nije imao pristup potrebnim dokumentima. Shodno tome, 1. decembra 2021. godine, Ombudsman je uputio pismo preporuke ministru MŽSPPI-a, navodeći da u slučaju podnosioca žalbe, MŽSPPI nije ispunilo zakonske obaveze u pogledu omogućavanja, odnosno dozvole pristupa javnim dokumentima, u skladu sa podnetim zahtevom, ovo pravo je zagantovano kako domaćim aktima tako i međunarodnim instrumentima. Ombudsman je preporučio MŽSPPI-u da se pozabavi zahtevom podnosioca žalbe i omogući mu pristup traženim informacijama i dokumentima, u skladu sa odgovarajućim važećim zakonima.

SLOBODA OKUPLJANJA, SLOBODA VEROISPOVESTI, SAVESTI I VERE

Sloboda okupljanja, sloboda veroispovesti, savesti i veroispovesti, kao i ograničenja ovih prava tokom pandemije COVID-19 na Kosovu

Na osnovu operativnog naloga: „Za spremnost i odgovor na COVID-19“²⁵⁰ Policija Kosova (PK) počela je koordinaciju, planiranje i sprovođenje policijskih dužnosti na terenu, u skladu sa Zakonom o sprečavanju i borbi protiv pandemije COVID-19²⁵¹, prema odlukama Vlade kao i prema odlukama i preporukama Ministarstva zdravlja i NIJK. Zakon o sprečavanju i suzbijanju pandemije COVID-19 propisuje da se ograničavanje slobode okupljanja mora sprovoditi uz obilno i detaljno obrazloženje. Ovi razlozi moraju dokazati da postoji direktna veza između ograničenja, s jedne strane, i mera koje se preduzimaju za suzbijanje i sprečavanje širenja COVID-19, s druge strane²⁵². Međutim, i nakon izricanja mera i obustavljanja okupljanja više od dve osobe, prema informacijama PK, policiji je podneto 155 zahteva za odobrenje održavanja skupa, od čega je 151 zahtev usvojen.

250 Generalna direkcija policije, „Standardni operativni postupci“, usvojeni 01.10. 2020, Ref: DDO-04-023 / 2020

251 Skupština Republike Kosovo usvojila je Zakon br. 07/L-006 o prevenciji i kontroli pandemije COVID 19, od 25. avgusta 2020. godine. Ovim zakonom su definisane odgovornosti i uloga javnih, privatnih i javno-privatnih zdravstvenih ustanova u preduzimanju mera za sprečavanje, kontrolu, lečenje, praćenje, obezbeđenje finansiranja i podela odgovornosti tokom pandemije COVID-a 19.

252 Skupština Republike Kosovo, Zakon br. 07 / L-006 o prevenciji i suzbijanju pandemije COVID 19 na teritoriji Republike Kosovo, član 4 (1.5)

Prema Zakonu o javnim okupljanjima, policija mora biti angažovana na nadzoru javnih okupljanja, radi održavanja javnog reda i mira, kao i da preduzima sve mere u slučaju da javno okupljanje prethodi da naruši ili uništi javno dobro. Prema statistici koju je dala PK, PK je nadgledala 253 skupa/organizacija, od kojih su 4 politička skupa, dok u svim slučajevima gde nisu poštovana izborna pravila, prijavljena relevantnim institucijama. Prema statističkim podacima koje je dostavila PK za period ograničenja, održan je 71 javni skup, 180 protesta i 10 marševa.

Iako Zakon predviđa da niko ni na koji način ne sme biti diskriminisan niti sprečavan u vršenju verskih obreda i ceremonija, međutim, situacija u kojoj su se našli Kosovo i ceo svet, nakon izbijanja pandemije COVID-19, ograničila je ostvarivanje ovog prava. Na osnovu odluka Vlade, kojima se u određenim periodima, na osnovu situacije i radi očuvanja opšteg zdravlja, ovo pravo ograničava i u određenim periodima zabranjuje.

U Republici Kosovo, iako ne postoji zvanična statistika o verskoj pripadnosti stanovništva, smatra se da većina stanovništva pripada muslimanskoj veri, oko 90%, dok se 6% smatra da pripada pravoslavnoj veri, 3% pripada katoličkoj, a 1% drugim veroispovestima²⁵³.

Prema rečima Predsedništva Islamske zajednice Kosova²⁵⁴, mere ograničenja Vlade se pozdravljaju i smatraju razumnim merama, u smislu očuvanja javnog zdravlja. Uvedene mere uticale su na vršenje verskih obreda, jer su zbog zabrane okupljanja džamije zatvorene, a vernicima je uskraćena mogućnost molitve u džamiji. Ograničenja su uticala i na zabranu manifestacija za praznik Bajram, praznik Mevlud, Miraž i drugi.

Katolička crkva je u odgovoru navela da je ispoštovala sve odluke vlade i da nema problema, dok Srpska pravoslavna crkva, Evangelistička protestantska crkva i Jevrejska zajednica nisu odgovorile na zahtev za komentar.

Ombudsman smatra da je ograničavanje ljudskih prava i sloboda okupljanja/organizovanja bilo neophodno, srazmerno i zasnovano na domaćim i međunarodnim zakonima, kao i na preporukama koje proizilaze iz Zakona o sprečavanju i suzbijanju pandemije COVID-19; u odlukama Vlade, odlukama i preporukama Ministarstva zdravlja i NIJK.

Odluke o ograničenju slobode okupljanja/udruživanja, u zavisnosti od situacije, stalno su preispitivane i mere su pooštrevane ili ublažavane, ali su skupovi potpuno zabranjeni.

Ombudsman je primetio da je Vlada Republike Kosovo u kontinuitetu donosila odluke kojima je preduzimala mere srazmerne nastaloj situaciji, i u cilju zaštite od pandemije COVID-19.

SLOBODA IZRAŽAVANJA I SLOBODA MEDIJA

Sloboda izražavanja i sloboda medija tokom pandemije COVID-19 na Kosovu

Sloboda izražavanja i sloboda medija u demokratskim zemljama, pored međunarodnih instrumenata, zagarantovane su i Ustavom i zakonom, kojima se utvrđuju granice ostvarivanja ovog prava kako bi se izbegla eventualna zloupotreba ili povreda drugih prava.

Ograničenja slobode izražavanja prema kosovskom zakonu sastoje se od namere da se izbegne govor mržnje, podsticanje na nasilje, diskriminatorni, uvredljivi i klevetnički jezik. S tim u vezi, podsticanje mržnje je definisano u Krivičnom zakonu Republike Kosovo (KZK),

²⁵³ Državni portal Republike Kosovo.

²⁵⁴ Odgovor je primljen e-poštom 16. jula 2021. godine

koji u svom članu 147 definiše krivično delo „*Podsticanje na mržnju, podele ili netrpeljivost prema nacionalnoj, rasnoj, verskoj ili etničkoj pripadnosti*“.

Prema rečima zamenika generalnog direktora RTK, od pojave prvih slučajeva nedostajala je transparentnost o broju testova na COVID-19 i broju rezultata, koji su kao takvi objavljeni samo preko zvaničnog sajta NIJK na Fejsbuku; uskraćivanjem pristupa informacijama o poreklu rezultata, posebno o mogućem uključivanju rezultata od strane licenciranih privatnih laboratorija i drugih testiranih u inostranstvu. Zbog toga, prema njegovim rečima, rezultati nisu kategorisani prema poreklu testova.

Kako je saopštio Savet za štampu Kosova u vezi sa poštovanjem etičkih standarda medija i emitera koji su potisnuti tokom pandemije, mediji su generalno bili izuzetno korektni u informisanju građana, jer su za informisanje uglavnom koristili zvanične izvore. Izuzetak su slučajevi na početku pojave COVID-19, i dalje bez potvrđenog slučaja zaraze na Kosovu, evidentno je da su pojedini novinski portali manipulirali pouzdanim izvorima koji su zapravo stvarali paniku. Na društvenim mrežama su se širile i dezinformacije uglavnom preko neproverenih sajtova, ali uprkos tome, izveštavanje novinara u zemlji se smatra tačnim.

U aprilu 2021. godine, Reporteri bez granica objavili su indeks za 2021. prema kojem je Kosovo među 180 zemalja u svetu rangirano na 78. mestu po slobodi izražavanja i medija. Prema ovom izveštaju, Kosovo je za 2021. godinu se spustilo za 8 mesta u Indeksu u odnosu na 2020. Izveštaj pokazuje porast medijske nestabilnosti u zemlji, kao rezultat krize sa korona virusom, naglašavajući da su mediji na Kosovu i dalje podeljeni po etničkim linijama; pristup određenim informacijama često je ograničen na jednu etničku ili političku grupu i većina medija ima tendenciju da pokriva i fokusira se na pitanja koja se odnose na njihovu nacionalnost

Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, pozivajući na solidarnost i saradnju u zaustavljanju širenja COVID-19 i poštovanje ljudskih prava, 20. aprila 2020. objavila je Smernice za COVID-19 [Ljudska prava u srcu odgovora]. Kroz ovaj vodič, Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava, između ostalog, poziva na tačne informacije o pandemiji COVID-19 i na učešće u donošenju odluka.

Ombudsman smatra pozitivnim obezbeđivanje značajnog medijskog prostora za informisanje o stanju pandemije, kao i pozitivnu ocenu upravljanja i suzbijanja dezinformacija i dezinformacija od strane novinara u vreme pandemije, međutim, ostaje manipulacija pouzdanim izvorima od strane pojedinih portala radi stvaranja zabune i panike među građanima, kao i širenje informacija i vesti na društvenim mrežama sa neproverenih internet stranica.

Ombudsman ovom prilikom poziva na regulisanje odgovarajuće zakonske i efikasne infrastrukture o korišćenju društvenih mreža u zemlji u cilju suzbijanja dezinformacija i širenja neproverenih vesti i izgradnje standarda koji na uravnotežen način garantuje slobodu izražavanja postavljanjem neophodnih granica za zaštitu sloboda i drugih ljudskih prava.

Ombudsman smatra da su pretnje, napadi i narušavanje bezbednosti novinara, kao i ometanje slobodnog obavljanja profesije, jedan od glavnih problema kršenja slobode izražavanja i slobode medija u zemlji. Ostvarivanje prava na pristup javnim dokumentima, kao jednog od preduslova za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja, i dalje ostaje izazov za javne institucije u zemlji, koji se još više pogoršava od izbijanja pandemije COVID-19.

IZBORNA PRAVA I PRAVA UČEŠĆA

Izborna prava u periodu pandemije COVID-19

Situacija koju je stvorila pandemija COVID-19 odrazila se na sve sfere života, uključujući pravo glasa i pravo učešća. Ombudsman je sa posebnom pažnjom pratio proces vanrednih centralnih izbora održanih 14. februara 2021. godine. S tim u vezi, Ombudsman je preduzeo određene radnje pre izbornog procesa, a takođe je i nadgledao ovaj izborni proces.

Ombudsman je 13. januara 2021. godine izdao saopštenje kojim poziva sve građane Republike Kosovo i političke stranke da uzmu u obzir situaciju nastalu pandemijom COVID-19, a tokom aktivnosti vezanih za vanredne izbore za Skupštinu Republike Kosovo, koji su predviđeni da se održe 14. februara 2021. godine, da striktno poštuje preporuke NIJZK i mere koje su Vlada i Ministarstvo zdravlja odredili za prevenciju pandemije COVID-19.

Ombudsman je 8. februara 2021. godine objavio drugo saopštenje kojim je izrazio zabrinutost zbog selektivnog sprovođenja mera Vlade za prevenciju pandemije COVID-19, tokom izborne kampanje za Opšte izbore 2021. godine. Početkom predizborne kampanje političke partije nisu poštovale anti-COVID mere, dok sa druge strane institucije koje su dužne da te mere sprovode nisu reagovala. Ombudsman je ove postupke smatrao dvostrukim aršinima koji se ne mogu tolerisati i kojima se narušava ravnopravnost građana pred zakonom. Pored toga, Ombudsman izražava zabrinutost zbog ugrožavanja života građana zbog nepoštovanja mera.

Ombudsman je podsetio na obavezu svih institucija i političkih partija da poštuju mere za sprečavanje pandemije, a pozvao je nadležne da preduzmu konkretne radnje za poštovanje ovih mera od strane političkih subjekata. Ombudsman smatra da je u celini izborni proces protekao u bezbednoj, mirnoj, slobodnoj i demokratskoj atmosferi. Zrelost građana s jedne strane, maksimalna posvećenost koju je CIK pokazao u potpunosti u pripremi i organizaciji ovih izbora, označili su izuzetno važan momenat za poštovanje slobodne volje građana i stepena demokratije u zemlji. Dakle, iz perspektive poštovanja i ostvarivanja ovog političkog prava, Ombudsman izražava maksimalno poštovanje i uvažavanje. Ombudsman takođe pohvaljuje Policiju Kosova za profesionalnu podršku koju je pružala tokom celog dana izbora na celoj teritoriji Republike Kosovo, garantujući bezbednost i nesmetan tok izbornog procesa.

Izveštaj o slučaju A. br. 757/2020 u vezi s nesprovođenjem člana 61. Zakona br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi

Da bi predstavnici manjinskih zajednica mogli da ostvaruju i štite svoja Ustavom zagarantovana prava, neophodno je da im se obezbedi odgovarajuća zastupljenost u lokalnim javnim organima. Tako je u opštinama u kojima najmanje 10% stanovnika pripada manjinskim zajednicama, a koje u toj opštini ne čine većinu, mesto zamenika predsednika opštine rezervisano za predstavnika zajednice iz člana 62. stav 1. Ustava. U izveštaju se skreće pažnja Opštini Gračanica i Ministarstvu za lokalnu samoupravu, u vezi sa nesprovođenjem člana 61. Zakona o lokalnoj samoupravi i člana 5. stav 1. Administrativnog uputstva (MLS) br. 02/2020 o postupku za imenovanje zamenika predsednika u opštinama.

Ustavom Republike Kosovo i Zakonom o lokalnoj samoupravi zajednicama je priznato pravo da imaju zamenika predsednika za zajednice ako najmanje 10% građana te opštine pripada nevećinskim zajednicama. Prema ovoj definiciji, zakon ne deli nevećinske zajednice, već ih definiše kao celinu, koja ne sme biti manja od 10% svih građana jedne opštine.

Izveštaj zaključuje da postoji neslaganje u nazivu člana 60 između albanskog i srpskog jezika, kao i člana 61, što u praksi može dovesti do neizvesnosti u vezi sa sprovođenjem zakona. Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio predsedniku opštine Gračanica da postupi u skladu sa članom 61. Zakona o lokalnoj samoupravi i da u najkraćem roku imenuje zamenika predsednika za zajednice u Opštini Gračanica. Ministarstvo administracije lokalne samouprave preporučilo je da se nadgleda sprovođenje člana 61 Zakona o lokalnoj samoupravi i da u saradnji sa Skupštinom Republike Kosovo, preduzme konkretne radnje, u cilju usaglašavanja jezika Zakona o lokalnoj samoupravi, odnosno članova 60. i 61.

Mišljenje Ombudsmana na zahtev političkih subjekata: Egipćanska liberalna partija (PLE), Ujedinjena romska partija Kosova (PREBK)

Ombudsman je, na osnovu žalbe podnete od V. B. iz egipćanske zajednice, analizirao zahtev podnosioca Ustavnom sudu u vezi sa ocenom usaglašenosti sa Ustavom presude AA.br.29/2021 Vrhovnog suda Kosova, kao i odluke A.nr.736/2021 Izbornog panela za žalbe i predstavke (IPŽP), odnosno usklađenosti sa članom 58. stav 4. Ustava [Odgovornosti države], izmenjenog amandmanom 1. u vezi sa članom 15. Okvirne konvencije Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, kao i prava zagarantovana članom 45. Ustav [Izborna prava i prava na učešće] u vezi sa članom 3. Protokola 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Kroz ovo mišljenje Ombudsman je ocenio da za iste slučajeve organi odlučivanja treba da donesu iste odluke. Time se garantuje ostvarivanje prava glasa i učešća bez razlike, garantovanih Ustavom i međunarodnim instrumentima, u protivnom, ako se za iste slučajeve donose različite odluke, onda se stvara situacija nejednakosti i dvostrukih standarda od strane organa odlučivanja, ističući da je važno da Ustavni sud oceni ovo pitanje i odluči da li su u ovom slučaju povređena ustavna izborna prava.

Takođe, ovim mišljenjem Ombudsman smatra da institucije Republike Kosovo treba da budu odgovorne i da garantuju organizaciju i sprovođenje izbornog procesa u celini, u potpunosti i bez razlike poštujući ustavne odredbe u pogledu prava glasanja i učešća.

PRAVO NA RAD I VRŠENJE ZANIMANJA

Uticaj pandemije na socijalna i ekonomska prava i radno pravo u javnom i privatnom sektoru

Pandemija COVID-19 uticala je i na ekonomiju Kosova. Uprkos politici podrške, procenjuje se da je ekonomska aktivnost prema MMF-u opala za 6% do 2020,²⁵⁵ dok je prema ASK-u ovo smanjenje iznosilo 5,3%.²⁵⁶ Prema procenama Svetske banke, očekuje se da će pad biti 6,9% (Svetska banka, 2021). Fiskalni deficit je povećan za 7,7% BDP-a, s obzirom na nagli pad naplate poreskih prihoda i sprovođenje mera ublažavanja i regeneracije od 4,2% BDP-a (MMF, 2021). Očekuje se da će se rast vratiti 2021. godine, a stvarna aktivnost će dostići nivo pre pandemije tek 2022. (MMF, 2021; Svetska banka, 2021). Oko 4,3% BDP-a izdvaja se za preduzete mere, za zdravstveni sistem (0,4% BDP), dodatke na plate zdravstvenih radnika i radnika osiguranja za prekovremene sate i za povećan rizik sa kojima se suočavaju u obavljanju poslova (0,5% BDP), socijalni transferi i subvencije za porodice u potrebi (1,6% BDP), kao i podrška firmama u vidu subvencija plata i lakšeg pristupa kreditiranju (uključujući JP i farme sa oko 1,7% BDP-a), i kapitalnih izdataka (manje od 0,1%

255 Međunarodni monetarni fond, 2021, Izveštaj osoblja MMF-a za Republiku Kosovo, sveska 2021, broj 041, <https://doi.org/10.5089/9781513569536.002>

256 ASK, 2021, Bruto domaći proizvod (BDP) prema ekonomskim aktivnostima i pristupu troškova 2008 - 2020: <https://ask.rks-gov.net/media/6311/bpv-2008-2020.pdf>

BDP-a). Da bi stimulisao agregatnu tražnju, Zakon o ekonomskom oporavku je dozvolio povlačenje 10% štednje sa ličnih penzionih štednih računa u KFPŠ-u (2,6% BDP-a), od čega će većina (1,8% BDP-a) biti nadoknađena iz budžeta počevši od 2023. godine (nadoknađuje samo onima koji su u trenutku podizanja imali do 10.000 evra uštedevine na svojim računima). Prema PAK-u, Kosovo je doživelo značajan pad prihoda u prvih devet meseci 2020. godine, preko milijardu evra manje nego u 2019. (Izveštaj civilnog društva, 2021).²⁵⁷

Pandemija je uticala i na tržište rada. U odnosu na 2019. godinu, zabeleženo je smanjenje stope zaposlenosti za 1,7%, pri čemu je ovaj pad kod muškaraca iznosio 3,4%, dok kod žena imamo povećanje od 0,2% (ASK, 2021).

Podaci Inspektorata za rad pokazuju da je Inspektorat u 2020. godini izvršio 18.506 inspeksijskih nadzora, ali se njih 2.419 odnosilo na praćenje sprovođenja mera zaštite koje je izrekla Vlada, što znači da one nisu imale za cilj radnička prava. Od 8.509 primljenih žalbi, 84% je bilo iz javnog sektora.

Što se tiče poreskih politika, Ministarstvo finansija i transfera (MFT), u koordinaciji sa PAK-om, produžilo je rok za prijavu i plaćanje poreskih obaveza, kao i penzijskih obaveza i doprinosa, do 30. juna 2020. godine. Druga privremena mera u vezi sa porezima je ukidanje PDV-a na uvoz pšenice i brašna, kao i produženje roka za plaćanje komunalnih usluga, do kraja aprila. Konačno, 18. maja MFT je doneo još jednu odluku kojom je najavljeno da će kamate na porez na imovinu biti suspendovane do 2021. godine.

PAK je tokom ovog perioda omogućila poreskim obveznicima da ispunjavaju poreske obaveze na osnovu finansijskih mogućnosti poreskih obveznika, u cilju održavanja finansijske stabilnosti. Međutim, prijavljene su žalbe privrednih subjekata da nemogućnost plaćanja nagomilanog duga po prethodnom dogovoru sa PAK-om, zbog finansijskih poteškoća i zbog situacije sa pandemijom, inspektori PAK-a su više puta upozoreni da ukoliko ne izmire rate na vreme, biće im oduzeta imovina. U odgovoru dobijenom od PAK-a se navodi da odluka Vlade ne prekida procedure PAK-a da ostvari svoje pravo po zakonu, preko Odeljenja za upravljanje naplatom dugova.

Jedna od mera Vlade za podršku građanima i povećanje agregatne tražnje bila je mogućnost povlačenja do 10% penzione štednje iz Fonda Penzijske štednje.²⁵⁸ Ovo pravo od 11. decembra 2020. do 31. decembra 2020. godine koristilo je 397572 osobe iz 644582, odnosno 61% doprinosioca. Aplikacija je nastavljena do 6. aprila 2021. godine.

Druga preduzeta mera je odlaganje kredita komercijalnih banaka. U odgovorima koje je Ombudsman dobio od CBK, navedeno je da je ukupan broj lica koja su se prijavila za odlaganje kredita do kraja jula 2020. godine 77.629 lica, od kojih su 57.443 fizička lica (29.229 zaposlenih u privatnom sektoru) i 20.186 lica su bila pravna lica. Nakon odluke o odlaganju, CBK je izdala dva uputstva u vezi sa restrukturiranjem kredita, jedno u septembru 2020. i drugo u februaru 2021. godine, prema kojima su klijenti mogli da iskoriste pravo na restrukturiranje kredita. Prema poslednjim podacima, sadašnja vrednost ukupnih restrukturiranih kredita, uključujući sve faze (odluke i uputstva) u maju 2021. godine iznosila je 975,6 miliona evra, ili 28,8 odsto kreditnog portfolija. U ovom slučaju treba napomenuti da su nakon restrukturiranja klijenti nastavili da plaćaju rate u skladu sa potpisanim ugovorima

²⁵⁷ Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK), „Izveštaj civilnog društva o ljudskim pravima na Kosovu 2020. godine“, jun 2020., (link: <https://unmik.unmissions.org/file/158952/download?token=eZSA6ENf>)

²⁵⁸ Kosovski fond za penzionu štednju, Godišnji izveštaj 2020, (link: http://www.trusti.org/ep-content/uploads/2021/05/Raportivjetor_2020_shq_ueb.pdf), pristupljeno 01.07.2020.

sa bankama i da postoji stabilnost u vraćanju rata nakon restrukturiranja. Predstavnicu CBK-a su pojasnili da se većina žalbi klijenata odnosi na kamatu koju su banke prijavile za period moratorijuma. Iako su CBK i komercijalne banke pojasnile da se zatezna kamata neće primenjivati tokom perioda moratorijuma i da će kamata za period moratorijuma biti isplaćena tokom meseci nakon početka otplate kredita, klijenti su pogrešno shvatili da tokom perioda moratorijuma banke neće obračunati kamatu na kredite. To ukazuje da je postojala potreba za većim širenjem tačnih i eksplicitnih informacija u javnosti.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 49/2021 o pravima samohranih majki (roditelja) na Kosovu u vezi sa priznavanjem godišnjeg odmora od dva radna dana samohranom roditelju koji mu pripada prema Zakonu o radu br. 03/L-212

Izveštaj se bavi pitanjem nepriznavanja godišnjeg odmora za dva dodatna radna dana samohranim roditeljima, u skladu sa članom 32. Zakona o radu. U izveštaju se navodi da majke sa decom do tri godine, samohrani roditelji i osobe sa invaliditetom imaju pravo na godišnji odmor u trajanju od dva dodatna radna dana. Shodno tome, poslodavci su dužni da primenjuju član 32. Zakona o radu.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Inspektoratu rada da prati sprovođenje člana 32. Zakona o radu, kojim je definisano pravo na odsustvo u trajanju od dva dodatna radna dana za majke sa decom do tri godine, za samohranog roditelja i za lica sa ograničenim sposobnostima; kao i Ministarstvo rada i socijalnog staranja da u zakonodavstvu da preciznu definiciju samohranog roditelja.

Izveštaj o slučaju A. br. 928/2019 u vezi sa usklađivanjem Uredbe (MKOS) br. 04/2019 o osnivanju i funkcionisanju Stalnog ansambla Narodnog pozorišta i Gradskih pozorišta sa Uredbom (VRK) br. 15/2018 o diplomama i platama stvaralaca i izvođača kulture i stručnih radnika kulturnog nasleđa

Ovaj predmet je pokrenut za istragu u instituciji Ombudsmana na osnovu pojedinačne pritužbe kojom podnosilac žalbe tvrdi da je Uredbom br. 04/2019 je u suprotnosti sa Uredbom br. 15/2018.

Izveštaj ima za cilj da istakne neslaganje Uredbe br. 04/2019 o osnivanju i funkcionisanju rezidentnog ansambla Narodnog pozorišta i gradskih pozorišta (Uredba br. 04/2019), usvojena od strane MKOS, Uredbom br. 15/2018 o stepenu i platama stvaralaca i izvođača kulture i profesionalnih radnika kulturnog nasleđa (Uredba br. 15/2018), usvojen od Vlade Republike Kosovo. Podnosilac žalbe navodi da Uredba br. 04/2019 je u suprotnosti sa Uredbom br. 15/2018 i ne prepoznaje glumce u ulogama u drugim gradskim javnim pozorištima. Podnosilac pritužbe saopštava da je 4. septembra 2019. godine podneo žalbu br. 3744/2019 u MKOS, ali nije dobio odgovor.

Izveštaj zaključuje da Uredba br. 04/2019, odnosno člana 8, potrebno je uskladiti sa Uredbom 15/2018 i otkloniti nejasnoće između ovih podzakonskih akata. Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio MKOS da izmeni i dopuni Uredbu br. 04/2019 o osnivanju i funkcionisanju rezidentnog ansambla Narodnog pozorišta i Gradskih pozorišta, odnosno člana 8. ovog pravilnika uskladiti sa članom 6. Uredbe (VRK) br. 15/2018 o diplomama i platama stvaralaca i izvođača kulture i stručnih radnika kulturnog nasleđa.

Izveštaj o slučaju A. br. 933/2019 u vezi sa donošenjem Administrativnog uputstva o postupku licenciranja javnih zdravstvenih institucija, kao i o izradi procedura za licenciranje javnih zdravstvenih institucija

Izveštaj skreće pažnju Ministarstvu zdravlja na zakonsku obavezu donošenja Administrativnog uputstva o postupku licenciranja javnih zdravstvenih institucija. U izveštaju se skreće pažnja

i na sprovođenje člana 42. Zakona o zdravstvu, koji se bavi licenciranjem i akreditacijom javnih i privatnih zdravstvenih ustanova.

Izveštaj zaključuje da Ministarstvo zdravlja nije donelo Administrativno uputstvo o postupku licenciranja javnih zdravstvenih institucija, kao ni da javne zdravstvene institucije nemaju licence prema odredbama člana 42. Zakona o zdravstvu. Takođe, Ombudsman napominje da Ministarstvo zdravlja nije u potpunosti realizovalo obavezu iz člana 42. Zakona o zdravstvu, prema kojoj mora postojati pravni osnov za licenciranje i akreditaciju zdravstvenih ustanova, bez razlike.

Na osnovu zaključaka izveštaja, Ombudsman je preporučio Ministarstvu zdravlja da izda Administrativno uputstvo o postupku licenciranja javnih zdravstvenih institucija, u skladu sa obavezama iz člana 42. Zakona o zdravstvu, kako bi se što pre razvile procedure za licenciranje javnih zdravstvenih ustanova, kako je utvrđeno u članu 42. Zakona.

Mišljenje Ombudsmana o zahtevu Vrhovnog suda upućeno Ustavnom sudu povodom ocene člana 94. Zakona o radu koji se odnosi na nadležnosti Inspektorata rada.

Ombudsman je analizirao zahtev Vrhovnog suda upućen Ustavnom sudu za procenu usaglašenosti sa Ustavom člana 94. Zakona br. 03/L-212 o radu, u vezi sa nadležnostima Inspektorata za rad, deo odredbe „Nadzor nad sprovođenjem odredaba ovog zakona kojima se reguliše radni odnos” i primećuje da su sporna pitanja u ovom slučaju radnje Inspektorata rada, koji po oceni Vrhovnog suda rešava po zahtevima iz radnog odnosa koji se odnose na plate zaposlenih i druga materijalna potraživanja, zakonitost odluka o disciplinskim merama, vraćanje radnika na posao itd.

S tim u vezi, važno je da Ustavni sud Kosova razjasni stav Inspektorata rada i njegove nadležnosti, na osnovu zahteva Vrhovnog suda Kosova, kako bi sprečio Inspektorat rada da svojim postupcima krši zagarantovana prava ustavom.

Ombudsman ocenjuje da je prema Članu 94. Zakona br. 03/L-212 o radu, Inspektorat rada nadležan da vrši nadzor nad sprovođenjem odredaba Zakona o radu iz njegove nadležnosti, na osnovu Zakona o Inspektoratu rada i Zakona br. 2003/19 o bezbednosti na radu, zaštititi zdravlja zaposlenih i zaštititi radne sredine (ukinut Zakonom br. 04/L-161 o bezbednosti i zdravlju na radu).

Ombudsman primećuje da se razmatraju predmeti koji se odnose na prekid ugovora o radu, naknade zaposlenima po ovom zakonu, kao i vraćanje zaposlenog na posao i naknadu zarade za vreme nezakonitog otpuštanja sa posla od strane Inspektorata za rad, što predstavlja povredu nadležnosti Inspektorata rada i shodno tome ima za posledicu povredu principa podele vlasti, jer organ koji deluje u okviru izvršne vlasti ne može da razmatra i odlučuje o pitanjima koja su zakonom izričito prepuštena nadležnosti sudova, odnosno u okviru pravosudnih vlasti.

Mišljenje Ombudsmana povodom zahteva za vanredno preispitivanje sudske odluke, koju je Vrhovnom sudu (ARJ. br. 115/2021) podneo Sindikat Instituta za sudsku medicinu

Ombudsman je kroz ovo mišljenje je analizirao zahtev podnosioca Vrhovnom sudu u vezi vanrednog pregleda Odluke A.br. 1430/21 Osnovnog suda u Prištini (OSP) i rešenja AA. br. 651/2021 Apelacionog suda Kosova (AS). Slučaj se tiče zahteva Sindikata Instituta za sudsku medicinu za ocenu zakonitosti Uredbe MP – br. 01/2020 o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Instituta za sudsku medicinu. U vezi sa ovim pitanjem, OSP je 5. jula 2021. godine doneo Rešenje A.nr 1430/21, kojim je odbio kao nedozvoljenu tužbu Sindikata

Instituta za sudsku medicinu. Dalje, AU je 6. avgusta 2021. godine doneo odluku AA.br. 651/2021, kojim je odbio kao neosnovanu žalbu Sindikata Instituta za sudsku medicinu i potvrdio rešenje A.br.1430/21 od 05.07.2021. Shodno tome, Sindikat Instituta za sudsku medicinu je 29. septembra 2021. godine podneo Vrhovnom sudu zahtev za vanredni pregled sudske odluke.

Ombudsman ocenjuje da Zakon br. 06/L-054 o sudovima, odnosno član 26 [Nadležnost Vrhovnog suda], stav 1, tačka 1.4, predviđa:

„1. Vrhovni sud je nadležan za: 1.4. definisanje principijelnih stavova, i davanje pravnih mišljenja i smernica za jedinstvenu primenu zakona od strane sudova na teritoriji Kosova.

Stoga je Ombudsman smatrao da je važno da Vrhovni sud principijelnim stavom ili pravnim mišljenjem razjasni pitanje nadležnosti sudova u pogledu ocene zakonitosti, ali i ustavnosti podzakonskih akata (administrativnih uputstava, pravilnika), izvučeno iz državne ili organe javne uprave takođe stvorila praksu, po kojoj bi postupila u slučajevima kada je ocena zakonitosti podzakonskih akata donetih od strane državnih ili organa javne uprave.

Ombudsman takođe ocenjuje i da bi kroz stav Vrhovnog suda trebalo razjasniti proceduru po kojoj bi se ocenjivala zakonitost podzakonskih akata, kako bi građani zemlje ostvarili ustavno pravo koje je u vezi sa sudskom zaštitom prava i prava na efektivna pravna sredstva.

PRAVO NA OBRAZOVANJE I PRAVA DETETA

Dečja prava, uticaj vanredne zdravstvene situacije na živote dece, uključujući decu sa ograničenim sposobnostima i poteškoće sa kojima se susreću tokom pandemije COVID-19 na Kosovu

Prava deteta su sastavni deo ljudskih prava. Dakle, deca i mladi imaju ista opšta ljudska prava kao i odrasli, kao i posebna prava koja odgovaraju njihovim posebnim potrebama kao dece. Deca se smatraju nosiocima prava i aktivnim učesnicima u njihovom ostvarivanju, stoga ostvarivanje ovih prava omogućava deci da razviju i ostvare svoj puni potencijal, prepoznajući njihovo osnovno ljudsko dostojanstvo i hitnost da obezbede njihovu dobrobit. Bez sumnje, život, zdravlje, obrazovanje i zaštita deteta su temelji od kojih zavisi budućnost našeg društva i države. Pošto deca zavise od tretmana i nadzora roditelja ili staratelja, svaka promena koja utiče na ovo poslednje utiče istovremeno i na decu. Stoga, radnje ili nečinjenje roditelja, zajednice i institucija mogu uticati na decu više od bilo koje druge društvene grupe. Shodno tome, važno je da ove akcije uzmu u obzir najbolji interes deteta prilikom izrade politika i zakona.

Na Kosovu je oko 40% stanovništva mlađe od 25 godina, dok su oko 30% deca mlađa od 18 godina.²⁵⁹ Videvši značaj mladih i dece za budućnost Kosova, kao i potrebu da se definišu i zaštite njihovi interesi, država Kosovo se pobrinula da ovo pitanje reguliše u političkom i pravnom smislu, uključujući i prava dece na nivou Ustava i donošenje drugih relevantnih zakona.

Pandemija i mere preduzete za njeno suzbijanje i prevenciju imale su socio-ekonomske efekte i posledično su uticale na dobrobit dece, njihovo zdravlje, bezbednost i obrazovanje. IO je naglasio da ovi socio-ekonomski efekti mogu potencijalno uticati i na rizik od siromaštva. Tokom analize, IO posebnu pažnju posvećuje različitim faktorima koji utiču na ostvarivanje prava deteta, kao što su: pol, nacionalna pripadnost i/ili ograničene sposobnosti. U konkretnom primeru, tokom pandemije, IO je primetio da u prelasku sa

²⁵⁹ Agencija za statistiku Kosova: Poslednji popis stanovništva i domaćinstava 2011.

školskog na online učenje mnoga deca nisu imala pristup tehnološkoj opremi i Internetu. Međutim, ovim procesom su posebno pogođeni Aškalije, Romi, Egipćani i deca sa ograničenim sposobnostima. Štaviše, učenje i pristup je bio teži za decu sa ograničenim sposobnostima, gde na početku pandemije nije postojao online nastavni plan i program koji bi odgovarao njihovim potrebama.

Na globalnom nivou, Komitet za prava deteta, kao autoritet za tumačenje KDP-a, a ujedno i jedno od najuticajnijih tela u ovoj oblasti, od početka je upozoravao države članice na ozbiljne fizičke, emocionalne i psiholoških efekata na decu izazvanih pandemijom COVID-19 i pozvao države članice da preduzmu mere za zaštitu prava deteta.

Deci sa ograničenim sposobnostima, koja su i pre pandemije bila ugrožena i sa mnogo prepreka u ostvarivanju svojih prava, pandemija je još više otežala i onesposobila ono malo mogućnosti i prava koja su uživala. Deca sa smetnjama u razvoju, zbog specifičnih potreba i nepružanja određenih usluga, suočena su sa poteškoćama i rizicima od zlostavljanja, zanemarivanja, povećane stigme, rizika po zdravlje i život, produbljanja socijalnih razlika usled siromaštva i teškoća u rehabilitaciji i životnim veštinama.

Uprkos uticaju koji je postupanje ili nečinjenje organa i institucija moglo imati na neko pravo ili grupu određenih prava deteta, kao i navodnu povredu ili povredu tog prava, nadležni organi i institucije, uticaj pandemije treba shvatiti i adresirati iz sveobuhvatnog pristupa, s obzirom na to da su prava deteta neodvojiva i međusobno povezana prava, povreda ili povreda nekog prava ima uticaja i odnosi se na ostvarivanje jednog ili više drugih prava.

Ombudsman zaključuje da odluke Vlade i nadležnih institucija nisu uzele u obzir potreban stepen sprovođenja principa najboljeg interesa deteta. Pandemija COVID 19 i relevantne odluke donete od strane Vlade i drugih institucija uticale su na ostvarivanje prava deteta u Republici Kosovo. Iako je iz ovog izveštaja teško izvući tačan zaključak da su tokom istrage u mnogim oblastima utvrđeni razmeri kršenja prava dece, posebno onih sa smetnjama u razvoju, kršenja delovanjem ili nečinjenjem Vlade i drugih institucija su zabeležene tokom istrage u mnogim oblastima i aspektima.

Ne postoji sveobuhvatna strategija podrške za decu sa smetnjama u razvoju, u mnogim slučajevima podrška i pomoć su bili privremeni, loše organizovani i nisu pokrivali svu decu odjednom.

Prekid i obustavljanje pojedinih zdravstvenih usluga pogoršalo je zdravstveno stanje dece, uključujući i decu sa smetnjama u razvoju, a u određenim slučajevima moglo da ugrozi život i razvoj dece.

Iako podaci iz pandemije pokazuju smanjenje slučajeva lišenja slobode (zadržavanje, pritvor i zatvor), rizik od zaraze i dalje je visok za maloletnike koji su bili na vaspitno-popravnom obrazovanju ili zatvoru. Ova pandemija bi trebalo da posluži kao lekcija kreatorima politike i zakonodavcima da preispitaju politike i zakone kako bi se maloletnicima u takvim okolnostima omogućilo prevremeno puštanje na slobodu ili prelazak na bilo koju od alternativnih mera ili kazni.

U ovom izveštaju, koji je već javan, Ombudsman je nadležnim organima uputio 22 (dvadeset dve) preporuke.

Pravo na obrazovanje i kulturne aktivnosti tokom pandemije

Zbog uslova i okolnosti koje je stvorila pandemija COVID 19, MONTI je preduzeo mere za početak školske 2020/21 godine, izradu dokumenata koji će olakšati rad obrazovnih institucija, u tu svrhu su objavljena različita uputstva, ali najvažniji je Master plan za razvoj učenja u uslovima pandemije 2020-2021 u Republici Kosovo, koji je usvojila Vlada Republike Kosovo 26. avgusta 2020. godine.²⁶⁰ Cilj ovog dokumenta je da odrazi Projekat za početak nastave za školsku 2020 - 2021. godinu, sa fokusom na e-učenje i nastavu u školskim objektima, uključujući Akcioni plan i projektovane troškove pripreme, implementacije i praćenja elektronske nastave. Prema ovom dokumentu, predviđeno je da se nastava odvija po scenariju A: nastava se odvija u školama; Scenario B: kombinovano učenje (školsko i nastava na daljinu) i Scenario C: online nastava i na daljinu.

Nakon obaveznog zatvaranja celokupnog obrazovnog sistema u Republici Kosovo, Ministarstvo prosvete, nauke i tehnologije, uz pomoć domaćih i međunarodnih partnera, uspelo je da razvije i ponudi učenje kroz sistem učenja na daljinu, kroz ove forme: Platforma E-nastava - glavna online platforma koju emituje javni kanal RTK; Platforma za obrazovanje u ranom detinjstvu – obrazovanje na daljinu – briga, razvoj i obrazovanje u ranom detinjstvu za uzrast od 0 do 6 godina; Platforma za učenje na daljinu za decu sa posebnim potrebama – Inkluzivno obrazovanje; Platforma za učenje E-škola - Platforma za učenje za decu od 1-9 razreda.

Prve tri platforme se nude deci na četiri jezika: albanskom, srpskom, turskom i bosanskom. Uprkos prikazanim rezultatima, učenje na daljinu koje se nudi preko online platformi i prateće aktivnosti organizovane putem online aplikacija (Zoom, Teams, Skype, itd.) praćeno je izazovima i poteškoćama, kojih nije bilo malo i bez uticaja. Ovim izazovima je povremeno kršeno pravo deteta na obrazovanje, jer nisu sva deca podjednako bila u mogućnosti da pohađaju nastavu na daljinu, jer je nekima od njih nedostajao internet, nedostatak elektronskih uređaja (telefon, tablet ili desktop računar), a nekima čak i nedostatak fizičkog prostora u prostorima u kojima su živeli (naročito u slučajevima porodica koje su imale dva ili više učenika). Teže stanje je svakako bilo kod dece sa ograničenim sposobnostima, zbog posebnih potreba i ograničenja za upotrebu ili pristup u platformi, kao i za decu iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.

Shodno tome, Odluka Vlade Republike Kosovo da oslobodi od rada trudne radnice bila je od posebnog značaja za zaštitu zdravlja majke i deteta, dok je zamena trudnih nastavnika studentima Pedagoškog fakulteta bila u suprotnosti sa zakonskim odredbama.

Na osnovu Administrativnog uputstva br. 10/2018 o normativu o stručnom kadru opšteobrazovnih ustanova, obrazovne ustanove su dužne da zahtevaju kadrove prema ovom administrativnom uputstvu (član 2), kao i kriterijume kandidata koji mogu biti primljeni u zvanje kvalifikovanih nastavnika (član 10. st. 1).

Na osnovu ovih odredbi, Ombudsman napominje da je angažovanje studenata na radnim mestima na kojima je bilo moguće zaposliti kvalifikovane kandidate, koji su ispunjavali kriterijume iz administrativnog uputstva, bilo suprotno odredbama administrativnog uputstva, jer su samo kandidati koji su ispunjavali predviđeni kriterijumi su smatrani kvalifikovanim za dotične predmete, dok je na kraju svaka pozicija za koju kvalifikovani

²⁶⁰ Kancelarija Premijera Republike Kosovo, odluke sastanka (link: <https://kryeministri.rks-gov.net/wp-content/uploads/2020/08/Vendim-nga-mbledhja-e-27-t%C3%AB-e-Queveris%C3%AB.pdf>)

kandidat nije mogao da se obezbedi prema administrativnom uputstvu, imala je mogućnost da angažuje studente na određeno vreme, ali uvek ih iscrpljujući zahteve za zapošljavanje kvalifikovanih lica.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 381/2020 u vezi sa sprovođenjem Zakona o zaštiti deteta

U izveštaju se identifikuju podzakonski akti određeni Zakonom o dječijoj zaštiti i ukazuje na nepoštovanje zakonskih rokova za donošenje svih akata predviđenih ovim zakonom od strane nadležnih institucija.

U izveštaju se navodi da su doneta samo 2 (dva) podzakonska akta od 18 (osamnaest) koji su predviđeni za donošenje u skladu sa Zakonom o zaštiti deteta. Nadalje, izveštaj naglašava značaj i nalazi da donošenje ovih akata, između ostalog, omogućava: koordinaciju relevantnih organa vlasti na centralnom i lokalnom nivou; funkcionisanje Saveta za prava deteta; osnivanje i rad timova za prava deteta; funkcionisanje uspostavljanja multidisciplinarnih tabela za pomoć u vođenju predmeta; organizacija i obim domova za zaštitu dece; preduzimanje odgovarajućih mera za zaštitu deteta od opojnih i psihotropnih supstanci; preduzimanje odgovarajućih preventivnih i zaštitnih mera radi zabrane učešća u noćnim klubovima i igrama na sreću; načini zaštite dece u masovnim medijima, sa posebnim osvrtom na decu koja su pod institucionalnim staranjem; preduzimanje odgovarajućih mera za zaštitu dece od internet kafea i video igrice, uključujući specifične mere protiv pornografskog sadržaja, kažnjavanje zlostavljača dece na internetu, smanjenje pristupa dece materijalima štetnim po njihovo zdravlje i život, pružanje pomoći deci koja su u opasnosti od svih oblika nasilja na mreži.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Vladi Republike Kosovo da sprovodi Zakon o zaštiti deteta, da donosi podzakonske akte predviđene u članu 9, stav 3 i 4, član 18, stav 2, član 20, stav 2, tačka 2.7, član 21, stav 2, u član 26. stav 6. u članu 30. stav 7. u članu 43. stav 4. u članu 44. stav 4. u članu 46. stav 4. u članu 50. stav 6. u članu 53. stav 3. u čl. 57. stav 10. u članu 63. stav 6. ovog zakona.

Sudski savet je preporučio da se uz sprovođenje Zakona o zaštiti deteta donese podzakonski akt iz člana 58. stav 2. ovog zakona. Dok je Nezavisna komisija za medije preporučila da se za sprovođenje Zakona o zaštiti deteta donese podzakonski akt iz člana 45. stav 8. ovog zakona.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 597/2020 u vezi sa izmenama i dopunama Administrativnog uputstva (MONT) br. 19/2016 o uključivanju dece u predškolske institucije na Kosovu

Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija da preduzme odgovarajuće mere za izmene i dopune Administrativnog uputstva o uključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu, da uskladi proceduru i kriterijume za prijem dece u predškolske ustanove sa osnovnim principima i ovlašćenjima. koje proizilaze iz Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i Zakona o zaštiti dece.

Izveštaj zaključuje da Administrativno uputstvo ne određuje zapošljavanje oba roditelja kao kriterijum za upis dece u predškolske institucije i ne daje pravnu bezbednost, niti jasne i pristupačne alternative za decu sa teškim smetnjama u razvoju tako da uživaju ista prava kao i sva druga deca, tačnije pravo dece na obrazovanje, na nediskriminaciju i na njihov najbolji interes. U izveštaju se takođe navodi da Administrativno uputstvo nije jasno, sažeto i da su njegove relevantne norme kontradiktorne, nedosledne i da nisu u skladu sa

osnovnim principima i ovlašćenjima koja proizilaze iz Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju i Zakona o zaštiti dece.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija, da izmeni i dopuni Administrativno uputstvo o uključivanju dece u predškolske ustanove na Kosovu tako što će, između ostalog, urediti proceduru i kriterijume u skladu sa osnovnim principima Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, odnosno principa utvrđenih u članu 4: „(a) Jednakost; (b) puno učešće; (c) demokratija; (d) autonomija osoblja; (e) Profesionalizam i odgovornost; (f) jednake mogućnosti za decu i roditelje, uzimajući u obzir razlike među decom; (g) Pravo na različitost; (h) Sveobuhvatan razvoj ličnosti dece”, kao i Zakon o zaštiti deteta.

Izveštaj o slučaju A. br. 24/2018, A.br. 790/2018, A.br. 605/2019, A. br. 635/2020, A. br. 534/2020, A. br. 254/2021 i A.br. 276/2021 u vezi sa propustom Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija da izvrši efektivan nadzor nad funkcionisanjem nosilaca visokog obrazovanja

Izveštaj tretira nekoliko aspekata: u prvom slučaju, žalioci su završili studijske programe na visokoškolskim institucijama u oblastima koje nisu imale akreditaciju i licencu; u drugom slučaju, prilikom registracije podnosioca žalbe na fakultetu, koledž je imao akreditaciju, ali je po završetku studija fakultetu odbijen zahtev za reakreditaciju i kao rezultat toga u ovim slučajevima su njihove diplome bile nevažeće, nisu mogli biti priznati/verifikovani i podnosioci žalbe nisu mogli da nastave dalje studije. U drugim slučajevima podnosiocima žalbe ne mogu biti priznate/overene diplome zbog nedostavljanja matičnih knjiga od strane nosilaca visokog obrazovanja, a takođe ne mogu nastaviti dalje studije ili studije u inostranstvu.

Izveštaj zaključuje da je nerad institucija nadležnih za nadzor nad sprovođenjem zakonskih odredbi stvorio prostor za pružaoce visokog obrazovanja da rade kršeći zakonske odredbe, u nedostatku akreditacije i bez podnošenja, ili drugim rečima, nepropisno administriranje relevantnih dokumentacija predviđena zakonskim odredbama, između ostalog, stvorila je nesigurnost, finansijski gubitak i moralnu štetu kod studenata. Štaviše, izveštaj zaključuje da su neki visokoškolski radnici izdali diplome potpuno kršeći procedure akreditacije i licenciranja.

Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman je preporučio da se Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija obaveže da komisije koje je formirao MONTI obave date zadatke u razumnom roku i epilog po pitanju priznavanja/verifikacije stečenih diploma, na osnovu zakonskih odredbi na snazi i u skladu sa evropskim standardima; obezbedi da Inspektorat za obrazovanje, kao centralni izvršni organ, preduzme sve delotvorne radnje za nadgledanje sprovođenja važećeg zakonodavstva od strane svih nosilaca visokog obrazovanja, do prestanka delatnosti, kako se takvi slučajevi ne bi ponavljali.

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 69/2021 u vezi neusaglašenosti Zakona br. 04/I-032 o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo sa Zakonom br. 05/L-087 o prekršajima

Izveštaj ima za cilj da skrene pažnju Ministarstva obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija da preduzmu odgovarajuće mere za izmene i dopune odgovarajućih odredbi Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, odnosno da ga uskladi sa Zakonom o prekršajima.

Ombudsman uz ovaj izveštaj navodi da Zakon o preduniverzitetskom obrazovanju Republike Kosovo, odnosno član 15 [Pohađanje škole] i član 47 [Obrazovanje kod kuće] nisu u skladu sa odredbama Zakona o prekršajima, iako je prošlo više od četiri godine od stupanja na snagu Zakona o prekršajima, nije izvršeno njihovo usaglašavanje. Na osnovu nalaza izveštaja, Ombudsman preporučuje Ministarstvu obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija izmenu i dopunu Zakona o preduniverzitetskom obrazovanju u Republici Kosovo, odnosno članove 15. i 47. uskladiti sa Zakonom o prekršajima.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 152/2020

Ombudsman je postupio po žalbi koja je podneta protiv Opštine Vučitrn povodom neodgovora na žalbu od 6. januara 2020. godine (Žalba br. protiv 02-104/02-0000526/20) protiv direktora niže srednje škole "2" Vučitrn, zbog isključenja troje dece iz škole stranke koja nije dobila odgovor.

Na osnovu činjenica i okolnosti slučaja, Ombudsman je preporučio opštini Vučitrn da u okviru svojih nadležnosti i zakonskih obaveza, da preduzme neophodne hitne radnje kako bi deca M.A. i E.A. pohađala nastavu u odgovarajućim školama.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 272/2021

Ombudsman je tretirao žalbu podnetu protiv Opštine Kosovo Polje, povodom neodgovaranja na zahtev podnet Opštinskoj direkciji za obrazovanje, u vezi sa obezbeđenjem prevoza za decu sa ograničenim sposobnostima. Prema tvrdnjama žalioaca, njegovo dvoje dece pohađa nastavu u Izvornom centru za nastavu i savetovanje „Xheladin Deda“ u Peći i da je ove godine troškove prevoza od Kosova Polja do Peći i obrnuto morao sam da pokrije.

Stoga, nakon analize slučaja i pravnog osnova, Ombudsman je zaključio da Opština Kosovo nije uspela da obezbedi prevoz deci podnosioca žalbe od Kosova Polja do Peći do Izvornog centra za učenje i savetovanje "Xheladin Deda" i obrnuto, što predstavlja kršenje ljudskih prava, u konkretnom slučaju prava dece sa ograničenim sposobnostima, odnosno kršenje Ustava Republike Kosovo, međunarodnih standarda i odgovarajućeg važećeg zakonodavstva.

Stoga je Ombudsman preporučio Opštini Kosovo Polje da preduzme hitne mere kako bi se deci žalioaca obezbedio prevoz u skladu sa njihovim potrebama, kako bi imali mogućnost da pohađaju nastavu u Resursnom centru za učenje i savetovanje. „Xheladin Deda“ u Peći.

Preporuka u vezi slučaja A. br. 408/2021

Ombudsman je obradio tužbu protiv Opština Prištine zbog neodgovora u vezi žalbe (Br. prot.03-070/01-0123544/21 od 29.6.2021. godine), odnosno Opštinske Direkcije za Obrazovanje (ODO), protiv škole „Meto Bajraktari“ u Prištini, povodom uskraćivanja prava na upis deteta I. K. učenika u predškolskoj nastavi za školsku 2021/2022.

Na osnovu dokaza i dokumenata koje je dostavila podnosilac žalbe, Ombudsman je utvrdio da ODO u Prištini nije sproveo zakon, pošto podnosilac žalbe u svojoj žalbi podnetoj 29. juna 2021. godine nije dobio odgovor od nje uprkos zakonskoj obavezi da pregleda svoj žalbu prema važećem zakonu.

Zbog toga je Ombudsman preporučio Opštini Priština da po tužbu podnete 29. juna 2021. godine, hitno odluči, tretirajući je u skladu sa zakonskim odredbama.

ODGOVORNOST ZA ŽIVOTNU SREDINU

Uticaj pandemije COVID-19 na Kosovu i odgovornost za životnu sredinu

U ovom delu izveštaja analizira se u kojoj meri je Vlada, u okviru postojećeg stanja, prilagodila politike funkcionisanja organa zaštite životne sredine u nastojanju da zaštiti život i zdravlje službenika, u skladu sa pravilima zaštite od COVID 19, u cilju poštovanja glavnih ekoloških principa (princip održivog razvoja, integracije i prevencije, procena uticaja na životnu sredinu, strateška procena životne sredine, princip pristupa informacijama, učešće javnosti u donošenju odluka, pristup pravdi itd.)

Zajedno sa drugim institucijama u zemlji, nadležni organi za zaštitu životne sredine su se suočili sa nepoznatom situacijom, pred teškim i hitnim odlukama koje su podrazumevale prioritet zaštite zdravlja i javne bezbednosti. Dok je država bila usmerena na zaštitu i garantovanje prava na život i prava na zdravlje kroz restriktivne mere, nastavljen je uticaj različitih aktivnosti na životnu sredinu.

Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (u daljem tekstu: MŽSPPI), kao nadležni organ za izradu i sprovođenje propisa o opštem upravljanju u oblasti životne sredine, voda, prostornog planiranja i stambene izgradnje, u periodu mart 2020. - mart 2021. sa komplikovanom i veoma neizvesnom situacijom. Rezultat neuvršćavanja u prioritete državne politike, nedovoljno kapaciteta, životne sredine i njene zaštite nije pronađen ni u vladinim odlukama o zaštiti od pandemije.

Kao rezultat promena vlada, i ministarstvu u periodu februar 2020. - mart 2021. godine, kao i promene strukture ministarstva, došlo je do poteškoća koje su uticale na prilagođavanje postupanja ministarstva situacija.

Prethodnih godina jedan inspektor obavio u proseku 80-110 nadzora sa zapisnicima, u 2020. godini u proseku je obavljeno oko 20-30 nadzora. Sve ovo je u dovoljnoj meri uticalo da Inspektorat nije ispunio svoje zakonske obaveze, kao ni sprovođenje plana rada za sprovođenje inspeksijskog nadzora nad svim zakonima iz oblasti životne sredine, voda, prirode, građevinarstva i prostornog planiranja. Reakcije su uglavnom bile zasnovane na žalbama.²⁶¹

Izveštaj po službenoj dužnosti br. 365/2018 protiv Ministarstva ekonomije i životne sredine u vezi sa pitanjem zakonitosti postupaka u vezi sa hidroelektranama u zemlji i pristup dokumentima koji se odnose na hidroelektrane.

Svrha ovog izveštaja sa preporukama je bila da skrene pažnju Ministarstvu ekonomije i životne sredine, Opštine Dečane, Opštine Štrpce i drugih nadležnih organa da poštuju pravo na informisanje građana obezbeđivanjem pristupa dokumentaciji za hidroelektrane, poštovanje prava javnosti da učestvuje u donošenju odluka i pristup pravdi. Izveštaj sa preporukama upućen je nadležnim institucijama 3. februara 2021.

Pitanje pokrenuto u ovom izveštaju se odnosi na degradaciju reke Lumbardh u Dečanima, usled neselektivnih intervencija u životnoj sredini od strane kompanije „Kelkos“. Slučaj je pokrenut na osnovu informacija dobijenih od A. G. na forumu organizovanom za održivi razvoj, na temu: „Voda je život/zločini nad životnom sredinom“.

²⁶¹ Informacija dobijena od Inspektorata za životnu sredinu, MŽSPPI, 08.09.2021..

S obzirom da bi situacija mogla da ima nepopravljive posledice po životnu sredinu, ombudsman je zatražio od Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja da obustavi rad hidroelektrana u Dečanima i Štrpcu, do davanja pojašnjenja o zakonitosti rada hidroelektrana, kao i pojašnjenja nadležnosti između nadležnih organa.

Ombudsman je u izveštaju o predmetnom pitanju konstatovao da MŽSPP i opštine, kao nadležni organi, uprkos uticaju hidroelektrana na životnu sredinu, nezadovoljstvu, protestima i reakcijama građana i civilnog društva, kroz različite forme, nisu uspeli da obezbede tačne i potpune informacije o zakonitosti rada hidroelektrana i da poštuju princip učešća javnosti u odlučivanju. Takođe, u ovom izveštaju, Ombudsman je konstatovao, na osnovu člana 52.2 Ustava Republike Kosovo, koji predviđa obavezu nadležnih institucija da se angažuju na obezbeđivanju i garantovanju procesa učešća javnosti u odlučivanju, da uskraćivanje pristupa dokumentima koji se direktno odnose na hidroelektrane ili se odnose na njih, je protivustavna i protivzakonita radnja. Shodno tome, Ombudsman je, na osnovu ustavnih i zakonskih ovlašćenja, u vezi sa predmetnim pitanjem, a u cilju objavljivanja informacija u vezi sa radom hidroelektrana u zemlji, kako bi u narednom periodu organizovanje procesa učešća javnosti u donošenju odluka koje institucije ozbiljno shvate, da Sudski Savet i Tužilački Savet preuzmu mere za tretiranje predmeta koji se odnose na ovo pitanje i odnose se na životnu sredinu, sa prioriteto, preporučio je:

Ministarstvu ekonomije i životne sredine da javno objavi svu dokumentaciju vezanu za hidroelektrane. Opština Dečane, da javno objavi svu dokumentaciju u vezi sa hidroelektranama u opštini Dečane; Opština Štrpce da objavi svu dokumentaciju u vezi sa hidroelektranama u opštini Štrpce; Sudski Savet Kosova da preuzme mere za tretiranje slučajeva u vezi sa hidroelektranama sa prioriteto; Tužilački Savet Kosova da preuzme mere za prioriteto tretiranje slučajeva vezanih za hidroelektrane.

Pismo preporuke za slučaj A. br. 59/2020

Ombudsman je postupio po žalbi podnetoj protiv Opštine Priština zbog neodgovora na zahtev u vezi sa postavljanjem kontejnera za otpad, koji se nalaze u naselju Sunčani Breg, ul. „Čamil Bala“, a posvećena je ulazima 4, 5, 6, 7 i 8, zbog zagađivanja životne sredine, pa su stanovnici nasela zatražili da budu premešteni na istu tačku na kojoj su se ranije nalazili.

Na osnovu dokaza i dokumenata koje je dostavio podnosilac žalbe, Ombudsman je utvrdio da Opština Priština nije odgovorila na zahtev stranke, u skladu sa zakonskim odredbama koje su na snazi. Ombudsman je preporučio Opštini Priština da razmotri zahtev stranke, tretirajući ga u skladu sa zakonskim odredbama na snazi.

OGRANIČENJE OSNOVNIH PRAVA I SLOBODA

Specijalni izveštaj o vanrednoj zdravstvenoj situaciji i uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava u Republici Kosova

Prošlo je više od dve godine od pojave virusa COVID-19 koji je zahvatio gotovo sve zemlje sveta i koji predstavlja veliki teret za sve. Pandemija je, nesumnjivo, uticala na funkcionisanje svih državnih institucija, na čiji deo je pao i teret preuzimanja radnji, mera, odluka u cilju zaštite javnog zdravlja građana, jer je pandemija predstavljala pretnju po javno zdravlje uopšte i ljudska prava posebno, kao što je pravo na život.

Postoji racionalna veza između odgovornosti koje Vlada ima u zaštiti javnog zdravlja i borbi protiv pandemije i rizika sa kojima se građani suočavaju sa posledicama po život. Međutim, čak i prema međunarodnim standardima, vlade takođe imaju odgovornost da pokažu da

sva ograničenja koja nameću ljudskim pravima moraju biti uravnotežena i proporcionalna stvarnoj pretnji koja im pretili.

Svaka primenjena mera koja ograničava prava mora imati za cilj postizanje legitimnog cilja, što vlasti moraju snažno demonstrirati. Na osnovu ovoga, Ombudsman je, kroz izveštaj koji je objavljen u novembru 2021. godine, analizirao uticaj COVID-19 na osnovna prava građana i primenu vladinih mera za sprečavanje širenja pandemije. Izveštaj odražava stavove Ombudsmana izražene kroz preporuke, koje se upućuju državnim organima u cilju poštovanja standarda ljudskih prava u svim restriktivnim merama koje se mogu izreći u vanrednim situacijama. On se bavi uticajem ovih mera, posebno ograničenjima ljudskih prava i zakonodavstva uopšte; uticaj pandemije na javno zdravlje, na mentalno zdravlje; uticaj pandemije na pravo na pravično i nepristrasno suđenje; prava lica lišenih slobode; ekonomska i socijalna prava; zakon o radu i uticaj pandemije na javni i privatni sektor; životna sredina; nasilje u porodici; sloboda okupljanja, uverenja, savesti i veroispovesti, kao i ograničenja ovih prava; sloboda izražavanja, sloboda medija; pravo na privatnost i pravo glasa; dečja prava i uticaj vanredne zdravstvene situacije na živote dece, uključujući decu sa smetnjama u razvoju; pravo na obrazovanje i kulturne aktivnosti kao i analizu međunarodnih standarda i prakse zemalja sa razvijenom demokratijom.

Izveštaj je podeljen na petnaest poglavlja koja se bave različitim aspektima uticaja pandemije na ljudska prava. U prvom delu izveštaj razmatra međunarodne standarde i prakse razvijenih demokratija u pogledu politike kontrole pandemije.

Međunarodni standardi i prakse zemalja sa razvijenom demokratijom

Analiziranje međunarodnih standarda i dobre prakse ljudskih prava igra važnu ulogu u oblikovanju načina na koji će države reagovati tokom nacionalnih zdravstvenih vanrednih situacija. Oni pružaju jedinstven sveobuhvatan okvir za zaštitu ljudskih prava i sloboda usmeravajući države ka odgovoru koji uzima u obzir perspektivu ljudskih prava, u bilo kakvom ograničenju ili odstupanju od ovih prava, koja su zagarantovana domaćim zakonima, ali takođe po međunarodnom pravu.

Pravo na najviši dostižni standard zdravlja je ljudsko pravo, priznato u međunarodnom pravu o ljudskim pravima. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, koji se smatra glavnim instrumentom za zaštitu prava na zdravlje, priznaje: „*Pravo svakoga na uživanje najvišeg mogućeg standarda fizičkog i mentalnog zdravlja*“. U članu 12. stav 2.3, u cilju ostvarivanja ovog prava, Konvencija obavezuje države da preduzmu korake za: „*Prevenciju, lečenje i kontrolu epidemijskih, endemskih, profesionalnih i drugih bolesti*“.²⁶²

Razne svetske organizacije su od izbijanja pandemije bile izuzetno posvećene izradi adekvatnih smernica za države kako preduzete mere i ograničenja ne bi kršila ljudska prava. Ove smernice bi trebalo da budu referentna tačka za bilo koju akciju koju treba preduzeti kako ne bi došlo do kršenja osnovnih garancija ljudskih prava.

Ograničenja ljudskih prava i zakonodavstva uopšte

Na Kosovu je u martu 2020. godine, kada su identifikovani prvi slučajevi virusa, Vlada Republike Kosova počela da preduzima prve mere za sprečavanje širenja ovog virusa. Opštine su stavljene u karantin u kojima su identifikovani ovi slučajevi, a obustavljen je i međugradski i međunarodni saobraćaj, kafići, barovi, restorani, tržni centri, sportske i kulturne aktivnosti, školske i univerzitetske ustanove, javne ustanove smanjile broj

²⁶² Ujedinjene Nacije, Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim praksama, član 12: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ceserc.aspx>.

zaposlenih na osnovno osoblje, a privatnim institucijama je naređeno da organizuju rad od kuće.

Po ovom pitanju, Vlada je Odlukom br. 01/07, od 11. marta 2020. godine, prekinut je obrazovni proces u javnim i privatnim obrazovnim institucijama na celoj teritoriji Kosova, do 27. marta 2020. godine. Ovom odlukom se takođe ograničavaju javne i privatne aktivnosti, a zabranjuje se organizovani međunarodni prevoz.

Dana 12. marta, Vlada Republike Kosovo je odlukom br. 01/08, formirala je Posebnu komisiju za prevenciju zaraze COVID-19. Prema ovoj odluci, Komisija je dužna da rukovodi procesom prevencije zaraze COVID-19 [...]. Tako se primećuje da je ovom odlukom formirano posebno telo koje je omogućilo upravljanje procesom prevencije zaraze COVID-19.

Vlada Republike Kosovo je 13. marta 2020. godine donela Odluku br. 01/09, kojim je odlučeno da se zabrani ulazak i izlazak na teritoriji opština Klina i Vitina. Takođe ovom odlukom prekida se međugradski prevoz u Republici Kosovo kao i organizovani međunarodni transport. Zatvoreni su kafići, barovi, pabovi, restorani i tržni centri, osim apoteka i prehrambenih pijaca, obustavljene su sve kulturne i sportske aktivnosti, a zatvorene su i pijace životinja i vozila.

U vezi sa ovim pitanjem, Vlada Republike Kosovo je odlukom br. 01/11, od 15. marta 2020. godine, proglasila je vanredno stanje u javnom zdravlju.

Vlada Republike Kosovo je 23. marta 2020. godine odlukom br. 01/15, obustavila je promet građana i privatnih vozila od 24.03.2020. godine u vremenu od 10 do 16 časova i od 20 do 06 časova. Zabranjena su i okupljanja na svim privatnim i javnim mestima, otvorenim i zatvorenim [...].

Ovom odlukom aktiviran je i Ustavni Sud zemlje, koji je 31. marta 2020. godine objavio da je primio presudu u predmetu KO 54/20 (koja je stupila na snagu 13. aprila 2020. godine), u predmetu predsednika Republike Kosovo, u vezi sa ocenom ustavnosti Odluke br. 01/15 Vlade Republike Kosovo, od 23. marta 2020. godine, za koji je podnosilac zahteva tvrdio da nije u skladu sa odredbama Ustava Republike Kosovo, članom 2. Protokola br. 4 Evropske konvencije o ljudskim pravima, članom 13. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 12. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Ustavno pitanje u ovom slučaju bila je usklađenost osporene odluke Vlade sa Ustavom, odnosno da li je njenim donošenjem vlada ograničila garantovana osnovna prava i slobode ili je prekoračila ovlašćenja utvrđena zakonom.²⁶³

S tim u vezi, Ustavni sud je utvrdio da odluka Vlade nije u saglasnosti sa članom 55. (Ograničenje osnovnih prava i sloboda) Ustava, u vezi sa članovima: 35. (Sloboda kretanja), 36. (Pravo na privatnost), 43. (Sloboda okupljanja) Ustava i člana 2. (Sloboda kretanja) Protokola br. 4, člana 8. (Pravo na privatnost i porodični život) i člana 11. (Sloboda okupljanja i udruživanja) EKLJP, te je stoga odlučio da ga ukine. Prilikom razmatranja ovog predmeta, Sud je utvrdio da ograničenja sadržana u osporenoj odluci Vlade u vezi sa navedenim ustavnim pravima i osnovnim slobodama, nisu „definisana zakonom“, pa su stoga u suprotnosti sa garancijama sadržanim u članovima 35. 36. i 43. Ustava u vezi sa odgovarajućim članovima EKLJP,

²⁶³ Ustavni sud Kosova, Presuda u predmetu KO54/20, 31.03.2020, objavljena 06.04.2020, br. ref.: AGJ 1543/20 (link: <https://gjk-ks.org/decision/vleresim-i-kushtetutshmerise-se-vendimit-nr-01-15-te-qeverise-se-republikes-se-kosoves-te-23-marsit-2020/>)

Pored toga, Sud je istakao činjenicu da se osporena odluka Vlade odnosila na sprovođenje oba zakona, kojima je MZ ovlašćeno da preduzme određene mere u tim zakonima u cilju sprečavanja i borbe protiv zaraznih bolesti, ali nije ovlastila Vladu da ograničava ustavna prava i slobode na nivou cele Republike Kosovo i za sve građane Republike Kosovo, bez izuzetka. Dakle, Sud je pojasnio da Vlada ne može ograničiti nijedno osnovno pravo i slobodu odlukama, osim ako ograničenje tog prava nije predviđeno zakonom Skupštine.²⁶⁴ Stoga je, u duhu ove odluke, precizirano da Vlada može sprovoditi samo skupštinski zakon koji ograničava osnovno pravo i slobodu i to samo u meri u kojoj Skupština ovlasti relevantnim zakonom. Dakle, uzimajući u obzir činjenicu da je Zakon br. 02/L-78 o javnom zdravlju, definiše kao pojedinačne grupe jedno roditeljske porodice, siročad, ekstremno siromašne, žrtve trgovine ljudima, hronične bolesnike, stare, zatvorenike, beskućnike, korisnike droga injekcijom, mentalno bolesnike itd. , zdravstvene vlasti treba da se fokusiraju na lečenje bar nekih kategorija lica.

Povodom ovog slučaja, Ombudsman je 27. marta 2020. godine uputio Ustavnom sudu mišljenje u kome je izneo svoje stavove. Dok je Ustavni sud ocenjavao ustavnost Odluke br. 1/15 Vlade Republike Kosovo, 27. marta 2020. godine Vlada je donela Odluku br. 02/17, kojim je preduzeo preventivne mere u cilju sprečavanja i neširenja virusa COVID 19, obustavljanja prometa građana i privatnih vozila u periodu od 17:00-06:00 časova, pored medicinskih potreba, proizvodnje, nabavka i prodaja osnovnih dobara (hrana i lekovi za ljude i životinje/ živinu) i za usluge i aktivnosti vezane za upravljanje pandemijom. Takođe, ovom odlukom Vlada je zabranila kretanje građana na otvorenim površinama (trgovima) gradova Republike Kosovo.

Ombudsman smatra važnim da zajednicama i kategorijama osoba sa invaliditetom pruži informacije o odlukama koje se donose na maternjem jeziku, bilo putem audio i audio-vizuelnih medijskih servisa, putem press službi ili u bilo kom drugom odgovarajućem obliku, posebno u situaciji pandemije kada je zdravlje svih ugroženo.

Zahtevi za Privremenu Meru

Zahtev Ombudsmana upućen ministru unutrašnjih poslova, za obustavu primene Administrativnog uputstva (MUP) br. 07/2017 o zameni stranih vozačkih dozvola za vozačke dozvole Republike Kosova

Nakon postupanja po žalbi stranke A. S, Ombudsman je obavešten da je stranka državljanka Republike Kosova i Republike Srbije, koja je podnela zahtev za zamenu vozačke dozvole Republike Srbije sa vozačkom dozvolom Republike Kosova. Na osnovu informacija podnosioca žalbe, podrazumeva se da je on 16. aprila 2019. godine podneo zahtev Agenciji za civilnu registraciju (ACR) za dobijanje vozačke dozvole Republike Kosova i tom prilikom su službenici ACR zatražili njemu da dostavi original vozačku dozvolu izdate od organa Republike Srbije. Štaviše, podnosilac žalbe je izrazio zabrinutost da će ga Republika Srbija izbrisati iz matičnih knjige u trenutku kada se razume da je njegova vozačka dozvola dostavljena u Srbiju preko institucija Republike Kosova.

Ombudsman je saopšteno i da se Albanci sa područja: Preševa, Medveđe i Bujanovca suočavaju sa problemom brisanja iz matičnih knjiga, a ovakvi postupci institucija Republike Kosovo još više otežavaju situaciju građanima tih područja. Ombudsman ocenjuje da brisanje iz matičnih knjiga proizvodi nepopravljive posledice za građane Preševa, Medveđe

²⁶⁴ Sud pojašnjava da je izraz „ograničenje“ upotrebljen u članu 55. Svaka reč koja predstavlja ograničenje je dozvoljena, što dovodi do „ograničenja“ označava slab stepen intervencije i može se izvršiti čak i bez proglašenja vanrednog stanja; dok „odstupanje“ znači težak stepen intervencije, jer sve to ne može da se uradi bez proglašenja vanrednog stanja.

i Bujanovca, onemogućavajući ih da sprovede bilo kakvu građansku pravnu radnju na teritoriji Republike Srbije.

Shodno tome, Ombudsman je zatražio obustavu primene Administrativnog uputstva (MUP) br. 07/2017 o zameni strane vozačke dozvole za vozačku dozvolu Republike Kosova, odnosno da obustavi primenu člana 4, stav 1, tačka 1.6, do okončanja istrage od strane Ombudsmana u vezi sa navodima u žabama podnetim Ombudsmanu od A. S.

Ombudsman je smatrao da je u ovom slučaju jasno ispunjen suštinski kriterijum zahteva za takvu suspenziju, jer se radnjama iz člana 4. stav 1. tačka 1.6 nanosi nenadoknativa šteta prava građana Preševa, Medveđe i Bujanovca, koji takođe imaju državljanstvo Republike Kosovo, ova prava zagarantovana Ustavom Republike Kosovo i međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima, koji se direktno primenjuju u Republici Kosovo.

Zahtev Ombudsmana Agenciji za verifikaciju i upoređivanje imovine za obustavu sprovođenja poslednje opomene za iseljenje i vraćanje imovine u posed, br. DS003164

Ombudsman je postupio po pritužbi M. K, podnete protiv Kosovske agencije za upoređivanje i verifikaciju imovine (KAUVI) i, prema njegovoj tvrdnji, kupio je stan koji je predmet spora 2005. godine, u kom slučaju je 13. oktobra 2005. godine sklopio ugovor o prodaji. ovog stana, koji je overen od strane Opštinskog Suda u Prištini (Ov.br. 8388/2005), koji je potom upisan u katastarsku knjigu u Opštini Priština. On je takođe potvrdio da je ovaj sporazum dostavljen Direkciji za stambena pitanja u Prištini. Podnosilac žalbe je naveo da ga je KAUVI pozvao 20. oktobra 2019. godine, u kom slučaju je obavešten da mu nije priznato pravo svojine i da je to pravo već priznato drugom licu, dok je 6. juna 2021. poslednje obaveštenje je upućen na iseljenje i vraćanje imovine u posed br. DS003164,

Ombudsman je takođe obavešten da trenutno Osnovno Tužilaštvo u Prištini istražuje originalnost Odluke Br. 27774, od 31.8.1985, kojim je XH G. predmetni stan je dodeljen na trajno korišćenje.

Ombudsman je ocenio da isključenje stranke u ovoj fazi kada Osnovno tužilaštvo u Prištini istražuje originalnost gore pomenute odluke, proizvodi nepopravljive posledice po podnosioca žalbe. Štaviše, Ombudsman napominje da u konkretnom slučaju pravni rad nad kojim je stranka stekla vlasništvo nije poništen i da je i dalje na snazi.

Shodno tome, Ombudsman je zatražio obustavu izvršenja za iseljenje i vraćanje imovine u posed br. DS003164, od 6. juna 2021. godine, do okončanja istrage Osnovnog Tužilaštva u Prištini.

Poseta Ombudsmana Republike Kosova Specijalizovanim Većima Kosova

Skupština Republike Kosovo je 3. avgusta 2015. godine usvojila ustavne amandmane uz usvajanje amandmana br. 24, sadržana kao ustavna odredba u članu 162. Ustava, koja propisuje: „U cilju ispunjavanja međunarodnih obaveza u vezi sa Izveštajem Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, Dokumentom 12462 od 7. januara 2011. godine, Republika Kosovo može uspostaviti specijalizovana veća i Specijalizovano Tužilaštvo u okviru Kosovskog pravosudnog sistema. Organizacija, funkcionisanje i nadležnost Specijalizovanih veća i Kancelarije specijalizovanog tužioca uređuju se ovim članom i posebnim zakonom.

Dalje ova odredba propisuje: „Specijalizovana veća mogu utvrditi svoja pravila o postupku i dokazima, u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava sadržanim u članu

22. i vođena Zakonikom o krivičnom postupku. Specijalizovano veće Ustavnog suda će razmotriti ovaj Poslovnik kako bi se obezbedila saglasnost sa Poglavljem II Ustava.”

Ista odredba propisuje: „Imenuje se poseban Ombudsman Specijalizovanih Veća, sa isključivom odgovornošću za specijalizovana veća i kancelariju specijalizovanog tužioca. Njegova/njena funkcija izveštavanja i obaveze biće definisane [posebnim zakonom]. Članovi 133 (2), 134, 135 (1) i (2) se ne primenjuju na Ombudsmana specijalizovanih veća. Ombudsman Kosova takođe može uputiti pitanja u skladu sa članom 135 (4).

Zakon 05/L-053 o specijalizovanim većima uspostavlja i reguliše organizaciju, funkcije i nadležnost Specijalizovanih veća i kancelarije specijalizovanog tužioca. Član 1. stav 2. predviđa: „Za ispunjenje međunarodnih obaveza predviđanih Zakonom br. 04/L-274, o garantovanju zaštite osnovnih prava i sloboda zagarantovanih Ustavom Republike Kosovo, kao i o garantovanju bezbednog, nezavisnog, nepristrasnog, pravičnog i efikasnog krivičnog postupka u vezi sa navodima o ozbiljnim prekograničnim i međunarodnim zločinima počinjenim tokom i nakon sukoba na Kosovu, zločini koji su u vezi sa onima navedenim u Izveštaju Parlamentarne skupštine Saveta Evrope Dok 12462 od 7. januara 2011. godine, a koji su bili predmet krivičnih istraga koje je vodio Specijalna istražna grupa (“TFHS”) Specijalnog Tužilaštva Republike Kosova (“STRK”).

Sa ustavnim amandmanima i zakonom o specijalizovanim većima, mandat Ombudsmana odnosi se samo na mandat da osporava zakone pred Specijalizovanim većem Ustavnog suda i na mandat davanja mišljenja *amicus curiae*, kako je definisano članom 34 (9) ovog zakona: „U skladu sa amandmanom br. 24 i člana 135 (4) Ustava, Ombudsman Specijalizovanih veća imenovanih u skladu sa članom 34 (9) ovog zakona, kao i Ombudsman Republike Kosovo, mogu se pozivati na član 113 (2) Specijalizovanih veća Ustavnog suda.”

Ombudsman napominje da je u okviru zakonodavstva Specijalizovanih veća posebno mesto dato zaštiti žrtava, veoma je važno da se garancije zaštite osnovnih prava žrtava stave u središte funkcionisanje vlasti kako bi ove garancije pružile punu zaštitu žrtvama. Član 23 zakona predviđa: „Pravilima specijalizovanih sudskih veća i dokazima obezbeđena je zaštita žrtava i svedoka, uključujući njihovu bezbednost, fizičko i psihičko blagostanje, dostojanstvo i privatnost. Ove mere zaštite uključuju, ali nisu ograničene na, sredstva koja su definisana u članovima 221-226 Zakona o krivičnom postupku Kosova, Zakon br. 04 / L-123, članovi 5-13 Zakona br. 04/L-015 o zaštiti svedoka, postupcima iza zatvorenih vrata, izvođenju dokaza elektronskim ili drugim posebnim sredstvima i zaštiti identiteta“. Ne postoje tačne informacije o pravima žrtava u sudskim postupcima, dužnost nadležnih je da ubuduće organizuju kampanje u cilju informisanja javnosti o ovom pitanju.

Na zahtev Ombudsmana, 9. aprila 2021. godine održan je radni sastanak sa Ombudsmanom specijalizovanih veća, planirano je da se razgovara o mogućnostima buduće saradnje u razmeni informacija, primljenim pritužbama, posetama u pritvorskim objektima i da li je Ombudsman specijalizovanih veća sačinio izveštaj. Ombudsman specijalizovanih veća na ovom sastanku nije dao nikakve informacije, iako je o temama bilo prethodnog dogovora, uz obrazloženje da se radi o poverljivim informacijama.

Ombudsman Republike Kosova je 21. aprila 2021. godine zatražio od predsednika Specijalizovanih veća Kosova da mu se omogući poseta Specijalizovanim većima i Pritvorskom centru Specijalizovanih veća u Hagu. Uz obrazloženje da postoji potpuni nedostatak zvaničnih informacija, čak i uz činjenicu da Ombudsman specijalizovanih veća nije saopštio nikakvu informaciju, potrebno je posetiti sud i pritvorski centar kako bi se direktno obavestili.

Dana 5. maja 2021. godine, odgovarajući na pismo Ombudsmana, predsednica Specijalizovanih veća je odbila zahtev Ombudsmana, navodeći da Zakon br. 03/L-195 se ne primenjuje u slučaju Specijalizovanih veća Kosova ili specijalizovanog Tužilaštva. U ovom zvaničnom pismu dalje se navodi da je svaka provera „uslova pritvora i postupanja sa pritvorenicima” isključivi mandat Ombudsmana specijalizovanih veća.

Dana 8. septembra 2021. godine u Instituciji ombudsmana održan je zajednički sastanak predsednice Specijalizovanih veća (u pratnji njenih saradnika) i Ombudsmana sa saradnicima. Ombudsman je tokom sastanka podsetio na ulogu i mandat Ombudsmana, posebno na mandat kao nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, ističući značaj saradnje i zainteresovanost Ombudsmana za posetu pritvorenicima u Pritvorskom centru Specijalizovanih veća Republike Kosova u Hagu.

Ombudsman je 9. novembra 2021. godine posetio Specijalizovana veća, gde se sastao sa predsednicom Specijalizovanih veća i njenim saradnicima. On je takođe posetio pritvorski centar i sastao se sa pritvorenicima u Haškom pritvoru.

Tokom ove posete, na sastanku sa predsednicom Specijalizovanih veća, Ombudsman je istakao da postoji ustavna, zakonska i moralna obaveza da poseti građane Kosova gde god da se nalaze u takvoj situaciji, uprkos činjenici da ona ima ograničene mandat sa ustavnim promenama. Predsednica Specijalizovanih veća sa saradnicima upoznala je Ombudsmana sa tokom sudskih postupaka, otvaranjem Yutube kanala preko kojeg se mogu pratiti sudske rasprave, nedeljnim saopštenjima za javnost u organizaciji Kancelarije za informisanje i galerijskom publikom koja ostaje otvorena, gde se ročištima može prisustvovati i saslušati.

Ombudsman na ovom sastanku je naglasio da su upućene zabrinutosti u vezi sa okolnostima u kojima sud i njegova nadležnost rade i drugim pitanjima, kao što su ravnopravnost stranaka, dužina pritvora, prava optuženih u postupku, kao i nedostatak transparentnosti i saradnje Ombudsmana Specijalizovanih veća.

Tokom ove posete, Ombudsman se sastao sa pritvorenicima i sa svakim od njih razgovarao u posebnom prostoru i u dovoljno vreme. Pritvorenici su izneli niz zabrinutosti, kao što su: nepoštovanje principa jednakosti stranaka tokom suđenja, dužina pritvora, nedostatak nadzora nad pravom na delotvoran pravni lek, aludirajući na činjenicu da sud funkcioniše kao struktura i nema izraženu kontrolu za efikasno preispitivanje pravnih lekova, kašnjenja u prevodu sudskih zapisnika na albanskom jeziku, uređivanje optužnice i drugih materijala koji im uskraćuju pravo da na vreme imaju sve dokaze i informacije na jeziku koji oni razumeju, dvostruki standardi sprovođenja zakonodavstva kroz uspostavljanje prakse koja nije u skladu sa zakonodavstvom Republike Kosovo, nejednak tretman ostalih zatvorenika u smislu restriktivnih mera zaštite od pandemije za porodične posete, neaktivnost advokata specijalizovanih veća i nedostatak poverljivog načina obraćanja itd.

Ombudsman navodi da je načelo jednakosti stranaka u krivičnom postupku garantuje član 21. Zakona o Specijalizovanim većima, u okviru prava okrivljenog. Ovaj član definiše prava optuženog i, između ostalog, garantuje da su sve osobe jednake pred Specijalizovanim većima, da optuženi ima pravo da unakrsno ispituje ili da ispituje svedoke protiv sebe i da obezbedi prisustvo i ispitivanje svedoci u njegovo ime pod istim uslovima kao i svedoci protiv njega, da im se sudi u razumnom roku itd.

Takođe, član 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima garantuje pravo na pravično i nepristrasno suđenje. S tim u vezi, član 53. Ustava Republike Kosova propisuje da se ljudska prava i osnovne slobode garantovane ovim Ustavom tumače u skladu sa sudskim odlukama Evropskog suda za ljudska prava.

Ovo načelo je takođe zagarantovano članom 14. Konvencije o političkim i građanskim pravima, koji je deo pravnog sistema Republike Kosova i koji ima prioritet, u slučaju sukoba, nad odredbama zakona i drugih akata javnih institucija Republike Kosova. Zakonik o krivičnom postupku Republike Kosova, u članu 9, propisuje da okrivljeni i državni tužilac u krivičnom postupku imaju ravnopravan položaj.

Ombudsman podseća da je vođenje krivičnog postupka na jeziku koji optuženi razume, uključujući i pravo na dobijanje prevedenog materijala, pravo zagarantovano svim međunarodnim standardima, Ustavom Republike Kosovo i Zakonikom o krivičnom postupku Republike Kosova je obaveza sudova da tokom sudskog postupka obezbede da sva prava optuženog zagarantovana međunarodnim konvencijama, koje su deo pravnog sistema Republike Kosovo: u Ustavu Republike Kosova, u Zakoniku o krivičnom postupku i drugim relevantnim zakonima Republike Kosova.

U okviru Specijalizovanih veća osnovana je Kancelarija Ombudsmana Specijalizovanih Veća. Zakon o specijalizovanim većima u članu 34. stav 9. predviđa: Ombudsman specijalizovanih veća može davati preporuke predsedniku specijalizovanih veća ili Kancelariji specijalizovanog tužioca u skladu sa članom 135. stav 3. Ustava i može podnosi Ustavnom sudu u skladu sa članom 113. st. 2 i 135. st. 4. Ustava i članom 49. Zakona o specijalizovanim komorama.

Mandat i službene funkcije Ombudsmana su detaljno opisane u ustavnom amandmanu br. 24, u Zakonu o specijalizovanim većima i Kancelariji specijalizovanog tužioca, u pravilu 28. i pravilu 29. Poslovnika o postupku i dokazima Specijalizovanih veća Kosova i pravilu 26. Poslovnika o radu Specijalizovanog veća Ustavnog suda. Sud .

Način na koji je ova kancelarija odlučna da radi i funkcioniše, izgleda da nije u skladu sa standardima i principima prihvaćenim međunarodnim instrumentima koji garantuju nezavisnost i nepristrasnost institucija Ombudsmana u vršenju njihove funkcije i uloge. Prema podacima na zvaničnom sajtu Specijalizovanih veća, Ombudsman deluje kao nezavisna kancelarija u okviru Suda: „*lako je deo Administrativne kancelarije, Ombudsman deluje nezavisno da nadgleda, štiti i garantuje osnovna prava i slobode lica koja su u interakciji sa Specijalizovanim većima i Kancelarijom specijalizovanog tužioca. Ombudsman ima isključivu odgovornost za obe institucije (Specijalizovana veća i Specijalizovano tužilaštvo).*“²⁶⁵

Pristup pravdi i pravo na naknadu štete žrtvama ratnih zločina

Za uspostavljanje demokratskog društva, izgradnju mira, pomirenje i održivi razvoj, svako društvo u tranziciji, u periodu post konfliktne stabilizacije, ima obavezu da se bavi posledicama rata i prošlošću kršenja ljudskih prava i ljudskih sloboda.

U periodu 90-ih godina na Kosovu je bilo kontinuiranih kršenja ljudskih prava i sloboda, što je kulminiralo tokom ratova na Kosovu 1998. i 1999. godine, kada su počinjeni teški zločini, kao što su: ubijanje civila, prisilno raseljavanje civilnog stanovništva, ilegalno zatvaranje ljudi, mučenje, seksualno nasilje, uništavanje imovine i ekonomskih dobara, kulturnih i verskih objekata itd.

265 <https://www.scp-ks.org/sq/avokati-i-popullit/roli-i-avokatit-tyo-popullit>

Više od dvadeset godina nakon završetka rata 1998-1999, Kosovo nastavlja da se suočava sa svojom prošlošću bez mogućnosti da ispuni svoje obaveze da institucionalno dokumentuje zločine i sve posledice koje su se dogodile u ovom periodu.

Preduzete su mnoge inicijative za tranzicionu pravdu, uglavnom jednostrane, ne koordinirane i koje nisu bile sveobuhvatne. Nije bilo moguće ostvariti mirnu budućnost uspostavljanjem mostova komunikacije i dijaloga, gde bi se dokumentovali počinjeni zločini, sudilo onima koji su ih izazvali, uspostavljalo bi se pravo žrtvama da budu vraćene putem kompenzacije i nudila pravda žrtvama zločina.

Ombudsman napominje da je prema lokalnim i međunarodnim organizacijama, kao i kosovskim vlastima tokom rata na Kosovu 1998-1999, ubijeno i nestalo više od 13.500 ljudi. Ove brojke takođe objavljuje Fond za humanitarno pravo na Kosovu i koriste ih i kosovske vlasti. Brojne podatke dali su kako strani autori, tako i institucije za zaštitu ljudskih prava, kao što su Savet za zaštitu ljudskih prava i sloboda na Kosovu, Human Rights, Amnesty International, Helsinški komitet itd.

Prema ovim izvorima, oko 76% ovih osoba su ubijeni civili. Dokazi govore da je ubijeno 10.794 Albanaca i 2.197 Srba, dok su ostali pripadali drugim etničkim grupama koje žive na Kosovu. Danas, više od 21 godinu nakon završetka rata na Kosovu, 1.622 osobe se i dalje vode kao nestale i o njima se još ništa ne zna.

Prema nekim nezvaničnim procenama ekonomskih stručnjaka sa Kosova, ukupan trošak materijalne štete koju je Srbija prouzrokovala tokom rata 1998-1999. procenjuje se na oko 22 milijarde evra, ali detalji još nisu propisno provereni od strane kosovskih vlasti, koje još uvek nisu preduzeli nikakve formalne korake ka proceni štete ili traženju naknade za materijalnu štetu koju je Srbija prouzrokovala tokom rata na Kosovu.

Zakon br. 04/L-023 o nestalim licima iz 2011. godine definiše mandat Vladine komisije za nestala lica, kao vladinog mehanizma koji pregleda i obaveštava porodice nestalih lica o rezultatima zahteva za traženje, usmerava i usklađuje aktivnosti lokalnih institucija i međunarodna pitanja u vezi sa pitanjem nestalih lica; pokušava da razotkrije sudbinu nestalih osoba kao posledica rata 1998-1999. Ovaj zakon garantuje pravo članovima porodice da znaju o sudbini i gde se nalaze članovi porodice nestalih kao rezultat rata na Kosovu; uređuje pravni status nestalih lica; omogućava stvaranje centralnog Registra nestalih lica. Dana 10. decembra 2021. godine, predsednik Vladine komisije za nestala lica utvrdio je da je od kraja rata otkopano preko 2700 lokacija, međutim sudbina preko 1600 nestalih tokom poslednjeg rata na Kosovu ostaje nepoznata.

Prema podacima Komisije, u Republici Kosovo tokom ove godine su izvršena iskopavanja na devet različitih lokacija i tokom ove godine posmrtni ostaci 25 ljudi su predati porodicama radi sahrane.

U cilju dokumentovanja ratnih zločina, Vlada Kosova je 2011. godine osnovala Institut za istraživanje ratnih zločina, koji je bio u funkciji do 2018. godine i koji nije uradio dovoljno da ispuni svoju misiju i za dokumentovanje teških kršenja ljudskih prava i zločina počinjenih tokom rata, kao i otkrivanje istine. Materijali koje je prikupio ovaj Institut kao i publikacije koje je uspeo da objavi nisu uspele da se promovišu i nisu plasirane u javnost, ostajući van svrhe za koju su korišćeni.

Ombudsman ceni nedavno preduzetu inicijativu, u maju 2021. godine, da se formira radna grupa za procenu potreba za osnivanjem Instituta za ratne zločine, za dokumentovanje ratnih zločina i saznanje istine.

U Izveštaju o radu za 2020²⁶⁶, Državnog tužioca, u vezi sa predmetima ratnih zločina, navodi se da je nadležno odeljenje u okviru Specijalnog tužilaštva Republike Kosovo, prenelo iz prethodne godine ukupno 1.166 predmeta, primilo 113 novih predmeta i rešilo 60 predmeta.

Dok je u Izveštaju o radu Državnog tužioca, za prvo polugodište 2021. godine²⁶⁷, Državni tužilac je iz prethodne godine preneo ukupno 1.152 predmeta ratnih zločina, primio 43 nova predmeta i rešio 11 predmeta.

Broj podignutih optužnica za ratne zločine na Kosovu, prema nadležnostima, od oktobra 1999. do oktobra 2018. godine je sledeći: EULEX 22 optužnice, UNMIK: 10 optužnica, domaci tužioc: 16 optužnica, do sada ukupno 48 optužnica.

Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, sa sedištem u Hagu, osnovan 1993. godine, bavio se istragom i suđenjem za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji i funkcionisao je do 2017. Prema podacima Fonda za humanitarno pravo, ovaj sud za ratne zločine na Kosovu optužio je 15 osoba, optuženo je 9 Srba i 6 Albanaca, od kojih je osuđeno 6 Srba i 2 Albanca.

Ombudsman je sa sastanaka sa predstavnicima nekih organizacija civilnog društva obavešten da je kosovskom pravosuđu podnet veliki broj tužbi protiv Vlade Republike Srbije, za naknadu materijalne i nematerijalne štete pričinjene tokom rata između 1998. i 1999. *Predmetna rešenja pokazuju da su redovni sudovi odbacili ove tužbe zbog nenadležnosti i da je Ustavni sud proglasio neprihvatljivim sve ove žalbe na odluke redovnih sudova. Povodom navedenih tužbi, u pojedinim slučajevima Vrhovni sud je, između ostalih, obrazložio: „[Vlada Republike Srbije-RS u Beogradu je tužena za naknadu štete (tj. u ovom slučaju radi se o imovinsko-pravnom sporu u stranoj državi) za koji spor nije nadležan da odlučuje domaći sud, pa Vrhovni sud Kosova smatra da su niže stepeni sudovi pravilno primenili odredbe člana 18.3 i čl. 39. stav 1. i 2. ZPP-a, u slučaju kada su proglašeni nenadležnim za rešavanje ovog pravnog pitanja i odbili tužbeni zahtev tužioca, jer je sedište Skupštine Republike Srbije, tako da je za odlučivanje o ovom pravnom pitanju Sud Republike Kosovo nije nadležan za činjenicu da se sedište Skupštine Republike Srbije kao tužene stranke ne nalazi na teritoriji sudova Republike Kosovo].“*

Ombudsman ocenjuje da vlasti Republike Kosovo do sada nisu uradile dovoljno na rešavanju pitanja ratnih zločina i naknade materijalne i nematerijalne štete pričinjene tokom rata na Kosovu. Trenutno, većina počinjenih zločina ostaje nekažnjena i kao rezultat toga, oštećenima i žrtvama ratnih zločina je uskraćeno pravo na pristup pravdi, pravo na odštetu žrtvama ratnih zločina i pravo na istragu i procesiranje počinilaca ovih zločina, kao i pravo da znaju sudbinu članova svojih porodica nestalih tokom rata. Pristup pravdi za žrtve ratnih zločina, obeštećenje za žrtve ratnih zločina i istraga i krivično gonjenje počinilaca ovih zločina je imperativ. Neophodno je povećati odgovornost države da učini više na dokumentovanju, istraživanju slučajeva ratnih zločina i kažnjavanju počinilaca ovih zločina, kako bi se stvorio trajni mir i porodice žrtava shvatile da je pravda zadovoljena.

266 272 <https://prokuroria-rks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/Raporti%20i%20Pun%C3%ABs%202020%20-%20SHQ.PDF>

267 <https://prokuroriarks.org/assets/cms/uploads/files/Dokumente%20Publikime/PSH/Publikime/Raporti%20i%20Prokurorit%20t%C3%AB%20Shtetit-gjasht%C3%ABmujori%20i%20par%C3%AB%202021.pdf>

Takođe što se tiče nestalih lica, institucije Republike Kosovo nisu učinile dovoljno i ovo pitanje treba da se reši prioritarno. U ove 22 godine, institucije Republike Kosovo, ratne zločine i nestala lica, kao da su ih više doživljavale kao delo međunarodnih organizacija i organizacija civilnog društva. Ombudsman ističe da se podaci o tome gde se nestali moraju otkriti, neprihvatljivo je da sudbina nestalih i dalje bude talac politike. Trebalo bi da postoji sveobuhvatna nacionalna strategija za tranzicionu pravdu i da se sve strane uključe u rešavanje ovog pitanja, koje ne politizuje već ga treba tretirati kao humanitarno pitanje. Država treba da osigura pravo na pristup pravdi za žrtve, pravo da zna o porodicama nestalih, da rasvetli sudbinu svih nestalih, da učini sve da se privedu pravdi lica koja su počinila ratne zločine, i dokumentovati i sačuvati istinu, kao neophodan preduslov za uspostavljanje demokratskog društva, pomirenje, izgradnju mira i održivi razvoj

Ombudsman je po službenoj dužnosti otvorio predmet za istragu, kako bi proverio koliko dobro vlasti ispunjavaju svoju pozitivnu obavezu u vezi sa četiri glavna stuba tranzicione pravde: krivična istraga i kažnjavanje počinilaca ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti, institucionalne mere u dokumentovanju i sećanju na prošlost, ispunjavanje obaveze reparacije, kao važnog aspekta uspostavljanja pravde za žrtve, kao i suštinske komponente tranzicione pravde i strukturnih i zakonodavnih promena u cilju obnavljanja vladavine prava i ukidanja kulture nekažnjavanja, vraćanje institucionalnog poverenja kao preduslova za uspostavljanje demokratskog društva.

VII. Međunarodna saradnja

Saradnja Nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP), kao što je Ombudsman, sa međunarodnim mehanizmima za ljudska prava je suštinski uslov *Pariskih principa*²⁶⁸ i *Venecijanskih principa*,²⁶⁹ jer pored zaštite i unapređenja ljudskih prava, vladavine prava i dobrog upravljanja na nacionalnom nivou, oni služe i kao most za nadgledanje efektivne implementacije međunarodnih obaveza u vezi sa ljudskim pravima koje proizilaze iz međunarodnih mehanizama i instrumenata, koji su deo međunarodnog sistema ljudskih prava. Oni su takođe važna spona između državnih organa i civilnog društva i kao takvi pomažu u otklanjanju prepreka za zaštitu prava pojedinca i odgovornosti države u odnosu na njihovo ostvarivanje.

268 Pariski principi su minimalni kriterijumi koje nacionalna institucija za ljudska prava mora da ima da bi se smatrala kredibilnom, nezavisnom i efikasnom u međunarodnim područjima.

269 *Principi zaštite i promocije institucije Ombudsmana (Venecijanski principi) Venecija za instituciju Ombudsmana, Venecijanska komisija, <http://www.venice.coe.int/vebforms/documents/default.asp?2019DDfle>*

Zbog značaja ovih institucija na međunarodnom nivou, Agenda Ujedinjenih nacija za održivi razvoj 2030.²⁷⁰, je uključila, kroz cilj 16.A.1: „Postojanje nezavisnih nacionalnih institucija za ljudska prava u skladu sa Pariskim principima“²⁷¹, ovo zbog činjenice da, kako navodi Meridina deklaracija²⁷² „Ove institucije će obezbediti važan okvir za sprovođenje Ciljeva održivog razvoja, kao i sprovođenje ovih ciljeva koji će doprineti ostvarivanju ljudskih prava.

Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija je prošle godine, u cilju jačanja položaja institucija Ombudsmana širom sveta u vršenju svog nezavisnog mandata, 16. decembra 2020. godine usvojila rezoluciju „Uloga institucija ombudsmana i medijatora u unapređenju i zaštiti ljudskih prava, dobrog upravljanja i vladavine prava“²⁷³, ovaj veoma važan korak, a to je stvaranje globalnog standarda za ove institucije. Ove godine, 31. marta 2021. godine, Savet Evrope, smatrajući ove institucije stubovima poštovanja ljudskih prava, vladavine prava i demokratije, odobrio je Preporuku CM/Rec (2021) 1 Komiteta ministara²⁷⁴ u pogledu razvoja i jačanja nacionalnih institucija za ljudska prava, efikasnih, pluralističkih i

270 Agenda 2030 uključuje 17 ciklusa održivog razvoja (SCD). Oni su hitni pozivi na akciju za sve zemlje u razvoju i zemlje u razvoju na globalno partnerstvo u njihovoj implementaciji. Ciljevi su prvenstveno usmereni na okončanje siromaštva i druge deprivacije, razvijanje i predviđanje strateške akcije koja promovise zdravlje, obrazovanje, eliminiše nejednakost i promovise ekonomski rast. Skupština Republike Kosovo usvojila je rezoluciju o CDP-u 25. januara 2018. godine.

271 Agenda za održivi razvoj 2030, tom 16, dostupno na http://www.ohchr.org/Documents/Issues/HRIndicators/SDG_Indicator_16a1_Metadata.pdf

272 Deklaracija iz Meride o ulozi Nacionalne institucije za ljudska prava u implementaciji Agende za održivi razvoj 2030, član 12, dostupno na: <https://nhri.ohchr.org/EN/ICC/InternationalConference/12IC/Background%20Information/Merida%20Declaration%20FINAL.pdf>

273 Generalna skupština Ujedinjenih nacija, Rezolucija o ulozi Ombudsmana i posrednika u unapređenju i zaštiti ljudskih prava, dobrog upravljanja i prava Vlade, 16. decembar 2020, dostupna na: <https://undocs.org/en/A/RES/75/186>

274 ²⁷⁹ Savet Evrope, Preporuka CM / Rec (2021) 1 Komitet je ministar za razvoj i jačanje efikasne, pluralističke i nezavisne nacionalne institucije za ljudska prava.

nezavisnih. Ova preporuka ponavlja principe koji se moraju poštovati u vezi sa nacionalnim institucijama za ljudska prava (NILJP), uključujući:

- Postojanje jake zakonske osnove, na ustavnom nivou.
- Obezbediti adekvatan pristup informacijama i biti uključen u sve faze donošenja zakona i politike koje utiču na ljudska prava.
- Sprovesti preporuke NILJP-a i učiniti zakonskom obavezom da se obrazloženi odgovori vrata u roku.
- Podizanje svesti i saradnja svih javnih organa u vezi sa mandatom, nezavisnošću i ulogom NILJP-a;
- Zaštititi NILJP-a od pretnji i zastrašivanja, uz poštovanje poverljivosti informacija koje su prikupljene od njih.

Ombudsman Republike Kosova je institucija sa mnogo mandata, a među njima je da deluje kao telo za ravnopravnost. Organi za ravnopravnost su nezavisne institucije, koje obično deluju u okviru nacionalnih ili posebnih institucija za ljudska prava, čija je glavna misija da pomognu žrtvama diskriminacije, da prate i izveštavaju o pitanjima diskriminacije, i promovišu ravnopravnost u svojim zemljama. Stoga je, u cilju jačanja uloge i nezavisnosti tela za ravnopravnost, Evropska unija (EU) 24. jula 2021. godine pokrenula novu inicijativu²⁷⁵ da postave obavezne minimalne standarde o tome kako treba da deluju po svim osnovama diskriminacije, usvajajući adekvatne zakone za države članice Evropske unije, u vidu nove direktive.

Institucija Ombudsmana Kosova, kao nezavisna ustavna institucija za ljudska prava, nastavlja da deluje u punoj saglasnosti sa međunarodnim standardima za funkcionisanje ovih institucija, uključujući dobru saradnju sa raznim međunarodnim institucijama, u kojoj je ove godine, uprkos problemima izazvanim krizom sa globalnom pandemijom COVID-19, učestvovala na velikom broju međunarodnih skupova, navedenih u nastavku:

Br	Opis aktivnosti	Datum	Organizator
1.	Sastanak Ombudsmana Zapadnog Balkana i Turske (virtuelno)	20. januar 2021	Ombudsman Turske
2.	Sastanak o kršenju ljudskih prava utvrđen nacrtom protokola Ovijske Konvencije (virtuelno)	10. februar 2021	ENNHRI EQUINET
3.	Sastanak o Rezoluciji Ujedinjenih Nacija o institucijama Ombudsmana i medijatora (virtuelno)	23. februara 2021. godine	IOI
4.	Učešće u pokretanju projekta „Okončanje nasilja nad ženama na Zapadnom Balkanu i Turskoj: Implementacija normi, promena načina razmišljanja“, faza II – Upućivanje uticaja COVID-19 (virtuelno)	26. februar 2021	UN Women
5.	Radionica „Rešavanje starosne diskriminacije: Povećanje našeg angažovanja sa mladima“ (virtuelno)	1-2. marta 2021	EQUINET
6.	Učešće u pokretanju publikacije ODIHR-a o Ljudskim pravima pripadnika oružanih snaga (virtuelno)	5. marta 2021. godine	ODIHR

²⁷⁵ Evropska Komisija, Nova inicijativa za sprovođenje standarda za ravnopravnost, https://ec.europa.eu/info/lav/better-regulation/have-your-say/initiatives/13098-Ekualiti-bodies-binding-standards_en

7.	Virtuelni sastanak vezan za istragu smrti u zatvorima	12. marta 2021. godine	Savet Evrope Ombudsman zatvora u Severnoj Irskoj
8.	Sastanak o radu organa za ravnopravnost u fazi vakcinacije protiv COVID-19 (virtuelno)	24. marta 2021. godine	EQUINET
9.	Regionalna radionica Saveta Evrope „Rešavanje govora mržnje korišćenjem komunikacije i pristupa zasnovanim na ljudskim pravima“ (virtuelno)	29. marta 2021. godine	Savet Evrope
10.	Vebinar o radu Nacionalnih institucija za ljudska prava u vezi sa Traktatom o biznisu i ljudskim pravima (virtuelno)	14. aprila 2021. godine	ENNHRI
11.	Obuka veštačke inteligencije (virtuelno)	22. aprila 2021. godine	EQUINET
12.	Sastanak na visokom nivou o Preporuci Saveta Evrope o uspostavljanju i jačanju nacionalnih institucija za ljudska prava, efikasnih, pluralističkih i nezavisnih (virtuelno)	26. aprila 2021. godine	ENNHRI
13.	Sastanak Evropskog regiona Međunarodnog instituta ombudsmana (virtuelno)	6. maja 2021.	IOI
14.	Regionalni sastanak o pravima LGBTI osoba (virtuelno)	17. maja 2021.	Poverenik za Zaštitu od Diskriminacije u Albaniji
15.	Generalna Skupština i Svetska Konferencija Međunarodnog instituta ombudsmana (IOI) (virtuelno)	25-27.05.2021.	IOI
16.	Zvanični Ombudsman u Severnoj Makedoniji Skoplje, Severna Makedonija	27. maja 2021.	Ombudsman Severne Makedonije
	Sastanak radne grupe Evropskog foruma za Nacionalne preventivne mehanizme	1. juna 2021.	Evropski forum NMST
17.	Sastanak visokog nivoa na temu: „Osiguranje poštovanja ljudskih prava imigranata na granici: uloga NILJP-a“ (virtuelno)	2-3. juna 2021.	NILJP
	Konsultativni sastanak radne grupe Evropskog foruma za Nacionalne preventivne mehanizme	18. juna 2021.	Evropski forum NMST
18.	SIGMA vebinar o implementaciji Zakona o upravnom postupku na Zapadnom Balkanu (virtuelno)	22. juna 2021.	SIGMA
19.	Serijski vebinara o pravu na zdravlje i pristup zdravstvenoj zaštiti (virtuelno)	22-30.06.2021.	EQUINET
20.	Zvanična poseta Ombudsmanu u Albaniji Tirana Albanija	22-23.06.2021.	Ombudsman Albanije
21.	Studijska poseta Povereniku za zaštitu od diskriminacije u Albaniji Tirana Albanija	23-25.06.2021.	Poverenik za zaštitu od diskriminacije u Albaniji
22.	Međunarodna Konferencija: COVID-19 i Prava lica lišenih slobode Priština, Kosovo	25. juna 2021. godine	Savet Evrope

GODIŠNJI IZVEŠTAJ 2021

23.	Regionalna konferencija: Borba protiv anti egiptizma kao preduslov za postizanje ravnopravnosti Roma - Uloga institucija Ombudsmana i organa za ravnopravnost (virtuelno)	22. juna 2021. godine	EQUINET
24.	SIGMA vebinar o primeni zakona o upravnom postupku na Zapadnom Balkanu (virtuelno)	22. juna 2021. godine	SIGMA
25.	Video konferencija o Ljudskim pravima i imigrantima	7. jula 2021.	Specijalni izvestilac UN za ljudskih prava emigranta
26.	Zatvoreni sastanak sa institucijama za praćenje po pitanju seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u pritvorskim mestima (virtuelno)	21. jul 2021.	ODIHR
27.	Sastanak Udruženja Ombudsmana Frankofonije (AOMF) na temu: „Zaštita prava budućih generacija, kakva je uloga Ombudsmana (Narodnog zaštitnika)? (virtuelno)	12-13. jul 2021.	AOMF
28.	Sastanak o nezavisnom praćenju pritvora u zaštitu ljudskih prava u zatvorima za sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma i radikalizacije protiv terorizma (virtuelno)	15. jul 2021.	ODIHR
29.	Osmi regionalni forum o vladavini prava u Jugoistočnoj Evropi Priština, Kosovo	3-4. septembar 2021.	AOM & Zaštitnik ljudskih prava Armenije
30.	Vebinar o savremenim tehnologijama i medijima u radu Ombudsmana (virtuelno)	10. septembar 2021.	AOM & zaštitnik ljudskih prava Jermena
31.	71. zasedanje Regionalnog Komiteta SZO-a za Evropu na temu: „Rešavanje prepreka javnom zdravlju i obezbeđivanje da niko ne bude ostavljen“ (virtuelno)	17. septembar 2021.	SZO
32.	Evropska Konferencija NPST-a na temu „Uloga NPST-a u efikasnom sprovođenju presuda Evropskog Suda za ljudska prava i preporuka KPT– Zlostavljanje u policiji i delotvorna istraga o navodnom zlostavljanju“ (virtuelno)	20-22 septembar 2021.	Savet Evrope
33.	Vanredni godišnji sastanak Evropske Mreže tela za ravnopravnost (EQUINET) (virtuelno)	27. septembar 2021.	EQUINET
34.	Generalna skupština Evropske Mreže Nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI) (virtuelno)	29. septembar 2021.	ENNHRI
35.	Drugi sastanak Mreže Nacionalnih mehanizama protiv torture u Jugoistočnoj Evropi, sa temom „Tehnike intervjuisanja sa ranjivim grupama“ Budimpešta, Mađarska	29-30. septembar 2021.	Kancelarija Komesarijata za ljudska prava Mađarske
36.	Generalna Skupština i Godišnja Konferencija Asocijacije Ombudsmana Mediterana (AOM) Nafplio, Grčka	4-5. oktobar 2021.	AOM
37.	Online kurs vezan za Opštu preporuku br. 15 ECRI o borbi protiv govora mržnje (virtuelno)	13. septembar-24. oktobar 2021.	Savet Evrope

38.	Trinaesta Međunarodna konferencija Institucija ombudsmana za oružane snage, sa opštom temom „Doprinos ombudsmana u operativnoj efikasnosti oružanih snaga“ (virtuelno)	18-22.10.2021.	DCAF
39.	Međunarodni seminar za predstavnike tela za ravnopravnost iz Zapadnog Balkana i regiona Istočnog partnerstva, na temu: „Rešavanje govora mržnje korišćenjem komunikacije i pristupa zasnovanih na ljudskim pravima“ Strazbur, Francuska	2-3. novembar 2021.	Savet Evrope
40.	Generalna Skupština Evropske mreže tela za ravnopravnosti (EQUINET) (virtuelno)	9. novembar 2021.	EQUINET
41.	Seminar o Mančesterskom Memorandumu o uspostavljanju institucija nacionalnog ombudsmana (virtuelno)	9-10 novembar 2021.	Parlamentarni ombudsman za zdravlje Velsa
42.	Vebinar na temu: „Pravo na obrazovanje osoba sa invaliditetom tokom pandemije COVID-19“ (virtuelno)	10. novembar 2021.	ENNHRI Ombudsman Gruzije
43.	Zvanična poseta Pritvorskom Centru Specijalizovanih Veća i Specijalizovanim Većima Kosova u Hagu (virtuelno)	9-11. novembar 2021.	IO
44.	Forum lidera Nacionalnih institucija za ljudska prava (virtuelno)	10-26. novembar 2021.	ENNHRI
45.	Konferencija EQUINET na temu „Izgradnja jednakih gradova: Promovisanje jednakosti i rešavanje diskriminacije na lokalnom nivou“ (virtuelno)	25-26.10.2021.	EQUINET
46.	Regionalna konferencija o zločinima iz mržnje u Jugoistočnoj Evropi Priština, Kosovo	23. novembar 2021.	OEBS
47.	Onlajn kurs o ljudskim pravima i Agenda za održivi razvoj 2030: Koja je uloga ICHR-a u regionu UNECE? (virtuelno)	1. novembar-31. januar 2021.	ENNHRI
48.	Međunarodna konferencija „Unapređenje prava starijih lica u eri dugovečnosti“ (virtuelno)	1. decembra 2021.	IOIAOM Ombudsman Izraela
49.	Generalna Skupština Evropske Mreže za Nacionalne institucije za ljudska prava: izbori, strateški plan, finansijska održivost (virtuelno)	3. decembar 2021.	ENNHRI
50.	Konferencija „Uloga digitalizacije u unapređenju Institucija ombudsmana“ (virtuelno)	6. decembra 2021.	AOM Ombudsman Maroka
51.	Okrugli sto regionalna razmene na temu: „Uloga organa za ravnopravnost i institucija za ljudska prava u pravosuđu“ (virtuelno)	9. decembra 2021.	OEBS
52.	Studijska poseta predstavnika pravosuđa i Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture u Savetu Evrope i Evropskom Sudu za ljudska prava Strazbur, Francuska	13-14 decembar 2021.	Savet Evrope
53.	Obuka o mandatu Nacionalnih institucija za održivi razvoja i dobrim praksama (virtuelno)	14. decembar 2021.	Ombudsman Albanije

Tabela: Učešće na međunarodnim skupovima

Saradnja sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama

Institucija ombudsmana (IO) pridaje poseban značaj saradnji sa kolegama i drugim međunarodnim organizacijama i mrežama za ljudska prava, te je stoga posvećena angažovanju u različitim međunarodnim aktivnostima u cilju razmene informacija i dobrih praksi u oblasti ljudskih prava i izgradnje kapaciteta. Ove godine, zbog krize izazvane pandemijom COVID-19, IO je održao više sastanaka sa fizičkim učešćem na nivou susednih zemalja, dok su ostali međunarodni sastanci održani virtuelno. U nastavku predstavljamo neke od najvažnijih.

IO ima potpisan memorandum o saradnji sa Ombudsmanom i Poverenikom za zaštitu od diskriminacije Albanije i Severne Makedonije, pa je u okviru njega obavljeno više poseta.

Dana 10. februara 2021. godine, Ombudsman Kosova g. Naim Qelaj, primio je u zvaničnu posetu svoje kolege iz Albanije: gđu Erinda Ballanca, Ombudsmana i g. Robert Gajda, Poverenik za zaštitu od diskriminacije. Došli su da čestitaju gospodinu Qelaju za njegov izbor na funkciji Ombudsmana. Tokom sastanka, strane su razgovarale i o uticaju pandemije COVID-19 na ljudska prava na Kosovu i u Albaniji i radu obe institucije u rešavanju pritužbi građana i obećale da će se uspostavljena tradicija saradnje nastaviti u međusobnoj razmeni osoblja, kao i međusobna podrška institucija u regionalnim, evropskim i međunarodnim mrežama.

27. maja 2021. godine Ombudsman Kosova i Albanije održali su jednu zajedničku zvaničnu posetu kolegi u Severnoj Makedoniji. Ova poseta je učinjena da bi se čestitalo g. Naser Ziberiju za preuzimanje mandata Ombudsmana Republike Severne Makedonije. Tokom ove posete g. Qelaj je rekao: „*Mi smo već uspostavili tradiciju saradnje između tri institucije. Ova poseta takođe ima za cilj da nastavimo u tom duhu i dalje doprinosimo našem zajedničkom radu. Prošavši čitavu situaciju pandemije i suočivši se sa mnogim izazovima, shvatili smo da su saradnja i solidarnost dva glavna stuba društva.*”

Dana 21-22. juna 2021. godine delegacija koju je predvodio Ombudsman g. Naim Qelaj, boravila je u zvaničnoj poseti istoj instituciji u Albaniji, gde je imala priliku da se upozna sa radom i osobljem. Tokom ove posete, imala je i odvojene sastanke sa predsednikom, predsednicom Skupštine i predsednikom Ustavnog suda Republike Albanije. Zatim je, 23-25. juna 2021. godine, delegacija IO-a, sastavljena od službenika Odeljenja za zaštitu od diskriminacije, boravila u studijskoj poseti Povereniku za zaštitu od diskriminacije Republike Albanije. Tokom ove posete razmenjene su informacije o radu ove institucije, organizaciji, postupcima postupanja, praksi postupanja sa predmetima i metodologiji izrade godišnjeg izveštaja. U fokusu diskusije bilo je i pronalaženje najboljih načina za jačanje saradnje između mehanizama za zaštitu od diskriminacije Kosova i Albanije, u cilju razmene iskustava i najboljih praksi, kao i obezbeđivanja neophodnog i delotvornog stepena zaštite ovih prava pred negativnim pojavama diskriminacije ili diskriminatornog ponašanja.

Dana 2. jula 2021. godine, IO na srdačnom sastanku dočekaio je Ombudsmana Turske g. Seref Malkoc. Tokom ovog sastanka razgovaralo se o radu i aktivnostima naših institucija na važnim pitanjima ljudskih prava, sa posebnim akcentom na rad u toku pandemije. Ombudsman Turske g. Malkoc je rekao: „*Sa velikim interesovanjem pratim rad Ombudsmana Kosova i dodao da bi ubuduće trebalo održavati međusobne sastanke kako bi se produbila saradnja dve institucije.*“

Dana 1. i 2. decembra IO bio je domaćin četvrtog Regionalnog sastanka Ombudsmana i Poverenika za zaštitu od diskriminacije Kosova, Albanije i Severne Makedonije. Prvog dana sastanka tema razgovora bio je rad institucija tokom perioda pandemije COVID-19, sa

posebnim akcentom na izazove vladinih mera za vakcinaciju stanovništva i njihovu ravnotežu sa standardima ljudskih prava, nezavisnost institucija za ljudska prava, kao i konkretne planove i oblasti za buduću saradnju. Kursevi drugog dana sastanka, s obzirom na principe u vezi sa statusom institucija za zaštitu i unapređenje ljudskih prava (tzv. Pariski principi) zahtevaju od Nacionalnih institucija za ljudska prava da uspostave „*efikasnu saradnju sa civilnim društvom*“; drugog dana ovog sastanka održana je diskusija sa predstavnicima civilnog društva koja je imala za cilj da ukaže na aktuelne izazove i buduće mogućnosti u partnerstvu Nacionalnih institucija za ljudska prava sa civilnim društvom. Iz ovog foruma proizašli su važni zaključci na kojima će se ubuduće predano raditi. U okviru ovog sastanka, učesnici su održali odvojene sastanke sa predsednicom Kosova i predsednikom Ustavnog Suda Republike Kosova.

S druge strane, IO aktivno učestvuje u aktivnostima mreža čiji je član. I u ovoj izveštajnoj godini prisustvovao nizu sastanaka, od kojih je većina održana virtuelno, a najvažniji će biti pomenuti u nastavku.

IO je ove godine, 26-27. maja 2021. godine, učestvovao na Generalnoj Skupštini i Svetskoj konferenciji Međunarodnog instituta ombudsmana (IOI), koju je organizovao Ombudsman Irske. Tema ove virtuelne konferencije bila je „*Da dajemo glas onima koji nemaju glas*“ i okupila je kancelarije ombudsmana iz celog sveta, koji dele svoje najbolje prakse u radu sa ranjivim grupama, kao što su: pritvorenici, stari, deca i adolescenti, izbeglice i tražioci azila, beskućnici, nacionalne manjine i osobe sa invaliditetom. Takođe se osvrnula na izazove sa kojima su se ombudsmeni suočili tokom zdravstvene krize COVID-19 i kako su oni prevaziđeni. Na kraju je usvojena Dablinska Deklaracija.²⁷⁶

Niz aktivnosti u kojima je učestvovao IO sprovedene su od strane ENNHRI-a, čiji je član Ombudsman.

Dana 26-27. aprila 2021. organizovan je sastanak na visokom nivou o Preporuci Saveta Evrope o razvoju i osnaživanju Nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP), koje su nezavisne, delotvorne i pluralističke.²⁷⁷ Prva sesija ovog značajnog sastanka bila je fokusirana na istraživanje načina za dalje jačanje saradnje i podrške između Saveta Evrope i NILJP-a na nacionalnom nivou i na značajno učešće HRM-a i ENNHRI-a u procesima i mehanizmima Saveta Evrope, u skladu sa usvojenom Preporukom. Na ovom sastanku, između ostalih, zatraženo je angažovanje stalnog specijalnog izvestioca Saveta Evrope, koji će kontinuirano izveštavati o sprovođenju ove Preporuke. Druga sesija se fokusirala na interakciju između Saveta Evrope (njegovih mehanizama) i NILJP-a i kako unaprediti implementaciju preporuke i Evropske konvencije o ljudskim pravima na nacionalnom nivou. Ova sednica je pozvala na povećanu posvećenost međusobnoj saradnji, kao i na stvaranje mogućnosti da NILJP traži mišljenja o raznim pitanjima ljudskih prava od Venecijanske komisije. Uzimajući u obzir diskusije i rezultate prvog dana sastanka, predstavnici NILJP-a, članovi ENNHRI-a, sastali su se ponovo na internom sastanku drugog dana, kako bi identifikovali strateške planove za NILJP i ENNHRI koje će slediti da sprovede preporuku i

²⁷⁶ Međunarodni institut ombudsmana, Dablinska deklaracija, dostupno na <https://www.theioi.org/ioi-activities/policies-principles-declarations>

²⁷⁷ ENHRI, sastanak na visokom nivou o Preporuci Saveta Evrope za razvoj i jačanje Nacionalne institucije za ljudska prava (NILJP), koja je nezavisna, efikasna i pluralistička, <https://ennhri.org/online-high-level-meeting-council-of-europe-recommendation-on-the-development-and-strengthening-of-effective-pluralist-and-independent-nhris/>

uspostavi bližu saradnju sa Savetom Evrope, radi promocije i bolje zaštite ljudskih prava u celom regionu. Iz današnje rasprave obe radne grupe izvučeni su sledeći zaključci:

- NILJP-ovi imaju važnu ulogu u praćenju sprovođenja preporuke Saveta Evrope;
- Organizovanje događaja u cilju promocije preporuke, neophodno;
- Prevod i objavljivanje na odgovarajuću veb stranicu NILJP-a;
- Potencijalno motivisanje, takođe parlamentarna debata;
- Preporuka da se promoviše uključivanjem izveštaja NILJP-a.

Pored ovog sastanka, ENNHRI je u periodu od 10. do 26. novembra 2021. godine po prvi put organizovao Forum lidera MILJP-a. Ovaj forum je imao za cilj da pruži podršku šefovima MILJP-a u suočavanju sa dilemama u vezi sa složenim odlukama koje je potrebno doneti i mogućnostima za najbolja rešenja u okviru njihovog rada u ispunjavanju mandata. Glavni cilj ovog foruma bio je razumevanje i unapređenje liderstva, unapređenje veština u oblastima koje su kritične za instituciju koju vodimo, pronalaženje rešenja i pristup pitanjima zajedno sa stručnjacima i drugim partnerskim institucijama, kao i izgradnja i uspostavljanje odnosa sa jakim sa drugim partnerima radi razmene prakse.²⁷⁸

Takođe ove godine, ENNHRI je objavio *Izveštaj o stanju vladavine prava u Evropi*²⁷⁹, koji predstavlja perspektivu svih institucija članica ove mreže, o stanju vladavine prava u njihovim zemljama, na osnovu praćenja i prikupljanja podataka od strane institucija članica, uključujući i deo za Kosovo, navodi se u izveštaju koji je poslala Institucija ombudsmana Republike Kosovo. Nalazi ovog izveštaja pokazuju važnost intenziviranja napora na jačanju okvira za poštovanje vladavine prava, ljudskih prava i demokratije u zemljama kandidatima i potencijalnim kandidatima u procesu pristupanja EU, kao što je navedeno u Strategiji proširenja Komisije 2021. za Zapadni Balkan. U tom kontekstu, uspostavljanje i jačanje NILJP-a je od posebnog značaja.²⁸⁰

Takođe, 3. decembra 2021. godine održana je Generalna skupština ENNHRI-a na kojoj se raspravljalo o radu ove mreže tokom godine. U prvoj sednici usvojen je izveštaj rukovodioca mreže, izveštaj sekretarijata, finansijski izveštaj i izveštaj o akreditaciji; na drugoj sednici se glasalo za izbor predsednika ENNHRI-a, ulogu koju su članovi poverili gđi Sirpa Rautio, iz Finskog centra za ljudska prava, te je izabran novi upravni odbor, a na trećoj sednici svi učesnici su podeljeni u male grupe u kojima se raspravljalo o Strateškom planu mreže za 2022. godinu.

ENNHRI, u saradnji sa Institutom Danske za ljudska prava, od 1. novembra pokreće online kurs „Agenda 2030 za održivi razvoj: Koja je uloga Nacionalnih institucija za ljudska prava u regionu UNECE“? za koji se očekuje da će trajati do 24. januara, 2022. Ovoj obuci su prisustvovala 4 službenika IO-a. Obuka ima za cilj da istraži mogućnosti korišćenja Agende održivog razvoja i platforme koju ona nudi, na lokalnom, regionalnom i međunarodnom nivou, za unapređenje ljudskih prava i rada Nacionalnih institucija za ljudska prava u regionu.

Kako je saopšteno prethodnih godina, Zakonom o zaštiti od diskriminacije, IO je dobio mandat kao organ jednakosti, a od 2019. godine je i član Evropske mreže tela za ravnopravnost (EQUINET).

278 ¹⁸⁴ NHERI Forum lidera NILJP-a, <https://ennhri.org/news-and-blog/event/nhri-leadership-forum-2021-leading-with-others-nurturing-resilient-and-effective-nhri-leadership/>

279 Izveštaj ENNHRI-a o vladavini prava u Evropi, <https://ennhri.org/news-and-blog/ennhri-publishes-its-second-annual-report-on-the-state-of-the-rule-of-law-in-europe/>

280 Saopštenje ENNHRI-a u vezi sa objavljivanjem Izveštaja o vladavini prava u zemljama proširenja <https://ennhri.org/news-and-blog/ennhri-submits-a-report-on-the-rule-of-law-in-eu-candidate-and-potential-candidate-countries-to-inform-the-european-commission-enlargement-package-2021/>

U okviru ovog članstva, IO je učestvovao na nekoliko međunarodnih događaja. Među najznačajnijim je bilo učešće u nizu vebinara vezanih za pravo na zdravlje i pristup zdravstvenoj zaštiti, koji su održani 22-30. juna 2021. godine. Osnovna svrha ovih vebinara bila je povećanje kapaciteta organa za ravnopravnost po pitanju diskriminacije i nejednakosti u pristupu zdravstvenim uslugama, radi bolje zaštite žrtava diskriminacije u ovoj oblasti i promovisanja jednakog pristupa zdravstvenim uslugama.

Dana 16. oktobra 2020. godine održana je Generalna skupština EQUINET-a na kojoj se raspravljalo o radu mreže u toku godine, a izglasani su predsednik mreže i upravni odbor, budžet i plan rada za sledeću godinu. EQUINET je tokom godine organizovao niz sastanaka, konferencija i obuka, koji imaju izuzetnu ulogu za generalno informisanje o novinama iz ove oblasti, ali i u razmeni i izgradnji kapaciteta osoblja IO-a, koje učestvuje u ovim aktivnostima.

U okviru mandata kao telo za ravnopravnost, IO je 9. decembra 2021. godine učestvovao na regionalnom okruglom stolu na temu „Uloga tela za ravnopravnost i Nacionalnih institucija za ljudska prava u pravosuđu“, u organizaciji Misije OEBS-a u Albaniji, što je omogućilo diskusiju o ključnim pitanjima vezanim za rad protiv diskriminacije i izradu zajedničkih strategija za njihovo rešavanje. Glavni fokus ovog okruglog stola bila je diskusija o moći tužbi u predmetima od kolektivnog interesa i njihovom pokretanju u Ustavnom sudu, ulozi organa za ravnopravnost u predstavljanju strateških parnica (strategic litigation) i prezentacija predmeta Amicus Curiae od strane tela za ravnopravnost i Nacionalne institucije za ljudska prava.

IO je 2-3. novembra 2022. godine učestvovao na Međunarodnom seminaru za predstavnike tela za ravnopravnost Zapadnog Balkana i regiona Istočnog partnerstva, na temu: „Razmatranje govora mržnje korišćenjem komunikacije i pristupa zasnovanih na ljudskim pravima“, u organizaciji Saveta Evrope, u okviru projekta „Promovisanje različitosti i jednakosti na Zapadnom Balkanu“. Seminar se bavio potrebom za izgradnjom kapaciteta tela za ravnopravnost u rešavanju kritičnih slučajeva govora mržnje, uključujući nadoknadu štete nanesene žrtvama; razmenu iskustava o saradnji sa organizacijama civilnog društva, koje predstavljaju ranjive grupe, čime se kontra-narativni govori mržnje stavljaju u praksu.

Ombudsman je 4-5. oktobra 2021. godine učestvovao na 11. sastanku Asocijacije mediteranskih ombudsmana (AMO), na temu „Od mora koje nas razdvaja do mora koje nas spaja“, koji je održan u Nafpliju u Grčkoj. Prvog dana ovog sastanka razgovor je fokusiran na ljudima u pokretu i migracijama, zatim o klimatskim promenama i elementarnim nepogodama, kao i o važnoj ulozi Institucija ombudsmana u rešavanju ovih tema. Drugog dana održana je sednica Generalne skupštine na kojoj je iznet plan rada ove asocijacije za narednu godinu, finansijski izveštaj, nove prijave za članstvo i glasanje za nove članove Upravnog i Izvršnog odbora. Prijemu organizovanom u čast ovog susreta prisustvovala je i predsednica Republike Grčke gđa Katerina Sakellaropoulou. Institucija ombudsmana Republike Kosovo je punopravni član ove Asocijacije, od 2016. godine.

Takođe postoji dobra saradnja i sa drugim partnerskim institucijama u regionu i šire, sa kojima je Institucija ombudsmana Republike Kosova u stalnoj komunikaciji o pitanjima od zajedničkog interesa.

Članstvo u međunarodnim organizacijama

Članstvo Nacionalnih institucija za ljudska prava (NILJP) u međunarodnim mehanizmima i mrežama služi unapređenju dinamičnog odnosa koji treba da postoji između njih i međunarodnog sistema ljudskih prava. Kako je IO već član najznačajnijih međunarodnih

mreža i organizacija, ove godine se pobrinuo za interakciju sa njima, održavanje zajedničkih sastanaka, razmenu informacija i dobrih praksi, koje pomažu unapređenju međunarodne saradnje.

Sledi tabelarni prikaz trenutnog stanja članstva Institucije ombudsmana u međunarodnim mehanizmima:

Br.	Mreža/Mehanizam	Godina članstva
1.	Evropski institut ombudsmana (EIO)	2002
2.	Mreža ombudsmana za decu Jugoistočne Evrope (CRONSEE)	2009
3.	Međunarodni institut ombudsmana (IOI)	2012
4.	Evropska mreža nacionalnih institucija za ljudska prava (ENNHRI)	2013
5.	Udruženje ombudsmana i medijatora Frankofonije (AOMF)	2015
6.	Međunarodna konferencija institucija ombudsmana za oružane snage (ICOAF)	2015
7.	Udruženje ombudsmana Mediterana (AOM)	2016
8.	Mreža ombudsmana za životnu sredinu i ljudska prava ²⁸¹	2017
9.	Rrjeti Evropian i Organeve të Barazisë (EQUINET)	2019

Tokom izveštajnog perioda, Institucija ombudsmana je uputila zvaničan zahtev za pridruživanje ovim mrežama za ljudska prava:

IO je 18. juna 2021. godine predstavio zahtev za pristupanje Deklaraciji o saradnji tela za ravnopravnost u Jugoistočnoj Evropi, koja je uspostavljena sa ciljem unapređenja saradnje u borbi protiv diskriminacije i ostvarivanja pune ravnopravnosti za čitavo društvo u regionu Evrope.

IO je 3. novembra 2021. godine dostavio formalni zahtev za članstvo u Evropskoj mreži ombudsmana za decu (ENOC) i čeka odgovor. ENOC je mreža nezavisnih institucija za prava deteta u državama članicama Saveta Evrope. Njegov mandat je da olakša zaštitu i unapređenje prava deteta, kao što je sadržano u Konvenciji Ujedinjenih nacija o pravima deteta.²⁸²

IO je takođe pozvan i učestvovao je u aktivnostima nekoliko drugih mehanizama i mreža, u kojima je zbog političkih barijera samo u svojstvu posmatrača, kao u:

- Globalnoj alijansi za nacionalne institucije za ljudska prava – GANHRI (koja ispituje usklađenost NILJP-a sa Pariskim principima);²⁸³
- Nacionalnim mehanizmima za prevenciju torture u Jugoistočnoj Evropi - SEE NMST (u okviru koje IO učestvuje na raznim sastancima u cilju saradnje, promocije i razmene iskustava u oblasti zaštite prava lica lišenih slobode).²⁸⁴

281 Ova mreža je osnovana 2017. godine i potpisale su je sledeće zemlje: Bosna, Hrvatska, Kosovo, Crna Gora, Makedonija, Srbija i Slovenija.

282 Evropska mreža ombudsmana za decu (ENOC), dostupno na: https://enoc.eu/?page_id=2316

283 Uslov za članstvo u ovoj organizaciji je članstvo Kosova u Ujedinjenim nacijama.

284 Uslov za članstvo u ovoj regionalnoj mreži je pristupanje Kosova Opcionom protokolu uz Konvenciju protiv torture.

Izveštavanje u raznim međunarodnim mehanizmima

Svake godine, IO dobija upitnike o različitim temama od međunarodnih organizacija kako bi izveštavao o stanju ljudskih prava na Kosovu. I ove godine je dostavljeno nekoliko zahteva za izveštaje i upitnike koji su navedeni u sledećoj tabeli.

Datum	Tema izveštaja / istraživanje	Organizacija/institucija kojoj je izveštaj dostavljen
21. jun 2021.	Odgovor na upitnike istraživanja u vezi sa proširenjem liste zaštićenih u okviru zakonodavstva za zaštitu od diskriminacije u Evropi	Evropska mreža tela za ravnopravnost (EQUINET)
23. juna 2021.	Odgovor na zahtev za dobre prakse u vezi sa integracijom ravnopravnosti u radu Ombudsmana kao tela za ravnopravnost	Evropska mreža tela za ravnopravnost (EQUINET)
23. avgust 2021.	Odgovor na upitnik o stopi samoubistava u oružanim snagama	Evropska organizacija vojnih udruženja i sindikata (EUROMIL)
17. septembar 2021.	Izveštaj o radu Ombudsmana u vezi sa obaveznom vakcinacijom javnih službenika	Kancelarija zaštitnika ljudskih prava Jermenije
2. novembar 2021.	Odgovor na upitnik o pretnjama sa kojima se suočavaju Nacionalne institucije za ljudska prava i odgovori Međunarodnih i regionalnih organizacija, kao i mreža NILJP-a u vezi sa njima	Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR)
3. decembar 2020.	Izveštaj o sistemu medijacije na Kosovu i mandat Ombudsmana po ovom pitanju	Evropski institut za medijaciju i javnu etiku (IEMEP)

Tabela: Lista dostavljenih izveštaja u međunarodnim organizacijama

VIII. Komunikacija sa javnošću i sa medijima

Kao i u drugim oblastima, tako i u oblasti komunikacije sa javnošću, Institucija ombudsmana je posvetila veliku pažnju blagovremenom prenošenju poruka i preporuka Ombudsmana javnosti. Ombudsman je tokom 2021. godine imao brojne nastupe u komunikaciji sa javnošću, bilo putem medija ili putem komunikacionih kanala institucije, u cilju podizanja svesti i promocije ljudskih prava.

Lokalni mediji redovno su pratili aktivnosti Ombudsmana, pri čemu je ovaj dao aktivnu ulogu u debatama i forumima, raspravljajući o temama iz oblasti ljudskih prava. Nivo saradnje IO-a sa medijima i javnošću se tokom ove godine još više produbio, a institucija je nastavila da se fokusira na brzo odgovaranje na medijska pitanja kako bi novinari mogli da izveštavaju na vreme.

Tokom ove godine, Ombudsman, kao i njegovi predstavnici, učestvovali su u intervjuima, debatama i online diskusijama koje su pratili online mediji, televizija i radio. Predstavnici institucije govorili su o različitim temama ljudskih prava, kao što su: zaštita od diskriminacije, rodna ravnopravnost, ljudska prava tokom pandemije, nasilje u porodici i druge teme koje su u nadležnosti Ombudsmana.

Ombudsman je organizovao Otvorene Dane, na kojima se sastao sa građanima koji su podneli žalbe na navodne povrede prava.

Ombudsman je takođe pratio rad medija i tokom ove godine pokrenuo istrage u 12 slučajeva, prema informacijama koje su ranije objavljene u medijima.

Tabela 1: Otvoreni predmeti po službenoj dužnosti iz medijskih izveštavanja

Otvoreni predmeti po službenoj dužnosti iz medijskih izveštavanja	12
Portal "Koha.net"	2
Portal "Telegrafi.com"	2
Portal „Gazetaexpress.com“	1
Portal "Kallxo.com"	1
Portal "Frontonline"	1
Novinski portal "Ferizaj press"	1
Portal "Arbresh.info"	1
Portal "Kossev.info"	1
Portal "o4online.info"	1
Televizija "Kanali10 "	1

Svi događaji, sastanci i aktivnosti koje organizuje Ombudsman naširoko su predstavljeni u različitim sektorima javnosti, ali i u medijima. Mediji su se redovno interesovali za pitanja koja se tiču ljudskih prava, a Ombudsman je uvek pozitivno odgovarao na pozive medija da iznese svoje stavove o pitanjima koja su pokrenuli. Javnost je imala priliku da se informiše o radu Ombudsmana putem platforme na društvenoj mreži Fejsbuk, gde su prezentovani njegovi sastanci i mišljenja o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i doprineli intenzivnoj komunikaciji o pitanjima važnim za društvo u vreme pandemije. Tokom 2021. godine, IO je uspeo da doda 1.496 novih pratilaca, podigavši broj na 6. 874 pratilaca do kraja decembra.

Tokom 2021. godine, IO je na svom sajtu objavio 26 izveštaja, od kojih 4 izveštaja o slučajevima, 9 izveštaja po službenoj dužnosti i 13 izveštaja Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture (NMST). Ovi izveštaji su objavljeni sa sažetim informacijama, dostavljeni su medijima, a distribuirani su i preko zvaničnog sajta i profila IO-a na društvenoj mreži Fejsbuk.

Takođe, u izveštajnom periodu 01.01.-31.12.2021. godine javnost i mediji su upoznati i sa drugim informacijama i saopštenjima u vezi sa aktivnostima i angažmanima ombudsmana i njegovih zamenika, objavljenim na sajtu institucije i na IO profilu društvene mreže Fejsbuk. Ukupan broj saopštenja za javnost, vesti i informacija na sajtu dostiže 99.

U tabeli 3 prikazane su vesti, saopštenja i druge informacije po mesecima.

Tabela 3: Komunikacije/informacije/izjave/saopštenja objavljena na sajtu, po mesecima

2021	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
	3	13	10	13	10	7	8	1	7	6	8	13
UKUPNO	99											

Tokom 2021. godine ostvareni su brojni javni nastupi putem masovnih medija (intervjui, govori, emisije i sl.) na televizijama, portalima i radio stanicama. U ovaj broj medijskih nastupa nije uračunata distribucija ili reprodukcija istih od strane elektronskih portala ili drugih elektronskih ili štampanih medija, koji su pozajmili materijale. Takođe, mediji su objavili brojne tekstove zasnovane na izjavama Ombudsmana, reakcijama ili informacijama IO-a.

Ombudsman je krajem godine organizovao posebnu konferenciju za novinare na kojoj je izneo preliminarne statističke podatke o obavljenom radu tokom 2021. godine.

Kancelarija za komunikaciju sa javnošću i medijima takođe rukovodi procesom prijema zahteva za pristup javnim dokumentima (PJD) upućenih IO-u, kao i obradom odgovora institucija strankama. IO je tokom 2021. godine primio 15 zahteva za pristup javnim dokumentima i za sve je dao odgovore u zakonskim rokovima. Traženi dokumenti su dostavljani strankama putem elektronske pošte.

IX. Aktivnosti Ombudsmana

Aktivnosti Ombudsmana u promovisanju ljudskih prava

Ombudsman je, i tokom izveštajne godine, uprkos izazovima koje je nametnula pandemija COVID-19, marljivo nastojao da ispuni svoj mandat u promovisanju ljudskih prava i osnovnih sloboda.

I ove godine nastavljena je promotivna aktivnost u različitim oblastima, kao što su: kroz aktivnosti koje organizuje sam Ombudsman, kao i uz podršku međunarodnih mehanizama u zemlji i OCD-u.

U Gnjilanu je 4. marta 2021. godine održana treća obuka, informativna i interaktivna sesija uz podršku projekta EU „Podrška Instituciji Ombudsmana na Kosovu“. Cilj je bio razvoj kapaciteta i podizanje svesti o mandatu i ulozi Institucije ombudsmana (IO) među nevećinskim zajednicama.

Dana 8. marta 2021. godine, povodom Međunarodnog dana žena, Ombudsman je objavio saopštenje za javnost u kojem je naglasio da rodno pravedno društvo neminovno podrazumeva ravnopravno učešće žena i muškaraca u svim sferama javnog života, od zastupljenosti žena na visokim pozicijama odlučivanja do njihovog uključivanja u planiranje i izradu javnih politika, koje direktno utiču na sredstva za život i blagostanje oba pola.

Ombudsman je 17. marta 2021. godine, u okviru aktivnosti organizovane sa predsedavajućim Sudskog saveta Kosova i predsedavajućim Tužilačkog saveta Kosova, i njihovim saradnicima, raspravljao o Zakonu o disciplinskoj odgovornosti sudija i tužilaca.

Ombudsman je 30. marta 2021. godine organizovao okrugli sto na kojem je objavio petogodišnju Strategiju 2021-2025, i Plan za sprovođenje strategije 2021-2023, koji ima za cilj povećanje uticaja institucije u zaštiti i promovisanju ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i u sprečavanju povreda od strane javnih institucija.

Ombudsman je 22. aprila 2021. godine, povodom Međunarodnog dana planete Zemlje, objavio saopštenje kojim traži od svih pažnju na značaj Zemlje, kao izvora života i zdravlja, i ljudskih prava, i podsetio nadležne institucije na značaj orijentacije politika ka zaštiti zemljišta, vodeći računa o ravnoteži između ekonomskih potreba i društvenog blagostanja sa ekološkim, u cilju zaštite životne sredine za sadašnje i buduće generacije, prema konceptu održivog razvoja.

Ombudsman je 27. aprila 2021. godine, povodom Nacionalnog dana za nestala lica, objavio saopštenje za obeležavanje ovog dana za nestala lica i tešku situaciju njihovih porodica, koje traže da saznaju za sudbinu svojih najmilijih od njih. Ombudsman je istakao da porodice žrtava treba da okončaju ovu tragičnu prošlost i da im se omogući da žive kao i drugi pružanjem informacija i pravde, ističući da sudbina nestalih mora biti prioritet u svakoj institucionalnoj agendi, na svakom sastanku i svakoj prilici, da je prvi uslov i adresa.

Ombudsman je 1. maja 2021. godine, povodom Međunarodnog praznika rada, objavio saopštenje kojim je skrenuo pažnju na loše stanje radnika, ističući da su pred nama mnogi izazovi koji zahtevaju posvećenost svih sektora da poboljšaju ovo stanje.

Ombudsman je 3. maja 2021. godine, povodom Svetskog dana slobode medija, organizovao aktivnosti i objavljenim saopštenjem skrenuo pažnju na slobodu štampe i bezbednost novinara koji su jedan od bitnih elemenata demokratskog društva. Ombudsman je pozvao bezbednosno-pravni sistem da da prioritet i efikasno rešava slučajeve napada i pretnji novinarima.

Ombudsman je 11. maja 2021. godine učestvovao na okruglom stolu u organizaciji Instituta GAP koji je predstavio svoj izveštaj: „Imamo li viška škola? Potreba za restrukturisanjem pred-univerzitetskih obrazovnih ustanova“, gde je istakao da pravo deteta na obrazovanje nije samo pitanje pristupa obrazovanju već i njegovog kvaliteta. On je dodao da je potreban dobro analiziran plan i strategija, koristeći iskustva zemalja koje su prošle ovu fazu, prilagođavajući se našim potrebama i uslovima.

Ombudsman se 5. juna 2021. godine, povodom Svetskog dana zaštite životne sredine, pridružujući se globalnoj kampanji „Obnova Ekosistema“, obratio javnosti saopštenjem kroz koje je istakao značaj zaštite životne sredine i njen uticaj. Ombudsman je još jednom pozvao sve institucije u zemlji da prioritet daju životnoj sredini, posebno vodeći računa o preventivnim merama i merama izbegavanja, kako bi se poštovalo pravo građana na bezbednu i zdravu životnu sredinu.

Ombudsman je 2. jula 2021. godine učestvovao na otvaranju kampanje za promociju Zakona o dečijoj zaštiti, u organizaciji Down Syndrome Kosova (DSK), koja je imala poseban fokus na promociju zaštite dece sa smetnjama u razvoju i zabranu telesnog kažnjavanja, gde je istakao da se deca i dalje suočavaju sa poteškoćama u ostvarivanju prava na obrazovanje i socijalnu i zdravstvenu zaštitu i pozvao državne institucije da učine više na tom planu, posebno za decu sa smetnjama u razvoju.

Ombudsman je 7. septembra 2021. godine, u saradnji sa UNHCR-om i Programom za građanska prava (CRP/K), organizovao konferenciju na temu „*Ne ostavljajte nikoga iza sebe – Važnost stvaranja pravnog identiteta i pristupa pravima*“. Ovaj događaj je organizovan povodom obeležavanja 60. godišnjice Konvencije o smanjenju slučajeva bezdržavljanstva iz 1961. godine, gde su nadležni organi, predstavnici opština, međunarodnih organizacija, civilnog društva i ne registrovana lica razgovarali o značaju registracije građanskog statusa, kao i podsticali relevantne institucije da uspostave mehanizam za sistematsko identifikovanje rešenja koja treba da budu pružena ne registrovanim licima u opasnosti od bezdržavljanstva, u skladu sa Konvencijom o smanjenju slučajeva bezdržavljanstva iz 1961. godine.

Ombudsman je 28. septembra 2021. godine učestvovao na okruglom stolu povodom obeležavanja Međunarodnog dana univerzalnog pristupa informacijama organizovanog od strane Agencije za informisanje i privatnost.

Ombudsman je 11. oktobra 2021. godine, u saradnji sa Savetom Evrope, organizovao konferenciju povodom obeležavanja Svetskog dana mentalnog zdravlja, čiji je cilj bio podizanje svesti javnosti o evropskim standardima u oblasti prisilnog smeštaja u ustanove psihijatrijskih zatvora u Republici Srbiji. Konferencija je organizovana na osnovu nalaza i preporuka Evropskog komiteta za prevenciju torture (CPT) i Nacionalnog mehanizma za sprečavanje torture (NMST) Ombudsmana, nakon njihovih brojnih poseta zatvorenim u psihijatrijskim ustanovama.

Ombudsman je 3. novembra 2021. godine organizovao prvi konstitutivni Forum za dijalog između Institucije Ombudsmana na Kosovu i Organizacija civilnog društva, čija je svrha bila uspostavljanje zajedničke platforme za saradnju u cilju identifikovanja izazova i kršenja ljudska prava i razvoj zajedničkih aktivnosti u cilju promocije i zaštite ljudskih prava na Kosovu.

Dana 30. novembra 2021. godine Ombudsman je učestvovao na okruglom stolu koji su organizovali NVO „Advancing Together“, Misija UNHCR na Kosovu i Ministarstvo za zajednice i povratak, na temu: „Preseljenje na Kosovu – kontinuirani nedostaci i rešenja“.

Na ovom događaju razgovaralo se o trenutnoj situaciji u procesu povratka, izazovima integracije, kao i o identifikaciji potreba za održivim rešenjima za povratnike na Kosovu i interno raseljena lica.

Ombudsman je 6. decembra 2021. godine učestvovao na konferenciji: „Institucionalna odgovornost za ljudska prava“, koju je organizovala Inicijativa mladih za ljudska prava, YIHR.

Dana 10. decembra 2021. Ombudsman je, povodom Međunarodnog dana o ljudskim pravima, objavio izjavu gde je naglasio da je Pandemija Covid-19 bila još jedan „rat“ svoje vrste između pojedinca i društva, gde je svet morao da pronađe „zlatnu sredinu“ između očuvanja zdravlja ljudi i poštovanja osnovnih prava i sloboda pojedinca kao vrednosti koje su, u vanrednoj situaciji, izuzetno izazvale jedni druge. Ombudsman je na današnji dan objavio Izveštaj o uticaju pandemije Covid-19 na ljudska prava na Kosovu, koji stavlja poštovanje osnovnih ljudskih prava i sloboda u centar svih drugih državnih napora i interesa.

Dana 12. decembra 2021. god. Ombudsman je učestvovao na okruglom stolu: „Međunarodni dan ljudskih prava – Kršenje prava o znanju“, u organizaciji Centra za nestala lica, na kojem se govorilo o glavnim kršenjima ljudskih prava, iskopavanjima, mrtvačnici u Prištini i Zakona o nestalim licima, u kom slučaju su učesnici panela odgovarali i na pitanja predstavnika porodica nestalih lica o njihovoj zabrinutosti u vezi sa ratnim zločinima i otkrivanjem sudbine nestalih lica.

Ombudsman je 21. decembra 2021. godine učestvovao na završnoj konferenciji projekta „Jačanje institucija u borbi protiv torture, zlostavljanja i drugog ponižavajućeg postupanja“, podržane od strane kancelarije Saveta Evrope u Prištini, koja je organizovana za saopštavanje rezultata i dostignuća projekta koji je trajao 18 meseci, i da bi se zahvalio svim partnerima, korisnicima i stručnjacima na velikom zalaganju i odličnoj saradnji tokom realizacije.

Saradnja sa lokalnim institucijama i nevladinim organizacijama i promocija ljudskih prava

U ovoj godini nastavljena je institucionalna saradnja u oblasti ljudskih prava sa lokalnim institucijama i civilnim društvom.

Ombudsman je sa saradnicima u izveštajnoj godini učestvovao na okruglim stolovima, konferencijama, virtuelnim sastancima, radionicama, obukama, javnim raspravama, konsultativnim i tematskim sastancima, kao i kulturnim aktivnostima u organizaciji javnih institucija i organizacija civilnog društva. Ove aktivnosti obrađuju različite teme iz oblasti osnovnih ljudskih prava i sloboda.

U februaru 2021. godine, u cilju uspostavljanja saradnje za realizaciju zajedničkih aktivnosti i projekata u oblasti ljudskih prava, IO i Univerzitet „Fehmi Agani“ u Đakovici potpisali su bilateralni Memorandum o razumevanju koji se fokusira na saradnju između ove dve institucije u duhu ravnopravnosti, transparentnosti, razvoja neophodnih kapaciteta u pogledu naučnih studija, promocije naučnih inicijativa i kulturne razmene, promocije visokih standarda i kvaliteta istraživanja i posebno promocije i edukacije o ljudskim pravima.

U maju 2021. Ombudsman je povodom Svetskog dana slobode medija, organizovao sastanak sa novinarima sa kojima je razgovarao o izazovima u radu i unapređenju buduće saradnje u oblasti ljudskih prava uopšte i prava o slobodi medija.

U junu 2021. Ombudsman i NVO "Advancing Together" (AT) potpisali su nastavak Memoranduma o razumevanju, kojim je već uspostavljena platforma za saradnju u realizaciji projekata u oblasti dobrog upravljanja i ljudskih prava.

Dana 29.07.2021, Ombudsman je primio na sastanak predstavnik nevladinih organizacija koje se bave aktivnostima posvećenim osobama sa invaliditetom, na kojem je razgovarano o radu i aktivnostima udruženja slepih, gluvi, dece sa autizmom i Daunovim sindromom, a posebno za probleme sa kojima se susreću u svom radu.

Dana 25. oktobra 2021. godine, osnovana je Neformalna radna grupa za osetljive standarde rodne standarda za bezbednost i zdravlje na radu i dostojanstven rad od strane širokog spektra aktera na terenu. Radnu grupu čini Ombudsman, kao predsedavajući, dok će kopredsedavajući biti predstavnik Grupe poslanica i većeg broja organizacija civilnog društva, kao i Inspektorata rada, Privredne komore Kosova i Unije nezavisnih sindikata Kosova. Sekretarijat Radne grupe će obezbediti UN Women. Ova Radna grupa je osnovana sa ciljem razvoja, zastupanja i promocije bezbednosti i zdravlja na radu za sve, koja će stvoriti platformu za redovnu razmenu informacija, podizanje svesti i zagovaranje funkcionalnih mehanizama i dijaloga, socijalnog na nacionalnom nivou.

Ombudsman je 3. novembra 2021. godine organizovao prvi konstitutivni Forum za dijalog Institucije Ombudsmana na Kosovu i organizacija civilnog društva, čiji je cilj uspostavljanje zajedničke platforme saradnje u cilju identifikovanja izazova i kršenja ljudskih prava i razvoj zajedničkih aktivnosti u cilju promovisanja i zaštite ljudskih prava na Kosovu.

U decembru 2021. Ombudsman i NVO „Program za građanska prava na Kosovu“ (CRP/K) potpisali su sporazum u cilju saradnje za sprovođenje zajedničkih aktivnosti i projekata u oblasti ljudskih prava, čija je svrha unapređenje poštovanja ljudskih prava u zemlji. Delokrug sporazuma obuhvata zaštitu, unapređenje i zastupanje ljudskih prava, zaštitu od diskriminacije, na osnovu misije i vizije Institucije Ombudsmana i CRP/K.

Ombudsman i predstavnici Organizacija civilnog društva razgovarali su o značaju i neophodnosti uspostavljanja i funkcionisanja foruma, kako bi se bavili važnim pitanjima, kao što su: ljudska prava i osnovne slobode na Kosovu; sistematsko kršenje ljudskih prava; promovisanje rada Institucije ombudsmana i organizacija civilnog društva koje se bave pitanjima ljudskih prava; koordinacija zajedničkih aktivnosti u budućnosti i međusobna saradnja.

Ombudsman je 2. decembra 2021. godine organizovao u Prištini okrugli sto Forum sa civilnim društvom u okviru Četvrtog regionalnog sastanka Ombudsmana, Ombudsman Albanije i Ombudsman Severne Makedonije, uz učešće Poverenika Albanije za zaštitu od diskriminacije. Ovom prilikom, predstavnici civilnog društva su zatražili da i ubuduće budu deo ovog foruma.

Aktivnosti za promovisanje zaštite od diskriminacije

Ombudsman je 9. marta 2021. godine organizovao okrugli sto na kome su predstavljena dva izveštaja sa preporukama u vezi sa nesprovođenjem zakona koji se odnose na nasilje u porodici i prava samohranih majki (roditelja) u vezi sa priznavanjem godišnjeg odmora. Preporuke za sprovođenje ovog zakona date su Ministarstvu unutrašnjih poslova i Policiji Kosova, tužiocima i sudovima.

Ombudsman je 17. maja 2021. godine, povodom Međunarodnog dana borbe protiv homofobije, transfobije i bifobije, objavio saopštenje u kojem ističe garancije prava lica iz zajednice LGBTI koje i dalje spadaju među najugroženije grupe u naše društvo. Povodom obeležavanja ovog dana, Ombudsman se pridružio NVO-u CEL Kosova kako bi pokazao solidarnost u podršci LGBTIQ+ licima tako što je podelio poruku o podizanju svesti o solidarnosti.

Ombudsman je 19. maja 2021. godine organizovao okrugli sto na temu „Uloga civilnog društva i medija u prevenciji i zaštiti od diskriminacije“, kojem su prisustvovali predstavnici civilnog društva i medija.

Ombudsman je 29. jula 2021. godine primio na sastanak predstavnike nevladinih organizacija koje se bave aktivnostima posvećenim osobama sa invaliditetom.

Ombudsman je 15. septembra 2021. godine organizovao okrugli sto sa predstavnicima pravosudnog sistema u zemlji na kojem su razgovarali o izazovima primene Zakona o zaštiti od diskriminacije. S obzirom da je 2021. godina određena kao godina promocije ovog zakona, na ovom okruglom stolu, između ostalog, fokus je bio na daljem podizanju svesti građana o postojanju i koristima koje ovaj zakon ima za šire društvo.

Dana 13. oktobra 2021. godine Ombudsman je posetio Centar za promovisanje prava žena u Glogovcu, gde se bolje informisao o radu i aktivnostima centra, projektima, ali i izazovima sa kojima se suočavaju. Ombudsman je pohvalio zalaganje i rad osoblja ovog centra u ispunjavanju svoje misije i založio se za jačanje saradnje u budućnosti.

Dana 22. oktobra 2021. godine Ombudsman je učestvovao u obeležavanju Međunarodne nedelje belog štapa u organizaciji Odbora slepih žena Kosova - OSŽK, na temu „Osnaživanje žena i devojaka sa invaliditetom za jačanje njihovog odlučivanja“. Ombudsman je naglasio da lokalne institucije treba da razmisle o primeni zakonodavstva kako bi žene sa invaliditetom bile što više uključene na tržište rada i u obrazovni sistem, i da se iza „belog štapa“ krije potencijal koji može biti veliki doprinos društvu i sve što treba da se uradi jeste da se stvore uslovi da iskažu svoju stvaralačku sposobnost.

Dana 3. decembar 2021, Ombudsman je učestvovao na obeležavanju Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom, u organizaciji Kancelarije za dobro upravljanje u okviru Kancelarije Premijera Republike Kosova. Ombudsman na ovom okruglom stolu je istakao da ovaj dan zatiče zajednicu sa invaliditetom sa brojnim problemima, a do njih dolazi zbog kašnjenja u primeni zakona, strategija i sektorskih politika posvećenih ovoj zajednici.

Ombudsman je 3. decembra 2021. godine dočekaio slepa lica Kosova povodom obeležavanja Međunarodnog dana osoba sa invaliditetom, susret koji je organizovala nevladina organizacija Nezavisna inicijativa slepih Kosova, u saradnji sa IO-om. Sastanku su prisustvovali i drugi domaći i međunarodni zvaničnici institucija, predstavnici civilnog društva sa kojima su imali priliku da razgovaraju sa članovima ove zajednice.

Ombudsman je 7. decembra 2021. godine učestvovao u predstavljanju izveštaja „Elektronski uređaji: fokus na prevenciji slučajeva nasilja u porodici“ koji je objavila nevladina organizacija „Fol“ koji je imao za cilj da zagovara i privuče pažnju institucija na značaj implementacije Zakona o elektronskom nadzoru, koji bi služio za zaštitu žrtava krivičnih dela uopšte, sa fokusom na zaštitu žrtava nasilja u porodici.

Aktivnosti na unapređenju prava deteta

Tokom izveštajne godine, u okviru IO-a sprovedeno je niz aktivnosti za promovisanje i unapređenje prava deteta, a predstavnici IO-a su učestvovali u mnogim aktivnostima koje su organizovale lokalne institucije, međunarodne organizacije i civilno društvo u vezi sa pravima deteta.

Predstavnik IO-a je 27., 28. i 29. januara 2021. godine učestvovao na radionici: „Ugovaranje socijalnih usluga od strane javnih organa (centralni i opštinski nivo), šema ugovaranja, procedure nabavki“, u organizaciji Koalicije NVO-a za zaštitu dece.

Ombudsman je 3. marta 2021. godine posetio izložbu za decu stradal u ratu, u biblioteci „Hivzi Sulejmani“ u Prištini, gde je pozvao organe vlasti na potrebu institucionalnog dokumentovanja prošlosti, posebno za zločine koji su se dogodili nad decom.

U martu 2021. godine predstavnici Ombudsmana posetili su: Centar za dečji boravak u Prištini, Resurni centar „Perparimi“ u Prištini, Centar za dnevno staranje – PEMA u Prištini, kako bi se upoznali sa radom i aktivnostima ovih centara.

Dana 23. marta 2021. predstavnici Ombudsmana učestvovali su na regionalnoj konferenciji o nasilju u školama, koju je organizovao Child Protection Hub, koja je predstavila glavne nalaze regionalnog istraživanja koje je održano 2020. godine u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, Kosovu, Moldaviji, Rumuniji i Srbiji, kako bi se istražile društvene norme koje utiču na nasilje u školama.

Predstavnik Ombudsmana je 29. marta 2021. godine učestvovao na radnom sastanku posvećenom „Uticaju pandemije COVID-19 na usluge zaštite dece, mogućnosti i izazove kojima se treba baviti“, u organizaciji Kancelarije za dobro upravljanje.

Predstavnik Ombudsmana je 2. aprila 2021. godine učestvovao na sastanku savetodavnog tela za negu, razvoj i obrazovanje u ranom detinjstvu.

U aprilu i maju 2021, predstavnici Ombudsmana su, u okviru promotivnih aktivnosti, sprovedi informativnu kampanju „Upoznavanje Institucije Ombudsmana“, za učenike i nastavnike osnovnih i nižih srednjih škola u opštinama Đakovica, Suva Reka, Uroševac, Mamuša, Mališevo, Orahovac, Elez Han, Podujevo, Gnjilane, Prizren, Štrpce, Štimlje, Peć, Mitrovica. Ove kampanje su organizovane u cilju informisanja učenika i nastavnika o ulozi, mandatu i nadležnostima Institucije Ombudsmana u zaštiti i unapređenju ljudskih prava, posebno u podizanju svesti o neophodnosti prevencije telesnog kažnjavanja u školama, kao i njihovim mogućnostima, da se bave ove institucije u vezi sa kršenjem ljudskih prava.

1. juna 2021. godine, Ombudsman, povodom Međunarodnog dana dece jednom deklaracijom je istakao značaj ovog datuma da se kao društvo odražava na stanje prava deteta. Ombudsman je istakao da deca treba da imaju život bez nasilja, kao osnovno pravo i neophodan preduslov za fizičko i psihičko zdravlje deteta. Od donošenja novog zakona o dečijoj zaštiti, 17. jula 2020. godine, Ombudsman je skrenuo pažnju svim akterima i institucijama nadležnim za primenu ovog zakona i zahteva maksimalnu posvećenost zaštiti i garantovanju najboljeg interesa dece u Republici Kosova.

Dana 01. juna 2021. godine Povodom Međunarodnog dana dece, Ombudsman je posetio Resursni centar u Prizrenu „Majka Tereza“ i „Lef Nosi“ koji služe deci sa posebnim potrebama. Ombudsman je istakao dobar rad osoblja centara za ovu decu i dodao značaj uključivanja u obrazovni proces i obavezu države da obezbedi pristup obrazovanju, školovanju i obuci, posebno deci sa smetnjama u razvoju.

Dana 4. juna 2021. godine, predstavnik Ombudsmana učestvovao je u internoj radnoj grupi za razmatranje određenih pitanja u vezi sa Nacrtom građanskog zakonika Republike Kosovo, u organizaciji Ministarstva pravde. Na ovom sastanku razmatrana su samo pitanja iz teme „Brak u ranoj mladosti u Nacrtu građanskog zakonika“.

Predstavnik Ombudsmana je 4. juna 2021. godine učestvovao u predavljanju „Priručnika za nastavnike za okluzivno seksualno obrazovanje povodom Međunarodnog dana menstrualne higijene“, u organizaciji Kancelarije UNFPA na Kosovu.

Ombudsman je 5. juna 2021. godine, povodom Svetskog dana deteta, izdao saopštenje u kome traži od svih institucija na Kosovu da pojačaju napore i mere u pravcu ispunjavanja obaveza prema deci za poštovanje i ostvarivanje prava deteta. On je pozvao Vladu i nadležne institucije da uzmu u obzir pravo deteta na život i razvoj, da osmisle, a potom i sprovedu plan podrške deci uopšte, a i onima sa smetnjama u razvoju, u okviru svog planiranja ekonomskog oporavka, posebno invalidnosti, za nadoknadu zdravstvenih usluga koje su bile obustavljene ili prekinute u određenim periodima tokom pandemije itd.

Ombudsman je 19. novembra 2021. godine, u čast Svetskog dana dece, otvoreni dan za decu, primio grupe dece u kancelariji i razgovarao o pitanjima od značaja za njih. Oni su dobili više informacija o svojim pravima i radu Ombudsmana kao branioca njihovih prava.

Dana 8. decembra 2021. godine učestvovao je predstavnik Ombudsmana na godišnjoj skupštini za razmatranje programa UNICEF-a za 2021. Svrha sastanka je bila: „Sagledavanje napretka postignutog za decu tokom 2021. godine i razgovor o tekućem radu na implementaciji UNICEF-ovog programa“.

Predstavnik Ombudsmana je 15. decembra 2021. učestvovao na regionalnoj konferenciji na temu „Zaštita prava dece u sukobu sa zakonom – Veza između sistema maloletničkog pravosuđa i sistema zaštite dece“, u organizaciji Terre des hommes.

Ombudsman je 20. decembra 2021. godine, uz podršku Kancelarije Evropske unije na Kosovu, „Podrška EU Instituciji Ombudsmana“, organizovao okrugli sto na kome se sa mladima razgovaralo o nacrtu brošure o internoj uredbi IO-a o prijemu i rešavanju pritužbi dece, koja je namenjena da se distribuiraju kosovskoj deci kako bi bolje razumeli svoja prava. Prisutne je interesovao broj pritužbi dece podnete Ombudsmanu, forme obraćanja koja štite interese dece i koji ga ne narušavaju.

Aktivnosti NMST-a i sastanci sa nadležnim institucijama

Tokom izveštajnog perioda, NMST je sproveo značajan broj aktivnosti. Neke od ovih aktivnosti podržala je Kancelarija Saveta Evrope u Prištini kroz projekat za jačanje kapaciteta institucija Republike Kosova u borbi protiv sprečavanja torture, nehumanog i ponižavajućeg postupanja.

Dana 8. marta 2021. godine, direktorka NMST-a učestvovala je na sastanku u organizaciji Kancelarije Saveta Evrope, sa generalnim direktorom Policije Kosova i koordinatorom za obuku Policije Kosova, gde je prezentiran projekat Saveta Evrope za jačanje kapaciteta javnih institucija za sprečavanje i borbu protiv korupcije i mogućnosti saradnje.

Korektivna jedinica EULEX-a je 17. marta 2021. godine, u okviru međusobne saradnje, održala sastanak sa osobljem NMST-a, u vezi sa tretmanom koji je planiran za NMST, u vezi sa tretmanom zatvorenika sa mentalnim oboljenjima, iz perspektive korektivnog osoblja u

kom slučaju oni i osoblje NMST-a dele svoju praksu kao bivši direktori zatvora u Švedskoj i Holandiji.

Dana 29. aprila 2021. godine, u okviru međusobne saradnje sa Korektivnom jedinicom EULEX-a, održana je obuka za osoblje NMST-a, za lečenje zatvorenika sa mentalnim oboljenjima u zatvorima, u kom slučaju oni sa osobljem NMST-a dele praksu kao bivši direktori zatvora u Švedskoj i Holandiji.

Dana 12. maja 2021. godine, NMST je održao sastanak sa Korektivnom službom Kosova, u vezi sa slučajevima registrovanim u IO-u i izazovima ove institucije u obavljanju svog mandata.

Zamenica Ombudsmana i direktor NMST-a su 14. maja 2021. godine održali sastanak sa ministrom pravde na kojem se razgovaralo o različitim aspektima, uključujući sprovođenje preporuka i jačanje međuinstitucionalne saradnje.

Dana 19. maja 2021. godine NMST se sastao sa predstavnicima KSK-a, povodom uticaja pandemije COVID-19 na rad ove ustanove, kao i izazova sa kojima se suočavala tokom perioda pandemije u obavljanju svojih svakodnevnih zadataka.

Dana 27. maja 2021. godine, u organizaciji Saveta Evrope, održana je online video konsultacija između NMST-a i eksperata angažovanih od strane Saveta Evrope, na kojoj su razmotreni različiti aspekti u vezi sa posetom NMST-a institucijama regiona Peći kao: u policijskim stanicama, u SHIB-u i u pritvorskom centru u Peći.

Predstavnici NMST-a su se 18. juna 2021. godine sastali sa nadležnim službenicima Policije Kosova, pri čemu je razgovarano o uticaju pandemije COVID-19 na rad Policije Kosova.

Dana 18. juna 2021. godine, povodom obeležavanja 20. juna – Svetskog dana izbeglica, održan je sastanak UNHCR-a u Vrandidolu (Centar za tražioce azila), na kome su predstavljena renoviranja urađena u ovom centru. Svečanosti je prisustvovala zamenica Ombudsmana, odgovorna za NMST, gđa Naile Alaj.

Dana 25. juna 2021. godine NMST i Kancelarija Saveta Evrope u Prištini povodom Međunarodnog dana Podrške žrtvama torture (26. juna), organizovali su konferenciju na temu „*Uticaj Covid-a 19 i prava lica lišenih slobode*“. Pored domaćih i međunarodnih institucija, civilnog društva, ovoj konferenciji prisustvovali su i predstavnici NMST-a Jugoistočne Evrope i bivši i sadašnji stručnjaci Evropskog Komiteta za prevenciju torture (KST).

Direktor NMST-a 13. jula 2021. godine učestvovao je na okruglom stolu koji je organizovao Program Evropske Unije za sektor Pravde na Kosovu (Projekat EUKOJUST) u saradnji sa Korektivnom službom (KSK) i Popravnom službom Kosova (PSK), za predstavljanje početnih nalaza i procenu administrativnog nedostatka u sadašnjem funkcionisanju Korektivne i Popravne službe Kosova.

Dana 7. jula 2021. godine, predstavnici NMST-a održali su sastanak sa PIK-om, kako bi razgovarali o različitim aspektima istrage slučajeva navoda građana o fizičkom maltretiranju od strane službenika Policije Kosova. Ovom prilikom najavljeno je da će Kancelarija OEBS-a za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR) i Međunarodni krivični sud (MKS) pokrenuti svoju novu publikaciju: „*Zaštita ljudskih prava u zatvorima uz sprečavanje radikalizacije koja vodi terorizmu ili nasilju: Vodič za posmatrača pritvora*“. Publikacija naglašava važnost nezavisnog praćenja pritvora i detaljno razmatra niz specifičnih oblasti rizika po ljudska prava u sprečavanju i borbi protiv nasilnog ekstremizma i radikalizma koji dovode do terorizma u zatvorskom kontekstu.

NMST je 22. jula 2021. godine, u saradnji sa Kancelarijom ES u Prištini, organizovao sastanak radne grupe za procenu primene pojedinih odredbi Zakona o mentalnom zdravlju,

za prinudno smeštanje lica lišenih slobode u ustanove za mentalno zdravlje. Sastanak je organizovan u okviru projekta: Jačanje Kosovskih institucija u borbi protiv torture, zlostavljanja i drugog ponižavajućeg postupanja, koji finansira Vlada Norveške, a sprovodi Savet Evrope, u bliskoj saradnji sa Institucijom Ombudsmana.

Dana 2. avgusta 2021. godine održane su *online* konsultacije sa stručnjacima angažovanim od strane Saveta Evrope u vezi sa posetama NMST mestima lišenja slobode u regionu Mitrovice, u okviru projekta Saveta Evrope za jačanje institucija protiv mučenja, zlostavljanja i drugog ponižavajućeg postupanja.

NMST i Kancelarija Saveta Evrope u Prištini organizovali su 6. i 7. septembra 2021. dvodnevne radionice za finalizaciju strategije NMST-a za petogodišnji period, kao i raspravu o Zakonu o mentalnom zdravlju.

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture, uz podršku Saveta Evrope, održao je 29. septembra 2021. okrugli sto na temu: „*Prinudno lečenje uz zadržavanje lica sa mentalnim poremećajima i primena Zakona o mentalnom zdravlju*“. Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici svih ustanova za mentalno zdravlje. Cilj ovog sastanka je bio da se razgovara o izazovima i problemima sa kojima se zdravstveni radnici direktno suočavaju i koji zahtevaju pažnju pravosuđa.

Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture, u saradnji sa Svetom Evrope, održao je 30. septembra 2021. godine drugi okrugli sto na temu „*Prinudno lečenje sa zadržavanjem lica sa mentalnim poremećajima i primena Zakona o mentalnom zdravlju*“. Prisustvovali su predstavnici pravosuđa, tužilaštva, Policije, predstavnici Akademije pravde, stručnjaci angažovani od strane Saveta Evrope i pojedini predstavnici ustanova za mentalno zdravlje. Tokom diskusije su predstavljeni izazovi sa kojima se suočavaju stručnjaci za mentalno zdravlje u prinudnom lečenju uz zabranu slučajeva sa hroničnim psihijatrijskim poremećajima.

Dana 11. oktobra 2021²⁸⁵, Nacionalni mehanizam za sprečavanje torture Ombudsmana, uz podršku Saveta Evrope, obeležio je Svetski dan mentalnog zdravlja (10. oktobar), organizujući regionalnu konferenciju na temu: „Standardi ljudskih prava i protiv volje za smeštaj u zatvorenim objektima za mentalno zdravlje“. Svrha konferencije je bila podizanje svesti javnosti o međunarodnim standardima za prinudni smeštaj i lečenje u psihijatrijske ustanove zatvorenog tipa. Konferencija je organizovana na osnovu nalaza i preporuka NMST-a i nalaza KST-a nakon poslednje posete Republici Kosova 2020. godine.

Dana 20. i 21. oktobra 2021. NMST je, uz podršku Saveta Evrope, sproveo posete o opštoj proceni relevantnim institucijama u regionu Prizrena.

NMST je 2, 3. i 4. novembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, obavio opšte posete institucijama u regionu Gnjilana, Uroševca i Lipjlana.

NMST je 7. decembra 2021. godine, uz podršku Kancelarije Saveta Evrope u Prištini, organizovao okrugli sto na temu: „*Mandat i izazovi socijalnih radnika u mestima lišenja slobode*“. Svrha okruglog stola je bila razmena iskustava između NMST-a, stručnjaka sa Prištinskog univerziteta i socijalnih radnika, koji rade u korektivnim centrima i pritvorskim centrima, za unapređenje socijalnog rada sa licima lišenim slobode.

NMST je 21. decembra 2021. godine, uz podršku Saveta Evrope, održao okrugli sto na temu: „*Alternativne kazne – Koliko se one primenjuju kod nas?*“.

285 Pogledajte saopštenje za javnost Institucije Ombudsmana : <https://oik-rks.org/2021/10/11/iap-shenoi-diten-boterore-te-shendetit-mendor>, Pogledajte saopštenje Ministarstva pravde: <https://md.rks-gov.net/page.aspx?id=1,15,2582>

X. Finansiranje

Budžet Institucije Ombudsmana (IO)

IO je nezavisna institucija, koja se finansira iz budžeta Republike Kosova. Prema Zakonu o Ombudsmanu: "IO priprema svoj predlog godišnjeg budžeta i dostavlja Skupštini Republike Kosova na usvajanje."²⁸⁶ U skladu sa ovom zakonskom odredbom, Instituciji Ombudsmana se obezbeđuje i dodatni budžet za slučajeve povećanja obaveza i nadležnosti ovim zakonom i drugim zakonima, odnosno dodatnim relevantnim i adekvatnim finansijskim i ljudskim resursima.²⁸⁷

Finansiranje IO-a iz budžeta Republike Kosovo

Institucija Ombudsmana je, na osnovu zakonskih procedura za pripremu i podnošenje redovnog zahteva za dodelu budžetu, svoj zahtev za dodelu budžeta za 2021. godinu podnela Skupštini Republike Kosova i Ministarstvu finansija, rada i transfera (MFRT).

Zahtev za dodelu budžeta za 2021. godinu Ombudsmana pripremljen je na osnovu planiranja potreba i radnih aktivnosti IO-a za kalendarsku 2021. godinu, na osnovu zakonskog mandata.

²⁸⁶ *Zakon o Ombudsmanu, br. 05 / L-019, član 35. stav 3.*

²⁸⁷ *Na istom mestu.*

Budžet IO-a za 2021, prema Zakonu o budžetu, dodeljen je u iznosu od 1.269.278,99 €. Ovaj budžet je namenjen sledećim budžetskim kategorijama:

1. Plate i dnevnice u iznosu od 982.850,99 €;
2. Robe i usluge u iznosu od 258.928,00 €;
3. Komunalni troškovi u iznosu od 15.000,00 €;
4. Kapitalni troškova u iznosu od 12.500,00 € .

Odras budžeta IO-a za 2021. godinu, prema zahtevu za budžet i u izveštaju budžeta izdvojenog po Zakonu o početnom budžetu za 2021. godinu, budžetskih troškova i izveštaju deklaracije o budžetskim uštedama IO-a i drugih smanjenja budžeta odlukom Vlade, prikazaćemo u tabelarnom obliku na osnovu opštih podataka po ekonomskim budžetskim kategorijama. Detaljno finansijsko izveštavanje za budžetsku 2021. godinu, za sve kategorije ekonomskih budžetskih potkategorija i posebnih ekonomskih budžetskih potkategorija, biće izrađeno posebno i biće poslato Skupštini Republike Kosovo, na osnovu redovnog godišnjeg izveštaja i jedinstvenog obrasca za finansijsko izveštavanje nezavisnih institucija, kao što to zahteva Komisija za budžet i finansije Skupštine Republike Kosovo.²⁸⁸

Tačnije, u sledećoj tabeli će biti prikazan budžet IO-a za 2021. godinu, počev od Budžetskog zahteva, sa početnim budžetom Zakona o budžetu za 2021. godinu, prema Deklaraciji o budžetskim smanjenjima od strane IO-a, skraćujući budžet za odluku Vlade Republike Kosovo i konačni budžet za 2021.

²⁸⁸ Detaljan finansijski izveštaj o budžetu IO-a dostaviće se Skupštini Kosova, prema jedinstvenom obrascu za finansijsko izveštavanje.

Tabela 1: Budžet IO-a za 2021. godinu prema sledećim podacima:

Ekonomska kategorija	Zahtev za dodelu budžeta IO-a, konačan, od 25.09.2020	Budžet dodeljen Zakonom o budžetu za 2021. godinu	Deklaracija o štednji od strane IO-a	Smanjenja odlukom Vlade	Završni budžet za 2021.
Plate i naknade	1.051.387.00	982.850.99	0.00	(35.279.60)	947.571.39
Roba i usluge	258.928.00	258.928.00	(30.000.00)	(10.988.87)	217.939.13
Troškovi za komunalne usluge	15.000.00	15.000.00	(8.500.00)	(1.592.38)	4.907.62
Kapitalni troškovi	51.500.00	12.500.00	(4.500.00)	(3.000.00)	5.000.00
Ukupan budžet	1.373.815.00	1.269.278.99	(43.000.00)	(50.860.85)	1.175.418.14

Planiranje budžeta, trošenje budžeta i izjašnjavanje o budžetskim uštedama za 2021. godinu izvršeno je prema planiranim potrebama i odredištu određenom za zadovoljavanje potreba i radnih aktivnosti IO-a, koje su bile u interesu obezbeđivanja vršenja mandata, napredovanja rada i funkcionisanja IO-a. Budući da planiranje i troškovi budžeta za 2021. godinu imaju veliki uticaj na situaciju pandemije, jer veliki deo radnih aktivnosti nije mogao da se sprovede po planu rada IO-a, u kom slučaju nesprovođenje ovih aktivnosti je direktno uticalo na netrošenje budžeta planiranog za budžetsku 2021. IO-u nije nedostajalo unutrašnje praćenje i kontrole u ekonomičnom i efikasnom korišćenju budžeta.

Za 2021. godinu, prema zakonskim procedurama, IO je proglasio budžetske štednje u oktobru 2021. godine, u ukupnom iznosu od 43.000,00 €. Međutim, Odlukom Vlade Republike Kosovo, u decembru 2021. godine, budžet IO-a je usaglašen i smanjen u različitim budžetskim kategorijama u novčanom iznosu od 50.860,85 €.

Završni budžet i realizacija troškova za 2021. godinu

Budžet IO-a za budžetsku 2021. godinu realizovan je u novčanom iznosu od 1.134.291.88€, ili izraženo u procentima za 96,50%, u odnosu na završni budžet na kraju godine.

U sledećoj tabeli predstavljamo stanje završnog budžeta u odnosu na troškove budžeta za 2021. godinu, prema budžetskim podacima ekonomskih kategorija i izraženo u procentima.

Tabela 2: Završni budžet i ostvarenje troškova budžeta za 2021. godinu

Br.	Ekonomске kategorije	Konačni budžet za 2021.	Potrošen budžet	Slobodna sredstva	Realizacija u %
1.	Plate i naknade	947.571.39	947.571.39	0.00	100.00
2.	Roba i usluge	217.939.13	182.212.28	35.726.55	83.61
3.	Troškovi za komunalne usluge	4.907.62	4.507.91	399.71	91.86
4.	Kapitalni troškovi	5.000.00	0.00	5.000.00	0.00
Ukupno		1.175.418.14	1.134.291.88	41.126.26	96.50

XI. Statistika

Rezime statističkih podataka žalbi i predmeta

Od 1. januara 2021. do 31. decembra 2021. godine, u Instituciji Ombudsmana, centralnoj kancelariji u Prištini i u regionalnim kancelarijama: Prizren, Gnjilane, Uroševac, Peć, Mitrovica, Đakovica i Gračanica, građani Kosova su podneli 1612 žalbi, sa pritužbama o kršenju ljudskih prava i sloboda od strane javnih organa u Republici Kosovo, ali i sa zahtevima za pravni savet ili pomoć.

Iz analize žalbi građana, prema ustavnim kategorijama ljudskih prava i sloboda, primećuje se da se najveći broj njih odnosi na: *pravo na pravično i nepristrasno suđenje, pravo na pravni lek, pravo na rad i obavljanje profesije, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, zaštitu imovine, jednakost pred zakonom, pravo na uvid u javne isprave itd.*

U sledećim tabelama detaljnije su prikazane beleške o ukupnom broju primljenih, razmotrenih i rešenih žalbi o prihvatanju ili neprihvatanju na istragu, predmetima otvorenim za istragu na inicijativu Ombudsmana, zatim nacionalnoj pripadnosti i polu podnosilaca pritužbi, nadležnim organima protiv kojih su žalbe podnete, broju predmeta rešenih kao zatvorenih/zaključenih, broju izveštaja i preporuka objavljenih organima javne vlasti i stepenu sprovođenja preporuka od strane ovih organa.

Tabela 1: Žalbe podnete Ombudsmanu u 2021. godini

Ukupan broj primljenih žalbi	1612
Broj lica obuhvaćen žalbama	2494
Etnička pripadnost podnosioca žalbi	
Albanaca	1461
Srba	54
<i>Turaka</i>	26
Aškalije	18
Bošnjaka	15
Egipćana	14
Roma	11
Goranaca	11
Ostali	2
Polna pripadnost podnosioca žalbi	
MUŠKARACA	1154
ŽENA	458
Odgovorni javni organi kojima su žalbe upućene (žalba može imati više od jednog odgovornog lica).	
Ministarstva	484
Sudovi	456
Opštine	241
Policija	93
Državna tužilaštva	65
Privatno lice	58
Privatne kompanije	38
Javna preduzeća	27

Strane vlasti	20
Kosovska agencija za privatizaciju	19
Ostalo	214

Tabela 2: Žalbe odlučene kao neprihvatljive

Broj neprihvatljivih žalbi	939
Žalbe koje su neprihvaćene, prema članovima Zakona o Ombudsmanu	
Nema povrede lošeg upravljanja - član 22, tačka 1.1	248
U korišćenju pravnih lekova – član 22. tačka 1.3	232
Ne korišćenje pravnih lekova – član 22. tačka 1.4	229
Van nadležnosti - član 21. tačka 1.3.1	160
Nezainteresovanost, neuspeh stranke – član 22. tačka 1.2	56
Izveštaj je objavljen – član 24. tačka 3	6
Podneta nakon zakonskog roka - član 21. tačka 1.3.2	4
Anonimna žalba - član 21. tačka 1.3.3	2
Zloupotreba prava na žalbu - član 21. tačka 1.3.4	2

Tabela 3: Žalbe koje čekaju razmatranje

Broj žalbi koje čekaju razmatranje	7
---	----------

Tabela 4: Žalbe utvrđene kao prihvatljive za istragu

Broj rešenih žalbi kao prihvatljive za razmatranje	692
Broj istražnih predmeta koje je pokrenuo AP (Ex officio)	45
Etnička pripadnost podnosioca žalbe na osnovu razmatranih žalbi	
Albanaca	599
Srba	42
Turaka	16
Goranaca	8
Aškalije	7
Roma	7
Egipćana	6
Bošnjaka	5
Ostalih	2
Polna pripadnost podnosioca žalbi, po osnovu razmatranja žalbi	
Muškaraca	479

Žena	213
Nadležni organi vlasti za razmatranje žalbe (žalba može imati više od jednog odgovornog lica)	
Sudovi	246
Ministarstva	226
Opštine	114
Policija	43
Državna tužilaštva	27
Javna preduzeća	8
Privatno lice	8
Privatne kompanije	5
Kosovska agencija za privatizaciju	4
Strane vlasti	1
Ostalo	92

Tabela 5: Broj razmatranih žalbi prema poglavlju II Ustava – Prava i osnovne slobode (jedna žalba može da uključi nekoliko prava i slobode)

Pravo na pravično i nepristrasno suđenje	261
Pravo na pravni lek	215
Pravo na rad i bavljenje profesijom	138
Jednakost pred zakonom	77
Zdravstvena i socijalna zaštita	75
Zaštita imovine	62
Pravo pristupa u javnim dokumentima	40
Prava deteta	33
Pravo na obrazovanje	28
Zabrana mučenja, okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja	24
Prava optuženog	18
Sloboda kretanja	15
Ljudsko dostojanstvo	13
Pravo na život	13
Pravo glasa i učešća	10
Ograničavanje osnovnih prava i sloboda	9
Pravo na brak i porodicu	5
Sloboda medija	5
Odgovornost za životnu sredinu	4
Sloboda izražavanja	4
Pravo na lični integritet	4

Sloboda vere, savesti i veroispovesti	4
Sudska zaštita prava	2
Slučajevi posredovanja	2
Pravo na privatnost	2
Sloboda umetnosti i nauke	1
Religijske denominacije	1
Pravo na slobodu i bezbednost	1
Sloboda udruživanja	1
Sloboda okupljanja	1

Tabela 6: Žalbe rešene okončanjem istrage (uključujući žalbe iz 2021. godine i prethodnih godina)

Ukupan broj žalbi okončanih/zaključenih	806
Rešene žalbe shodno članovima Zakona o Ombudsmanu	
Rešena po zahtevu podnosioca žalbe - član 21. tačka 1.5	340
Neprihvaćena, bez povrede, loše upravljanje - član 22, tačka 1.1	173
Neprihvaćena, u korišćenju pravnih lekova - član 22. tačka 1.3	132
Zaključena sa izveštajem - član 24. tačka 3	79
Neprihvaćena, nekorišćenje pravnih lekova - član 22. tačka 1.4	45
Zatvorena zbog nezainteresovanosti podnosioca žalbe, propusta stranke - član 22. tačka 1.2	32
Neprihvaćena, van nadležnosti - član 21. tačka 1.3.1	5

Tabela 7: Izveštaji sa preporukama, mišljenja i zahtevi za privremenu meru.

Izveštaji o razmatranju žalbi (žalbe građana)	24
Izveštaji o istražnim predmetima koje pokreće Ombudsman, Ex officio	10
Izveštaji NMST-a	13
Pisma preporuke za istražene žalbe (žalbe građana)	9
Preporuke u izveštajima i pismima preporuke	157
Amicus Curiae	2
Zahtev za privremenu meru	2
Mišljenja	4

Tabela 8: Sprovođenje preporuka Ombudsmana od strane odgovornih državnih organa

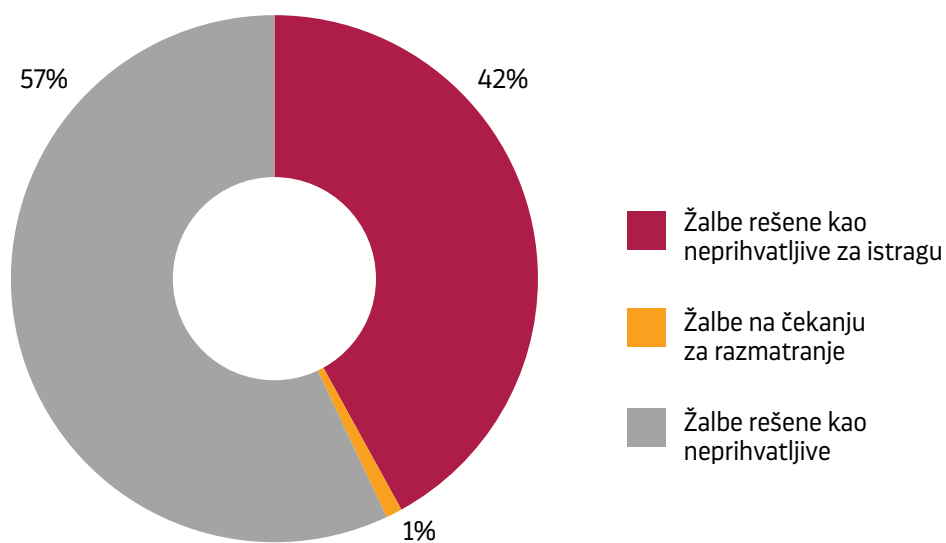
Odgovorni organ	Preporuke sprovedene	Nepromenjene preporuke	Čeka se implementacija
Vlada Republike Kosova	0	0	22
Ministarstvo pravde	7	0	30
Ministarstvo unutrašnjih poslova	1	0	6
Ministarstvo ekonomije i životne sredine	1	0	0
Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija	2	0	5
Ministarstvo inostranih poslova i dijaspore	3	0	0
Ministarstvo kulture, omladine i sporta	0	0	1
Ministarstvo zdravlja	6	0	9
Ministarstvo lokalne samouprave	1	0	2
Ministarstvo finansija, rada i transfera	0	0	1
Ministarstvo rada i socijalne zaštite	0	0	1
Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture	0	0	2
Policija Kosova	4	0	8
UBKSK	5	0	1
Carina Kosova	0	0	2
Inspektorat rada	0	0	2
Kosovska agencija za privatizaciju	1	0	0
Agencija za informacije i privatnost	0	0	1
Univerzitet u Prištini	3	0	0
Fakultet Arhitekture – UP	0	0	1
Nezavisna komisija za medije	0	0	1
Sudski savet Kosova	0	0	3
Tužilački savet Kosova i Sudski savet Kosova	1	0	1
Tužilački savet Kosova	0	1	2
Osnovni sud u Prištini	1	0	3
Kancelarija za zaštitu i pomoć žrtvama	1	0	0
Posebna komora Vrhovnog Suda	0	0	1
Osnovno tužilaštvo u Prištini	1	0	0
Opština Priština	1	0	1
Opština Kosovo Polje	1	0	0
Opština Vučitrn	0	0	1
Opština Gračanica	0	0	1
Opština Uroševac	2	0	0

GODIŠNJI IZVEŠTAJ 2021

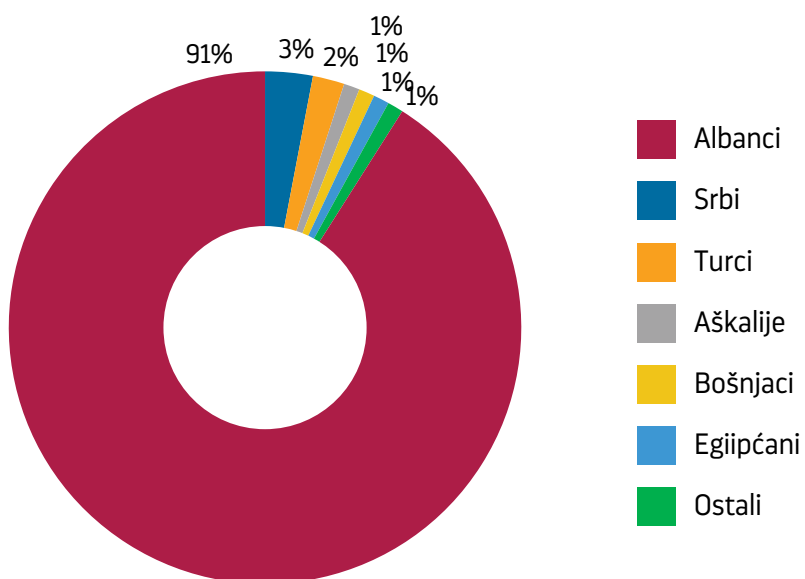
Opština Severna Mitrovica	0	2	0
Opština Gnjilane	0	1	0
Opština Dečane	0	0	1
Opština Štrpce	0	0	1
Gimnazija "Kuvendi i Lezhës"	1	0	0
UKUPNO	43	4	110

Grafički prikaz podataka podnetih žalbi Ombudsmanu - 1. januar 2021. - 31. decembar 2021.

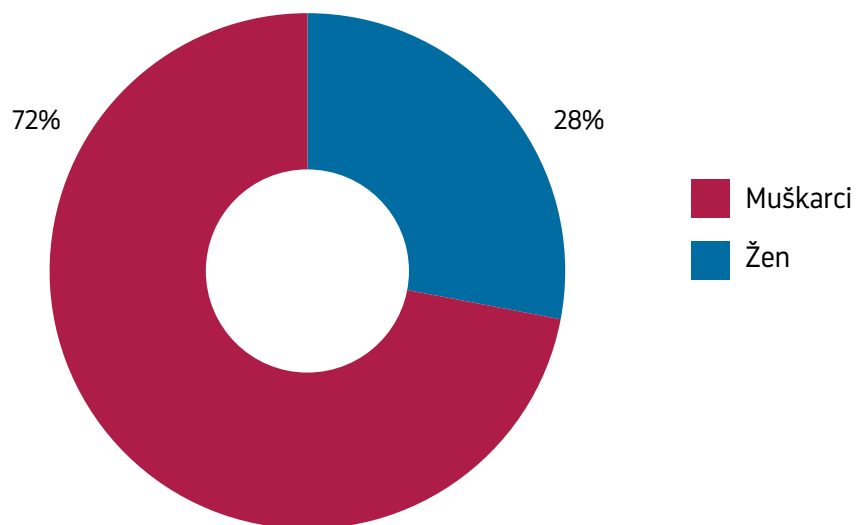
Slika 1: Procenat žalbi građana koje su razmotrene/rešene od strane Ombudsmana

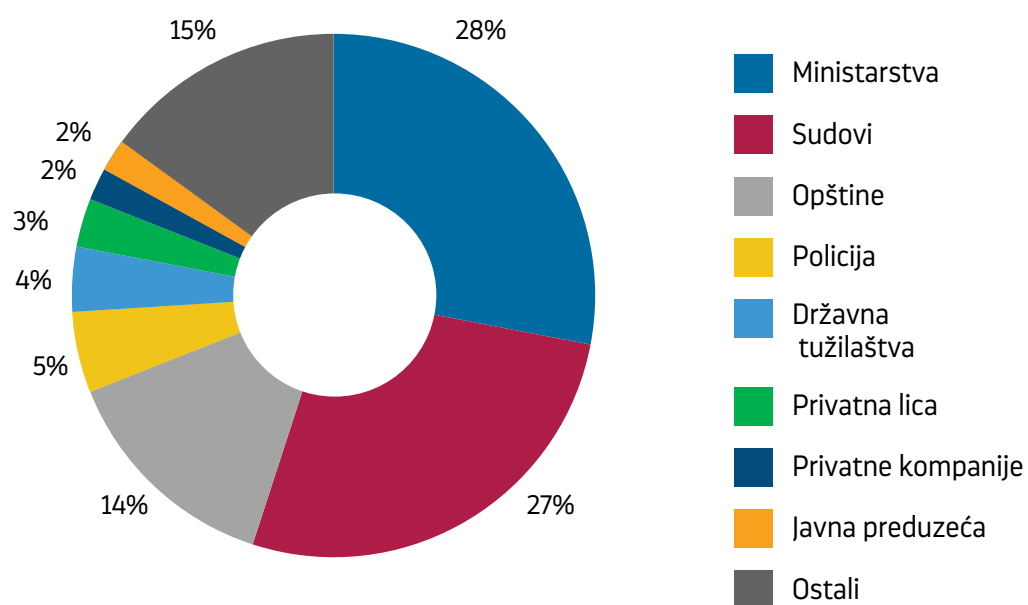
Slika 2: Procenat žalbi prema etničkoj pripadnosti građana

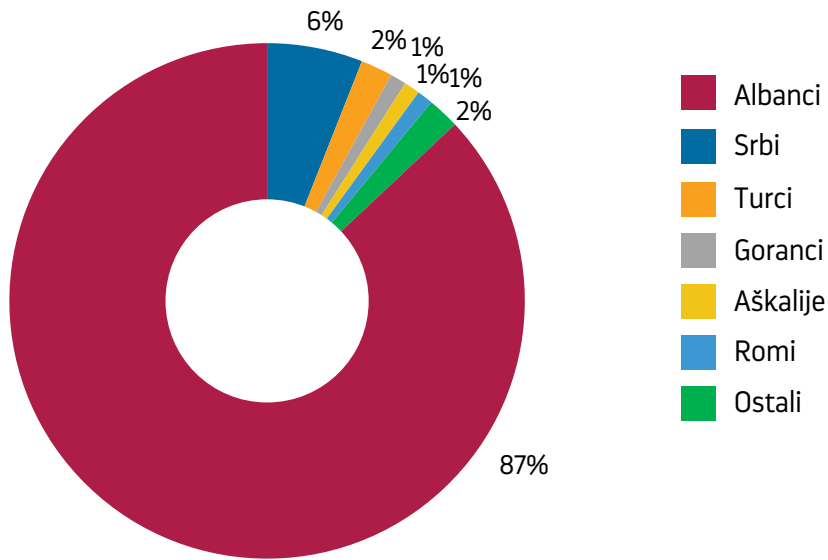
Slika 3: Procenat žalbi građana prema polu

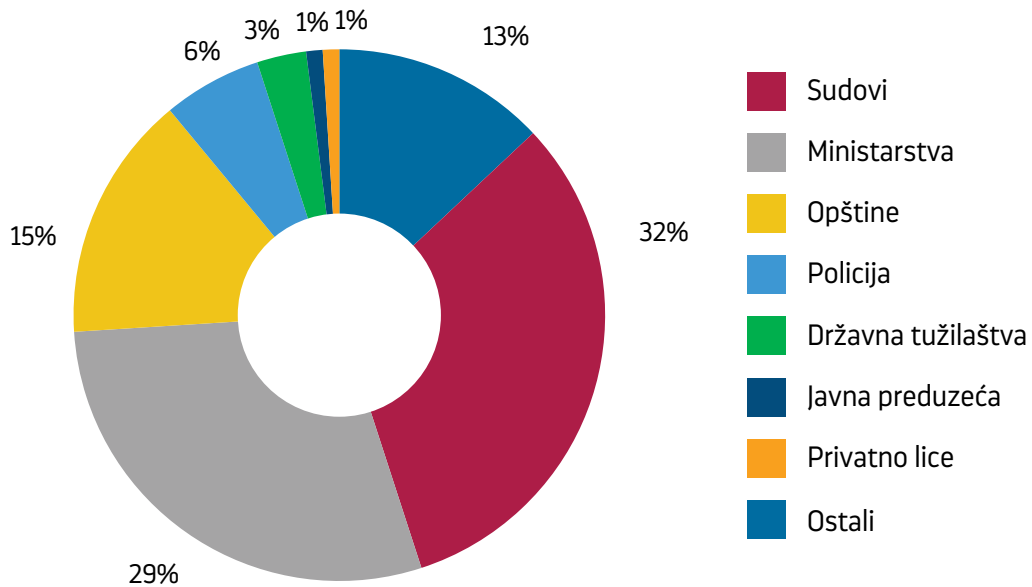
Slika 4: Odgovorni organi vlasti o žalbama građana

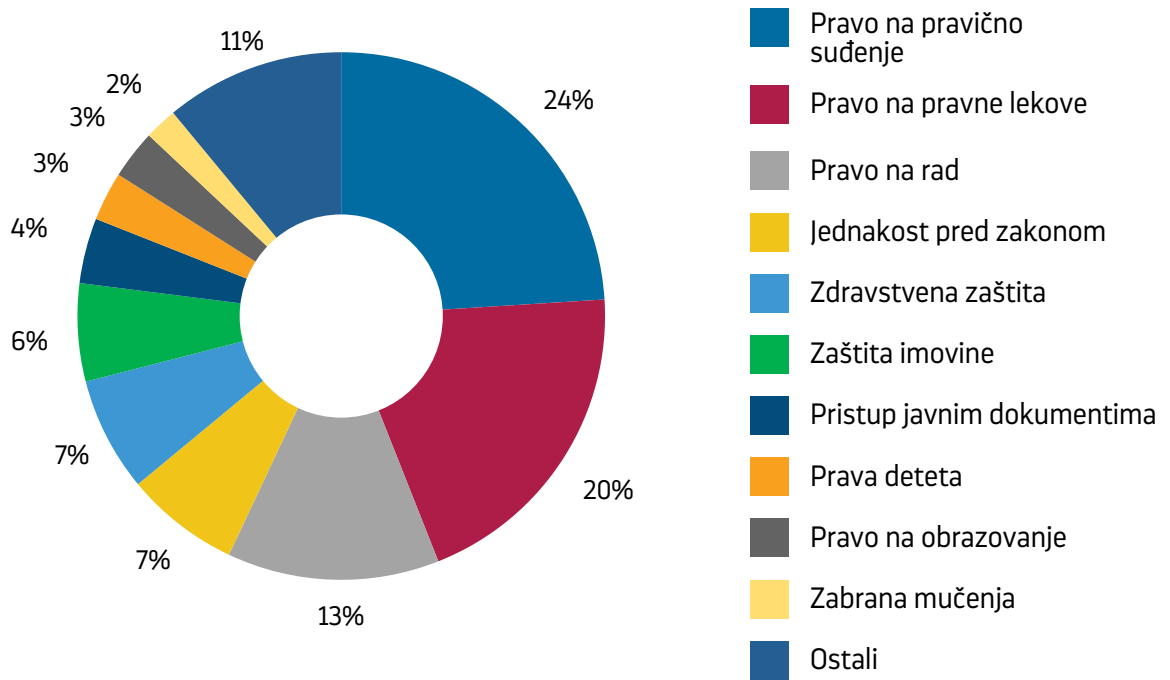
Slika 5: Procenat nerešenih žalbi prema etničkoj pripadnosti građana

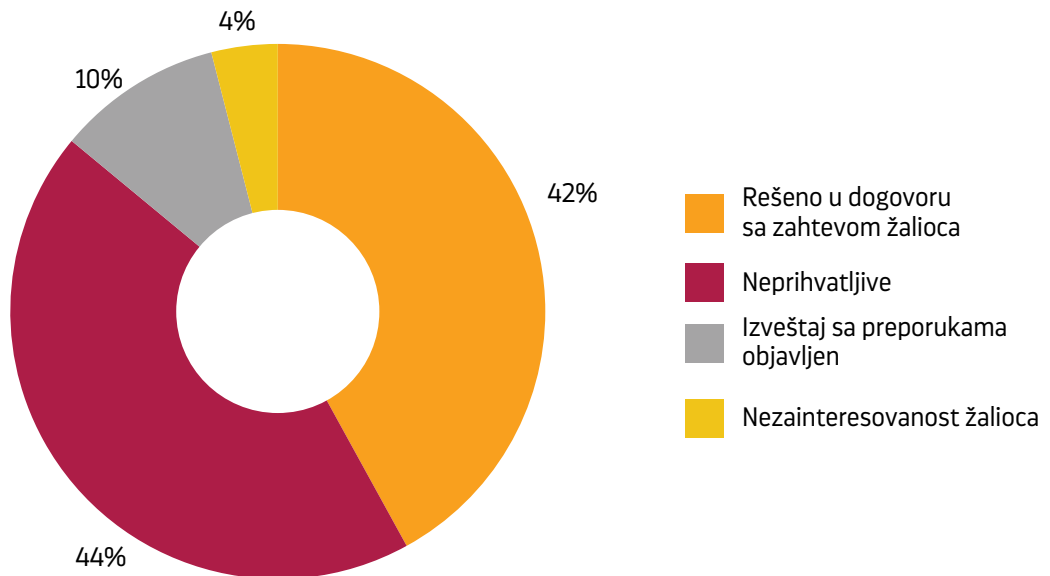
Slika 6: Odgovorni javni organi o nerešenim žalbama

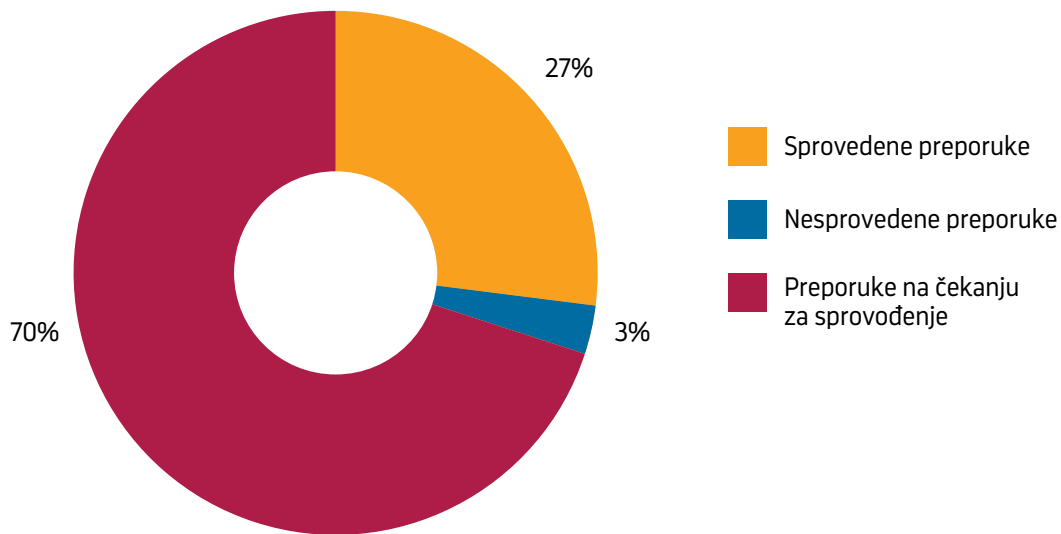
Slika 7: Procenat razmotrenih žalbi prema Poglavlju II Ustava - Osnovna prava i slobode

Slika 8: Žalbe rešene zaključkom/završetkom razmatranja (uključujući žalbe iz 2021. godine i prethodnih godina)

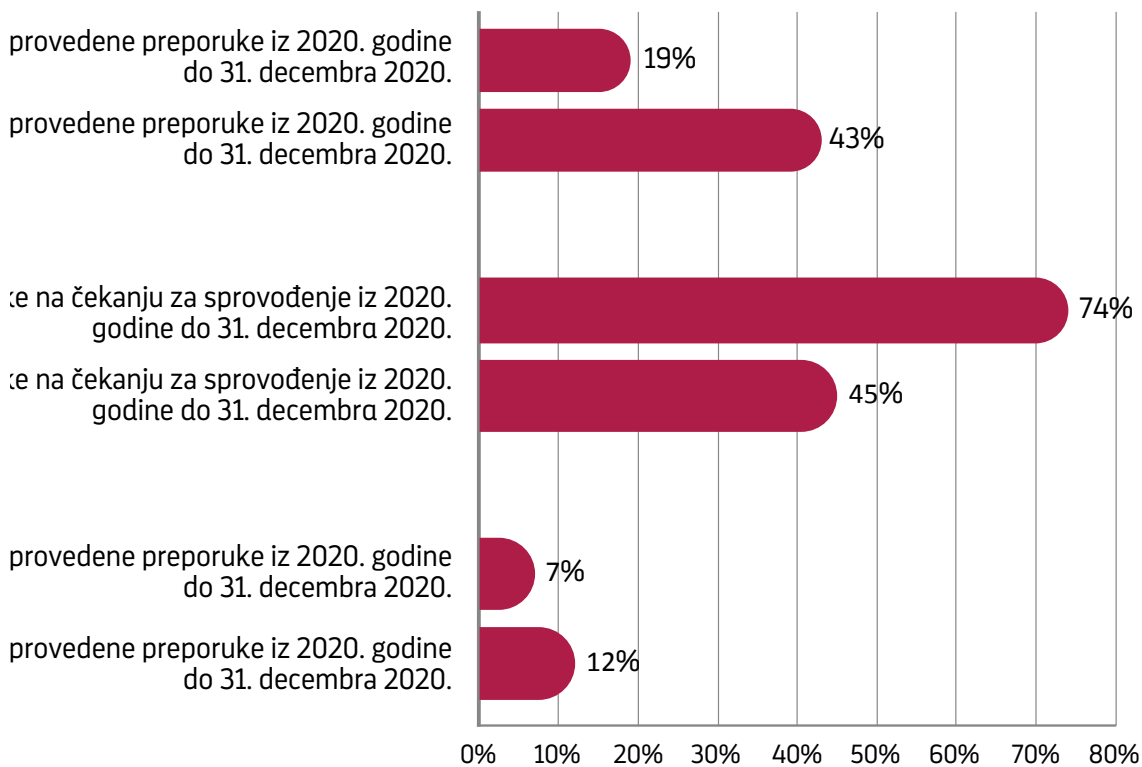

Slika 9: Procenat sprovođenja preporuka Ombudsmana od strane nadležnih državnih organa

Slika 10: Procenat realizacije preporuka Ombudsmana objavljenih tokom 2020. godine, 31. decembra 2020. i 31. decembra 2021.

Preporuke 2020

Statistički podaci o pokazatelju 7 Ugovora o Sektorskoj reformi o reformi javne uprave²⁸⁹

Dana 7. decembra 2017. godine između Kosova i Evropske unije potpisan je Finansijski sporazum za instrument prepristupne pomoći – IPA 2016, drugi deo, o Reformi javne uprave. Maksimalni doprinos Evropske unije ovom sporazumu iznosi 25.000.000,00 .

Opšti cilj ovog sporazuma: „*Ima za cilj da podrži proces administrativne reforme na Kosovu u cilju povećanja odgovornosti, transparentnosti i efektivnosti javne administracije, sa većim fokusom na potrebe građana i preduzeća. Ovaj program ima za cilj da pomogne Vladi Kosova u sprovođenju strateškog paketa reforme javne uprave usvojenog 2015. godine sa posebnim fokusom na poboljšanje odgovornosti administracije, usklađivanju razvoja i koordinacije politike, uvođenju modernog upravljanja ljudskim resursima i modernizaciji javnih usluga orijentisanih na potrošače. Program će takođe ojačati administrativne kapacitete potrebne za razvoj i implementaciju acquis-a EU.*”²⁹⁰

Treba da se napomene da je u cilju povećanja stepena sprovođenja preporuka Ombudsmana ovo pitanje uključeno u isti sporazum, kroz pokazatelj br. 7, koji predviđa da će do 2020. godine implementacija preporuka Ombudsmana od strane institucija na centralnom nivou dostići ne manje od 60%. Podsećajući da je u 2016. godini, u smislu preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou, njihova primena je bila po stopi od 16%. Zbog situacije nastale pandemijom Covid-19, na zahtev Vlade Republike Kosova, Evropska Komisija je, uzimajući u obzir stvorene okolnosti, dala zeleno svetlo da je rok za postizanje ciljeva koji se odnose na pokazatelje navedenim u ugovoru, da se odloži sa kraja 2020. do kraja 2021. godine.

Ponavljamo činjenicu da je ovaj ugovor, kroz uključivanje pokazatelja 7, u velikoj meri uticao na sve veći trend vraćanja odgovora u smislu preporuka upućenih institucijama centralne vlade i sprovođenja preporuka uopšte. Ovo je postignuto zahvaljujući kontinuiranoj interakciji trougla između Institucije Ombudsmana, Kancelarije za dobro upravljanje i drugih relevantnih institucija, kojima su preporuke upućene.

U nastavku u narativnom i grafičkom obliku predstavljamo stanje implementacije pokazatelja br. 7.3.1 i 7.3.2 za 2021. godinu:

Pokazatelj 7.3.1 zahteva da najmanje 80% institucija centralne vlasti, kojima je Ombudsman uputio preporuke u periodu od 1. januara do 30. novembra 2021. godine, odgovori pismeno u zakonskom roku od 30 dana.

Ombudsman je u periodu od 1. januara do 17. decembra 2021. godine uputio 79 preporuka institucijama na centralnom nivou²⁹¹, od kojih je za 63 preporuke dobio odgovor u zakonskom roku od 30 dana, definisanom članovima 25. i 28. Zakona br. 5/L-019 o Ombudsmanu,²⁹² dok za ostalih 16 preporuka nije dobio odgovor ili je odgovor stigao van zakonskog roka. Ovo navodi na zaključak da stopa implementacije pokazatelja 7.3.1 nije dostigla cilj za veoma mali procenat (za svega 0,25%), jer je Ombudsman u navedenom periodu dobio

289 Finansijski sporazum za IPA 2016 - drugi deo, između Republike Kosova i EU.

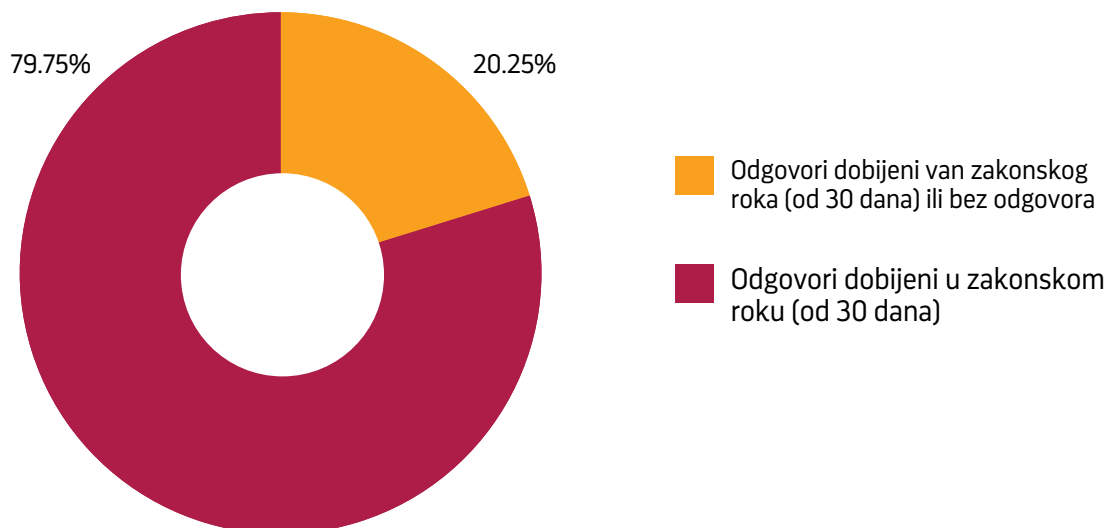
290 Finansijski sporazum za IPA 2016 – drugi deo, između Republike Kosova i EU, str. 18.

291 Institucije na centralnom nivou definisane pokazateljem 7 Finansijskog sporazuma između Kosova i Evropske Unije; Ovaj sporazum se nalazi u službenom listu na linku: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

292 <https://www.oik-rks.org/2018/08/20/ligji-per-avokatin-e-popullit-nr-05l-019/> pristupljeno dana 13.02.2019.

odgovor u zakonskom roku od 30 dana samo za 79,75% preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou. Dakle, prema ovim podacima pokazatelj 7.3.1 nije ispunjen.

Pokazatelj 7.3.2 zahteva da najmanje 60% svih preporuka upućenih institucijama centralne vlade, izdatih 2019, 2020. i 2021. godine, na koje su institucije na centralnom nivou pozitivno reagovala, budu sprovedene.

Ombudsman je tokom 2019., 2020. godine i u periodu od 1. januara do 17. decembra 2021. godine uputio ukupno 296 preporuka institucijama na centralnom nivou.²⁹³ U preporukama upućenim u istom periodu i za koje smo dobili pozitivan odgovor ili pozitivan odgovor na sprovođenje preporuka, imamo 215 preporuka, od kojih je 118 realizovano, odnosno stepen realizacije preporuka Ombudsmana, prema pokazatelju 7.3.2, dostigao je 72,64%.²⁹⁴

²⁹³ Institucije na centralnom nivou definisane prema listi u metodologiji pokazatelja 7 (7.3.1 i 7.3.2) Finansijskog sporazuma između Kosova i Evropske unije; Ovaj sporazum se nalazi u službenom listu na linku: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15707>

²⁹⁴ Metoda obračuna se vrši prema formuli definisanoj pokazateljem 7.3.2: $X = \text{broj preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou u navedenom periodu, za koje su odgovorne institucije pozitivno odgovorile na sprovođenje preporuke, sprovedeno/ukupan broj preporuka upućenih institucijama na centralnom nivou, u navedenom periodu za koje su odgovorne institucije vratile odgovor sa pozitivnim ciljem o sprovođenju preporuka} \times 100$.

**GODIŠNJI IZVEŠTAJ
2021.**

Br. 21

